

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

1961

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1947

12000

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΩΣ ΜΑΝΘΑΝΟΜΕΝ ΑΥΤΗΝ

Συχνά κάμνετε περιπάτους και έκδρομās εις τās έξοχās γύρω από τόν τόπον, όπου κατοικείτε. Κατά τούς περιπάτους αυτούς βλέπετε λόφους και κοιλάδας, ποτάμια και λίμνας, δάση και άγρους· κάποτε έπισκέπτεσθε και κανέν γειτονικόν χωρίον ή γειτονικήν πόλιν. Γνωρίζετε βέβαια και διάφορα μέρη τής πόλεώς σας, π. χ. τήν άγοράν, τό ταχυδρομείον, τό δημαρχείον, μερικά έργοστάσια και καταστήματα κ.τ.λ.

Τά μέρη αυτά είναι πλησίον τής κατοικίας σας και τά εΐδατε τόσον συχνά, ώστε έμάθατε άκριβώς και ποϋ είναι και τί είναι και εις τί χρησιμεϋουν. Όταν έμανθάνατε αυτά τά πράγματα, έμανθάνατε Γεωγραφίαν· διότι ή Γεωγραφία διδάσκει τί υπάρχει εις τήν επιφάνειαν τής Γής, ποϋ κατοικοϋν άνθρωποι και ποια είναι τά έργα και ό βίος των· με όλίγας λέξεις ή Γεωγραφία μās διδει άκριβή γνώσιν τής επιφανείας τής Γής.

Ό καλύτερος λοιπόν τρόπος δια νά μάθωμεν Γεωγραφίαν είναι νά βλέπωμεν με τά μάτια μας τούς τόπους και τά πράγματα.

Άλλ' ή Γή είναι τόσον μεγάλη, ώστε μās είναι άδύνατον νά έπισκεφθώμεν οί ίδιοι όλους τούς τόπους της. Δια τούτο διδασκόμεθα δι' αυτούς από εικόνas και χάρτας και από περιγραφάς άλλων ανθρώπων, οί όποιοι τούς έπεσκέφθησαν. Θα γίνη δέ τό μάθημά μας πολϋ εύκολώτερον και εύχάριστον, αν προηγουμένως κάμωμεν έκδρομās εις τά περίχωρά μας και με προσοχήν παρατηρήσωμεν τούς τόπους και τά πράγματα, τά όποια περιλαμβάνουν. Κάθε πέτρα, κάθε φυτόν, κάθε στάλα

βροχής ἔχουν τὸ καθένα κάτι νὰ μᾶς διηγηθοῦν διὰ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐκτελοῦν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. Ὅταν δὲ ἐννοήσωμεν τὴν ἰδιαιτέραν μας πατρίδα, τὴν ὁποίαν βλέπομεν, θὰ δυνάμεθα νὰ ἐννοῶμεν καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας δὲν βλέπομεν. Ἔτσι θὰ γνωρίσωμεν καὶ τὴν μεγαλυτέραν μας πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ μάθωμεν καλύτερα νὰ τὴν ἐκτιμῶμεν καὶ νὰ τὴν ἀγαπῶμεν.

2. ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ

1.—Ὅταν ἐπιχειρῶμεν μίαν ἐκδρομὴν, πρέπει βέβαια νὰ γνωρίζωμεν ποῖον δρόμον θὰ ἀκολουθήσωμεν, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σκοπὸν μας. Ἀλλὰ μόνον αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ. Πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καὶ πόσῃν ἀπόστασιν ἔχομεν νὰ βαδίσωμεν.

Τὰς ἀποστάσεις τὰς μετροῦμεν μὲ τὸ μέτρον· 1000 μέτρα εἶναι 1 χιλιόμετρον.

Ὅταν βαδίζωμεν εἰς μίαν δημοσίαν ὁδόν, βλέπομεν εἰς κάθε χιλιόμετρον ἓνα λίθον τοποθετημένον εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ. Κάθε λίθος ἔχει γραμμένον ἓνα ἀριθμόν, ὁ ὁποῖος φανερῶναι πόσα χιλιόμετρα ἀπέχει τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου.

Εἰς τὰς σιδηροδρομικὰς ὁδοὺς τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἐνὸς χιλιομέτρου τὴν ὑποδιαιροῦν καὶ εἰς διαστήματα 100 μέτρων.

Διὰ νὰ διατρέξωμεν πεζοὶ ἀπόστασιν ἐνὸς χιλιομέτρου, χρειάζομεθα συνήθως 12 λεπτά. Ὡστε εἰς μίαν ὥραν διατρέχομεν 5 χιλιόμετρα.

Ἄν λοιπὸν γνωρίζωμεν πόσον ἀπέχει ἓνας τόπος ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὐρισκόμεθα, ἤμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν πότε θὰ φθάσωμεν εἰς αὐτόν. Καὶ ἀντιθέτως, ἀπὸ τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον χρειάζομεθα, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς ἓνα τόπον, εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασίν του.

Ἀσκήσεις.—1. Μέτρησε ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπόστασιν 100 μ. Ἐπειτα βάδισε εἰς τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν καὶ συγχρόνως ἀρίθμησε τὰ βήματά σου. Πόσα βήματα χρειάζεσαι δι' 100 μέτρα; Πόσα ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου εἶναι τὸ βῆμα σου;—2. Ὑπολόγισε τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ δύο δένδρων καὶ κατόπιν μέτρησέ τὴν πρῶτα μὲ τὰ βήματά σου καὶ ἔπειτα

μέ τὸ μέτρον.—3. Πόσα λεπτά τῆς ὥρας χρειάζεσαι διὰ νὰ βαδίσῃς κανονικῶς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου εἰς τὴν δημοσίαν ὁδόν;—4. Ὅρισε μέ τὰ βήματα ἢ μέ τὴν ὥραν τὴν ἀπόστασιν τῆς οἰκίας σου ἀπὸ τὸ σχολεῖον.—5. Ὀνόμασε τόπους, οἱ ὅποιοι ἀπέχουν μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν πατρίδα σου.

2.—Διὰ νὰ μετρήσωμεν μίαν ἐπιφάνειαν, μεταχειριζόμεθα ὡς μονάδα τὸ τετραγωνικὸν μέτρον, δηλ. ἐν τετράγωνον, τοῦ ὁποίου κάθε πλευρὰ ἔχει μήκος 1 μέτρον. Μεγαλύτερον μέτρον ἐπιφανείας εἶναι τὸ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον, τοῦ ὁποίου κάθε πλευρὰ εἶναι 1 χιλιόμετρον.

Ἀσκήσεις.—1. Μετρήσατε τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος τῆς σχολικῆς αἰθούσης καὶ εὑρετε τὸ μέγεθος τῆς ἐπιφανείας.—2. Εὑρετε ὁμοίως τὴν ἐπιφάνειαν τῆς αὐλῆς τοῦ σχολείου σας.

3.—Διὰ νὰ μετρήσωμεν τὸ ὕψος ἑνὸς κτιρίου, μεταχειριζόμεθα τὰ μέτρα μήκους. Τὸ ὕψος ὅμως ἑνὸς λόφου ἢ ἑνὸς βουνοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ εὑρωμεν, ἂν μετρήσωμεν μέ τὴν μετροταινίαν τὴν ὁδόν, ἢ ὁποία ἀνέρχεται εἰς τὴν κορυφήν του. Διὰ νὰ τὸ εὑρωμεν, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν μίαν γραμμὴν καθετον ἀπὸ τὴν κορυφήν τοῦ βουνοῦ ἕως τὴν βάσιν του.

Ὡς βάσιν δι' ὅλα τὰ ὑψώματα τῆς Γῆς λαμβάνομεν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θα-

λάσσης. Ἔτσι λέγομεν ἡ κορυφή τοῦ Ὑμηττοῦ κεῖται 1027 μέτρα ὑψηλότερα ἀπὸ

1. Τὸ ὕψος ἑνὸς βουνοῦ.

τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· ἢ ἀπλῶς ὁ Ὑμηττὸς ἔχει ὕψος 1027 μ. Ὁ Ὀλυμπος ἔχει ὕψος 2918 μ.

Εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς ἔχουν γραμμένον τὸ ὕψος ποῦ ἔχει ὁ σταθμὸς ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· αὐτὸ λέγεται ὕψος μέτρον. Ἐπίσης εἰς τὰς κορυφὰς πολλῶν βουνῶν εὐρίσκομεν γραμμένον εἰς πινακίδας τὸ ὑψόμετρόν των.—Ποῖον εἶναι τὸ ὕψος τοῦ τόπου σας ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης;

3. ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

Διὰ νὰ γνωρίσωμεν τόπους καὶ χώρας, τὰς ὁποίας δὲν ἐπεσκέφθημεν, μεταχειριζόμεθα εἰκόνας καὶ χάρτας.

Αἱ εἰκόνες μᾶς δεικνύουν τὰ τοπία, ὅπως παρουσιάζονται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μας. Οἱ χάρται παρουσιάζουν μεγαλύτερα μέρη τῆς γῆς· ἀλλ' αὐτοὺς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τοὺς ἐννοήσω-

2. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνον: Τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν.

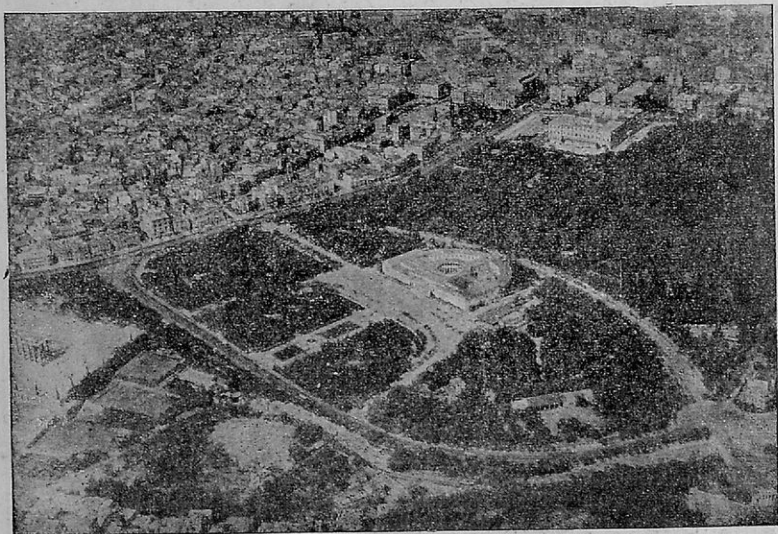
(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑπὸρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)
μεν ἀμέσως· διότι περιέχουν σημεῖα καὶ χρώματα, τὰ ὁποῖα πρέπει πρωτύτερα νὰ μάθωμεν νὰ ἐξηγῶμεν.

1. Φωτογραφίαι ἀπὸ ἀεροπλάνον.—Ἡ εἰκὼν 2 εἶναι φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνον. Εἰς αὐτὴν βλέπομεν τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως τὸ βλέπουν οἱ ἀεροπόροι μας, ποὺ πετοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

Τὸ μεγάλο οἰκοδόμημα εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς εἰκόνας εἶναι τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα. Ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ Μνη-

μειον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου καὶ ἡ πλατεῖα τοῦ Συντάγματος.

Ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν ἀρχίζει ἡ ὁδὸς Σταδίου, ἡ ὁποία φέρει εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας. Ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ μετὰ τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν εἶναι αἱ λεωφόροι Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημίας. Τὰ τρία μεγάλα οἰκοδομήματα μετὰ τοὺς ὠραίους κήπους, ποὺ φαίνονται μετὰ τῶν λεωφόρων αὐτῶν,

3. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου: Τὰ παλαιὰ Ἀνάκτορα καὶ τὸ Ζάππειον.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑπ. Υπουργ. Συγκοινωνίας)

εἶναι κατὰ σειρὰν ἡ Ἀκαδημία, τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Βιβλιοθήκη, ὠραιότατα κτίρια τῶν Ἀθηνῶν. Ὁπίσω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον εἶναι τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον.

Τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα φαίνονται καὶ εἰς τὴν εἰκόνα 3. Παραπλευρῶς εἶναι ὁ Βασιλικὸς κήπος μετὰ τὸ Ζάππειον καὶ τοὺς στύλους τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἀριστερὰ τοῦ Ζαππείου εἶναι ἡ λεωφόρος Ἀμαλίας, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς τὸν ἱερὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ Ζάππειον

2. Σχέδια.—Ο ξένος μας δὲν θὰ ἠμποροῦσεν εὐκόλα νὰ ἔχῃ εἰκόνας τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ἀεροπλάνου· θὰ ἠμποροῦσεν ὅμως εἰς ἓν περίπτερον νὰ προμηθευθῇ ἓν σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν, ὅμοιον μὲ τὴν ἀπέναντι εἰκόνα. Αὐτὴ δεικνύει τὰ μέρη τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὁποῖα εἶδομεν καὶ εἰς τὰς δύο φωτογραφίας. Εἶναι ὡς νὰ τὰ βλέπῃ κανεὶς καὶ πάλιν ἀπὸ ὑψηλά· ἀλλ' εἰς τὸ σχέδιον παριστάνονται μόνον αἱ βάσεις, μὲ τὰς ὁποίας τὰ διὰφορα οἰκοδομήματα στηρίζονται εἰς τὴν γῆν.

Μὲ τὸ σχέδιον αὐτὸ ὁ ξένος μας θὰ ἠμποροῦσε πολὺ εὐκόλα νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ σχέδιον μάλιστα τὸν διευκολύνει περισσότερον, διότι εἰς αὐτὸ εἶναι σημειωμένα τὰ ὀνόματα τῶν ὁδῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, ἐνῶ εἰς μίαν φωτογραφίαν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ἐπειτα, εἰς μίαν φωτογραφίαν ὅλα δὲν φαίνονται ἐξ ἴσου καθαρά, ὅπως εἰς ἓν σχέδιον. Τὸ σχέδιον λέγεται ἀλλέως καὶ σχεδιογράφημα.

3. Κλίμαξ.—Ὅπως εἰς τὴν φωτογραφίαν, ἔτσι καὶ εἰς τὸ σχέδιον οἱ τόποι καὶ τὰ οἰκοδομήματα φαίνονται πολὺ μικρότερα ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς εἶναι. Ἄν ὅμως ἡξεύρωμεν πόσας φοράς μικρότερα παριστάνονται εἰς τὸ σχέδιον, ἠμποροῦμεν νὰ τὰ φαντασθῶμεν εἰς τὸ πραγματικόν των μέγεθος.

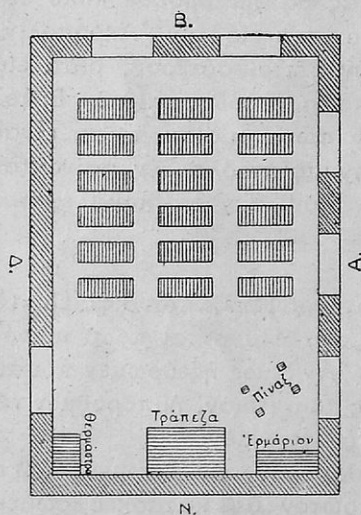
Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο καλύτερον, ἄς ἴδωμεν πῶς γίνεται ἓν σχέδιον. Καὶ πρῶτον ἄς κατασκευάσωμεν τὸ σχέδιον τῆς σχολικῆς μας αἰθούσης εἰς τὸν πίνακα.

Προηγουμένως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ποία εἶναι ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς αἰθούσης. Ποία εἶναι ἡ βορρεια πλευρὰ; Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος κάθε πλευρᾶς; Εἰς ποίαν πλευρὰν καὶ εἰς ποίαν θέσιν εἶναι ἡ θύρα καὶ τὰ παράθυρα;

Θέτομεν τὸν πίνακα ὀριζοντίως εἰς τὸ πάτωμα τῆς αἰθούσης καὶ προσέχομεν, ὥστε αἱ δύο μακραὶ πλευραὶ τοῦ νὰ εἶναι ἐστραμμέναι ἢ μία πρὸς Βορρᾶν καὶ ἡ ἄλλη πρὸς Νότον. Ἐπειτα σημειώνομεν κάθε πλευρὰν τοῦ δωματίου εἰς τὸν πίνακα κατὰ τὴν διεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἔχει καὶ εἰς τὸ δωμάτιον.

Ἐπειδὴ ὁ πίναξ εἶναι πολὺ μικρότερος ἀπὸ τὸ πάτωμα, πρέπει νὰ μικρύνωμεν τὰς πλευρὰς εἰς τὸ ἰχνογράφημα

μας. Κανονίζομεν π. χ. νὰ γίνῃ δέκα φορές μικρότερον. Τότε διὰ κάθε μέτρον σύρομεν γραμμὴν ἑνὸς δεκάτου τοῦ μέτρου. Ἐν δὴλ. ἡ αἴθουσά μας ἔχῃ μῆκος 8 μέτρων καὶ πλάτος 6 μέτρων, κάμνομεν τὸ ἰχνογράφημά μας μὲ μῆκος 8 δεκάτων τοῦ μέτρου καὶ μὲ πλάτος 6 δεκάτων τοῦ μέτρου. Εἰς τὰς ἀναλόγους θέσεις ἀφήνομεν ἀνοίγματα διὰ τὴν θύραν καὶ διὰ τὰ παράθυρα. Τέλος ἰχνογραφοῦμεν τὴν ἔδραν καὶ τὰ θρανία, καὶ αὐτὰ μὲ μέγεθος τὸ δέκατον τοῦ πραγματικοῦ.

δ. Σχέδιον σχολικῆς αἰθούσης.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅλα εἰς τὸ ἰχνογράφημά μας γίνονται 10 φορές μικρότερα ἀπὸ ὅ, τι πραγματικῶς εἶναι. Τότε λέγομεν: τὸ ἰχνογράφημα εἶναι κατασκευασμένον ὑπὸ κλίμακα σμικρύνσεως. Ἡ κλίμαξ αὕτη σημειώνεται 1 : 10 ἢ $\frac{1}{10}$.

Στηρίζομεν τώρα τὸν πίνακα ἔτσι, ὥστε ὁ Βορρᾶς νὰ ἔλθῃ πρὸς τὰ ἐπάνω. Τότε δεξιὰ μας θὰ εἶναι ἡ Ἀνατολή, ἀριστερὰ ἡ Δύσις καὶ κάτω ὁ Νότος.

Ἐς ἰχνογραφήσωμεν τώρα τὴν αἴθουσαν καὶ εἰς τὸ τετράδιόν μας. Τὸ τετράδιον πάλιν εἶναι μικρότερον ἀπὸ τὸν πίνακα καὶ δι' αὐτὸ πρέπει νὰ μικρύνω-

μεν περισσότερον τὰς πλευράς. Διὰ κάθε μέτρον σύρομεν τώρα γραμμὴν ἑνὸς ἑκατοστοῦ τοῦ μέτρου καὶ ὅλα τὰ ἰχνογραφοῦμεν 100 φορές μικρότερα ἀπὸ τὸ πραγματικόν· ἡ κλίμαξ τώρα εἶναι 1 : 100.

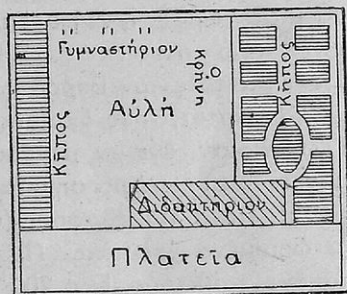
Ἐν τώρα θελήσωμεν νὰ σχεδιάσωμεν εἰς τὸν πίνακα ἢ εἰς τὸ τετράδιον τὸ σχολεῖον μας μὲ ὅλην τὴν περιοχὴν του, πρέπει νὰ μικρύνωμεν ἀκόμη περισσότερον τὰς διαστάσεις τῶν γραμμῶν, διὰ νὰ χωρέσουν περισσότερα οἰκοδομήματα καὶ τόποι εἰς τὸ σχέδιόν μας. Τοιουτοτρόπως ἡ σμίκρυνσις τῆς κλίμα-

κος προχωρεί, ώστε και δλόκληρος πόλις ἡμπορεῖ νά χωρέσῃ εἰς ἓν τεμάχιον χάρτου. Εἰς τοὺς μεγάλους μάλιστα χάρτας ἡ πόλις μας καταντᾷ ἓνας μικρὸς μαθρὸς κύκλος.

Διὰ νά γίνῃ λοιπόν ἓν σχεδιογράφημα πόλεως, χρειάζεται πολλή ἐργασία· διότι πρέπει μὲ προσοχὴν νά μετρηθοῦν ὅλοι οἱ δρόμοι καὶ τὰ οἰκοδομήματα, προτοῦ παρασταθοῦν εἰς τὴν θέσιν των. Τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν (εἰκὼν 4) ἔγινε μὲ κλίμακα 1: 10.000· δηλαδὴ 1 μέτρον εἰς τὸ σχέδιον παριστάνει ἀπόστασιν 10.000 μέτρων καὶ 1 ἑκατοστὸν τοῦ μέτρου εἰς τὸ σχέδιον παριστάνει ἀπόστασιν 100 μέτρων εἰς τὴν πόλιν.

Ὡστε, ἂν γνωρίζωμεν τὴν κλίμακα, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι χαραγμένον ἓν σχεδιογράφημα, εὐκόλως εὐρίσκομεν τὰς ἀποστάσεις τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους παριστάνει. Ἡ κλίμαξ 1: 1000 εἶναι μικρότερα ἀπὸ τὴν κλίμακα 1: 100· διότι κάθε ἀντικείμενον εἰς αὐτὴν παριστάνεται μικρότερον παρὰ εἰς τὴν κλίμακα 1: 100. Ὅσον δὲ μικρότερα εἶναι ἡ κλίμαξ ἑνὸς σχεδίου, τόσον μεγαλύτερα εἶναι ἡ περιοχὴ, τὴν ὁποίαν παριστάνει.

Τὴν κλίμακα σμικρύνσεως τὴν παριστάνομεν ὡς ἐξῆς:

6. Σχέδιον σχολείου
μὲ τὴν περιοχὴν του.

0 1 μ. 2 μ. 3 μ.
1: 100

0 10 μ. 20 μ. 30 μ.
1: 1000

0 100 μ. 200 μ. 300 μ.
1: 10 000

Ἀσκήσεις.—1. Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τοῦ δωματίου σας; Ποία εἶναι ἡ βορρεια του πλευρὰ καὶ ποία ἡ ἀνατολική; Κάμετε τὸ σχέδιον τοῦ δωματίου σας μὲ κλίμακα 1: 10. — 2. Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς αὐλῆς σας; Ποία εἶναι ἡ βορρεια πλευρὰ της; Εἰς ποῖον μέρος τῆς αὐλῆς εἶναι ἡ οἰκία σας; Κάμετε τὸ σχέδιον τῆς αὐλῆς σας μὲ κλίμακα 1: 100. Σημειώσατε εἰς αὐτὸ τὴν θέσιν τῆς

οἰκίας. Διὰ τὴν τοποθετήσετε ἀκριβῶς εἰς τὸ σχέδιον, πρέπει πρωτύτερα νὰ μετρήσετε ἀκριβῶς μὲ τὸ μέτρον τὰς ἀποστάσεις καὶ νὰ τὰς ὑπολογίσετε μὲ τὴν ἰδίαν σμίκρυνσιν, δηλαδή ὑπὸ τὴν ἰδίαν κλίμακα.—β. Μέτρησε εἰς τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηναίων τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ εὔρε μὲ τὴν κλίμακα τὸ πραγματικόν της μῆκος.

4. Χάρται.—Ἄν τὸ σχεδιογράφημα παριστάνῃ μεγάλο τμήμα μιᾶς χώρας ἢ καὶ ὁλόκληρον χώραν, τότε λέγεται χάρτης γεωγραφικός. Ἡ ἐπάνω πλευρὰ τοῦ χάρτου δεικνύει πάντοτε τὸν Βορρᾶν.

Οἱ χάρται, τοὺς ὁποίους μεταχειριζόμεθα, διὰ νὰ μάθωμεν Γεωγραφίαν, ἔγιναν μὲ μικρὰν κλίμακα. Δι' αὐτὸ δεικνύουν μόνον τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς. Τὴν μορφήν μάλιστα τοῦ ἐδάφους (ὄρη, πεδιάδας κτλ.) τὴν δεικνύουν μὲ ὠρισμένα χρώματα. Π. χ. τὸ πράσινον χρῶμα παριστάνει τόπους χαμηλοῦς, ἕως 200 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης (χώρα πεδινή). Τὸ κίτρινον χρῶμα δεικνύει τόπους, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος εἶναι ἀπὸ 200 ἕως 500 μέτρα (χώρα λοφώδης). Τέλος τὸ φαιδὸν χρῶμα δεικνύει τόπους, οἱ ὅποιοι περνοῦν τὰ 500 μέτρα κατὰ τὸ ὕψος (ὄρεινὴ χώρα). Ἄν τὰ ὄρη φθάνουν εἰς μεγάλη ὕψη, τότε ὅσα μέρη εἶναι ὑψηλότερα ἀπὸ 1500 μέτρα παριστάνονται μὲ μελανόφαιον ἢ ἐρυθρόφαιον χρῶμα, αἱ δὲ χιονοσκεπεῖς κορυφαὶ μὲ λευκόν.

Εἰς μίαν εἰκόνα τὸ ὕψος τῶν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ ἡ στρογγυλότης τῶν διακρίνονται προπάντων μὲ τὴν σκιάν, τὴν ὅποιαν ταῦτα ρίπτουν, ὅταν φωτίζονται ἀπὸ τὴν μίαν πλευράν. Ὅμοίως καὶ εἰς τοὺς χάρτας μας τὰ ὄρη καὶ αἱ ὄροσειραὶ δεικνύονται καὶ μὲ τὴν σκίασιν· οἱ χαρτογράφοι δηλαδή σύρουν μικρὰς καὶ πυκνὰς γραμμάς, τὴν μίαν πλησίον τῆς ἄλλης καὶ ἔτσι δεικνύουν τὴν διεύθυνσιν τῶν κλιτύων. Ὅσον ἀποτομωτέρα εἶναι ἡ κατωφέρεια τοῦ ὄρους, τόσον πυκνότεραι καὶ βραχύτεραι εἶναι αἱ μικραὶ γραμμαί, τόσον σκοτεινότερα φαίνεται ἡ θέσις τῆς ἐπὶ τοῦ χάρτου. Ἀντιθέτως τὰ ὁμαλὰ πλάγια φαίνονται φωτεινότερα.

Παρατήρησε τὸν χάρτην σου! Μὲ ποῖον χρῶμα παριστάνει τὰς θαλάσσας καὶ τὰς λίμνας; Δεῖξε μερικοὺς ποταμούς.

Πῶς τοὺς διακρίνεις ἀπὸ τὰς γραμμὰς τῆς συγκοινωνίας, δηλ. ἀπὸ τὰς ἀμαξιτὰς ὁδοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς σιδηροδρόμους; Εἰς τὸ ἄκρον τῶν χαρτῶν ὑπάρχει καὶ ἐξήγησις τῶν σημείων, μὲ τὰ ὁποῖα σημειώνονται αἱ πόλεις, αἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία.

Σημείωσις.— Ἄν ἓνας γεωγραφικὸς χάρτης εἶναι σχεδιασμένος μὲ κλίμακα 1: 100.000, τότε κάθε ἀπόστασις ἐπὶ τοῦ χάρτου εἶναι 100.000 φορὰς μικροτέρα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἐπομένως, ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι 1: 100.000, τότε τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ 1 χιλιόμετρον· ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι 1: 200.000, τότε τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ μὲ 2 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα. Καὶ γενικῶς: Ὅσας ἑκατοντάδας χιλιάδων ἔχει ὁ διαιρέτης τῆς κλίμακος, τόσα χιλιόμετρα παριστάνει τὸ 1 ἑκατοστόμετρον τοῦ χάρτου εἰς τὴν πραγματικότητα.

Μὲ κλίμακα 1: 1 000 000 ἓν χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ 1 χιλιόμετρον, μὲ κλίμακα 1: 2 000 000 ἓν χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ μὲ 2 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα. Ὡστε: ὅσα ἑκατομύρια ἔχει ὁ διαιρέτης τῆς κλίμακος, τόσα χιλιόμετρα παριστάνει τὸ 1 χιλιοστόμετρον τοῦ χάρτου.

Αἱ συνηθέστεραι κλίμακες εἶναι αἱ ἑξῆς:

1:	25 000,	1 ἑκατοστ.	τοῦ χάρτου	= 250 μ.	εἰς τὴν πραγματικότητα
1:	50 000,	1	»	»	= 500 μ. » »
1:	100 000,	1 ἑκατοστ.	τοῦ χάρτου	= 1 χλμ.	εἰς τὴν πραγματικότητα
1:	200 000,	1	»	»	= 2 χλμ. » »
1:	500 000,	1	»	»	= 5 χλμ. » »
1:	1 000 000,	1 χιλιοστ.	τοῦ χάρτου	= 1 χλμ.	εἰς τὴν πραγματικότητα
1:	5 000 000,	1	»	»	= 5 χλμ. » »
1:	10 000 000,	1	»	»	= 10 χλμ. » »

Ἀσκήσεις.— 1. Ὁ χάρτης τῆς σελίδος 16 δίδει τὸ σχῆμα τῆς Ἀτυκῆς μὲ κλίμακα 1: 1.000.000. Εἰς αὐτὸν εἶναι σημειωμένη ἡ θέσις τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς, τῆς Ἐλευσίως, τῶν Μεγάρων, τῆς Κηφισιάς, τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ Λαυρείου. Δεικνύονται ἐπίσης αἱ

γραμμαί, τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ὁ σιδηρόδρομος, ὡς καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς πρὸς τὸν Μαραθῶνα. Ποία εἶναι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας α') ἕως τὴν Ἐλευσίνα καὶ β') ἕως τὸ Λαύρειον;—2. Μέτρησε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν ἀπόστασιν Ἀθηνῶν-Μαραθῶνος. Ὁ Σπῦρος Λούης ἔτρεχε 14 χλμ. τὴν ὥραν! Εἰς πόσας ὥρας ἔτρεξε τὸν Μαραθῶνιον δρόμον;—3. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἶναι τὸ Λαύρειον; Εἰς

7. Χάρτης τῆς Ἀττικῆς.

ποίαν ἡ Αἴγινα;—4. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἰδιαίτεράν σου πατριίδα. Μὲ ποῖον χρῶμα δεικνύει τὸ ἔδαφός της; Εἶναι πεδινὸν ἢ ὄρεινόν;—5. Τί μήκος παριστάνει εἰς τὴν πραγματικότητα 1 ἑκατοστόμετρον τοῦ χάρτου σου; Πόση εἶναι κατ' εὐθείαν ἡ ἀπόστασις μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Χαλκίδος, μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν κλίμακα τοῦ χάρτου σου;

4. Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Ἀσκήσεις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ χάρτου).

1. Τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος.—1. Ποῖα πελάγη βρέχουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Ἀνατολᾶς καὶ ποῖα ἀπὸ Δυσμᾶς; Ποῖας θα-

λάσσης μέρη εἶναι τὰ πελάγη αὐτά;—2. Εὔρε ἐπὶ τῆς παραλλίας τοῦ Ἰονίου πελάγους τὸ ἀκρωτήριον Στυλός (ἀπέναντι τῆς Κερκύρας). Ἀκολούθησε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἐρυθρὰν γραμμὴν, ἡ ὁποία διευθύνεται ὡς τόξον πρὸς Α καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀνατολικὸν στόμιον τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ. Αὕτῃ εἶναι ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος δεικνύει, ἕως ποῦ ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Ὅπου αὕτῃ ἀκολουθεῖ τὴν ράχιν ἑνὸς βουνοῦ ἢ τὸν ροῦν ἑνὸς ποταμοῦ, ἀποτελεῖ φυσικὸν ὄριον. Ὅπου ὅμως τὸ ἔδαφος εἶναι ὁμαλόν, π.χ. εἰς τὰς πεδιάδας, ἐκεῖ τοποθετοῦν λίθους, διὰ νὰ δεικνύουν τὸ σύνορον (ὁ ρόσημα).—3. Μὲ ποῖα κράτη ἡ Ἑλλάς ἔχει κοινὰ ὅρια; Ὀνόμασε τὰ γειτονικὰ κράτη.—4. Εὔρε τὰ κράτη αὐτὰ εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης. Ποῖα ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ εἶναι μικρότερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ποῖα μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτήν;—5. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Εἰς ποίαν χώραν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται αὕτη;—6. Ποίας ἄλλας χώρας τῆς Ἑλλάδος γνωρίζεις; Ὅρισε τὴν θέσιν ἐκάστης ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν σας.—7. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς Ἀθήνας, τὰς Πάτρας, τὸν Βόλον, τὰ Ἰωάννινα, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Φλώριναν, τὰς Σέρρας, τὴν Καβάλλαν, τὴν Ξάνθην, τὴν Ἀλεξανδρούπολιν, τὴν Μυτιλήνην, τὴν Κέρκυραν, τὰ Χανιά.

2. Αἱ ἑλληνικαὶ χώραι καὶ νῆσοι.—1. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς κυριωτέρας ὁροσειράς καὶ τοὺς σπουδαιότερους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνόμασέ τους. Ποῦ ὑπάρχουν μεγάλαι πεδιάδες;—2. Παρατήρησε τὴν διέυθυνσιν ποῦ ἔχουν αἱ κυριώτεραι ὁροσειραὶ τῆς Ἑλλάδος.—3. Τὸ Ἰόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ποῦ εἰσχωροῦν βαθύτερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ποίους κόλπους σχηματίζουν;—4. Εὔρε τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου.

Τὸ Ἰόνιον πέλαγος εἰς δύο σημεῖα εἰσχωρεῖ βαθύτερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει βαθεῖς κόλπους, τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ἀπέναντί των εἰς τὴν παραλλίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὑπάρχουν ἐπίσης βαθεῖς κόλποι, ὁ Σαρωνικὸς καὶ ὁ Μαλιακός.

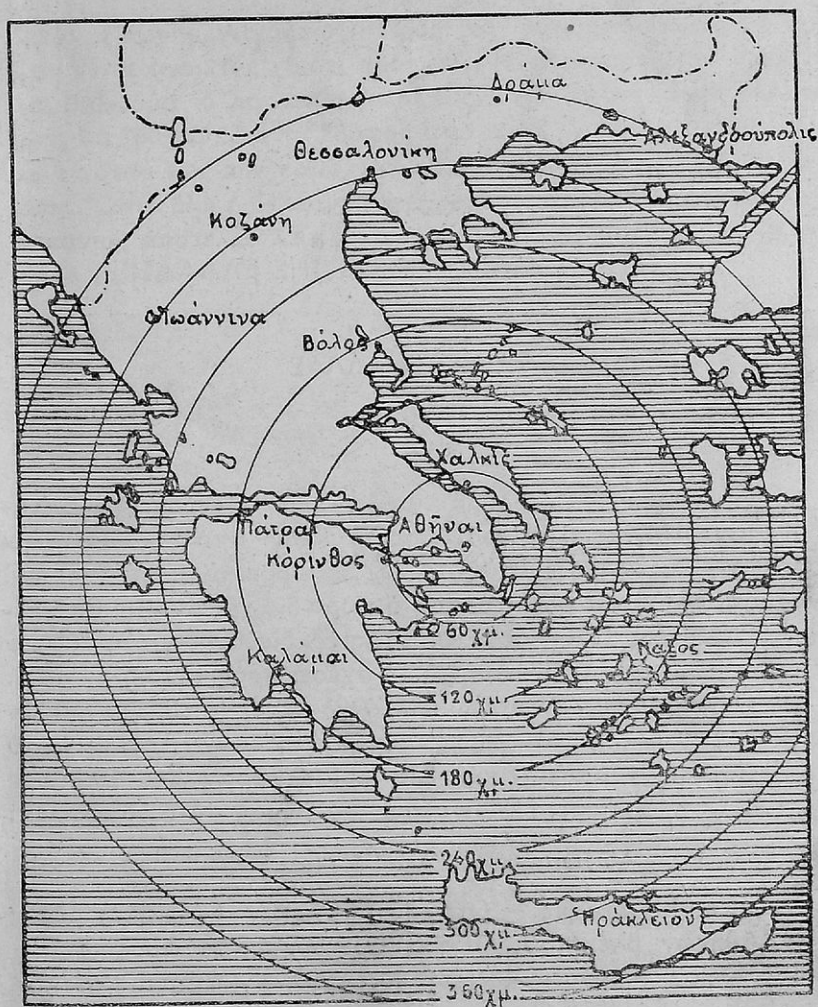
Ὁ Κορινθιακὸς ἀπὸ τὸ ἑν μέρος καὶ ὁ Σαρωνικὸς ἀπὸ τὸ

ἄλλο ἀποχωρίζουν πρὸς νότον μίαν μεγάλην χερσόνησον, τὴν **Πελοπόννησον**. Καὶ βορειότερον μεταξύ τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου στενεύει πάλιν ἡ ξηρά, ἀλλ' ὅχι τόσον πολὺ· διότι εἰς τὸ μέσον ὑπάρχουν ὄρη ὑψηλά, τὰ Ἀγραφα καὶ ἡ Ὄθρυς. Καὶ ἐδῶ ὅμως χωρίζεται ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς χερσονήσου ἓν ἄλλο τμήμα, ἡ **Στερεὰ Ἑλλάς**. Ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ ἀποτελοῦν τὰς **νοτίας χώρας** τῆς **Ἑλλάδος**.

Πρὸς Βορρᾶν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία συνδέει τὸν Ἀμβροκικὸν μὲ τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἐκτείνεται τὸ βόρειον τμήμα τῆς **Ἑλλάδος**, ἡ βορεία **Ἑλλάς**.

Μία μακρὰ ὄροσειρά, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον (ἡ Πίνδος), διαιρεῖ τὴν βορείαν Ἑλλάδα εἰς δυτικὸν καὶ ἀνατολικὸν μέρος. Τὸ δυτικὸν μέρος περιλαμβάνει τὴν **Ἡπειρον**. Τὸ ἀνατολικὸν διὰ μιᾶς πλαγίας ὄροσειρᾶς (Χάσια·Καμβούνια·Πιέρια·Ὀλυμπος) ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν **Θεσσαλίαν** καὶ τὴν **Μακεδονίαν**. Ἡ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς ἀνατολὰς ἕως τὸν Νέστον ποταμὸν. Πέραν αὐτοῦ ἀπλώνεται ἡ **Θράκη**.

Ἀσκήσεις.—1. *Μὲ ποίαν κλίμακα εἶναι σχεδιασμένος ὁ χάρτης σου τῆς Ἑλλάδος; Ποίαν ἀπόστασιν εἰς τὴν πραγματικότητα παριστάνει μῆκος ἑνὸς ἑκατοστομέτρου ἐπὶ τοῦ χάρτου σου;*—2. *Εὔρε πόσον ἀπέχει ὁ τόπος σου ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην.*—3. *Οἱ κύκλοι εἰς τὸν ἀπέναντι χάρτην ἐγράφησαν μὲ ἄνοιγμα τοῦ διαβήτου πὺν ἀναλογεῖ μὲ 60, 120, 180, 240, 300 καὶ 360 χλμ. Ὅλοι ἔχουν τὸ ἴδιον κέντρον (τὰς Ἀθῆνας) καὶ λέγονται ὁμόκεντροι. Μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασιν ἑνὸς τόπου ἀπὸ τὸ κέντρον αὐτό. Ἡ ἀπόστασις ὅμως ὑπολογίζεται κατ' εὐθείαν γραμμὴν (διὰ τοῦ ἀέρος). Ποῖαι ἀπὸ τὰς πόλεις, πὺν σημειώνονται εἰς τὸν χάρτην αὐτόν, εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 60 χλμ. ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας; Ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 180 χλμ. καὶ ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 300 χλμ.;*—4. *Εὔρε εἰς τὸν χάρτην σου τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Μὲ κέντρον τὴν πατρίδα σου γράψε ὁμοκέντρος κύκλους μὲ ἄνοιγμα τοῦ διαβήτου 100, 200, 300 χλμ. Ποῖαι πόλεις εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 100 καὶ ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 300 χλμ. ἀπὸ τὸν τόπον σου;*

8. Χάρτης της Ελλάδος.

(Κλίμαξ 1 : 6.000.000)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. ΝΟΤΙΑ ΕΛΛΑΣ

1. Η ΑΤΤΙΚΗ *

Ἀρχίζομεν τὰς ἐκδρομάς μας ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς Ἑλλάδος, τὰς Ἀθήνας. Περιέγραψε τὸ ταξίδιον ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα ἕως τὰς Ἀθήνας. [Σιδηροδρομικὴ (ἢ ἀτμοπλοϊκὴ) γραμμή, οἱ κυριώτεροι σταθμοί, ἡ χώρα διὰ τῆς ὁποίας θὰ διέλθετε. Διάρκεια ταξιδίου, ἀπόστασις, διεύθυνσις, πρὸς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ Ἀθῆναι ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν σας].

Ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω (εἰκ. 7), ἡ περιοχή, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ Ἀθῆναι, ἀποτελεῖ χερσόνησον καὶ λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα Ἀττικὴ. Εἰς ποίαν χώραν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται ἡ Ἀττικὴ; Ποῖον μέρος τῆς χώρας αὐτῆς ἀποτελεῖ;

Α'. ΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

1. Γενικὴ ἄποψις. — Ὅταν ἰστάμεθα εἰς ἓν ὕψηλόν μέρος τῶν Ἀθηνῶν, βλέπομεν, ὅτι ὁ ὀρίζων γύρω μας πρὸς τὰς περισσότεράς διευθύνσεις κλείεται ἀπὸ βουνὰ (Ὑμηττός, Πεντε-

* Ἡ ἐξέτασις τῆς Ἀττικῆς γίνεται διεξοδικῶς πρὸς παροχὴν τῶν ἀπαραιτήτων θεμελιωδῶν γεωγραφικῶν ἐννοιῶν καὶ σχέσεων εἰς τοὺς μαθητάς. Αὕτη θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν διδάσκοντα ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι καὶ ὡς ὑπόδειγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον οὗτος θὰ πραγματευθῇ τὴν φυσικὴν περιοχὴν, ἐν ᾗ τὸ γυμνάσιον. Ἐπρωτιμῆθη δὲ ἡ Ἀττικὴ, ἐπεὶδὴ ἀποτελεῖ μικρὰν καὶ εὐσύνοπτον γεωγραφικὴν περιοχὴν μὲ σαφεῖς τοὺς φυσικοὺς χαρακτήρας.

λικόν, Πάρνης, Αιγάλεω). Πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ ὅμως ὁ ὅριζων εἶναι ἀνοικτός· διότι πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν ἀπλώνεται θάλασσα, ὁ Σαρωνικὸς κόλπος. Ἄν προσέξωμεν καλύτερον, θὰ ἴδωμεν, ὅτι τὸ ἔδαφος ἀπὸ τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν αὐτῶν ἕως τὴν παραλίαν κλίνει ἐλαφρῶς πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὡστε ὅλη ἡ ἑκτασίς γύρω εἰς τὰς Ἀθήνας ὁμοιάζει μὲ λεκάνην, ἀποτελεῖ λεκανοπέδιον, τὸ ὁποῖον ἔχει κλίσιν πρὸς τὰ ΝΔ.

9. Χάρτης τῆς Ἀττικῆς.

(Κλίμαξ 1 : 1.000.000)

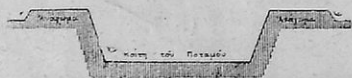
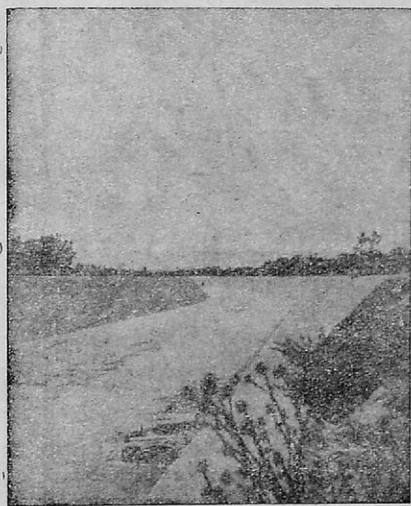
Μία χαμηλὴ βουνοσειρὰ (τὰ Τουρκοβούνια) διασχίζει τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΝΔ καὶ καταλήγει εἰς σειρὰν λόφων (Λυκαβηττός, Ἀκρόπολις, Ἀρειος Πάγος, Πνύξ, λόφος τῶν Νυμφῶν ἢ τοῦ Ἀστεροσκοπείου, λόφος τοῦ Φιλοπάππου). Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὀνομαστοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Ἡ βουνοσειρὰ αὕτῃ διαίρεῖ τὸ ἀθηναϊκὸν λεκανοπέδιον εἰς δύο ἄνισα μέρη. Μεγαλύτερον εἶναι τὸ δυτικὸν μέρος, τοῦ

ὁποίου τὰ νερὰ μαζεύονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Κηφισοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, τὸ ὁποῖον εἶναι μικρότερον, ρέει ὁ Ἰλισσὸς ποταμός. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ποταμοὶ χύνονται εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου. Θὰ ἐξετάσωμεν τὸν μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτοὺς, τὸν Κηφισόν.

2. Ὁ Κηφισὸς ποταμός.— Ἄν προχωρήσωμεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἱερὰν ὁδόν, θὰ συναντήσωμεν τὴν γέφυραν τοῦ Κηφισοῦ.

Ἡ γέφυρα συνδέει τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ἡ κοίτη ὡς μία μεγάλη αὐλαξ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ποταμὸς κυλῖει τὰ ὕδατά του. Συνήθως τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ εἶναι χαμηλὰ καὶ ἥσυχον εἰς τὴν κοίτην του. Ἀλλὰ μετὰ μίαν δυνατὴν βροχὴν γίνεται ὀρμητικὸν καὶ ὑψώνεται πολὺ. Τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ὕδωρ φθάνει, ὅταν γίνεται πλημμύρα, ἡμποροῦμεν καὶ τώρα νὰ τὰ διακρίνωμεν εἰς τὰς ὄχθας καὶ εἰς τὰς βάσεις τῆς γεφύρας.

10. Ἡ κοίτη τοῦ Κηφισοῦ καὶ τομὴ αὐτῆς.

παρατηροῦμεν τὴν διεύθυνσιν, πρὸς τὴν ὁποῖαν ρέει ὁ ποταμός. Ἄν τώρα σταθῶμεν μὲ τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν, τότε δεξιὰ μας ἔχομεν τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀριστερά μας τὴν ἀριστεράν ὄχθην.

Καθὼς εἶναι γνωστόν, τὸ ὕδωρ ρέει πάντοτε πρὸς τὰ

Πρῶτον μετροῦμεν ἐπὶ τῆς γεφύρας τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ. Μὲ ἓν μακρὸν ξύλον μετροῦμεν καὶ τὸ βάθος τῆς κοίτης του. Ἐπειτα

κάτω. Ἐπομένως ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ποταμοῦ εὐρίσκομεν καὶ τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους.

Παρατηροῦμεν τὸν ροὺν τοῦ ποταμοῦ. Οὗτος ἀπὸ ἐδῶ ἕως τὰς ἐκβολὰς εἶναι εὐθύς· διότι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔκαμαν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ ποταμοῦ μεγάλα ἔργα, μὲ τὰ ὅποια ἐκανόνισαν τὴν κοίτην του. Μὲ μηχανήματα δηλ. τὴν ἐβάθυναν καὶ τὴν ἐπλάτυναν. Ἔτσι τὸ πλάτος τῆς κοίτης ἔγινε 30 μέτρα καὶ τὸ ὕψος τῆς 8 μέτρα.

Πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως, ὅπου δὲν ἔγιναν τοιαῦτα ἔργα, ὁ ροὺς τοῦ ποταμοῦ δὲν εἶναι εὐθύς· ἄλλοι στρέφεται ἑλαφρῶς δεξιὰ, ἄλλοι κάμπτει ἀποτόμως ἀριστερά.

Διευθυνόμεθα πρὸς μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς καμπάς. Βλέπομεν, ὅτι πρὸς τὴν μίαν ὄχθην τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ρεεῖ μὲ ὀρμὴν καὶ ἀναπηδᾷ μὲ ἀφρόν· ἐδῶ ὁ ποταμὸς ἀπέφαγε τὸν βράχον, ἀπέσπασε λίθους καὶ χῶματα καὶ τὰ παρέσυρε μακρὰν. Ἔτσι ἡ ὄχθη αὐτὴ ἔγινεν ἀπόκρημνος.

Ἀντικρὺ τοῦναντίον τὸ ὕδωρ κινεῖται ἀργὰ καὶ δὲν ἔχει πλεον τὴν δύναμιν νὰ παρασύρῃ χαλίκια καὶ ἄμμον· ἐδῶ τὸ βάθος τοῦ ποταμοῦ εἶναι μικρότερον καὶ ἡ ὄχθη του ἔχει ἑλαφρὰν κλίσιν.

Προπάντων ὅταν εἶναι πλημμύρα, ὁ ποταμὸς κυλίνει εἰς τὴν κοίτην του λίθους καὶ ἄλλα ὕλικά. Οἱ λίθοι αὗτοι συγκρούονται ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον, αἱ ἄκραι των τρίβονται καὶ ἔτσι οἱ λίθοι γίνονται στρογγύλοι. Τοὺς στρογγύλους αὐτοὺς λίθους τοὺς ὀνομάζομεν κροκάλας.

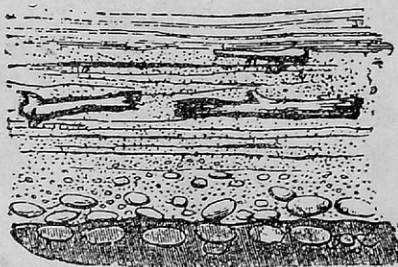
Γενικῶς τὰ ὕδατα, τὰ ὅποια ρέουν, ἔχουν μεγάλην δύναμιν· ἀποτρώγουν τὸ ἔδαφος καὶ μεταφέρουν χῶμα, ἄμμον καὶ κροκάλας εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ τὰ ἀποθέτουν εἰς τὰς ὄχθας ἢ τὰ ἐκφορτώνουν εἰς τὴν θάλασσαν. Προπάντων ἐν καιρῷ πλημμύρας παρασύρουν ὅ,τι εὐρεθῇ εἰς τὸν δρόμον των καὶ κάμνουν μεγάλην καταστροφὴν.

3. Ἡ πεδιάς τοῦ Κηφισοῦ.—Τὸ ἔδαφος καὶ ἀπὸ τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ εἶναι ὁμαλὸν καὶ σχεδὸν ἐπίπεδον· ἀποτελεῖ πεδιάδα, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν ἀγροὶ σπαρμένοι, λαχανόκηποι καὶ ἐλαιῶνες.

Εἰς μερικά μέρη πλησίον τοῦ ποταμοῦ βλέπομεν μεγάλους λάκκους, σκαμμένους εἰς τὸ ἔδαφος. Ἔργαται ἐξάγουν ἀπὸ αὐτοὺς χῶμα (πηλὸν) καὶ μὲ αὐτὸ κατασκευάζουν κεραμίδια, πλίνθους καὶ πήλινα ἀγγεῖα.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰ τοιχώματα ἐνὸς ἀπὸ τούτων λάκκους αὐτούς, ἡμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς πεδιάδος εἶναι στρωμένον κανονικά, ὥς νὰ σχηματίζῃ στρώματα. Πόθεν προέρχεται τοῦτο;

Ὁ Κηφισὸς κατὰ τὸν κάτω ροῦν του δὲν ἔρρεε πάντοτε εἰς τὴν σημερινήν του κοίτην. Αὕτη, προτοῦ τὴν κανονίσουν, ἦτο

11. Στρώματα τοῦ ἐδάφους εἰς τὰς ἐκβολὰς ποταμοῦ.

ἀβαθὴς καὶ δι' αὐτὸ ὁ ποταμὸς συχνὰ ἤλλασσε διευθύνσιν· ἄλλοτε δηλ. ἔρρεε δεξιώτερα καὶ ἄλλοτε ἀριστερώτερα. Ὅταν λοιπὸν συνέβαιναν συνεχεῖς καὶ ραγδαῖαι βροχαί, τὰ νερά ὑψώνοντο εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ, ἐξεχείλιζαν ἀπὸ τὰς ὄχθας καὶ ἐπλημμυροῦσαν τὴν πεδιάδα. Ὅταν ὅμως τὰ θολὰ

νερά ἡρεμοῦσαν, τότε ἡ λεπτὴ ἄμμος καὶ τὸ χῶμα, τὰ ὁποῖα περιεῖχαν, κατεκάθηντο καὶ ἐσχημάτιζαν παχὺ στρώμα λάσπης (l l y n). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁλόκληρος ἡ πεδιάς ἐστρώθη μὲ τὰς ὕλας αὐτάς, τὰς ὁποίας ὁ ποταμὸς ἀπὸ χιλιῶδων ἑτῶν ἀπέθεσεν εἰς αὐτήν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔδαφος τῆς εἶναι στρωμένον κανονικά.

Τὰ στρώματα τοῦ ἐδάφους, τὰ ὁποῖα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σχηματίζονται, τὰ λέγομεν *προσχώσεις*. Ὅταν τὸ ὕψος τῆς πεδιάδος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶναι μικρόν, τότε ἡ πεδιάς λέγεται *βαθύπεδον*.

4.—Πόθεν ὁ Κηφισὸς, καθὼς καὶ κάθε ποταμὸς, παραλαμβάνει τὸν πηλὸν καὶ τὴν ἄμμον καὶ τὰ χαλίκια, τὰ ὁποῖα ἀποθέτει εἰς τὴν κοίτην

ἢ εἰς τὰς ὄχθας του; Καὶ πρῶτον, πόθεν τροφοδοτεῖται ὁ ποταμός;

Ἄν προχωρήσωμεν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, θὰ συναντήσωμεν διαφόρους ρυάκας, οἱ ὅποιοι χύνονται εἰς αὐτὸν ἄλλοι ἀπὸ τὴν δεξιὰν καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀριστεράν τοῦ ὄχθην (Ποδονίφτης, Πράξη, Κεφαλάρι). Αὐτοὶ εἶναι οἱ παραποτάμοι τοῦ Κηφισοῦ.

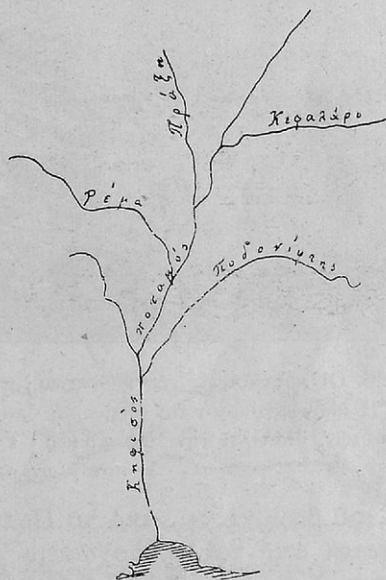
Ἄν προχωρήσωμεν ἀκόμη πρὸς τὰ ἐπάνω, θὰ φθάσωμεν εἰς ἓν ἀπλοῦν ρυάκιον μεταξὺ Πάρνηθος καὶ Πεντελικοῦ καὶ τέλος εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ποταμοῦ. Ὅπως αἱ ρίζαι ἑνὸς δένδρου φέρουν τροφήν εἰς τὸν κορμόν, ἔτσι καὶ τὰ ρυάκια τροφοδοτοῦν τὸν ποταμόν.

Ὁ Κηφισὸς μὲ ὄλους τοὺς παραποτάμους του ἀποτελεῖ ἓν ποτάμιον σύστημα.

Ὁ Ἰλισσὸς ἐπίσης ἄλλο ποτάμιον σύστημα. Ὑψώματα τοῦ ἐδάφους, καὶ τὰ πλεονεκτήματα, εἶναι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἓν ρυάκιον ρεῖ πρὸς τοῦτον, ἄλλο πρὸς ἐκεῖνον τὸν ποταμόν. Ὡστε τὰ ὑψώματα αὐτὰ χωρίζουν τὴν ροὴν τῶν ὑδάτων κατὰ διάφορον διεύθυνσιν, ἀποτελοῦν δηλ.

ὕδροκριτικὴν γραμμὴν μεταξὺ δύο ποταμίων συστημάτων (βλ. εἰκ. 13).

Ὅταν ὁμοῦς βρέχῃ, σχηματίζονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἀναρίθμητα ἄλλα ρυάκια. Αὐτά, ἐνῶ κατέρχονται, ρεοῦν διαρκῶς μὲ μεγαλυτέραν ταχύτητα, ξεπλύνουν τὴν ἐπιφάνειαν καὶ παρασύρουν ἄμμους καὶ χώματα καὶ χαλίκια. Εἰς τὰ βουνὰ μάλιστα, ὅπου αἱ βροχαὶ εἶναι δυνατώτεροι καὶ ἡ κλίσις τοῦ ἐδάφους μεγαλυτέρα, τὰ ρυάκια εἶναι ταχύτερα καὶ ὀρμητι-

12. Ὁ Κηφισὸς ποταμὸς μὲ τοὺς παραποτάμους του.

κώτερα. Δι' αὐτὸ δὲν παρασύρουν μόνον ἄμμους καὶ λίθους, ἀλλὰ καὶ ἀποτρῶγουν τὸ ἔδαφος, διὰ τοῦ ὁποίου καταβαίνουν.

Καὶ τὰ ρυάκια αὐτὰ ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἔδαφους καὶ χύνονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ. Δι' αὐτὸ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ μετὰ μίαν βροχὴν εἶναι πολὺ θολὰ, ἐν καιρῷ δὲ πλημμύρας συμπαρασύρουν πολλὰς καὶ βαρεῖας ὕλας.

Ἀπὸ ὅσα εἶδομεν, συμπεραίνομεν ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ ἄθη-

13. Οἱ ποταμοὶ εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν ρέουν πρὸς διαφόρους διευθύνσεις.

Ἡ κορυφογραμμὴ τοῦ ὄρους, ἡ ὁποία χωρίζει τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν αὐτῶν, ἀποτελεῖ τὴν ὕδροκριτικὴν γραμμὴν μεταξὺ δύο ποταμίων συστημάτων.

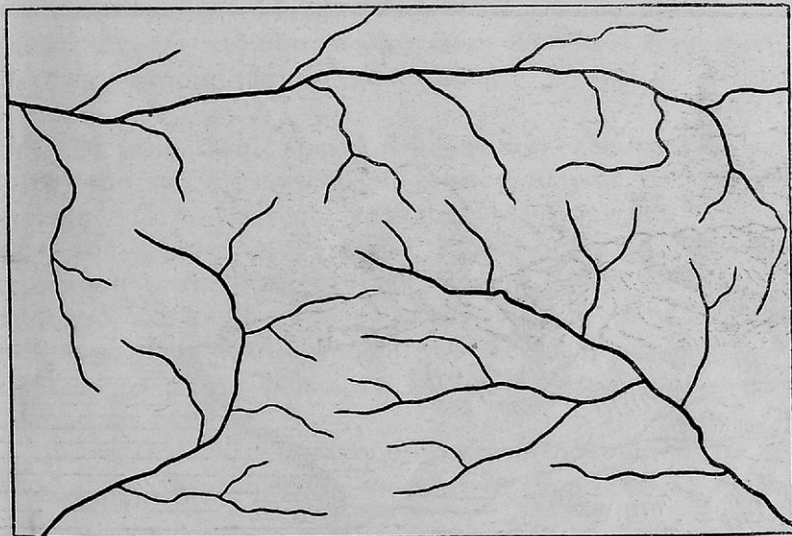
ναϊκοῦ βαθυπέδου, ἀπὸ τὰ Πατήσια ἕως τὴν παραλίαν, προέρχεται ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ Κηφισοῦ καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ ἄμμους ἀνακατευμένους. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἔδαφος αὐτὸ ἐγεννήθη ἀπὸ προσχώσεις, λέγεται προσχωσιγενές. Τὸ ἔδαφος αὐτὸ εἶναι μαλακὸν καὶ περιέχει τὰ συστατικά, τὰ ὁποῖα χρειάζονται τὰ φυτά, διὰ νὰ βλαστήσουν. Εἶναι γόνιμον ἔδαφος. Δι' αὐτὸ ὁλόκληρος ἡ πεδιάς καλλιεργεῖται καλῶς.

5. Κλίμα καὶ βλάστησις. Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.— Ἡ ὀροσειρὰ Κιθαιρῶνος· Πάρνηθος προφυλάσσει ὁλόκληρον τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς ἀνέμους τοῦ βορρᾶ. Διὰ τοῦτο ὁ χειμὼν εἶναι μαλακὸς καὶ ὄχι μόνον ἡ ἐλαία

καὶ ἡ συκὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ πορτοκαλέα καὶ ἡ λεμονέα (ἐσπεριδοειδῆ) καὶ τὰ φοινικοειδῆ, ποὺ εἶναι δένδρα θερμῶν χωρῶν, ἀντέχουν καὶ εὐδοκιμοῦν.

Ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ λεκανοπέδιον εἶναι ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν· δι' αὐτὸ ἡ θάλασσις αὖρα, ἡ ὁποία κατὰ τὸ θέρος πνέει ἀπὸ τὸν Σαρωνικὸν (ὁ μπάτης), εἰσχωρεῖ εἰς τὴν πεδιάδα καὶ μετριάζει τὴν ὑπερβολικὴν ζέστην (θαλάσσιον κλίμα).

Αἱ βροχαὶ ὅμως, τὰς ὁποίας δέχεται τὸ λεκανοπέδιον, κα-

14. (Ἔσκησις). Σημείωσε τὰς ὑδροκρητικὰς γραμμὰς μεταξὺ τῶν ποταμίων συστημάτων εἰς τὸ σχῆμα τοῦτο.

θῶς καὶ ὅλη ἡ Ἀττικὴ, εἶναι ὀλιγοσταὶ καὶ κυρίως πίπτουν κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἐξῆς λόγους:

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπικρατοῦν τὸν περισσότερον καιρὸν τοῦ ἔτους οἱ βόρειοι καὶ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι. Οἱ ἄνεμοι αὗτοι εἶναι ψυχροὶ καὶ ξηροὶ καὶ μόνον τὸν χειμῶνα φέρουν ὀλίγας βροχὰς, σπανίως δὲ καὶ χιόνας. Κατὰ τὸ θέρος ὅμως, ὅτε πνέουν κανονικὰ καὶ ὀνομάζονται ἐτησίαι (μελέμια), εἶναι τόσοι ξηροὶ, ὥστε ἀπομακρύνουν κάθε ἔχνος ὑγρασίας.

Τὸ φθινόπωρον ἀρχίζουν νὰ πνέουν οἱ νότιοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ εἶναι ὕγροί. Τότε ἀρχίζει ἡ βροχερά ἐποχή, ἀλλὰ καὶ τότε βρέχει μόνον κατ' ἀραιὰ διαστήματα καὶ μὲ βροχὰς ραγδαίας. Ἔτσι τὰ περισσότερα νερὰ ρέουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὡστε ἡ Ἀττικὴ, καὶ ἰδίως τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι ἀπὸ τὰς ξηροτέρας περιοχὰς τῆς Ἑλ-

15. (Ἀσκησις). Παράστησε μὲ βέλη τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ὕδατος. Περιγράψέ την κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν: Θάλασσα, ἐξάτμισις, νέφη, βροχή, πηγὴ, ρυάξ, ποταμός, ἐκβολαί.

λάδος. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ τῆς, μόνον ὅταν βρέξη, ἔχουν τὴν ὄψιν ποταμοῦ, κατὰ δὲ τὸ θέρος διατηροῦν πολὺ ὀλίγον ὕδωρ.

Διὰ τὸ πότισμα τῶν λαχανοκήπων, τῶν ἀνθοκήπων καὶ τῶν ἀμπέλων χρησιμοποιοῦν τότε τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἀντλοῦν ἀπὸ τὰ πηγάδια τῆς πεδιάδος.

Ἡ θερμότης λοιπόν, τὸ κανονικὸν πότισμα καὶ ἡ ἐπιμελὴς καλλιέργεια συντελοῦν, ὥστε ἡ πεδιάς εἰς μεγάλην ἔκτασιν νὰ ὁμοιάζῃ μὲ καταπράσινον κῆπον. Δι' αὐτὸ

καὶ ὁ Βοτανικὸς Κήπος τῶν Ἀθηνῶν ἔγινε πλησίον τοῦ Κηφισοῦ, εἰς αὐτὸν δὲ εὐρίσκομεν καὶ φυτὰ θερμότερων χωρῶν. Τὴν εὐφορίαν τοῦ ἔδαφους μαρτυροῦν καὶ αἱ πανύψηλοι λευκαὶ, αἱ ὁποῖαι σκιαζοῦν τὴν Ἱερὰν ὁδόν.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν, ὅτι αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων τῆς πεδιάδος εἶναι κυρίως γεωργικαί. Μεγάλῃν ἔκτασιν καταλαμβάνουν οἱ λαχανόκηποι καὶ οἱ ἀνθόκηποι, ἐπειδὴ τὰ προϊόντα τῶν εὐρίσκουν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καλὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ἄργιλος εἶναι ἄφθονος εἰς τὴν πεδιάδα, πολλὰ εἶναι ἐκεῖ τὰ κεραμουργεῖα καὶ τὰ ἐργοστάσια τῆς ἀγγειοπλαστικῆς.

6. Τὰ ὑψηλὰ καὶ λοφώδη μέρη τοῦ λεκανοπεδίου.— Εἰς τὰ ἄκρα τοῦ βαθυπέδου τὸ ἔδαφος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνέρχεται, ὥστε εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Πεντελικοῦ φθάνει τὰ 300 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Καὶ πρὸς μὲν τὴν Πάρνηθα ἀπλώνεται ὑψηλὴ πεδιάς, τὸ ὑψίπεδον τῶν Ἀχαρνῶν, πρὸς δὲ τὸ Πεντελικὸν ὁ τόπος ἔχει πολλοὺς λόφους. Οἱ λόφοι αὗτοι σκεπάζονται ἄλλοῦ μὲ ὠραῖα πεῦκα καὶ ἄλλοῦ μὲ ἀγρούς καὶ κήπους ὁπωροφόρων δένδρων.

Διὰ τὰ ἐννοήσωμεν τὴν σύστασιν τοῦ ἔδαφους εἰς τὰ λοφώδη καὶ ὀρεινὰ μέρη, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισκεφθῶμεν ἐν λατομεῖον.

Τὸ ἀπότομον τοίχωμα τοῦ λατομείου μᾶς δεικνύει μίαν τομὴν εἰς τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου. Ἐπάνω ὑπάρχει λεπτὸν στρώμα ἀπὸ χῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνακατευμένα χαλκία καὶ ἄμμος· εἶναι τὸ χαλαρὸν ἔδαφος, εἰς τὸ ὁποῖον βλαστάνουν τὰ φυτὰ (φυτικὸν ἔδαφος). Ὑποκάτω ὑπάρχει στερεὸς βράχος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οἱ ἐργάται μὲ σιδηρὰ ἐργαλεῖα ἐξάγουν λίθους, μὲ τοὺς ὁποίους κτίζομεν τὰς οἰκίας μας.

Τὸ μαλακὸν χῶμα, ὁ σκληρὸς βράχος, ἡ ἄμμος μὲ τὰ χαλκία λέγονται πετρώματα.

Οἱ λίθοι τῶν λατομείων εἰς τὰ Τουρκοβούνια εἶναι ἄσβεστολίθοι. Εἶναι ἐν πέτρωμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦνται καὶ

ή Πάρνης και ό Αιγάλεως, καθώς και τὰ περισσότεραι βουνά της Ἑλλάδος.

Τό πέτρωμα αὐτό ἔχει πολλοὺς πόρους καί δέν συγκρατεῖ τὸ ὕδωρ, ποὺ ἀπορροφᾷ τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ τὸ ἀφήνει νὰ κατασταλάζῃ καί νὰ διαρρέῃ εἰς ὑπογείους αὐλάκας καί εἰς καταβόθρας. Δι' αὐτὸ τὰ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς πετρώματα ἀσβεστολίθου, εἶναι ξηρά.

Ἐνῶ ἡ ἐποχὴ τῆς ξηρασίας εἰς τὴν Ἀττικὴν διαρκεῖ συνήθως 5 - 6 μῆνας, τὰ βουνά της στολίζονται κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ ὠραία δάση ἀπὸ πεῦκα καί ἀπὸ θάμνους ἀειθαλεῖς (δά-

16. Τομὴ τοῦ ἐδάφους πλησίον μιᾶς οδοῦ.

φνη, μυρτιά, σχῖνος, κουμαριά, ἀγριελιά κ.τ.λ.). Ἡ Πάρνης μάλιστα ἀπὸ ὕψος 800 μέτρων καί ἄνω σκεπάζεται μὲ ὠραιότατον δάσος ἐλάτης· διότι τὰ δένδρα αὐτὰ ἀντέχουν εἰς τὴν ξηρασίαν.

Τὰ φυτὰ ὅμως, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦμεν εἰς τοὺς κήπους (λαχανικά, ἄνθη, ὀπωροφόρα), καθώς καί αἱ ἄμπελοι, χρειάζονται πότισμα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους. Ἐχουν δὲ ἀνάγκην καί ἀπὸ λιπάσματα, διότι τὰ ἐδάφη τῆς Ἀττικῆς εἶναι ἀδύνατα, δηλαδὴ δέν ἔχουν ἀρκετὰς θρεπτικὰς οὐσίας, ποὺ χρειάζεται τὸ φυτὸν διὰ τὴν τροφήν του.

Εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου, τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κλίμα εἶναι θερμόν, ἡ γῆ ἀνταμείβει τὸν φιλόπονον καλλιεργητὴν. Παράγονται ὀπωρικά, σῦκα, σταφύλια, οἶνος, ἔλαιον, σανὸς καὶ ὀλίγα σιτηρά.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν χωρικῶν εἰς τὸ βόρειον καὶ βορειοανατολικὸν τμήμα τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἡ ἀμπελοργία, ἡ κηπουρικὴ καὶ ἡ γεωργία.

Διὰ τὰ προϊόντα τῶν οἰχωρικοὶ εὐρίσκουν εἰς τὰς Ἀθῆνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καλὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πόλεις αὗται χρειάζονται πολὺ γάλα, πρὸ πάντων διὰ τὰ παιδιὰ καὶ διὰ τοὺς ἀρρώστους, πολλοὶ τρέφουν ἀγελάδας μὲ ἐκλεκτὴν τροφήν (λάχανα, πίτυρα καὶ βαμβακόσπορον). Ὡστε πολλοὶ ἄνθρωποι ζοῦν ἀπὸ τὸ εἰσόδημα αὐτό, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ὀρνιθοτροφίαν.

Τὸ κλίμα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Πεντελικοῦ εἶναι ξηρὸν καὶ ὑγιεινόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ὕψος τοῦ τόπου εἶναι ἀρκετὸν (300 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης) καὶ πηγαὶ ἀναβλύζουν πολλαὶ (Κεφαλάρι), δι' αὐτὸ καὶ τὸ θέρος εἶναι δροσερόν καὶ ἡ βλάστησις πλουσία. Λόφοι στολισμένοι μὲ ὠραιότατα πεῦκα, κήποι γεμάτοι ἄνθη, κερασέας καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα, κάμνουν τὸ μέρος αὐτὸ τὸ ὠραιότερον τῆς Ἀττικῆς. Δι' αὐτὸ ἐκεῖ ἀνεπτύχθησαν ὡς προάστια τῶν Ἀθηνῶν ἡ Κηφισιά, τὸ Ἀμαρούσιον, τὸ Ἡράκλειον καὶ τὸ Χαλάνδριον. Καὶ πολλὰ θεραπευτήρια καὶ ἀναρρωτήρια ἐκτίσθησαν ἐκεῖ, καθὼς καὶ ἐπάνω εἰς τὴν Πάρνηθα.

7. Αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς.—Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ λεκανοπεδίου εὐρίσκονται αἱ Ἀθῆναι, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Λυκαβηττοῦ (ὕψος 277 μ.) ἔχομεν θαυμασίαν ἄποψιν. Ὡς «θάλασσα ἀσάλευτος» ἀπλώνεται ἡ μεγάλη πόλις κάτω ἀπὸ καταγάλανον οὐρανόν. Μέσα ἀπὸ τὸ πέλαγος τῶν οἰκιῶν ἐξέχουν οἱ θόλοι καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῶν ἐκκλησιῶν. Τὴν λευκότητα τῆς εἰκόνος μόνον μερικοὶ πρᾶ-

σινοι τόποι διακόπτουν· εἶναι ὁ Βασιλικὸς κήπος καὶ ὁ κήπος τοῦ Ζαππείου, τὸ ἄλσος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ἄλσος τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως καὶ οἱ μικροί, ἀλλὰ ωραιότατοι κήποι τοῦ Μουσείου καὶ τῶν διαφόρων πλατειῶν. Μερικὰ οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται μετὰ τὸν ὄγκον τῶν καὶ προσελκύουν ἰδιαίτερος τὸ βλέμμα μας· διακρίνομεν τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα, τὴν Ἀκαδημίαν, τὸ Πανεπιστήμιον, τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, τὸ Μετσόβειον Πολύτεχνεον, τὸ Μουσεῖον, τὸ Ἀρσάκειον, τὸ νοσο-

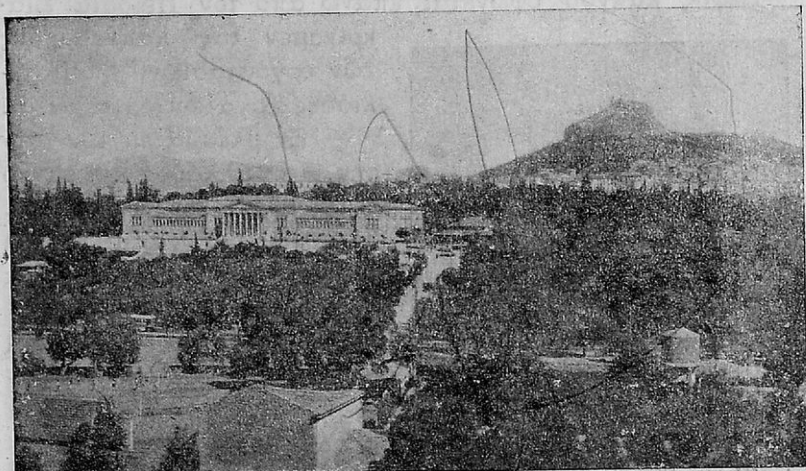

17. Ὁ Παρθενών, ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς.

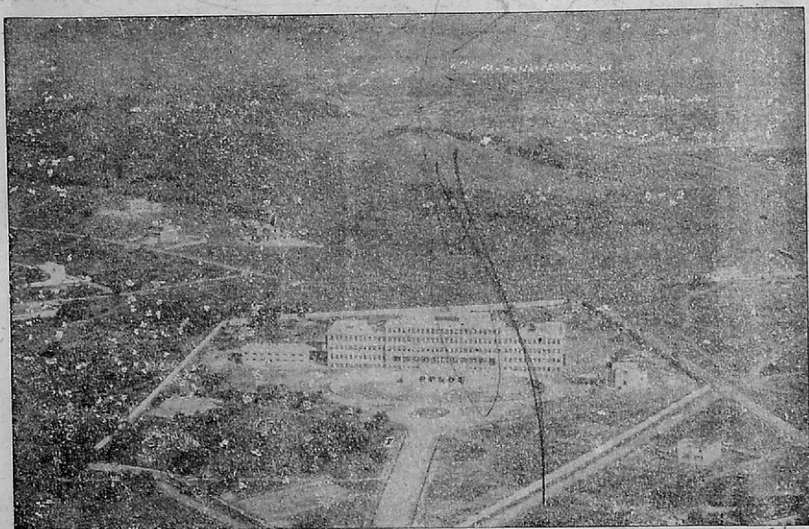
κομεῖον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον κ. ἄ.

Στρέφομεν τώρα τὸ βλέμμα πρὸς Νότον. Πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν αἱ Ἀθῆναι ἔχουν σχεδὸν ἐνωθῇ μετὰ τὸ Παλαιὸν καὶ τὸ Νέον Φάληρον καὶ μετὰ τὸν Πειραιᾶ.

Ὁ Σαρωνικὸς ἀντανακλᾷ τὸ φῶς καὶ λάμπει ὡς καθρέπτης. Πολλὰ εἶναι τὰ πλοῖα, ποὺ αὐλακώνουν τὰ νερά του. Ἄλλα ἀναχωροῦν καὶ ἄλλα διευθύνονται εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς· μεταφέρουν ἐπιβάτας καὶ ἐμπορεύματα ἢ κάρβουνα καὶ διάφορα ὑλικά διὰ τὰ ἐργοστάσιά του.

18. Τὸ Ζάππειον μετὰ τὸν Λυκαβηττὸν εἰς τὸ βᾶθος.

19. Τὸ νέον κτίριον τοῦ Ἀρσακείου.

Εἶναι τὸ μεγαλύτερον καὶ ὠραιότερον ἐκπαιδευτήριον τῶν Ἀθηνῶν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Νέφος καπνοῦ ὑψώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Διακρίνομεν τὰς καπνοδόχους τῶν ἐργοστασίων, ὅπου χιλιάδες ἐργατῶν ἐργάζονται.

Ἐν βλέμμα εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Πειραιῶς (εἰκ. 21) ἀρκεῖ διὰ νὰ μᾶς δείξη ποῖα πλεονεκτήματα ἔχει ἐκ φύσεως ὁ λιμὴν του.

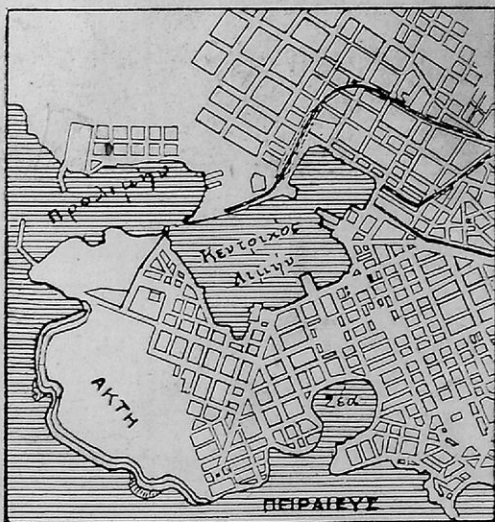
1) Εἶναι εὐρύχωρος καὶ ἀρκετὰ βαθύς, ὥστε εἰσπλέουν εἰς αὐτὸν καὶ μεγάλα πλοῖα.

20. Ἐν ἀπὸ τὰ κομψότερα οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον. (Φωτ. Τοπ. Ὑπηρ. Ὑπ. Συγκοινωνίας)

2) Εἶναι ἀσφαλής, διότι τὰ γύρω ὑψώματα τὸν προφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς ἀνέμους.

3) Ἐχει ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος· διότι τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα περιβάλλουν τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, ἀφῆνουν μεταξύ τῶν διόδους, διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ καὶ ὁδοὶ αὐτοκινήτων. (Εὔρε τὰς διόδους αὐτὰς εἰς τὸν χάρτην).

4) Ἐχει θέσιν κεντρικὴν καὶ ἐπικοινωνεῖ κατὰ θάλασσαν μὲ ὅλας τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος.

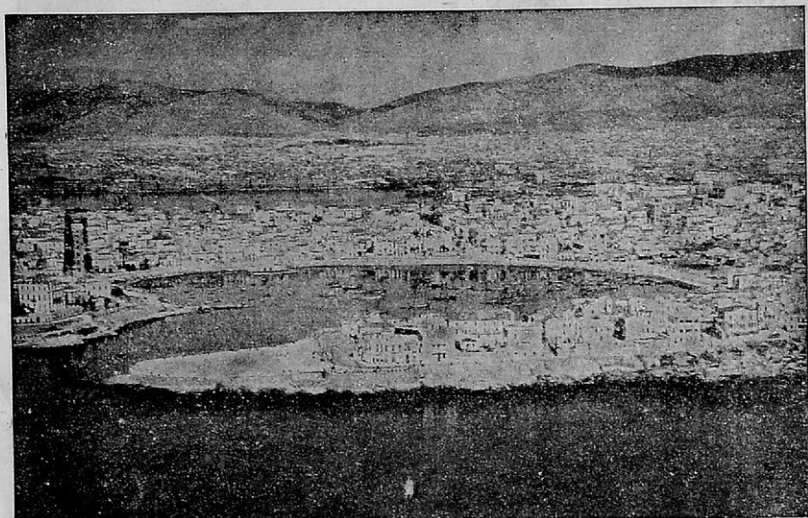
21. Σχεδιογράφημα τοῦ Πειραιῶς.

5) Εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῶν θαλασσίων ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἀπὸ τὴν Δυ-

τικὴν Μεσόγειον πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ.

Ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐννοοῦμεν διατὶ ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ἔχει πολὺ μεγάλην κίνησιν. Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη ἀπέκτησε καὶ μεγάλας ἀποθήκας καὶ ἀποβάθρας, ὥστε ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ἐμπορικός μας λιμὴν. Εἶναι δὲ καὶ τὸ σπουδαιότερον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς πατρίδος μας.

Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἀπὸ τὰ προϊόντα, τὰ ὅποια εἰσάγομεν

22. Ὁ Πειραιεύς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

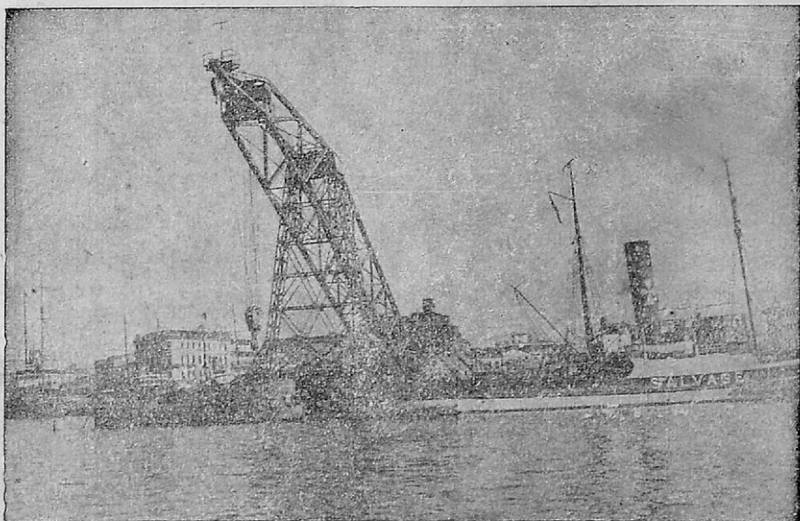
Ἐμπρὸς ὁ λιμὴν τῆς Ζέας (Πασαλιμάνι)· ὀπίσω ὁ κεντρικὸς λιμὴν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ἀπὸ ξένους τόπους, συγκεντρώνονται εἰς τὸν Πειραιᾶ. Εἰς τὸν Πειραιᾶ εἶναι οἱ μεγαλύτεροι ἀλευρόμυλοι, καθὼς καὶ τὰ μεγαλύτερα μηχανουργεῖα, ὅπου κατασκευάζονται ἄροτρα, ἀντλῖαι καὶ ἄλλα σιδηρᾶ μηχανήματα. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἓνα μεγάλο ἐργοστάσιον χημικῶν λιπασμάτων διὰ τοὺς ἀγρούς, καθὼς καὶ βαμβακοκλωστήρια καὶ ὑφαντήρια, ὅπου κατασκευάζονται βαμβακερά, μάλλινα καὶ μεταξωτὰ ὑφάσματα καὶ ὠραῖοι τάπητες. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἐργοστάσια ζυμαρικῶν, σαπωνοποιίας,

οίνοπνευματοποιίας, ύαλουργίας, καπνοῦ καὶ σιγαρέτων κ. ἄ. Εἰς τὸ Νέον Φάληρον ὑπάρχουν μεγάλα μεταξουργεῖα.

Διπλὴ γραμμὴ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου, τροχιόδρομοι καὶ ἀμαξίται ὁδοὶ συνδέουν τὸν Πειραιᾶ μὲ τὰς Ἀθήνας. Ὁ σιδηρόδρομος φθάνει ὑπογείως μέσα εἰς τὸ κέντρον τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν Πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας, πρόκειται δὲ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἕως τὴν Κηφισιάν.

23. Ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μηχανήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐξεβάθυναν τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

(Φωτογραφία Μεγαλοοικονομοῦ)

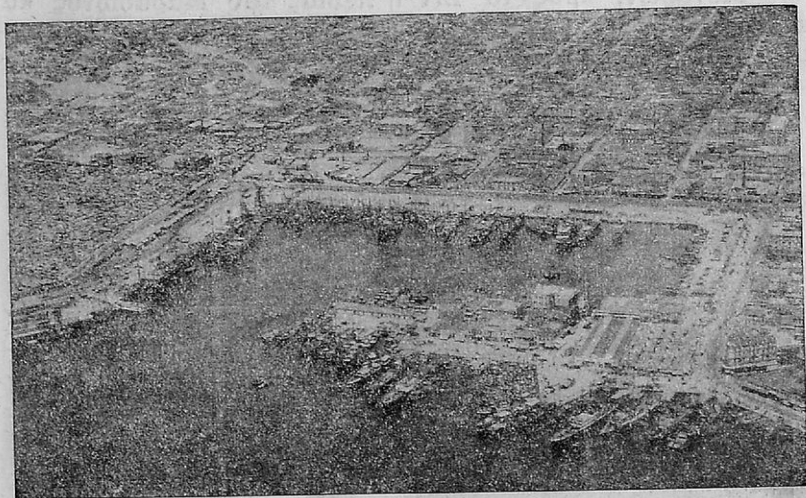
Καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπάρχουν πολλὰ ἐργοστάσια, ὅπου κατασκευάζονται ὑφάσματα, τάπητες, ἔπιπλα, σιγαρέτα, πάγος καὶ ζῦθος κ.τ.λ.

Αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος. Ὅπως δὲ κατὰ τὸν παλαιὸν καιρὸν, ἔτσι καὶ σήμερον αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρώτη πόλις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ αἱ ἄλλαι ἀνώταται σχολαὶ συγκεντρώνουν εἰς τὰς Ἀθήνας σπου-

δαστὰς ἀπὸ ὅλας τὰς ἐλληνικὰς χώρας. Ἔχουν δὲ ὠραίας οἰκοδομὰς, εὐθείας ὁδοὺς, πλατείας μὲ κήπους κ.τ.λ.

✓ Ὡραῖα καὶ δροσερὰ εἶναι καὶ τὰ προάστια καὶ αἱ ἐξοχαὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Κηφισιά, τὸ Ἀμαρουσίον, τὸ Χαλάνδριον, τὸ Παλαιὸν καὶ τὸ Νέον Φάληρον, ἡ Γλυφάδα κ.τ.λ.

Μὲ τὴν κατασκευὴν τῆς τεχνητῆς λίμνης εἰς τὸν Μαραθῶνα αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς ἀπέκτησαν καὶ ἄφθονον καὶ καθαρώτατον ὕδωρ.

24. Ὁ λιμὴν τῶν Ἀλῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Ἐκεῖ τὰ πλοῖα πλευρίζουν διὰ τὴν ἐπιβίβασιν καὶ ἀποβίβασιν τῶν ταξιδιωτῶν
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Μέγα ἐργοστάσιον ἡλεκτροπαραγωγῆς χορηγεῖ εἰς τὰς δύο πόλεις ρεῦμα ἡλεκτρικὸν διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν κίνησιν.

Ἔτσι αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς μὲ τὰ προάστιά των ἀνεπτύχθησαν εἰς δύο ἀπὸ τὰς πλέον πολιτισμένας μεγαλοπόλεις τῆς Εὐρώπης. Ὁ πληθυσμὸς των ἀνέρχεται σήμερον εἰς 800.000, ἐνῶ πρὸ 100 περίπου ἔτων μόλις ἔφθανε τὰς 14.000. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας σῶζονται καὶ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος, πολλοὶ περιηγηταὶ ἔρχον-

ται κατ' ἔτος, διὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὰ μουσεῖα.

Β'. ΤΑ ἈΛΛΑ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Ἐκτὸς τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἄλλα λεκανοπέδια μὲ μικρὰς ἐπίσης πεδιάδας.

Πρὸς Δυσμὰς εἶναι τὰ λεκανοπέδια τῆς Ἐλευσίνος καὶ τῶν Μεγάρων, πρὸς τὰ ΒΑ ἡ πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος καὶ πρὸς Ἀνατολὰς ἡ πεδιάς τῶν Μεσογείων. Καὶ αὐτὰ εἶναι ἐστραμμένα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχουν τὸ ἴδιον γλυκὺ κλίμα μὲ τὸ Ἀθηναϊκὸν λεκανοπέδιον.

25. Ἡ Μονὴ τοῦ Δαφνίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα. Εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ἀττικῆς.

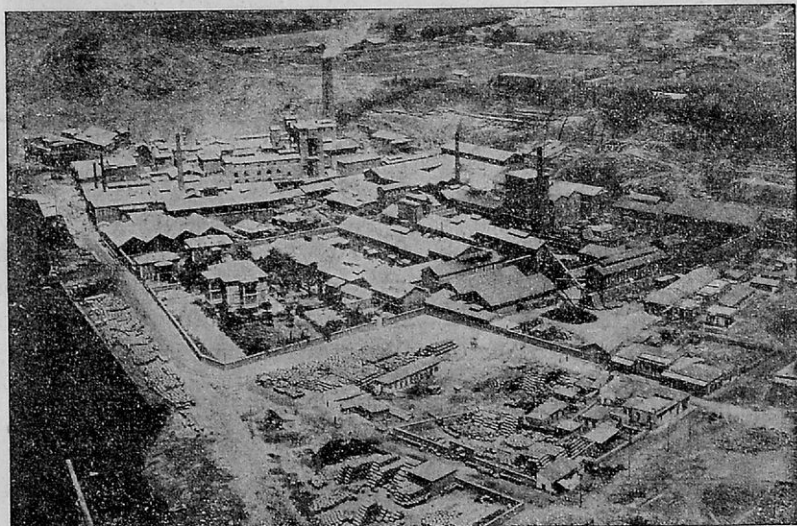
1. Ἡ πεδιάς τῆς Ἐλευσίνος μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Θριάσιον πεδίον**. Ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν χωρίζεται διὰ τοῦ χαμηλοῦ ὄρους Αἰγάλεω, ἀλλὰ συγκοινωνεῖ μὲ αὐτὴν διὰ τῆς διόδου τοῦ Δαφνίου.

Ἐπειδὴ ἡ νῆσος Σαλαμῖς φράσσει τὸν κόλπον τῆς Ἐλευσίνος, ἡ πεδιάς αὐτὴ εἶναι περισσότερον κλειστὴ καὶ ἔχει θέρος θερμόν.

Ὅπως εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν ὁ Κηφισός, τοιουτοτρόπως καὶ ἐδῶ ὁ **Σαρανταπόταμος** καὶ οἱ ἄλλοι ρύακες ἐσκέπασαν τὴν πεδιάδα μὲ παχὺ στρώμα γῆς. Ἐδῶ εὐδοκιμοῦν πολὺ τὰ σιτηρά. Δι' αὐτὸ τὸν παλαιὸν καιρὸν εἰς τὴν Ἐλευσίνα ὑπῆρχε μέγας ναός, ὅπου ἐλάτρευον τὴν **Δήμητρα**, τὴν θεὰν τῆς γεωργίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὁδός, ἡ ὁποία συνέδεε τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν Ἐλευσίνα, ἐλέγετο **Ἱερά**. Μὲ τὸ ὄνομα δὲ αὐτὴν ὀνομάζομεν καὶ σήμερον.

Σήμερον ἡ Ἐλευσίς εἶναι βιομηχανικὴ πόλις μὲ 7000 κατοίκους. Τὰ μεγάλα ἔργοστάσιά της παράγουν τσιμέντα, σάπωνας, οἶνους καὶ οἶνοπνεύματα κ.ἄ.

Ἡ πεδιάς τῆς Ἐλευσίνος εἶναι σπουδαία καὶ διὰ τὰς συγκοινωνίας· διότι εἰς αὐτὴν συναντῶνται αἱ ὁδοί, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βόρειον Ἑλλάδα μὲ τὴν Πελοπόννησον.

26. Ἐργοστάσια τσιμέντων εἰς τὴν Ἐλευσίνα.

Ἀριστερὰ ἡ ἀποβάθρα, ὅπου οἱ σάκκοι φορτῶνονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ μεταφέρονται εἰς διάφορα μέρη.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπὸρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

2. Ἡ πεδιάς τῶν Μεγάρων εἶναι ἐπίσης ἐστραμμένη πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ δὲ ἔδαφός της ἐσχηματίσθη ὁμοίως ἀπὸ προσχώσεις. Ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία εἶναι ἐδῶ τὰ κυριώτερα φυτά. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀμπελουργίαν, τὰ δὲ Μέγαρα εἶναι γεωργικὴ πόλις μὲ 11.000 κατοίκους.

3. Ἡ πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος εἶναι μικροτέρα, ἀλλ' ἔνδο-

27. Μεγαρίτισσα.

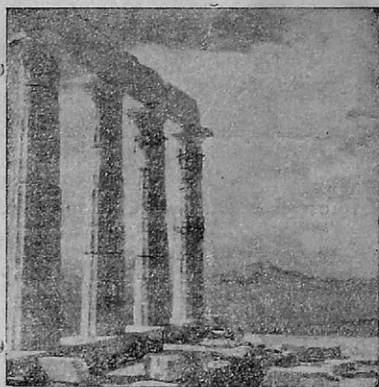
ή οποία υπάρχει μεταξύ του

Τὸ ἔδαφος τῶν Μεσογείων, ὅπου εἶναι πεδινόν, προέρχεται ἀπὸ προσχώσεις καὶ εἶναι πολὺ γόνιμον. Οἱ κάτοικοι τὸ καλλιεργοῦν μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Ὅλη ἡ ἔκτασις εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἀμπέλους, ἐλαίας καὶ ὀπωροφόρα δένδρα. Περίφημοι εἶναι οἱ οἶνοι τοῦ Μαρκπούλου καὶ τῶν ἄλλων χωρίων τῆς Μεσογαίας. (Κορωπί, Λιόπεσι).

ξος διὰ τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ τάφος τῶν Μαραθωνομάχων, ποὺ ἔπεσαν τὸ 490 π. Χ. εἰς τὴν μάχην, σώζεται ἀκόμη πλησίον τῆς παραλίας.

Ἡ ἀμπελουργία εἶναι καὶ ἐδῶ ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ὁ Μαραθὼν εἶναι μικρὸν χωρίον (3.500 κάτοικοι).

4. Μεγαλύτερα καὶ εὐφορώτερα εἶναι ἡ πεδιάς τῶν Μεσογείων, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ τὸν Ὑμηττὸν ἕως τὰ βουνὰ τῆς Λαυρεωτικῆς. Μὲ τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν συγκοινωνεῖ διὰ τῆς διόδου Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Πεντελικοῦ.

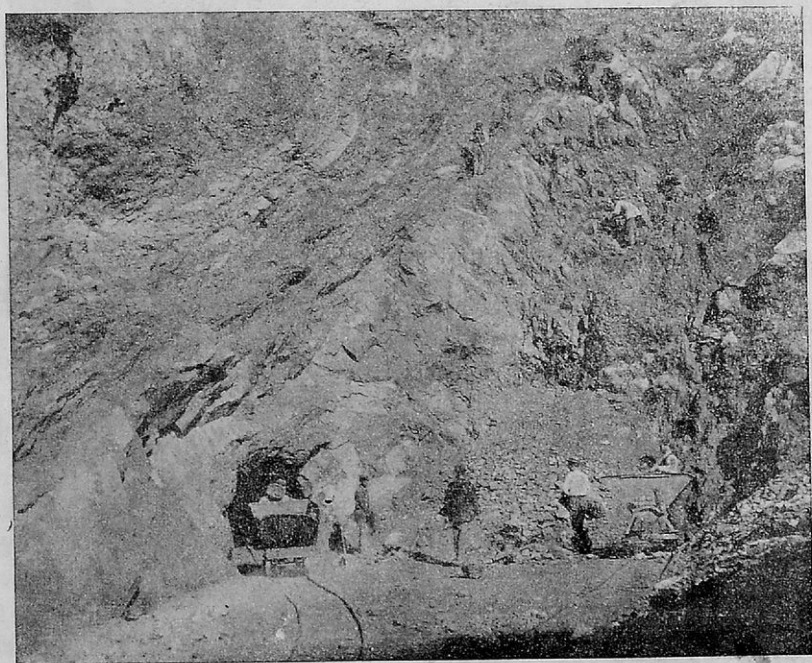

28. Ἐρείπια ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸ Σούνιον.

Γ'. ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

1. Ἡ Λαυρεωτική.—Τὸ νότιον μέρος τῆς Ἀττικῆς εἶναι ὄρεινόν καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον. Ἐκεῖ τὸν παλαιὸν καιρὸν ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον σήμερον σώζονται δώδεκα κίονες.

Τὰ βουνὰ τῆς Λαυρεωτικῆς δὲν εἶναι ὑψηλά. Τὰ πετρώ-

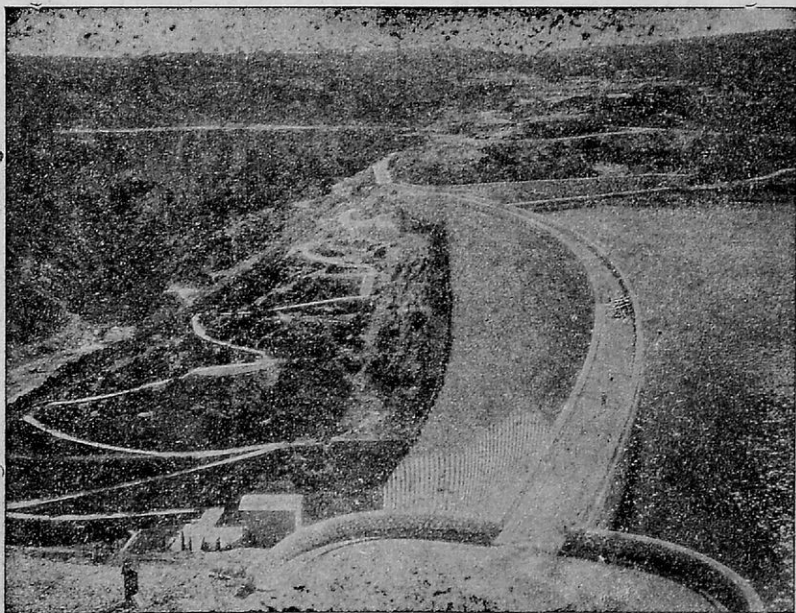
29. Λαύρειον. Εἴσοδος εἰς μεταλλεῖον.

(Φωτογραφία Μεγαλοικονόμου)

ματὰ των εἶναι κρυσταλλοσχιστώδη καὶ περιέχουν μεταλλεύματα μολύβδου, ψευδαργύρου, σιδήρου καὶ χαλκοῦ. Τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου ἦσαν ἀνέκαθεν τὰ πλουσιώτερα τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ εἰς ὑπόγειους στοὰς οἱ ἐργάται σκάπτουν καὶ ἐξάγουν μεταλλεύματα. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι τοῦ Λαυρείου εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἐργάται (6000 κάτ.).

2. Ἡ βορεία Ἀττική.—Πρὸς Βορρᾶν τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ (ἀρχαία Διακρία). Ἐδῶ ὑπάρχει ἡ τεχνητὴ λίμνη, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὑδρεύονται αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς. Εἰς τὴν κοιλάδα δηλ. τοῦ Χαράδρου κατεσκεύασαν πρὸ ἐτῶν ἕνα μεγάλο φράγμα· ἔτσι τὰ νερὰ τῆς βροχῆς σταματοῦν καὶ σχηματίζουν τὴν τεχνητὴν λίμνην.

Βορειότερον, πλησίον τοῦ Ὠρωποῦ, ὑπάρχουν ὀρυχεῖα,

30. Τὸ φράγμα τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος.

*Απὸ ἐδῶ τὰ νερὰ διοχετεύονται μὲ ὑπόγειον σήραγγα εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ.

ὅπου πολλοὶ ἐργάται ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἐξαγωγὴν λιγνίτου. Ὁ λιγνίτης εἶναι εἶδος γαιάνθρακος, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει διὰ τὴν θέρμανσιν καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν μηχανῶν τῶν ἐργοστασίων.

Πολλοὶ ἐπίσης ἐργάζονται καὶ εἰς τὰ λατομεῖα τῆς Πεντέλης, ὅπου ἐξάγουν λευκὰ μάρμαρα.

Τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν τὸν παλαιὸν και-

ρόν, καθὼς καὶ σήμερον, τὰ ἔκτισαν μὲ τὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης.

Δ'. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνήκουν καὶ αἱ νῆσοι Σαλαμίς καὶ Αἴγινα.

Ἡ Σαλαμίς (κοινῶς Κούλουρη) ἔχει σχῆμα κυκλικὸν καὶ κλείει ἀπὸ νότου τὸν κόλπον τῆς Ἑλευσίνος. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κόλπον γίνεται ἀπὸ τὰ δύο στενὰ ποῦ ὑπάρχουν, ἓν πρὸς τὴν Ἀττικὴν (στενὸν Κερατεινίου) καὶ ἄλλο πρὸς τὴν Μεγαρίδα (Πέραμα, πλάτ. 500 μ.). Εἰς τὸ στενὸν τοῦ Κερατεινίου οἱ Ἕλληνες τὸ 480 π. Χ. ἐνίκησαν τὸν τριπλάσιον στόλον τοῦ Ξέρξου. Ἐδῶ εἶναι σήμερον ὁ ναύσταθμος τοῦ Βασιλικοῦ μας Ναυτικοῦ.

Ἡ νῆσος εἶναι σχεδὸν γυμνὴ ἀπὸ δάση. Τὰ μόνα προΐοντα τῆς εἶναι οἶνος, ἔλαιον καὶ ὀλίγα σιτηρά. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς (15.000) ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀλιεῖαν ἢ ἐργάζονται εἰς τὸν Βασιλικὸν Ναύσταθμον.

Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου (8.000 κάτοικοι) ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη.

Ἡ Αἴγινα στολίζεται μὲ ὠραῖα δάση ἀπὸ πεύκα καὶ εἶναι τόπος παραθερισμοῦ. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀλιεῖαν σπόγγων, εἰς τὴν κατασκευὴν πηλίνων ἀγγείων καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν σιτηρῶν καὶ τῆς ἀμπέλου. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Αἰγίνης ἔχει 5.000 κατοίκους, ὅλος δὲ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀνέρχεται εἰς 9.000.

31. Ἀσβεστοκάμινος. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς μας καταγίνονται εἰς τὴν κατασκευὴν ἀσβέστου.

1. Ὅρια. Μορφή τοῦ ἐδάφους.—Ἡ Ἀττική ἀποτελεῖ τριγωνικὴν χερσόνησον, ἥ ὅποια πρὸς Βορρᾶν ἔχει ὡς ὄριον τὴν ὄροσειρὰν Κιθαιρώνας-Πάρνηθος, πρὸς Νότον δὲ τελειώνει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον.

Ἄλλαι μικρότεραι ὄροσειραὶ ἐκτείνονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις (ἡ Πεντέλη ἀπὸ Δ πρὸς Α, ὁ Αἰγάλεως καὶ ὁ Ὑμηττὸς ἀπὸ Β πρὸς Ν). Αἱ ὄροσειραὶ αὗται δι-

32. Αὐλῶν (Κακοςάλεσι). Αἱ χωρικαὶ τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὰς πανηγύρεις χορεύουν εἰς τὰ προαύλια τῶν ναῶν ἢ εἰς ἀνοικτοὺς χώρους.

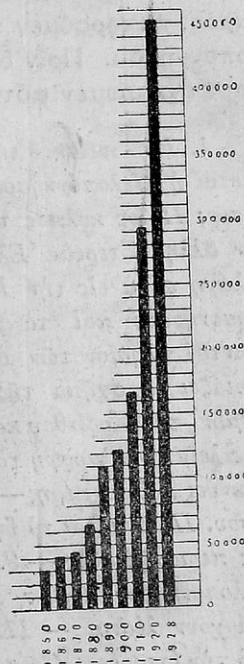
(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

airoῦν τὴν Ἀττικὴν εἰς διάφορα λεκανοπέδια, τὰ ὅποια εἶναι ἀνοικτὰ πρὸς τὴν θάλασσαν· ἀποτελοῦν μικρὰς πεδιάδας, τὰς ὁποίας διακρίνομεν μὲ τὰ ὀνόματα: τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἐλευσίνος, τοῦ Μαραθῶνος τῶν Μεσογείων καὶ τῶν Μεγάρων. Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς Ἀττικῆς ὑψώνονται τὰ ὄρη τῆς Λαυρεωτικῆς.

2. Ἡ θέσις καὶ αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τῆς Ἀττικῆς.—

Ἡ Ἀττική φημίζεται διὰ τὸ ξηρὸν καὶ ὑγιεινὸν τῆς κλίμα καὶ διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς. Αἱ μαγευτικαὶ ἄκται, ὁ γαλανὸς οὐρανός, τὰ χρώματα, μὲ τὰ ὅποια βάφονται κατὰ τὴν δύσιν τὰ βουνά τῆς, κάμνουν τὴν Ἀττικὴν μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας περιοχὰς ὅχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Εὐρώπης.

Τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας, τῆς ἀμπελουργίας καὶ τῆς ὀρυκτωρυχίας εἰς τὴν Ἀττικὴν εἶναι ὀλίγα. Ἄρα ἡ Ἀττικὴ δὲν ἔχει μεγάλον φυσικὸν πλοῦτον. Ἐχει ὅμως καλὴν γεωγραφικὴν θέσιν, δηλ. θέσιν κεντρικὴν καὶ σπουδαίαν διὰ τὰς συγκοινωνίας καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον· ἔχει δὲ καὶ ἐξαιρετὸν λιμένα εἰς τὸν Πειραιᾶ. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνεπτύχθησαν αἱ μεγαλύτεραι πόλεις τῆς Ἑλλάδος, αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς.

33. Πῶς ᾤξησεν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰ τελευταῖα 80 ἔτη.

(Στατιστ. Ὑπηρεσία)

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδιαγράφησε τὴν Ἀττικὴν καὶ σημείωσε τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς σπουδαιότερας πόλεις τῆς.—2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας.—3. Παρατήρησε εἰς τὸ ἀπέναντι σχῆμα πῶς ἐμεγάλωσαν αἱ Ἀθῆναι εἰς τὸ διάστημα 80 ἐτῶν. Πόσος ἦτο ὁ πληθυσμὸς τῶν 1850, τὸ 1900, καὶ τὸ 1928; Μεταξὺ ποίων ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐμεγάλωσε περισσότερον; Ξεύρεις διατί;—4. Κατὰ τὸ ἔτος 1936 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς κατέπλεονσαν 6570 ἀτμόπλοια καὶ 2920 ἱστιοφόρα. Πόσα ἀτμόπλοια καὶ πόσα ἱστιοφόρα ἀναλογοῦν εἰς ἐκάστην ἡμέραν;

2: Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Φαλήρου, ὅταν ὁ ὀρίζων εἶναι καθάρως, ἤμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν τὰ ἀπέναντι βουνὰ τῆς Πελοποννήσου. Πρὶν διευθυνθῶμεν πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἄς παρατηρήσωμεν αὐτὴν εἰς τὸν χάρτην.

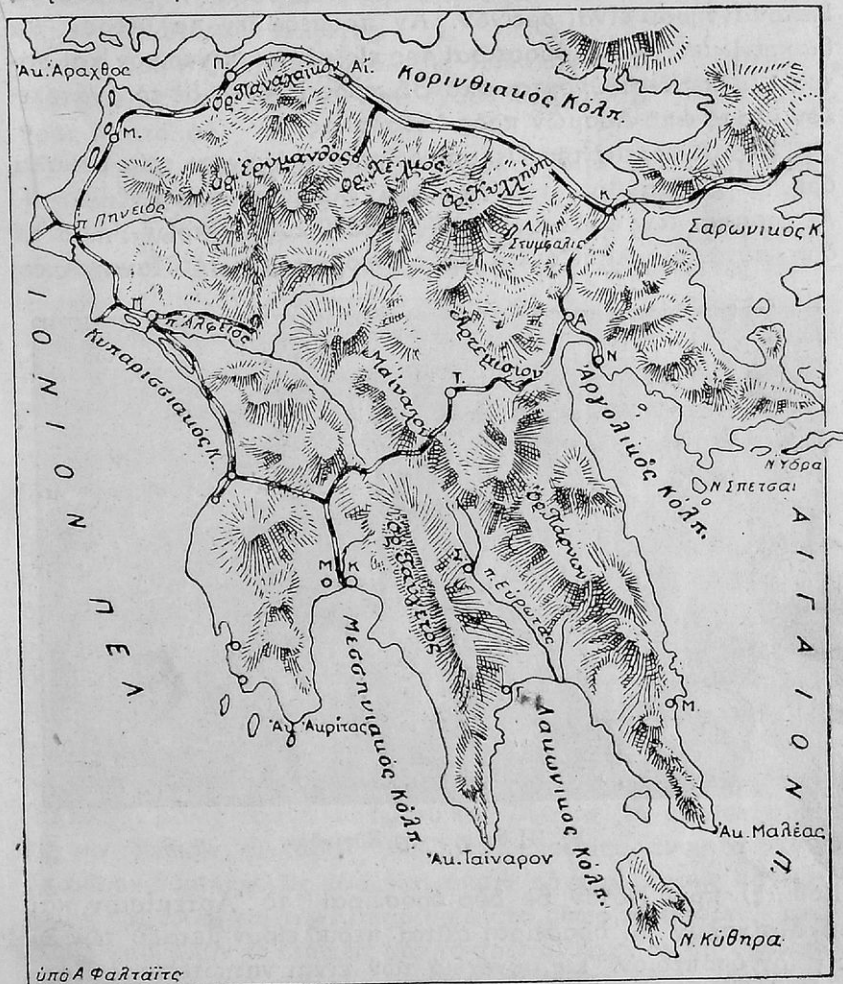
1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα σου εὐρίσκεται ἡ Πελοπόννησος;— 2. Ποῖα πελάγη περιβρέχουν τὴν Πελοπόννησον; Ποῖος κόλπος τὴν ἀποχωρίζει ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καὶ ποῖος ἀπὸ τὴν ἄλλην Στερεὰν Ἑλλάδα; Ποίους ἄλλους κόλπους σχηματίζουν τὰ πελάγη αὐτὰ εἰς τὴν Πελοπόννησον;— 3. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας χερσονήσους καὶ τὰ κριώτερα ἀκρωτήρια.— 4. Ποῖαι νῆσοι εὐρίσκονται πλησίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου;— 5. Μὲ τί ὁμοιάζει τὸ σχῆμα τῆς Πελοποννήσου;— 6. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ τὸν πορθμὸν τοῦ Ρίου.— 7. Ποῖα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς Πελοποννήσου; Ποῦ ὁ χάρτης δεικνύει πεδινὰ μέρη;— 8. Ὀνόμασε τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Πελοποννήσου. Ποῖον εἶναι τὸ ὕψος των ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς περιοχῆς σας;— 9. Ὀνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Πελοποννήσου. Πόθεν πηγάζει καθεὶς καὶ ποῦ ἐκβάλλει;— 10. Ποῦ ὑπάρχουν λίμναι;— 11. Ποίους τόπους τῆς Πελοποννήσου γνωρίζεις ἀπὸ τὴν ἱστορίαν; Ποίας πόλεις; Εὔρε τας εἰς τὸν χάρτην.

Α'. ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΚΑΙ Ο ΙΣΘΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Τὸ ὄνομα τῆς ἡ Πελοποννήσου ἔλαβεν ἀπὸ ἓνα πανάρχαιον βασιλεῖα τῆς, τὸν Πέλοπα. Μὲ τὴν τομὴν δὲ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐγίνε πρᾶγματι ν ἡ σ ο ς ἐνῶ πρωύτερα ἦτο μόνον κατ' ὄνομα.

Ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐγίνε πρὸ 46 ἐτῶν. Ἐσκαψαν δηλ. εἰς τὸν Ἰσθμὸν μίαν βαθεῖαν αὐλάκα (διώρυγα) καὶ ἤνωσαν τὸν Σαρωνικὸν μὲ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἐτσι τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα πρωύτερα ἔπρεπε νὰ κάμνουν τὸν γύρον τῆς Πελοποννήσου, τῶρα περνοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὴν μίαν θάλασσαν εἰς τὴν ἄλλην.

Τὸ μῆκος τῆς διώρυγος εἶναι 6300 μέτρα, τὸ πλάτος της 25 μ. καὶ τὸ βάθος της 8 μ. (κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θα-

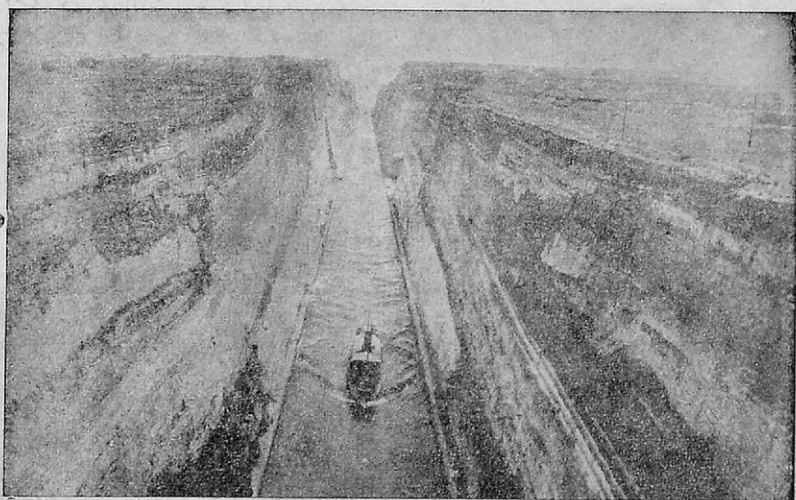
34. Χάρτης τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ κλίμακα 1 : 2.000.000

λάσσης). Ἡ κίνησις εἰς τὴν διώρυγα εἶναι μεγάλη. Ὑπελογίσθη, ὅτι κάθε ἡμέραν περνοῦν ἀπὸ ἐκεῖ περίπου 20 ἀτμόπλοια καὶ 4 ἱστιοφόρα.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

“Όπως ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὀρεινόν. ”Αν προσέξωμεν καλύτερον, θὰ διακρίνωμεν, ὅτι αἱ ὀροσειραὶ τῆς εἰς μὲν τὸ κεντρικόν καὶ δυτικόν μέρος διευθύνονται ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ, εἰς δὲ τὸ ἀνατολικόν μέρος ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς.

Εἰς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου ὑψώνονται τρία μεγάλα ὄρη, ὁ Ἐρύμανθος, τὰ Ἀροάνια (Χελμός) καὶ ἡ Κυλλήνη, Αἱ κορυφαὶ των φθάνουν εἰς ὕψη 2200-2300 μέτρων. Ἀπὸ τὰ ὄρη αὐτὰ διακλαδίζονται πρὸς Βορρᾶν μὲν τὸ Παναχαϊκόν

35. Ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου.

(Βοδιάς), πρὸς Νότον δὲ δύο ὀροσειραὶ: τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ τὸ Μαίναλον. Αἱ ὀροσειραὶ αὗται περικλείουν μεταξὺ των ἓν ὑψηλὸν ὀροπέδιον. Ὡς συνέχειά των εἶναι νοτιώτερον ὁ Πάργων, ὁ ὅποτος ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μαλέαν.

Πρὸς δυσμὰς τῶν ὀρέων αὐτῶν ἐκτείνεται μία ἄλλη ὀροσειρά, ἡ ὁποία ἀρχίζει μὲ τὸ Λύκαιον καὶ τὰ Νόμια ὄρη καὶ τελειώνει μὲ τὸν Ταῦγετον. Τὸ ὄρος αὐτὸ ἔχει τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τῆς Πελοποννήσου (2400 μ.) καὶ καταλήγει εἰς τὸ Ταίναρον.

Τέλος χαμηλά ὄρη (Ἰθώμη, Μαθίας) ὑψώνονται εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν χερσόνησον, τὴν Μεσσηνιακὴν. Αὕτῃ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀκρόιτας.

Τὰ ὄρη τῆς βορειοανατολικῆς Πελοποννήσου (Ἀραχναῖον, Δίδυμον) εἶναι χαμηλὰ καὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς.

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν σειραὶ ἀπὸ ὑψηλὰ ὄροπέδια (τῆς Τριπόλεως, τῆς Μεγαλοπόλεως).

Χαμηλαὶ πεδιναὶ ἐκτάσεις ὑπάρχουν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια (Ἡλεία) καὶ εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν κόλπων τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ σχηματίζονται μικραί, ἀλλ' εὐφοροὶ πεδιάδες: ἡ Ἀργολικὴ, ἡ Λακωνικὴ καὶ ἡ Μεσσηνιακὴ. Τέλος στενὴ παραλιακὴ λωρὶς ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

Γ. ὙΔΑΤΑ

Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ Ἀλφειὸς. Ἄλλοι σχετικῶς μεγάλοι ποταμοὶ τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ Πηνειὸς καὶ ὁ Πάμισος. Οἱ ποταμοὶ αὗτοὶ ρέουν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου. Ἀντιθέτως ὁ Ἰναχος ποταμὸς, ὁ ὁποῖος ρεεῖ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ἔχει τόσον ὀλίγα ὕδατα, ὥστε δὲν κατορθώνει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν θάλασσαν.

Γενικῶς ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, μόλις φθάνει τὸ ἥμισυ τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἄν δηλ. ἀφήσωμεν ἀνοικτὰ εἰς τὸ ὑπαιθρον δύο ἐντελῶς ἴσα καὶ ὅμοια δοχεῖα, ἓν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἄλλο εἰς τὴν Κυπαρισσίαν, τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον θὰ μαζευθῇ καθ' ὅλον τὸ ἔτος, εἰς μὲν τὸ πρῶτον δοχεῖον θὰ ἔχῃ ὕψος 50 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, εἰς δὲ τὸ δεύτερον 92 ἑκατοστῶν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εὐρίσκομεν, ὅτι τὸ ἐτήσιον μέσον ὕψος βροχῆς

εἰς τὰς Ἀθήνας	εἶναι	40	ἐκατοστὰ	τοῦ	μέτρου
» τὸ Ναύπλιον	»	50	»	»	»
» τὴν Τρίπολιν	»	80	»	»	»

εἰς τὰς Καλάμας	εἶναι	84	ἐκατοστὰ τοῦ μέτρου
» τὴν Κυπαρισσίαν	»	92	» » »
» τὴν Δημητσάναν	»	110	» » »
» τὴν Ζάκυνθον	»	112	» » »
» τὴν Κέρκυραν	»	120	» » »

Ἀπὸ ποίους λόγους προέρχεται τοῦτο;

Εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν χειμῶνα φυσοῦν πότε οἱ βόρειοι ἢ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι καὶ πότε οἱ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι. Οἱ πρῶτοι εἶναι ψυχροὶ καὶ ξηροί· οἱ δεῦτεροι, οἱ ὅποιοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, εἶναι ὑγροὶ καὶ φέρουν βροχάς. Αἱ ὑψηλαὶ ὁμῶς ὄροσειραί, αἱ ὅποιαὶ ἐκτείνονται καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ, ἀναγκάζουν τοὺς νοτιοδυτικούς καὶ τοὺς νοτίους ἀνέμους νὰ ἀνέλθουν ὑψηλότερα. Ἐνῶ λοιπὸν ἀνέρχονται, φθάνουν εἰς ψυχρότερα στρώματα ἀέρος καὶ ψύχονται· ἐκεῖ οἱ ὕδρατμοὶ τῶν συμπυκνώνονται, ὑγροποιοῦνται καὶ πίπτουν ὡς βροχή. Δι' αὐτὸ γενικῶς εἰς τὰ βουνὰ πίπτουν περισσότεραι βροχαὶ καὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν τὰς πηγὰς τῶν εἰς αὐτά.

36. Πῶς σχηματίζεται ἡ βροχή εἰς τὰ βουνά.

Ἄλλ' ὅταν τὰ νέφη περάσουν ἐπάνω ἀπὸ τὰς ὄροσειράς καὶ φθάσουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, τότε δὲν ἔχουν πλέον ἀρκετὴν ποσότητα ἀπὸ ὕδρατμους.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ἔχει μεγαλύτερους ποταμούς καὶ πλουσιωτέραν βλάστησιν, ἐνῶ ἡ ἀνατολικὴ εἶναι πτωχότερα. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐνέργεια τῶν ποταμῶν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πολὺ σπουδαιότερα παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικήν.

Μᾶς εἶναι γνωστὸν, ὅτι οἱ ποταμοὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ὕλῶν, τὰς ὁποίας συμπαρασύρουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος, τὸ ἐκφορτώνουν εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν καὶ με αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπεκτείνουν τὴν παραλίαν. Ἔτσι ὁ Ἀλφειὸς ἐσχημάτισεν εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν μεγάλην ἀμμώδη ἑκτασιν, τὴν λιμνοθάλασσαν τῆς Ἀγουλινίτισης. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ ἀβαθὴ νερά οἱ ἰχθύες ἀποθέτουν ἡσυχῶς καὶ ἀσφαλῶς τὰ αὐγά τῶν καὶ ἐν γένει

ζούν με άνεσιν, αἱ λιμνοθάλασσαι εἶναι τὰ καταλληλότερα μέρη διὰ τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν Ἀγουλινίτσαν ὑπάρχει ἰχθυοτροφεῖον, ὅπου ψαρεύουν κεφάλους, χέλια καὶ ἄλλα ψάρια εἰς μεγάλην ποσότητα. Ἐχουν ὅμως οἱ τόποι αὐτοὶ καὶ ἓνα μεγάλον κακόν, τὴν ἐλονοσίαν.

Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου μετὰς πλημμύρας τῶν ἐσκέπασαν τὰ χαμηλὰ μέρη, ὅσα ἦσαν πλησίον εἰς τὰς ὄχθας τῶν, μετ' ἀφθονον ἰλύιν. Ἔτσι ἐδημιούργησαν ἐκεῖ εὐφορὰ βαθύπεδα.

Δ. ΚΛΙΜΑ

Οἱ νότιοι καὶ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον, δὲν φέρουν μόνον βροχὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἔχουν ἐπίδρασιν εὐνοϊκὴν καὶ εἰς τὸ κλίμα τῶν παραλίων μερῶν τῆς.

Ὅταν λουώμεθα εἰς τὴν θάλασσαν, παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ νερὰ θερμαίνονται ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἀργότερα παρὰ ἡ ξηρά, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ψύχονται. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εἶναι δροσεροὶ μὲν κατὰ τὸ θέρος, θερμοὶ δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα· ὥστε τὰ παράλια μέρη ἔχουν γενικῶς δροσερὸν θέρος καὶ γλυκὺν χειμῶνα. Τοιοῦτο κλίμα λέγεται θαλάσσιον.

Τὸ ἐσωτερικὸν δὲ τῆς Πελοποννήσου δὲν εἶναι ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν, διότι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τὸ περιβάλλουν ὕψηλὰ βουνά. Αὐτὰ ἐμποδίζουν τοὺς θαλασσίους ἀνέμους νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας καὶ νὰ μετριάσουν τὸ ψυχρὸς τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέστην τοῦ θέρους. Δι' αὐτὸ ὁ χειμῶν ἐκεῖ εἶναι πολὺ ψυχρὸς· θὰ ἦτο δὲ καὶ τὸ θέρος πάρα πολὺ θερμόν, ἂν δὲν ἦσαν τὰ ὀροπέδια τοῦ ἐσωτερικοῦ πολὺ ὕψηλὰ (650-700 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης). Ὅταν ἓνας τόπος ἔχη τὸν μὲν χειμῶνα ψυχρόν, τὸ δὲ θέρος θερμόν, λέγομεν, ὅτι ἔχει κλίμα ἡπειρωτικόν.

Ἀπὸ ὅσα εἵπομεν, συμπεραίνομεν τὰ ἑξῆς:

1) Ὅσον πλησιέστερα πρὸς τὴν θάλασσαν εἶναι ἓνας τόπος, τόσο θερμότερον χειμῶνα καὶ δροσερώτερον θέρος ἔχει· καὶ 2) Ὅσον ὕψη-

λότερα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης κεῖται ἓνας τόπος, τόσον ψυχρότερος εἶναι.

Ἡ Πελοπόννησος λοιπόν, ἂν καὶ βρέχεται ὀλόγυρα ἀπὸ θάλασσαν, δὲν ἔχει εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς τὸ ἴδιον κλίμα. Τὸ κλίμα ὅμως, δηλ. ἡ θερμότης, οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ ὑγρασία, ἔχει μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν, ἐπομένως καὶ εἰς τὰς ἀσχολίας καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων· δι' αὐτὸ θὰ ἐξετάσωμεν χωριστὰ τὴν κεντρικὴν καὶ χωριστὰ τὰς παραλιακὰς ζώνας τῆς Πελοποννήσου.

Ε'. ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

1. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Ὅρη ὕψηλὰ περιβάλλουν τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς τῆς. Καὶ τὰ μὲν βόρεια ὄρη (Ἐρύμανθος, Ἀροάνια, Κυλλήνη) κλείουν τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον ἀπὸ βορρᾶ, ὥς νὰ ἀποτελοῦν τεῖχος ἀδιαπέραστον. Τὰ ὄρη ὅμως, τὰ ὅποια ὑψώνονται εἰς τὰς ἄλλας πλευράς τῆς (Ἀρτεμισιον, Πάρνων, Ταῦγέτος, Νόμια) ἀφήνουν μεταξὺ τῶν χαμηλὰς διόδους. Ἀπὸ τὰς διόδους αὐτὰς διέρχονται αἱ ὁδοὶ τῆς συγκοινωνίας (σιδηρόδρομοι, ἀμαξίται ὁδοί).

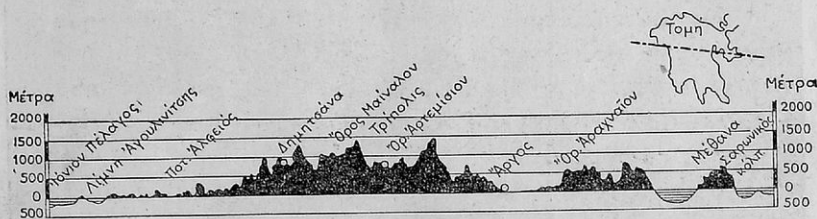
Ἡ κεντρικὴ Πελοπόννησος μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται Ἀρκαδία. Εἶναι χώρα ὕψηλῃ. Τὸ Μαίναλον ὄρος, τὸ ὅποιον ἐκτείνεται ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, χωρίζει τὴν Ἀρκαδίαν εἰς δύο λεκάνας: τὴν λεκάνην τῆς ἀνατολικῆς Ἀρκαδίας καὶ τὴν λεκάνην τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας.

1. Ἡ λεκάνη τῆς ἀνατολικῆς Ἀρκαδίας ἀποτελεῖ ὕψηλὸν ὀροπέδιον, τὸ ὀροπέδιον τῆς Τριπόλεως (ὕψος 650-700 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης). Τὸ ὀροπέδιον αὐτὸ δὲν ἔχει διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ τὰ ὕδατά του ἄλλοῦ μὲν σχηματίζουν ἔλη καὶ λίμνας (Στυμφαλὶς), ἄλλοῦ δὲ βυθίζονται εἰς καταβόθρας, δηλαδὴ εἰς χάσματα τῆς γῆς καὶ ρέουν ὑπογείως. Ἔτσι ἡ λίμνη, τὴν ὁποίαν τὰ ὕδατα ἐσχημάτιζαν ἄλλοτε εἰς τὴν Φενεόν, ἀπεξηράνθη. Διότι τὰ ὕδατά τῆς μὲ τὴν πίεσιν τῶν ἥνοιξαν τὴν καταβόθραν, ἡ ὁποία εἶχε φραχθῇ. Τώρα τὰ νερὰ ρέουν ὑπογείως καὶ χύνονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ

Λάδωνος ποταμοῦ. Καὶ τούτου δὲ τὰ ὕδατα χάνονται μέσα εἰς καταβόθρας καὶ πάλιν ἀναφαίνονται παρακάτω.

Καθὼς εἵπομεν, τὸ ὄροπέδιον ἔχει τραχὺν χειμῶνα. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὴν Τρίπολιν κατέρχεται τὸν χειμῶνα καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μηδέν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ θέρους καὶ χειμῶνος εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη (βαθμοὶ 18), δι' αὐτὸ οὔτε ἡ λεμονέα οὔτε ἡ ἐλαία ἔμπορουν νὰ ἀνθέξουν. Εὐδοκίμου ὅμως τὰ σιτηρά, ἡ ἄμπελος καὶ τὰ γεώμηλα. Προπάντων φημίζονται τὰ κρασιά τῆς Τεγέας.

Ἐπειδὴ τὸ ὄροπέδιον εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλόν, τὸ θέρος εἶναι δροσερόν καὶ πολλοὶ πηγαίνουν εἰς τὴν Τρίπολιν πρὸς παραθερισμόν. Ἡ Τρίπολις εἶναι κτισμένη εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς

37. Κάθετος τομὴ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ Δ πρὸς Α.

πρόποδας τοῦ Μαινάλου ὄρους καὶ ἔχει κλίμα ὑγιεινόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρική, ἡ Τρίπολις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἦτο πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ αἱ πρῶται μεγάλαι μάχαι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ 1821 ἔγιναν εἰς τὰ περίχωρα τῆς Τριπόλεως (Βαλτέτσι).

Σήμερον ἡ Τρίπολις εἶναι κέντρον ἐμπορικὸν καὶ διοικητικὸν τῆς Ἀρκαδίας. Ἔχει 15.000 κατοίκους καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ Ἄργος καὶ μὲ τὰς Καλάμας. Δρόμοι ἄμαξιτοι τὴν συνδέουν μὲ τὰς κυριωτέρας κωμοπόλεις τῆς Ἀρκαδίας καὶ μὲ τὴν Σπάρτην.

2. Ἡ δυτικὴ Ἀρκαδία εἶναι πολὺ ὄρεινὴ (ὄρη τῆς Γορτυνίας) καὶ μόνον μίαν στενὴν καὶ μακρὰν λεκάνην περικλείει, τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως. Αὕτὴ διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ

πρὸς τὰ ΝΑ καὶ εἶναι χαμηλοτέρα ἀπὸ τὴν προηγουμένην (ὕψος 500 μ.). Τὰ ὕδατα τῆς λεκάνης αὐτῆς μαζεύονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἑλφειοῦ· ἔτσι εὐρίσκουν διέξοδον μεταξὺ τῶν βουνῶν τῆς Ἀνδριτσαινῆς καὶ χύνονται εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος.

Ἄλλοτε ἡ λεκάνη αὐτὴ ἦτο βυθὸς λίμνης καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἔδαφός της ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ ἄμμου. Καὶ ἐδῶ παράγονται σιτηρὰ καὶ οἶνοι. Κέντρον τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ Μεγαλόπολις (2000 κάτ.), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Τριπόλεως-Καλαμών.

38. Δημητσάνα, ἡ ἱστορικὴ ζωμόπολις τῆς Ἀρκαδίας.

Τὰ ὄρεινὰ μέρη τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας (ἐπαρχίας Γορτυνίας) δὲν ἔχουν ἀρκετὰ καλλιεργήσιμα μέρη. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς ἀποδημοῦν εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπιδίδονται εἰς τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἀπὸ τὸς πολλὰς κώμας τῆς Γορτυνίας ἀναφέρομεν τὰ Λαγκαδία (4000 κάτ.) καὶ τὴν Δημητσάναν (2000), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ὕψος 1000 μ. καὶ εἶναι πατρίς τοῦ ἔθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ. Αὕτη εἶχεν ἐπὶ Τουρκοκρατίας περίφημον Σχολὴν μὲ μεγάλην βιβλιοθήκην, κατὰ τὸν Ἱερὸν δὲ Ἀγῶνα εἶχε 14 πυριτιδομύλους, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο

νυχθημερόν, διὰ νὰ ἐφοδιάζουν πυρίτιδα εἰς τοὺς Ἑλληνας ποῦ ἐπολέμουν.

3. Τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας.— Τὰ βόρεια ἀρκαδικὰ ὄρη (Ἑρύμανθος ἢ Ὀλωνός, Ἀροάνια ἢ Χελμός, Κυλλίνη ἢ Ζήρια) ἀποτελοῦν ἓνα συμπαγῆ ὄγκον. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀσβεστόλιθον καὶ παρουσιάζουν ἀποτόμους κλιτῶς καὶ βαθείας χαράδρας καὶ βάραθρα. Εἰς μίαν ἀπότομον κλιτὸν τοῦ Χελμοῦ μία πηγὴ πίπτει ἀπὸ ὕψος 200 μέτρων ὡς καταρράκτης (ὕδατα τῆς Στυγός, κοινῶς Μαυρονέρι).

Γενικῶς τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας δέχονται πολλὰς βροχὰς καὶ δι' αὐτὸ εἶναι γεμάτα ἀπὸ πηγὰς καὶ ἀπὸ δάση. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη (ἕως ὕψος 700 μέτρων) φυτρώνουν ἡ πεύκη, ἡ κυπάρισσος καὶ ἡ βαλανιδέα. Ἀπὸ 700 μ. ἕως 900 μ. εὐδοκιμεῖ ἡ δρυς καὶ ἡ καστανέα. Τέλος ἀπὸ 900 μ. ἕως 1900 μ. τὰ δάση ἀποτελοῦνται μόνον ἀπὸ ἐλάτην, ὀξύαν καὶ ὕψηλὴν πεύκην (ἢ πεύκην αὐστριακὴν). Πέραν ἀπὸ τὴν ζώνην αὐτὴν τὸ ψυχρὸς εἶναι τόσο δριμύ, ὥστε κανὲν δένδρον δὲν ἡμπορεῖ ν' ἀναπτυχθῇ (ἀλπικὴ ζώνη).

39. Δρόμος εἰς ἓν χωρίον τῆς Ἀρκαδίας (τὰ Μαγούλιανα) με ὡραίους ἐξώστας.

Περὶφημον εἶναι εἰς τὴν Ἀρκαδίαν τὸ δάσος τῶν ἐλατῶν τῆς Βυτίνης, ὅπου εἰς ὕψος 1200 μ. ὑπάρχει σανατόριον.

Τὰ δάση αὐτὰ παρέχουν εἰς τοὺς κατοίκους ξυλείαν δι' οἰκοδομὴν καὶ διὰ καύσιμον ὕλην. Ἀλλὰ καὶ βοσκὴν διὰ τὰ ποίμνια παρέχουν τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας, καθὼς καὶ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ πολλὰ πρόβατα καὶ αἴγες βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἄφθονα εἰς τὸν τόπον τὰ

μαλλιά, αἱ γυναῖκες ὑφαίνουν τάπητας (χαλιά, ἀντρομίδες), τοὺς ὁποίους πωλοῦν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον. Εἰς τὴν Τρίπολιν μάλιστα ὑπάρχουν ἐργοστάσια φανελλοποιίας.

2. Ἡ ΔΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΠΑΡΑΛΙΑ

Γύρω εἰς τὸ ὄρεινὸν αὐτὸ κέντρον αἱ ἀκταὶ τῆς Πελοποννήσου πρὸς μὲν τὸ Αἰγαῖον εἶναι στεναὶ καὶ ἀπόκρημνοι, πρὸς

40. Ὁ Χελμὸς χιονισμένος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνον.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

δὲ τὸ Ἰόνιον εἶναι πλατεῖαι καὶ χαμηλαί. Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰ δυτικὰ καὶ τὰ βόρεια παράλια.

1. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου περιλαμβάνει χαμηλὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ πρὸς τοὺς ΝΔ ἀνέμους, ἔχουν διὰ τοῦτο κλίμα θαλάσσιον καὶ κανονικὰς καὶ ἀφθόνους βροχὰς. Χιὼν σπανιώτατα πίπτει, διότι τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου προφυλάσσουν τὰ πεδινὰ αὐτὰ μέρη ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς βορείους ἀνέμους. Δι'

δλα αὐτὰ ἡ βλάστησις εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πλουσιωτάτη. Προπάντων εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν ὑπάρχουν ὠραιότατα δάση ἀπὸ δάφνας καὶ πικροδάφνας, μύρτους, σχίνους, ρεῖκια, σπάρτα, καὶ ἄλλους θάμνους.

Τὸ ἔδαφος εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλούς καὶ ἄμμους· εἶναι προσχωσιγενές καὶ ποτίζεται ἀπὸ μεγάλους σχετικῶς ποταμούς (Πηνειὸς καὶ Ἀλφειὸς εἰς τὴν

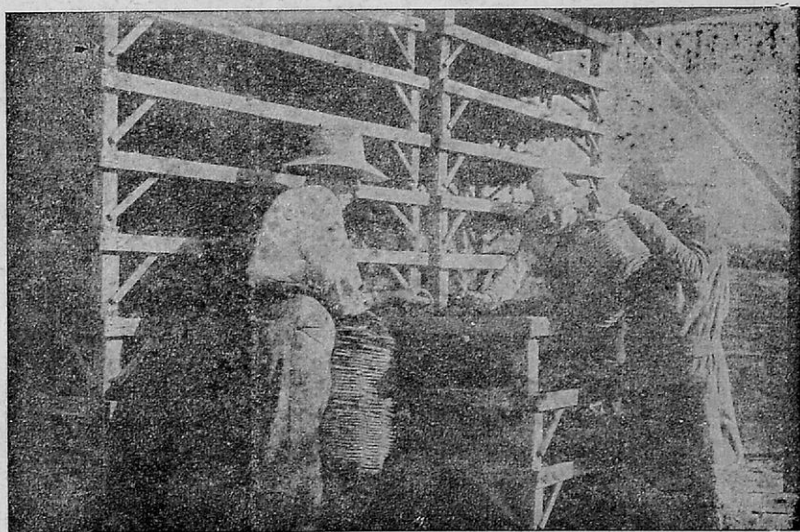
41. Ἀπλωμα σταφίδος πρὸς ἀποξήρανσιν εἰς ἓνα ἀλώνι.

(Φωτογραφία ΑΣΟ)

Ἡλείαν, Πάμισος εἰς τὴν Μεσσηνίαν). Δι' αὐτὸ αἱ πεδιάδες αὐταὶ εἶναι εὐφορώταται καὶ κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπέλια καὶ σταφιδαμπέλους, ἐλαιῶνας καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων καὶ λαχανικῶν. Ἀρκετὰς ὅμως ἐκτάσεις καταλαμβάνουν καὶ οἱ ἀγροὶ τοῦ σίτου. Εἰς μερικὰ μέρη τῆς Μεσσηνίας, ὅπου ὁ Πάμισος πλημμυρίζει, παράγονται ὄρυζα καὶ βάμβαξ. Τόσον δὲ γλυκὺ εἶναι τὸ κλίμα εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὥστε εὐδοκιμοῦν ἐκεῖ καὶ φυτὰ θερμῶν χωρῶν, καθὼς ὁ φοῖνιξ καὶ ἡ βανανέα. Μερικὰ

μάλιστα ἔτη ὠριμάζουν καὶ οἱ καρποὶ των. Ὡστε ὁλόκληρος ἡ Μεσσηνία ὁμοιάζει μὲ θαυμάσιον κῆπον.

Πλουσία εἶναι ἡ βλάστησις καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν, ὅπου ἐπίσης ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς σταφιδαμπέλου. Ὑπάρχουν ὅμως ἐκεῖ καὶ μεγάλα λιβάδια, ὅπως εἰς τὴν Ἀμαλιάδα, καὶ εἰς τὴν Μανωλάδα, ὅπου τρέφονται ἀγελάδες καὶ ἄλλα μεγάλα ζῷα, φημίζεται δὲ τὸ βούτυρον καὶ τὸ γιαούρτι τῆς Μανωλάδας.

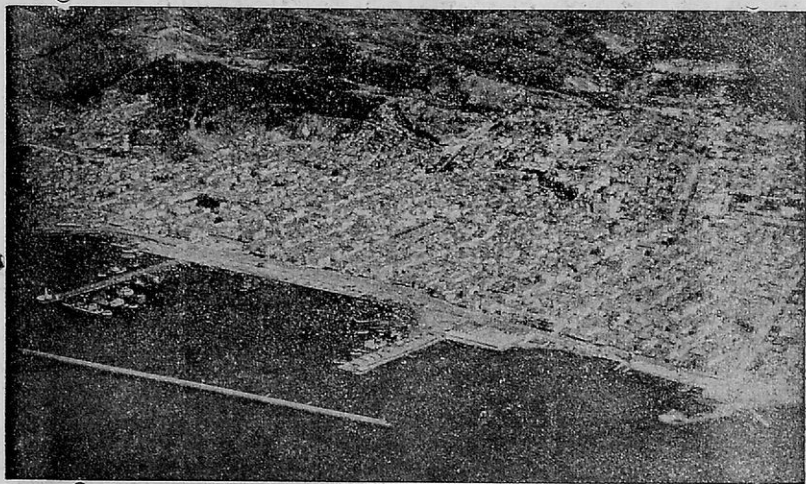
42. Ἄλλοι ἀπλώνουν τὴν σταφίδα κάτω ἀπὸ ὑπόστεγα διὰ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπὸ τὴν βροχὴν.

2. Εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου (Κορινθία, Αἰγιάλεια, Ἀχαΐα), ἡ παραλία εἶναι χαμηλή, ἀλλ' ὅχι καὶ πλατεῖα· ἀποτελεῖ παραλιακὴν λωρίδα, ἡ ὁποία εἶναι κατάφυτος ἀπὸ σταφιδαμπέλους καὶ ἐλαίας. Εἰς τὴν περιοχὴν μάλιστα τοῦ Αἰγίου καὶ τῆς Κορίνθου παράγεται ἡ καλυτέρα σταφὶς (κορινθιακὴ). Ἐκεῖ παράγεται καὶ ξανθὴ σουλτανίνα, τὴν ὁποίαν πωλοῦν καὶ νωπὴν ὡς σταφυλὴν.

Ὅλη λοιπὸν ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παμῖσου ἀποτελεῖ ἓνα συ-

νεχή και άπέραντον άμπελωνα σταφίδος, μέσα εις τόν όποιον είναι φυτευμένα και έλαίαι και πορτοκαλέαι και συκαί.

3. Ή σταφίς είναι τό κύριον προϊόν της Πελοποννήσου. Είς κανέν άλλο μέρος τοῦ κόσμου, έκτός άπό τά περίχωρα της Σμύρνης, δέν γίνονται τόσον καλαί σταφίδες. Δι' αυτό ή κορινθιακή σταφίς πωλεΐται εις ξένας χώρας (Άγγλϊαν, Όλλανδϊαν, Γερμανϊαν) με πολύ καλήν τιμήν.

43. Αί Πάτραι και ό λιμήν των, άπό άεροπλάνον.

Ή κεντρικός λιμήν προφυλάσσεται με έναν μεγάλον κυματοθραύστην.

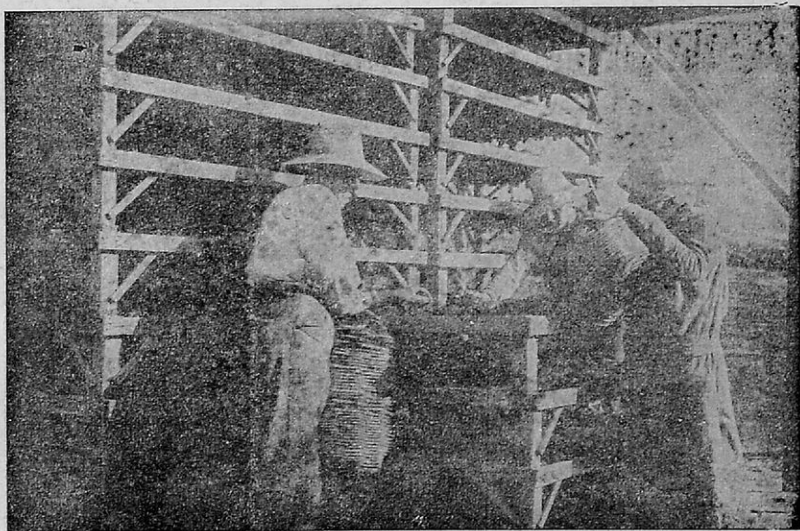
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ύπηρ. Ύπουργ. Συγκοινωνίας)

Ή Αύγουστος είναι ό μήν της ζωηροτέρας κινήσεως και εργασίας εις τό μεγαλύτερον μέρος της Πελοποννήσου· τότε οι παραγωγοί τρυγοῦν και ξηραΐνουν την σταφίδα, οι δε έμποροι την μαζεῦουν εις άποθήκας. Κατόπιν την συσκευάζουν εις κιβώτια και σάκκους, την φορτώνουν εις πλοΐα και την έξαγουν εις ξένας αγοράς (έξαγωγικόν έμπόριον).

Κύριοι λιμένες έξαγωγής της σταφίδος είναι αι Πάτραι, αι Καλάμαι, τό Αΐγιον και τό Κατάκωλον. (Όρίσατε την θέσιν των επί τοῦ χάρτου). Έπειδή όμως δλη ή σταφίς μας

μάλιστα ἔτη ὠριμάζουν καὶ οἱ καρποὶ των. Ὡστε ὁλόκληρος ἡ Μεσοσηνία ὁμοιάζει μὲ θαυμάσιον κῆπον.

Πλουσία εἶναι ἡ βλάστησις καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν, ὅπου ἐπίσης ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς σταφιδαμπέλου. Ὑπάρχουν ὅμως ἐκεῖ καὶ μεγάλα λιβάδια, ὅπως εἰς τὴν Ἀμαλιάδα, καὶ εἰς τὴν Μανωλάδα, ὅπου τρέφονται ἀγελάδες καὶ ἄλλα μεγάλα ζῷα, φημίζεται δὲ τὸ βούτυρον καὶ τὸ γιαούρτι τῆς Μανωλάδας.

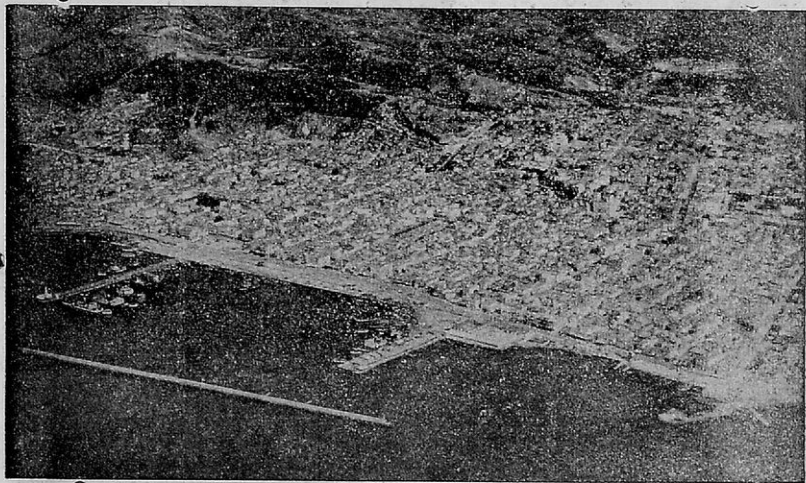
42. Ἄλλοι ἀπλώνουν τὴν σταφίδα κάτω ἀπὸ ὑπόστεγα διὰ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπὸ τὴν βροχὴν.

2. Εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου (Κορινθία, Αἰγιάλεια, Ἀχαΐα), ἡ παραλία εἶναι χαμηλή, ἀλλ' ὅχι καὶ πλατεῖα· ἀποτελεῖ παραλιακὴν λωρίδα, ἡ ὁποία εἶναι κατάφυτος ἀπὸ σταφιδαμπέλους καὶ ἐλαίας. Εἰς τὴν περιοχὴν μάλιστα τοῦ Αἰγίου καὶ τῆς Κορίνθου παράγεται ἡ καλυτέρα σταφὶς (κορινθιακῇ). Ἐκεῖ παράγεται καὶ ξανθὴ σουλτανίνα, τὴν ὁποίαν πωλοῦν καὶ νωπὴν ὡς σταφυλὴν.

Ὅλη λοιπὸν ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παμῖσου ἀποτελεῖ ἓνα συ-

νεχή και άπέραντον άμπελωνα σταφίδος, μέσα εις τόν όποιον είναι φυτευμένα και έλαίαι και πορτοκαλέαι και συκαί.

3. 'Η σταφίς είναι τό κύριον προϊόν τής Πελοποννήσου. Είς κανέν άλλο μέρος τοϋ κόσμου, έκτός άπό τά περίχωρα τής Σμύρνης, δέν γίνονται τόσον καλαί σταφίδες. Δι' αυτό ή κορινθιακή σταφίς πωλείται εις ξένας χώρας ('Αγγλίαν, 'Ολλανδίαν, Γερμανίαν) με πολύ καλήν τιμήν.

43. Αί Πάτραι και ό λιμήν των, άπό άεροπλάνον.

'Ο κεντρικός λιμήν προφυλάσσεται με έναν μεγάλον κυματοθραύστην.

(Φωτογρ. Τοπογρ. 'Υπηρ. 'Υπουργ. Συγκοινωνίας)

'Ο Αϋγουστος είναι ό μήν τής ζωηροτέρας κινήσεως και έργασίας εις τό μεγαλύτερον μέρος τής Πελοποννήσου· τότε οι παραγωγοί τρυγοϋν και ξηραίνουν τήν σταφίδα, οι δέ έμποροι τήν μαζεϋουν εις άποθήκας. Κατόπιν τήν συσκευάζουν εις κιβώτια και σάκκους, τήν φορτώνουν εις πλοία και τήν έξάγουν εις ξένας αγοράς (έξαγωγικόν έμπόριον).

Κύριοι λιμένες έξαγωγής τής σταφίδος είναι αι Πάτραι, αι Καλάμαι, τό Αίγιον και τό Κατάκωλον. ('Ορίσατε τήν θέσην των επί τοϋ χάρτου). 'Επειδή δμως δλη ή σταφίς μας

δὲν ἐξοδεύεται εἰς τὰς ξένας ἀγοράς, δι' αὐτὸ εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰς Καλάμας εἰς τὸ Αἴγιον καὶ εἰς τὸν Πύργον ὑπάρχουν ἐργοστάσια, ὅπου ἀπὸ τὴν σταφίδα παράγουν οἶνόπνευμα φωτιστικὸν καὶ ποτά.

4. Ἄλλα ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶναι τὰ σῦκα, αἱ ἐλαῖαι καὶ τὸ ἔλαιον, τὰ πορτοκάλια καὶ τὰ σταφύλια. Καὶ αὐτά, προπάντων τὰ σῦκα καὶ τὰς ἐλαίας τῶν Καλαμῶν, τὰ ἐξάγουν καὶ τὰ πωλοῦν καὶ εἰς ξένους τόπους.

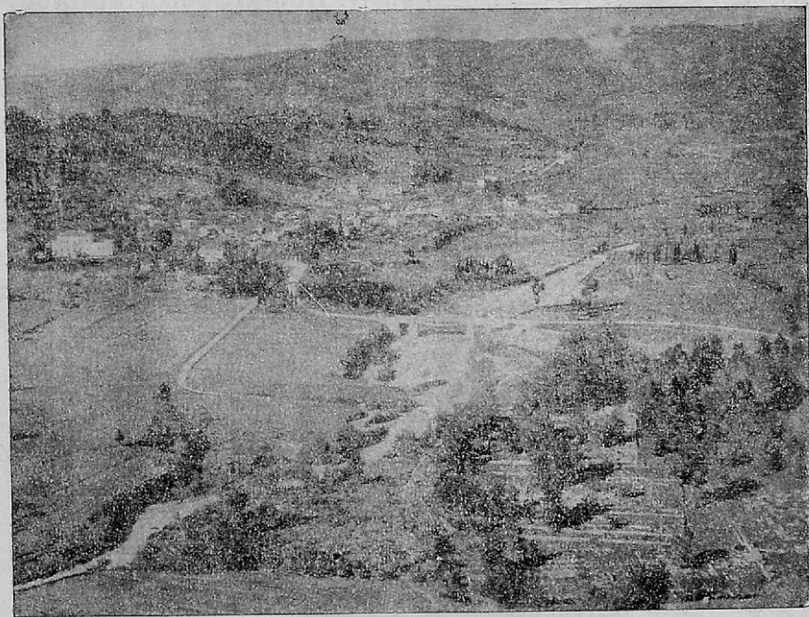
44. Ὁ λιμὴν τῶν Πατρῶν.

Εἰς τὴν μεσσηνιακὴν πεδιάδα ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ μορεῶνες. Μὲ τὰ φύλλα τῆς μορέας οἱ κάτοικοι τρέφουν μεταξοσκώληκας καὶ παράγουν μέταξαν. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς Καλάμας ὑπάρχουν μεταξουργεῖα, ὅπου κατασκευάζονται μεταξωτὰ ὑφάσματα.

Εἰς τὰς Πάτρας καὶ εἰς τὸ Αἴγιον λειτουργοῦν καὶ ἐργοστάσια χαρτοποιίας· διότι ἔχουν ἄφθονα νερά (Γλαῦκος, Σελινοῦς), τὰ ὅποια χρειάζονται διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ χάρτου. Τὸ ὑλικὸν ὅμως τὸ φέρουν ἀπὸ ξένους τόπους, ὅπου ὑπάρχουν μεγάλα δάση. Ἐκεῖ μὲ μηχανήματα κόπτουν τὰ ξύλα, τὰ δὲ πριονίδια τὰ ἀλέθουν εἰς τὸ νερὸ καὶ τὰ μεταβάλλουν εἰς

πολτόν. Ἀπὸ τὸν πολτόν αὐτὸν γίνεται τὸ χαρτί, εἰς τὸ ὁποῖον γράφομεν. Τὸ χαρτί τῶν τετραδίων μας εἶναι ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπὸ ὅσα εἶπομεν, ἐννοοῦμεν, ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰς Καλάμας, εἰς τὸ Αἶγιον καὶ εἰς τὸν Πύργον ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν διὰ τοῦτο αἱ πόλεις αὗται ἔχουν πολλοὺς κατοίκους (Πάτραι 65.000,

45. Ἡ Ὀλυμπία, ἀπὸ ἀεροπλάνου. Δεξιὰ τὰ ἐρεῖπια ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, εἰς τὸ μέσον ὁ Κλάδεος, παραπόταμος τοῦ Ἀλφειοῦ.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπὴρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Καλάμαι 30.000, Πύργος 20.000, Αἶγιον 12.000 κατοίκους).

5. Αἱ Πάτραι εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐμπορικωτέρας καὶ ὡραιότερας πόλεις ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ἐχει καλὴν ρυμοτομίαν καὶ μέγα ἐργοστάσιον, τὸ ὁποῖον κινεῖται μὲ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Γλαύκου καὶ παράγει ἠλεκτρικὸν ρεῦμα διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ διὰ τὴν κίνησιν. Ἐχει καὶ μεγάλον τεχνητὸν λιμένα, εἰς

τὸν ὁποῖον προσεγγίζουν καὶ ξένα πλοῖα. Δι' αὐτὸ ἔχει κατ' εὐθείαν συγκοινωνίαν καὶ μὲ ξένα μέρη.

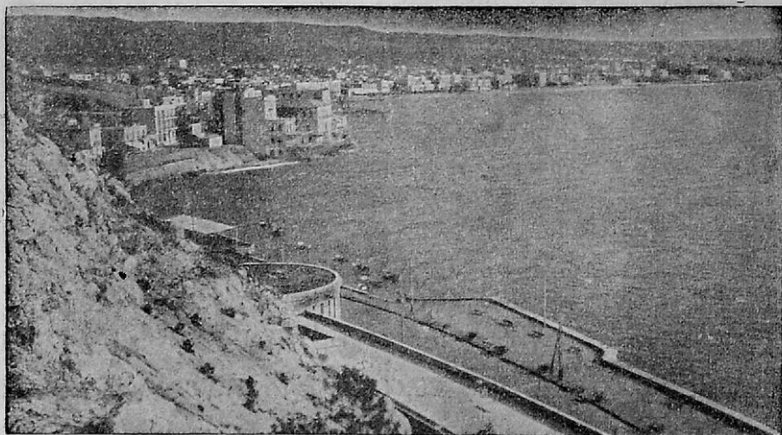

46. Ἐρείπια ἀπὸ ἑνα ναὸν τῆς παλαιᾶς Κορίνθου.

(Φωτογρ. Μ. Χρυσάκη)

Τεχνητὸς καὶ ἀρκετὰ εὐρύχωρος εἶναι καὶ ὁ λιμὴν τῶν Καλαμῶν· εἶναι ὁ δεύτερος λιμὴν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν κίνησιν. Δύο λεωφόροι συνδέουν τὸν λιμένα μὲ τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἀπέχει 1500 μέτρα ἀπὸ τὴν παραλίαν.

Ὁ Πύργος εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον μεγάλης σταφιδοφόρου πεδιάδος καὶ ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν θάλασσαν· δι' αὐτὸ ἔχει ὡς ἐπίνειον τὸ Κατάκωλον, μὲ τὸ ὁποῖον συνδέεται μὲ διακλάδωσιν τοῦ σιδηροδρόμου. Ἄλλη διακλάδωσις ἀπὸ τὸν Πύργον διευθύνεται πρὸς

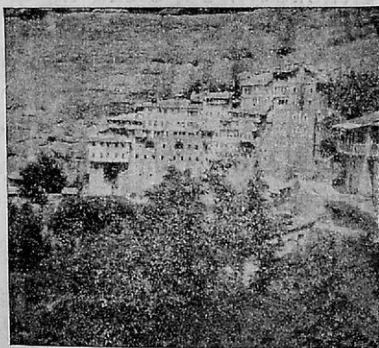

47. Τὸ Λουτράκι. Ἀπὸ ἀνοίγματα τοῦ βράχου ἀναβλύζουν θερμὰ ὕδατα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἱαματικὴν δύναμιν (πηγαὶ ἱαματικαί)

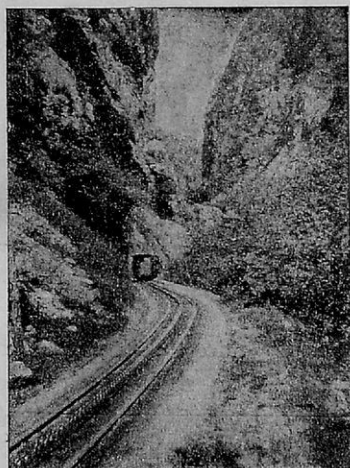
Ἀνατολὰς καὶ τελειώνει εἰς ἓν κατάφυτον τοπίον. Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἀρχαία Ὀλυμπία, ὅπου τὸν παλαιὸν καιρὸν ἐγίνοντο οἱ

Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες. Ἐἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ὀλυμπίας φυλάσσονται ὠραιότατα ἀγάλματα, τὰ ὅποια εὐρέθησαν ἐκεῖ, καθὼς ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου.

Κέντρον παραγωγῆς καὶ συσκευασίας σταφίδος εἶναι καὶ ἡ Κόρινθος (10.000), ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἡ κορινθιακὴ σταφίς. Ἡ πόλις κεῖται πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ. Τὸ 1928 κατεστράφη τελείως ἀπὸ σεισμοὺς καὶ ἐκτίσθη ἐκ νέου με ἀντισεισμικὰς οἰκοδομάς. Ἡ παλαιὰ Κόρινθος ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν παραλίαν καὶ ἔχει

48. Τὸ Μέγα Σπήλαιον, παλαιὸν μοναστήριον, κτισμένον εἰς τὰ τοιχώματα ἐνὸς βράχου. Ἐκὰς τὸν Ἰούλιον τοῦ 1934 καὶ τώρα κτίζεται ἐκ νέου.

49. Ὁ ὀδοντωτὸς σιδηρόδρομος τῶν Καλαβρυτῶν.

πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα (ναοὺς, ἀγοράς, θέατρα κτλ.). Αὐτὰ μαρτυροῦν, ὅτι ἡ Κόρινθος τὸν παλαιὸν καιρὸν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέναντι τῆς Κορίνθου, εἰς τὸν Ἰσθμόν, ἀνεπτύχθη τὸ Λουτράκι, ὡς ὠραία λουτρόπολις.

Ἄλλα κέντρα παραγωγῆς σταφίδος εἶναι ἡ Σικυωνία (Κιάτο, 3.000 κάτ.) καὶ τὸ Εὐλόκαστρον εἰς τὴν Κορινθίαν, ἡ Ἀμαλιάς (13.000), ἡ Γαστούνη (4.000) καὶ τὰ Λεσχαινὰ εἰς τὴν Ἡλείαν, ἡ Κυπαρισσία (5.000), οἱ

Γαργαλιάνοι (7.000) καὶ τὰ Φιλιατρά (10.000) εἰς τὴν Τριφυ-

λίαν, ἡ Μεσσήνη ἢ Νησι (7.000), τὸ Μελιγαλὸν καὶ τὸ Ζευγολατιὸν εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἄλλαι μεγάλαι γεωργικαὶ κωμοπόλεις.

Ἐν γένει ἡ Μεσσηνία, ἡ Ἡλεία καὶ τὰ βόρεια παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἕνεκα τῆς εὐφορίας τοῦ ἐδάφους των, ἔχουν πολλὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις· εἶναι αἱ πυκνότερα κατοικημένα καὶ πλουσιώτεραι ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας χώρας τῆς Πελοποννήσου.

Εἰς τὰ βόρεια ὅμως τῆς Πελοποννήσου ὑπάρχει μία ὄρεινὴ περιοχὴ, ἡ ὁποία εἶναι μὲν πτωχή, ἀλλ' ὀνομαστή εἰς τὴν νέαν μας ἱστορίαν· εἶναι ἡ περιοχὴ τῶν Καλαβρῦτων μὲ τὰς ἱεράς

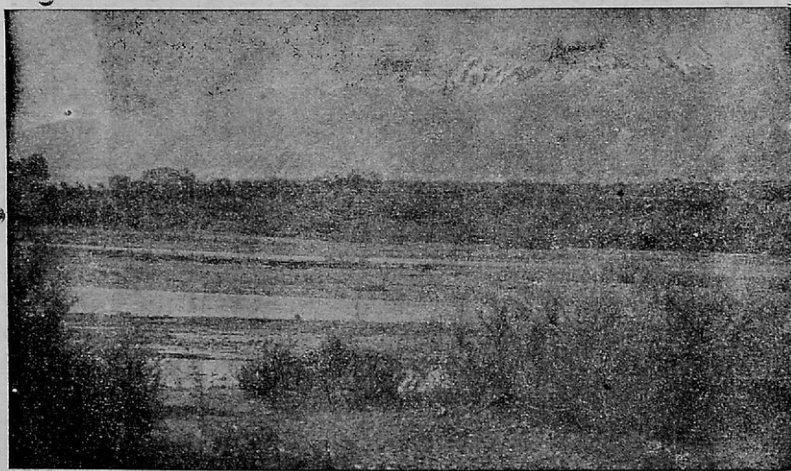

50. Ἡ Μονὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας.

μονὰς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τῆς Ἁγίας Λαύρας, ἀπὸ ὅπου ἤρχισεν ὁ ἀγὼν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους μας. Διότι πρῶτοι οἱ Καλαβρυτινοὶ εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας ἐκήρυξαν τὴν 25 Μαρτίου 1821 τὴν Ἐπανάστασιν καὶ πρῶτα τὰ Καλάβρυτα ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δι' αὐτὸ πολλοὶ σήμερον ἐπισκέπτονται τὴν μονὴν αὐτὴν, ὅπου φυλάσσεται τὸ λάβαρον τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος. Τὸ ταξίδι ἕως τὰ Καλάβρυτα γίνεται μὲ τὸν ὁδοντωτὸν σιδηρόδρομον, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει

ἀπὸ τὸ **Διακοφτὸ** (πλησιον τοῦ Αἰγίου)· ἀπὸ ἐκεῖ ἕως τὴν μονὴν συνεχίζεται μὲ τὸ αὐτοκίνητον. Εἶναι δὲ καὶ ἡ θέσις, ὅπου εὐρίσκεται ἡ μονή, μαγευτική.

Ἱστορικὴ εἶναι καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Πύλου εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μεσσηνίας. Ἐκεῖ εἶναι τὸ **Μανιάκι**, ὅπου ὁ ἀτρόμητος Παπαφλέσσας ἔπεσε τὸ 1825 μὲ τοὺς τριακοσίους του, ὅπως ὁ Λεωνίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας. Εἰς τὸν εὐρύχωρον δὲ λιμένα τῆς Πύλου οἱ στόλοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας κατέστρεψαν τὸν στόλον τοῦ Ἰμβραήμ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

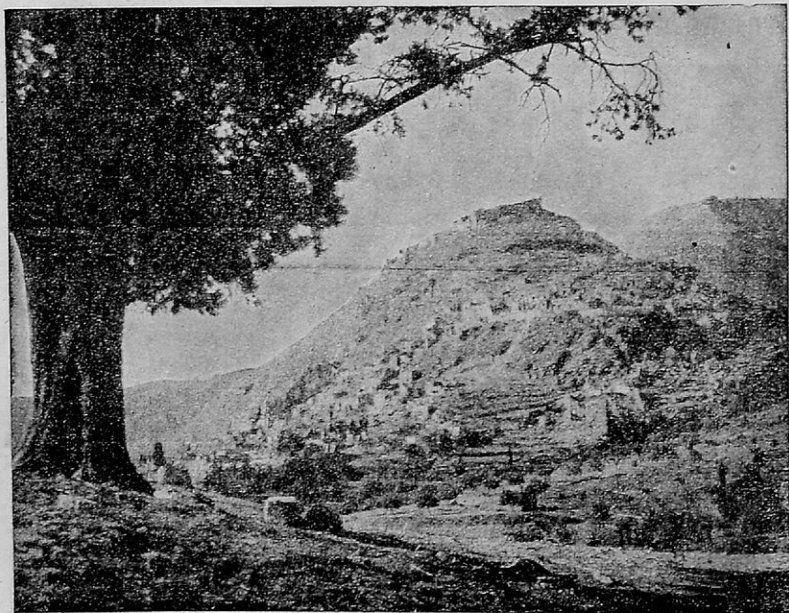
51. Ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα μὲ τὸν Ταῦγετον χιονισμένον εἰς τὸ βάθος.

Τὴν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου εἰς τὰ μέρη αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου διευκολύνει ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν Κόρινθον προχωρεῖ πρὸς τὰς Πάτρας καὶ διὰ τοῦ Πύργου φθάνει εἰς τὰς Καλάμας. Ἄλλη πάλιν γραμμὴ διασχίζει τὴν Πελοπόννησον διαγωνίως. Αὕτῃ συνδέει τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Καλάμας διὰ τῆς Τριπόλεως. Καθὼς δὲ εἶδομεν, καὶ βοηθητικαὶ γραμμαὶ συνδέουν μερικοὺς τόπους μὲ τὰς κυρίας σιδηροδρομικὰς γραμμάς, καθὼς τὰ Καλάβρυτα, τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ Κατάκωλον, τὴν Κυπαρισσίαν κ.τ.λ. Ὡστε ἡ Πελοπόννησος ἔχει καλὴν σι-

δηροδρομικήν συγκοινωνίαν· ἔχει δὲ καὶ πυκνὴν συγκοινωνίαν μὲ αὐτοκίνητα.

3. Η ΝΟΤΙΑ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ὁ Ταῦγετος ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ὁ Πάρνων ἀπὸ τὸ ἄλλο περιβάλλουν τὴν πλατεῖαν κοιλάδα, εἰς τὴν ὁποῖαν ρέει ὁ Εὐρώτας ποταμός. Ἡ κοιλὰς αὕτῃ διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ καὶ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς λεκάνης τῆς Μεγαλοπό-

52. Ὁ Μυστράς. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου εἶναι τὸ κάστρον, εἰς τὰς κλιτύς τὰ σπίτια καὶ τὰ παλάτια τῶν ἀρχόντων.

(Φωτογραφία «Σφιγξ»)

λεως. Καὶ αὐτῆς τὸ ἔδαφος ἔγινεν ἀπὸ προσχώσεις. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τοὺς νοτίους ἀνέμους, ἔχει θαλάσσιον κλίμα καὶ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας, μορεῶνας καὶ πορτοκαλεῶνας.

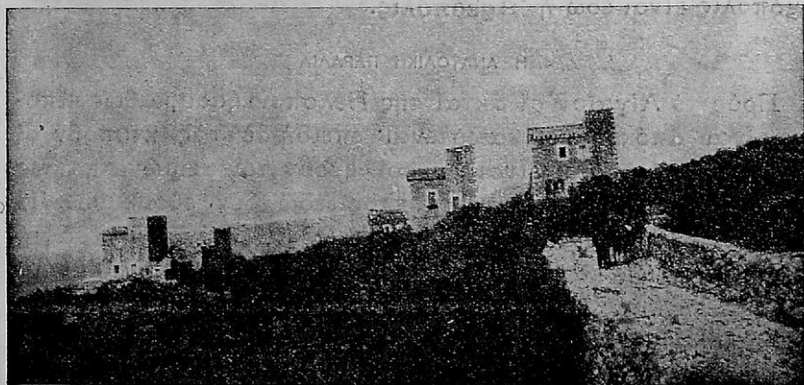
Κέντρον τῆς Λακωνίας εἶναι ἡ Σπάρτη. Ἡ σημερινὴ πόλις

Εἶναι κτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης καὶ ἔχει 6.000 κατοίκους. Ἔχει λαμπρὰν ρυμοτομίαν καὶ ὠραίους κήπους. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν καὶ μόνον μίᾳ αὐτοκινητικῇ γραμμῇ τὴν συνδέει μὲ τὴν Τρίπολιν καὶ μὲ τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων τῆς Πελοποννήσου.

Ἐνῶ δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Σπάρτην ὀλίγα μόνον ἔχνη ἔμειναν, ὅχι μακρὰν ἀπὸ αὐτὴν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ταῦγέτου, σώζεται ὁλόκληρος νεκρὰ πόλις μὲ τὰ παλάτια τῶν ἀρχόντων τῆς καὶ τὰς ὠραίας βυζαντινὰς ἐκκλησίας τῆς. Εἶναι ὁ **Μυστράς**, ἡ δοξασμένη πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μορέως.

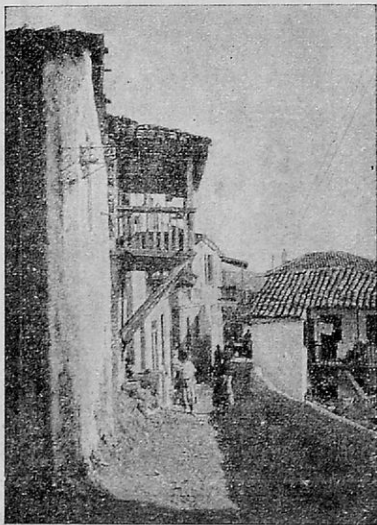

53. Ἡ Παντάνασσα, θαυμασία ἐκκλησία τοῦ Μυστρά.

54. Μάνη. Ἀπὸ παλαιότερους χρόνους οἱ Μανιάται κτίζουν τὰ σπίτια των ὡς πύργους.

Εἰς τὰ ἄκρα τῆς εὐφόρου πεδιάδος ὑπάρχουν ὠραιότατα χωρία. Τὰ προϊόντα των, προπάντων τὸ ἔλαιον, ἐξάγονται ἀπὸ τὸ Γύθειον (7.000 κάτ.), τὸν κύριον λιμένα τῆς Λακωνίας.

55. Δρόμος εἰς τὸ Γύθειον.

Ἡ περιοχή τοῦ Ταυγέτου λέγεται ἰδιαιτέρως Μάνη. Ἄν καὶ εἶναι πετρώδης, ἔχει πολλὰ μικρὰ χωρία. Ταῦτα εὐρίσκονται κατὰ τὸ πλεῖστον ὑψηλά, δηλαδὴ ἐπάνω εἰς βαθμίδας τοῦ ὄρους. Ἐκεῖ εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία. Τὸ ἔλαιον μάλιστα τῆς Μάνης εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ βουνὰ τῆς Μάνης εἶναι ἀπόκρημνα, οἱ Τοῦρκοι ποτὲ δὲν ἐπάτησαν τὴν Μάνην καὶ οἱ Μανιάται ἔζησαν ἐλεύθεροι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος εἶναι ἄγονον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἀναγκάζονται νὰ ξενιτεύωνται, διὰ νὰ εὔρουν ἐργασίαν. Μεγαλυτέρα κωμόπολις εἶναι ἐδῶ ἢ Ἀρεόπολις.

4. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΛΙΑ

Πρὸς τὸ Αἰγαῖον αἱ ἄκται τῆς Πελοποννήσου, καθὼς εἵπομεν, εἶναι ἀπόκρημνοι καὶ στεναί· ἐπειδὴ δὲ τὰς κτυποῦν οἱ ΒΑ ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι εἶναι ψυχροί, ἔχουν τὸν χειμῶνα κάπως τραχύν. Δι' αὐτὸ ἡ σταφιδάμπελος ἐδῶ δὲν εὐδοκιμεῖ. Ἡ ἐλαία ὅμως, ἡ ὁποία εὐδοκιμεῖ καὶ εἰς πτωχὰ ἀκρόμῃ ἐδάφη, καλλιεργεῖται εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀργολίδος καὶ τῆς Κυνourίας καὶ ἕως ὕψος 800 μέτρων ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Προπάντων τὸ λάδι τοῦ Κρανιδίου φημίζεται διὰ τὴν ποιότητά του, καθὼς καὶ τὰ κρασιὰ καὶ τὰ ὀπωρικά τοῦ Ἀστρους καὶ τοῦ Λεωνιδίου. (Ἐῦρε τὰς πόλεις αὐτὰς εἰς τὸν χάρτην).

Νοτιώτερον ἡ Μονεμβασία εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν βραχώδη νησίδα. Μία λιθίνη γέφυρα τὴν συνδέει μετὰ τὴν ἀπέναντι ξηράν.

Μόνον μία πεδιάς ὑπάρχει εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου καὶ αὕτῃ μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης, ἡ Ἀργολικὴ. Ὅπως εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Ἀργολίδα ἡ ξηρασία διαρκεῖ πολλοὺς μῆνας. Τότε χρησιμοποιοῦν διὰ πότισμα τὰ ὕδατα τῶν φρεάτων.

Κύρια προϊόντα τῆς Ἀργολικῆς πεδιάδος εἶναι ὁ σίτος, ὁ καπνός, τὰ λαχανικὰ καὶ τὰ πεπόνια (ἀργίτικα). Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει ἀφθονία λαχανικῶν καὶ ὀπωρικῶν, εἰς τὸ Ἄργος (12.000 κάτ.) καὶ εἰς τὸ Ναύπλιον (7.000) ὑπάρχουν ἐργοστάσια, ὅπου τὰ συσκευάζουν εἰς κυτία καὶ ἔτσι τὰ συντηροῦν νωπὰ (συντηρημένα τροφὰ, κονσέρβες). Εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τῶν πόλεων αὐτῶν ἐπεξεργάζονται τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ καὶ κατασκευάζουν σιγαρέτα. Ὅπου λοιπὸν ὑπάρχει ἀφθονία ἐνὸς προϊόντος, ἐκεῖ ἀναπτύσσεται καὶ βιομηχανία αὐτοῦ. (Π.χ. φανελοποιία Τριπόλεως, μεταξουργία

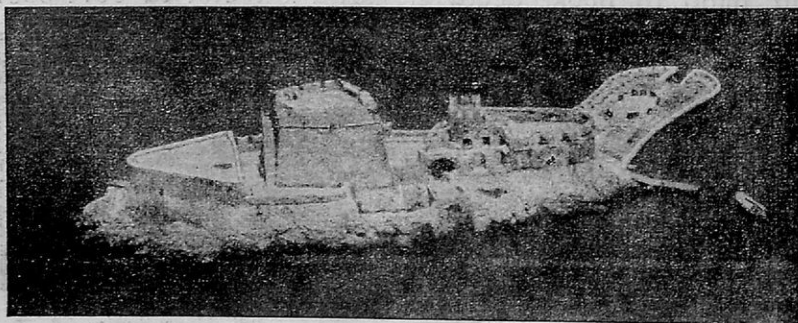
56. Μονεμβασία.

Καλαμῶν, οἶνοπνευματοποιία Πατρῶν καὶ Πύργου, ἐπεξεργασία καπνοῦ καὶ λαχανικῶν εἰς τὸ Ἄργος καὶ εἰς τὸ Ναύπλιον).

Ἡ Ἀργολίς ἔχει καὶ πολλὰ ἀξιοθέατα μέρη, καθὼς τὰς Μυκῆνας καὶ τὴν Τίρυνθα, ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια ἀπὸ παλαιότατα ἀνάκτορα, τὴν Ἐπίδαυρον μετὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὸ ὠραῖον θέατρόν της, κ.ἄ. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ξένοι ἐπισκέπτονται τὰ μέρη αὐτά. Ἐχει δὲ καὶ τόπους, οἱ ὅποιοι ἐδοξάσθησαν κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, καθὼς τὰ Δερβενάκια, τὰς στενὰς διόδους μεταξὺ Ἀργους καὶ Κορίνθου, ὅπου ὁ Κολοκοτρῶνης κατέστρεψεν ἓνα μεγάλον τουρκικὸν στρατὸν (1822). Τέλος τὸ Ναύπλιον μετὰ τὰ βενετικὰ του φρούρια (Ἀκροναυπλία, Παλαμήδι, Μπούρτζι) ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Τὰ προϊόντα τῶν ἀγρῶν, τῶν λιβαδίων καὶ τῶν δασῶν, τὰ ὅποια ἐπεξεργάζεται ἡ βιομηχανία, λέγονται πρῶται ὕλαι ἢ ἀκατέργαστα προϊόντα. Αὐτὰ οἱ παραγωγοὶ ἢ οἱ ἔμποροι τὰ μεταφέρουν ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς εἰς τὰ κέντρα τῆς βιομηχανίας. Οἱ βιομήχανοι εἰς τὰ ἐργοστάσια τῶν τὰ μεταβάλλουν εἰς βιομηχανικὰ προϊόντα, κατόπιν δὲ τὰ ἀποστέλλουν παντοῦ πρὸς πώλησιν.

Ἡ μεταφορὰ τῶν πρώτων ὕλων καὶ τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανίας γίνεται μὲ τοὺς σιδηροδρόμους, μὲ τὰ πλοῖα, μὲ τὰ αὐτοκίνητα καὶ μὲ τὰ ἄλλα μέσα τῆς συγκοινωνίας. Ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ πώλησις καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ἀκατεργάστων

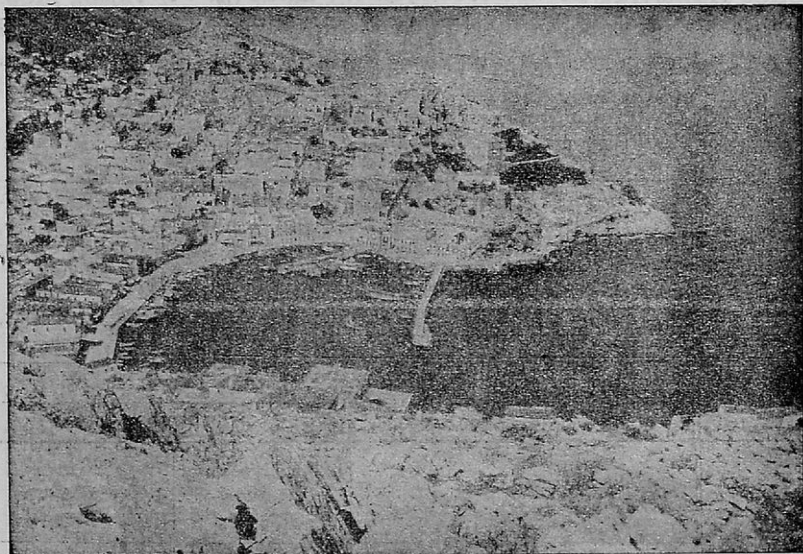
57. Τὸ Μπούρτζι, φρούριον βενετικόν, κτισμένον εἰς μίαν νησιδα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου.

καὶ τῶν κατεργασμένων προϊόντων ἀποτελοῦν τὸ ἐμπόριον.

Ἡ ποσότης τοῦ σίτου, ἡ ὅποια παράγεται εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ ὀροπέδια τῆς Πελοποννήσου, καὶ μὲ τὴν καλυτέραν ἐσοδείαν δὲν ἐπαρκεῖ νὰ θρέψῃ ὀλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῆς. Διότι οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου ὑπερβαίνουν τὸ ἑν ἑκατομύριον. Δι' αὐτὸ οἱ ἔμποροι εἰσάγουσιν σῖτον καὶ ἄλευρα ἀπὸ ἄλλα μέρη. Αἱ Πάτραι μάλιστα καὶ αἱ Καλάμαι ἔχουν καὶ μεγάλους ἀλευρομύλους. Αἱ πόλεις αὗται, καθὼς καὶ τὸ Γύθειον καὶ τὸ Ναύπλιον, εἶναι λιμένες εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου. Εἶναι δὲ καὶ λιμένες ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου, διότι ἐκεῖ οἱ ἔμποροι φορτώνουν τὴν σταφίδα, τὰ σῦκα, τὸ ἔλαιον κ.τ.λ. καὶ τὰ ἐξάγουσιν εἰς ξένους τόπους πρὸς πώλησιν.

Ζ'. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Πλησίον τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἀργολίδος εἶναι δύο νῆσοι μικραὶ μὲν καὶ ἄγονοι, ἀλλ' ἐνδοξόταται εἰς τὴν ἱστορίαν : ἡ Ὑδρα καὶ αἱ Σπέτσαι. Αὐταὶ μαζί με μίαν ἄλλην μικρὰν νῆσον τοῦ Αἰγαίου, τὰ Ψαρά, ἡγωνίσθησαν τὸ 1821 μετὰ καράβια τῶν ἐναντίων τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἡ Ὑδρα

58. Ἡ Ὑδρα. Ἡ μεγάλη οἰκοδομὴ εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ λιμένος εἶναι ἡ οἰκία τῶν Κουντουριωτῶν.

εἶναι πατρίς τοῦ Μισοῦλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Κουντουριώτη καὶ ἄλλων ἀγωνιστῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Αἱ Σπέτσαι εἶναι πατρίς τῆς Μπουμπουλίνας, τῶν Ἀναργύρων κ.ἄ. Οἱ κάτοικοί τῶν σήμερον ἀσχολοῦνται μετὰ τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἀλιείαν τῶν σπόγγων.

Η'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἡ Πελοπόννησος, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάς, εἶναι διηρημένη εἰς νομοὺς. Αὐτὸ γίνεται, διὰ νὰ διευκολύνεται ἡ διοικήσεις τοῦ τόπου. Κάθε νομὸς ἔχει μίαν πρωτεύουσαν, εἰς τὴν

ὁποῖαν ἐδρεύει εἰς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως, ὁ νομάρχης. Αὐτὸς ἐπιβλέπει, διὰ νὰ τηρῇται ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια εἰς ὅλον τὸν νομόν.

Ἡ Πελοπόννησος διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς ἑξ νομούς :

- 1) Νομὸς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας μὲ πρωτεύουσαν τὸ Ναύπλιον·
- 2) νομὸς Ἀρκαδίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Τρίπολιν·
- 3) νομὸς Λακωνίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σπάρτην·
- 4) νομὸς Μεσσηνίας μὲ πρωτεύουσαν τὰς Καλάμας·
- 5) νομὸς Ἠλείας μὲ πρωτεύουσαν τὸν Πύργον· καὶ
- 6) νομὸς Ἀχαΐας μὲ πρωτεύουσαν τὰς Πάτρας.

Θ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Μορφὴ τοῦ ἑδάφους	*Ο ρ η : Παναχαϊκόν, Ἐρύμανθος (*Ωλονός), Ἀροάνια (Χελμός), Κυλλήνη (Ζίρια), Ἀρτεμίσιον, Μαίναλον, Πάγων (Μαλεβός), Λύκαιον, Νόμια ὄρη, Ταῦγετος (2400 μ.), Ἰθώμη, Μαθίας, Ἀραχναῖον, Δίδυμον. *Ο ρ ο π έ δ ι α : Τριπόλεως, Μεγαλοπόλεως. Π ε δ ι ά δ ε ι ς : ἡ τῆς Ἡλείας, τοῦ Ἀργους, [τῆς Λακωνίας, τῆς Μεσσηνίας.					
Ποταμοὶ	Ἀλφειός, Πηνειός, Πάμισος, Εὐρώτας, Ἰναχος, Σελινοῦς.					
Λίμναι	Στυμφαλὶς, Ἀγουλινίτις.					
Γεωργικὴ παραγωγὴ τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιεργείας	Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς			
	Σιτηρὰ	2 500 000	1 166 000 000			
	*Οσπρία	155 000	80 000 000			
	Λαχανικά, γεώμηλα κ.τ.λ.	155 000	340 000 000			
	Καπνός, βάμβαξ	100 000	135 000 000			
	*Αμπελοι	460 000	443 000 000			
	Σταφίς	620 000	1 273 000 000			
	*Ελαιον	—	500 000 000			
	*Ελαῖται	—	10 000 000			
	Πορτοκάλια, λεμόνια, μανδάρinia	—	71 300 000			
Κτηνοτροφία : ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	*Ἴπποι	*Ημίονοι	Πρόβατα	Αἰγες	Χοῖροι
	54 000	78 000	57 000	1 500 000	1 020 000	123 000

Διοικητική διαίρεσις	Ἐπιφά- νεια εἰς τ.χλμ.	Πληθυσμὸς		Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ.χμ	
Νομὸς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας	4626	185 000	40	Ναύπλιον 7, Ἄργος 12, Κό- ρινθος 10, Σικυωνία (Κιά- το), Ξυλόκαστρον, Ὑδρα, Σπέτσαι.
Νομὸς Ἀρκαδίας	4327	182 000	42	Τρίπολις 15, Μεγαλόπολις 2, Δημητσάνα 2, Λαγκάδια 4, Λεωνίδιον 5.
Νομὸς Λακωνίας	4198	161 000	38	Σπάρτη 6, Γύθειον 7, Ἀρεό- πολις, Οἶτυλον.
Νομὸς Μεσσηνίας	3406	275 000	80	Καλάμαι 30, Μεσσήνη 7, Γαρ- γαλιάνοι 7, Φιλιατρά 10, Κυπαρισσία 5, Πύλος 2, Μεθώνη 3, Κορώνη 3.
Νομὸς Ἠλείας	2147	145 000	68	Πύργος 20, Ἀμαλιάς 13, Γα- στούνη 4, Λεχαινά, Κατά- κωλον.
Νομὸς Ἀχαΐας	2956	208 000	70	Πάτραι 65, Αἶγιον 12, Καλά- βρυτα.
Ὅλη ἡ Πε- λοπόννησος	21 660	1,158.000	53	

10. Ἀσκήσεις.—1. Κάμε ἐν σχέδιον τῆς Πελοποννήσου καὶ ση-
μείωσε εἰς αὐτὸ τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς σπουδαιότερας πό-
λεις.—2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀνα-
χωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι α') ἀπὸ τὴν Κόρινθον, β') ἀπὸ τὸ Ἄργος,
γ') ἀπὸ τὸν Πύργον.—3. Ἀπὸ ποίας πόλεις τῆς Πελοποννήσου θὰ
διέλθης, ἀν ταξιδεύσης ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἕως τὴν Ὀλυμπίαν;—
4. Μὲ ποίας πόλεις τῆς παραλίας ἔχει συγγνωμίαν ἡ Τρίπολις;—
5. Κατάταξε τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Πελοποννήσου κατὰ πληθυ-
σμόν καὶ σημείωσε εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει καθεμία.—6. Ποῖον πλοῦν

ἐπρεπε ν' ἀκολουθήσουν τὰ πλοῖα, διὰ τὰ ταξιδεύσουν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰς Πάτρας, προτοῦ γίνῃ ἡ διώρυγς τῆς Κορίνθου ;—7. Κατ' ἔτος διέρχονται διὰ τῆς διώρυγος τῆς Κορίνθου περίπου 7300 ἀτμόπλοια καὶ 1460 ἰσιοφόρα. Πόσα ἀναλογοῦν τὴν ἡμέραν ;—8. Ποῖος νομὸς εἶναι πυκνότερα κατοικημένος καὶ ποῖος ἀραιότερα ; Ἐξήγησε τὴν αἰτίαν τούτου.—9. Εὗρε εἰς τὸν πίνακα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς Πελοποννήσου ποῖον εἶδος καλλιεργεῖται εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ ποῖον ἀποδίδει μεγαλύτερον εἰσόδημα.

3. Η ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

(Ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ Ἀττική, τὴν ὅποιαν ἐξητάσαμεν προηγουμένως, εἶναι ἓν μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Τώρα θὰ ἐξετάσωμεν τὴν ὑπόλοιπον Στερεάν Ἑλλάδα, ἡ ὅποια ἐκτείνεται βορείως τῆς ὁροσειρᾶς Κιθαιρώνας - Πάρνηθος.

1. Ὅρισε τὴν θέσιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐν σχέσει πρὸς τὴν Πελοπόννησον.—2. Εὗρε εἰς τὸν χάρτην τὸ ὄρος Ὄθρυν.—3. Μέτρησε μὲ τὴν κλίμακα τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ Μαλιακοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.—4. Ποῖα χῶραι τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκονται πρὸς Βορρᾶν τῆς γραμμῆς αὐτῆς ;—5. Ποία μεγάλη νῆσος εὐρίσκεται πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Στερεᾶς καὶ ποῖος κόλπος τὴν χωρίζει ἀπὸ αὐτήν ;—6. Ποῖοι κόλποι ὑπάρχουν εἰς τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Στερεᾶς ;—7. Ὀνόμασε τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Στερεᾶς καὶ σύγκρινέ τα μὲ τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς περιφερείας σου ;—8. Ποῦ ὁ χάρτης δεικνύει πεδινὰ μέρη καὶ ποῖος ποταμὸς ρεεῖ εἰς καθένα ἀπὸ αὐτά ; Ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος καὶ πρὸς ποῖαν διεύθυνσιν ρεεῖ ;—9. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας λίμνας τῆς Στερεᾶς.—10. Εὗρε εἰς τὸν χάρτην τὸν Μαραθῶνα, τὰς Θερμοπύλας, τὴν Σαλαμίνα, τὰς Πλαταιάς, τοὺς Δελφούς. Τί γνωρίζεις δι' αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ;

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τὴν Ὄθρυν καὶ ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Τὴν ὠνόμασαν δὲ Στερεάν, ἐπειδὴ εἰς τὰς ἀρχὰς τὰ σύνορά μας ἔφθαναν ἕως τὴν Ὄθρυν καὶ ἦτο ἡ μόνη «στερεὰ» τὰ ἄλλα μέρη τοῦ Κράτους ἦσαν νῆσοι.

Ὑψηλαὶ ὄροσειραὶ καταλαμβάνουν ὁλόκληρον τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς Στερεᾶς. Αὐταὶ διευθύνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ ἔχουν διάφορα ὀνόματα: **Ἄγραφα, Τυμφρηστός, Βαρδούσια, Γκιώνα, Παρνασσός.** Αἱ ὄροσειραὶ αὐταὶ διαιροῦν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν τμήμα. Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν καὶ κατόπιν τὴν δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Α'. Ἡ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

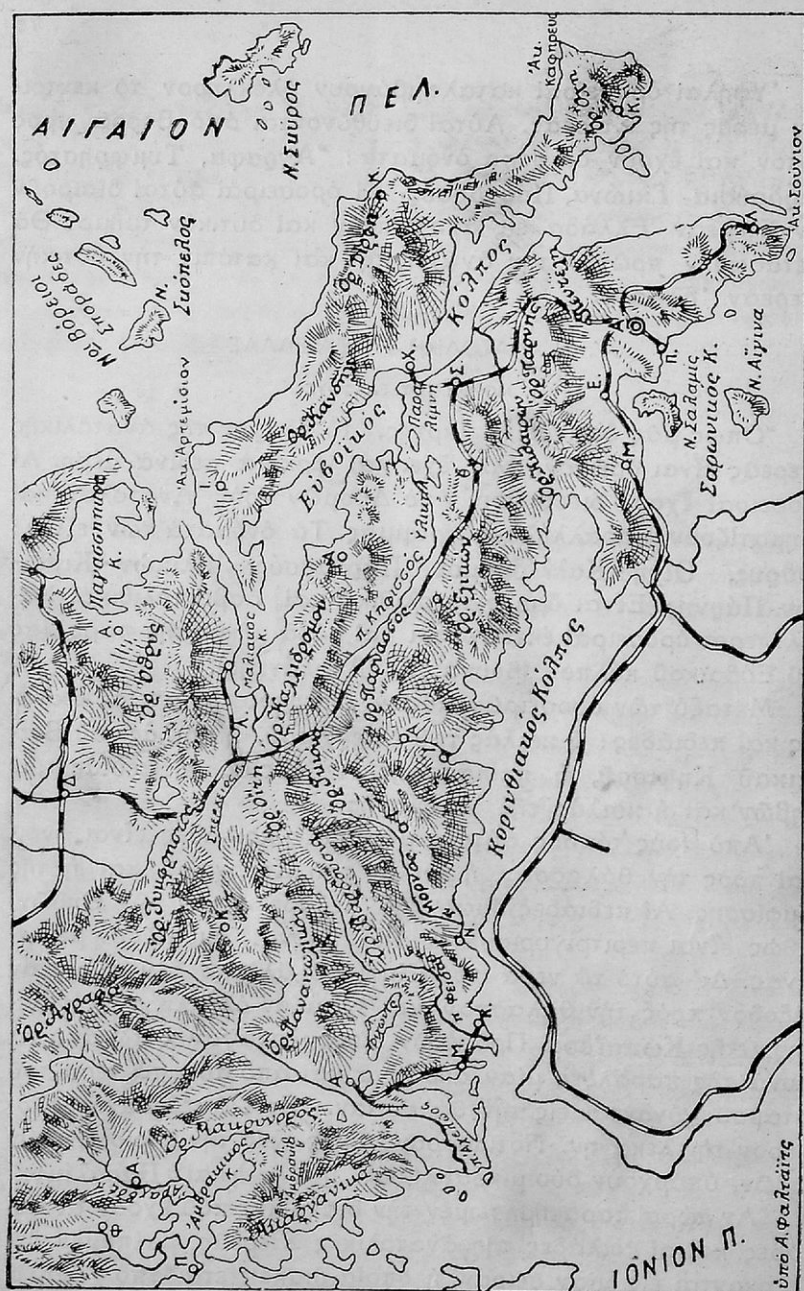
1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ὅπως μᾶς δεικνύει ὁ χάρτης, τὸ ἔδαφος τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὄρεινόν, ἀλλ' ἔχει καὶ ἄρκετὰ πεδινὰ μέρη. Αἱ ὄροσειραὶ ἔχουν διευθύνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ σχηματίζουν παραλλήλους γραμμάς. Τὰ ὀνόματά των εἶναι: **Ὄθρυς, Οἶτη - Καλλίδρομον, Παρνασσός, Ἐλικῶν - Κιθαιρών, Πάρνης.** Εἶναι ὄρη σχιστολιθικά καὶ ἀσβεστολιθικά. Χαμηλότεραι ὄροσειραὶ ἐκτείνονται καὶ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου (βουνὰ τῆς **Ἀταλάντης**).

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν πλατεῖαι κοιλάδες καὶ πεδιάδες: ἡ κοιλάς τοῦ **Σπερχειοῦ**, ἡ κοιλάς τοῦ **Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ**, ἡ πεδιάς τῆς **Λεβαδείας**, ἡ πεδιάς τῶν **Θηβῶν** καὶ ἡ κοιλάς τῆς **Ἀμφίσσης**.

Ἀπὸ τοὺς τόπους αὐτοὺς μόνον δύο κοιλάδες εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἡ κοιλάς τοῦ **Σπερχειοῦ** καὶ ἡ τῆς **Ἀμφίσσης**. Αἱ πεδιάδες ὅμως τῆς **Λεβαδείας** καὶ τῶν **Θηβῶν**, καθὼς εἶναι περιτριγυρισμέναι ἀπὸ βουνά, ὁμοιάζουν μὲ λεκάνας. Δι' αὐτὸ τὰ νερὰ τοῦ **Κηφισοῦ** ἄλλοτε δὲν εὕρισκον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἐγέμιζον ὁλόκληρον τὴν λεκάνην τῆς **Κωπαΐδος**. Πρὸ ἐτῶν ὅμως ἔσκαψαν κάτω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς παραλίας μίαν σήραγγα καὶ ἀπὸ τότε τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἔτσι ἀπεξήραναν ὁλόκληρον τὴν λεκάνην. Νοτιώτερον ὅμως, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν **Θηβῶν**, ὑπάρχουν δύο μικραὶ λίμναι, ἡ **Υλίκη** καὶ ἡ **Παραλίμνη**.

Ἄν τώρα παρατηρήσωμεν τὴν διάταξιν, ποὺ ἔχουν αἱ πεδιάδες καὶ αἱ κοιλάδες τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς, βλέπομεν ὅτι εὕρισκονται εἰς μίαν σειράν, ἡ ὁποία διακόπτεται ἀπὸ χαμηλά

59. Χάρτης της Στερεάς Ἐλλάδος ὑπὸ κλίμακα 1:200.000.

ὕψωματα. Ἔτσι ἦτο εὐκόλον νὰ στρώσουν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, διὰ νὰ συνδέσουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν βορείαν Ἑλλάδα. Τὸ μεγαλύτερον ἐμπόδιον ἦτο εἰς τὰ βόρεια, μεταξὺ τῆς κοιλάδος τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ. Διὰ νὰ διέλθῃ λοιπὸν ἀπὸ ἐκεῖ ὁ σιδηρόδρομος, ἤνοιξαν εἰς τὸ βουνὸν μίαν μεγάλην σήραγγα, τὴν σήραγγα τοῦ Μπράλλου (μῆκος 2110 μ.).

Ὁ σιδηρόδρομος αὐτὸς εἶναι ἡ κυρία γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Τὴν γραμμὴν δὲ αὐτὴν τὴν συναντᾷ εἰς τὸ χωρίον Μπράλλον καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδός, ἡ ὁποία ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἀμφισσαν.

2. ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Ἡ παραλιακὴ γραμμὴ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὁδοντωτή, ὥσάν δαντέλλα. Ἡ θάλασσα δηλ. εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει κόλπους μὲ ἀρίστους φυσικοὺς λιμένας. Διότι καὶ ὁ Εὐβοϊκὸς καὶ ὁ Κορινθιακὸς εἶναι σχεδὸν κλειστοὶ κόλποι καὶ προφυλάσσονται ἀπὸ τὰς τρικυμίας.

Δυστυχῶς ὀλίγοι μόνον ἀπὸ τοὺς λιμένας αὐτοὺς ἀπέκτισαν σημασίαν διὰ τὸ ἐμπόριον (Ἰτέα, Στυλὶς). Διότι τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ, τὴν ἀποκλείουν ἀπὸ τὰς πεδιάδας τοῦ ἐσωτερικοῦ. Μόνον δὲ ὅπου καταλήγουν ὁδοὶ συγκοινωνίας ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν, ἐκεῖ ἡμπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῇ λιμὴν ἐμπορικὸς.

3. ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ

Ὅπως ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου, ἔτσι καὶ ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς ξηροὺς καὶ ψυχροὺς βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Δι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ δέχεται ὀλίγας βροχάς, ἀλλὰ πάντοτε περισσοτέρας ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν (ὕψος βροχῆς κατ' ἔτος εἰς τὴν Λαμίαν 60 ἑκατοστά τοῦ μέτρου, εἰς τὰς Ἀθήνας 40 ἑκατοστά). Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ βουνά τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὑψηλότερα καὶ σκεπάζονται τὸν χειμῶνα μὲ πολλὰ χιόνια, δι' αὐτὸ καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς εἶναι πλουσιώτεροι εἰς ὕδατα.

Τὸ κλίμα ὅμως τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς πρὸς Βορρὰν τῆς

Πάρνηθος είναι τραχύ. Διότι αἱ πεδιάδες της, καθὼς εἶδομεν, εἶναι ἀποκλεισμέναι ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι δὲν φθάνουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, διὰ νὰ μετριάσουν τὸ ψυχρὸς τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέστην τοῦ θέρους. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ πεδινὰ μέρη ὁ χειμὼν εἶναι ψυχρὸς καὶ τὸ θέρος θερμὸν (ἡπειρωτικὸν κλίμα).

4. Αἱ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ

1. Αἱ νοτιώτεραι πεδιάδες τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Τανάγρας ἔχουν μαῦρον χῶμα καὶ εἶναι εὐφοροί. Συχνὰ τὸν χειμῶνα τὸ χιόνι σκεπάζει τὰς πεδιάδας· αὐτὸ προφυλάσσει τὰ σπαρτὰ ἀπὸ τὸν παγερὸν βορρᾶν. Παράγονται ἄφθονα σιτηρά, ὄσπρια, οἶνος καὶ ἔλαιον. Δι' αὐτὸ αἱ Θῆβαι εἶναι πόλις γεωργική, τὴν ὁποίαν περιβάλλουν κῆποι καὶ ἄμπελοι (7.000 κάτοικοι). Εἶναι κτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Θηβῶν. Εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῶν σώζονται τὰ ἑρείπια τῶν Πλαταιῶν, ὅπου οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἐνίκησαν τὰς μυριάδας τῶν Περσῶν, ποὺ ἦλθαν διὰ νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν (479 π. Χ.).

2. Ἡ πεδιάς τῆς Λεβαδείας.—Ὁ Βοιωτικὸς Κηφισὸς πηγάζει ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ εἶναι πλούσιος εἰς νερά. Ἀφότου τὰ νερά του εὖρον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν, ὁλόκληρος ἡ λεκάνη τῆς Κωπαΐδος καλλιεργεῖται. Τὸ χῶμα της εἶναι μαῦρο καὶ παχύ. Προέρχεται ἀπὸ τὸ σάπισμα τῶν φύλλων καὶ κλάδων, τὰ ὁποῖα τὰ νερά μετέφερον ἀπὸ τὰ γύρω δάση καὶ τὰ ἀπέθετον εἰς τὸν πυθμένα τῆς λίμνης. Τώρα ὅλη ἡ ἑκτασίς ποτίζεται μὲ αὐλάκια ἀπὸ τὸν ποταμόν· παράγει δὲ ἄφθονον βαμβάκι, λαχανικά, καπνὸν καὶ σιτηρά.

Διὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ βάμβακος ὑπάρχουν εἰς τὴν Λεβαδείαν πολλὰ ἐργοστάσια. Αἱ μηχαναὶ τῶν κινοῦνται μὲ τὴν δύναμιν ποὺ ἔχουν τὰ νερά, ὅταν πίπτουν ἀπὸ ὕψος· διότι μία μεγάλη πηγὴ (Ἑρκυνα) περνᾷ ἀπὸ τὸ μέσον τῆς πόλεως. Εἰς τὰ ἐργοστάσια αὐτὰ ἐκκοκκίζουν τὸ βαμβάκι καὶ τὸ στοιβάζουν εἰς δέματα. Εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τὸ κλώθουν εἰς νήματα καὶ μὲ αὐτὰ ὑφαίνουν βαμβακερὰ ὑφάσματα. Ἡ Λεβαδεία εὕρεται εἰς ὥραϊαν τοποθεσίαν καὶ εἶναι ἡ σπουδαιότερα πόλις τῆς περιφερείας, μὲ 13.000 κατοίκους.

Ὁλόκληρον τὸ μέρος αὐτό, ἀπὸ τὴν Πάρνηθα καὶ τὸν Κι-
θαιρῶνα ἕως τὸν Παρνασσόν, λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖον τοῦ ὀ-
νομα **Βοιωτία**.

3. Ἡ κοιλὰς τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ (βορεία Φωκίς).—
Πρὸς Βορρᾶν τῆς Λεβαθείας ὁ σιδηρόδρομος ἀκολουθεῖ τὴν κοι-
λάδα τοῦ Κηφισοῦ. Ἀριστερὰ ὑψώνεται μὲ μεγαλοπρέπειαν ὁ
Παρνασσός, δεξιὰ ἀπλώνονται τὰ βουνὰ τῆς Ἀταλάντης. Ἐστὶ
ἡ κοιλὰς αὕτῃ ἀποτελεῖ τὴν μόνην διάβασιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς
τὴν Βοιωτίαν. Ὡστε ἐκεῖνος ποῦ κατέχει τὴν δίοδον αὐτὴν, γί-
νεται κύριος καὶ ὅλης τῆς Βοιωτίας καὶ ἡμπορεῖ ἀπὸ αὐτὴν νὰ
προχωρήσῃ καὶ πρὸς τὴν νοτίαν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ κατὰ τοὺς
ἀρχαίους χρόνους πολλαὶ μάχαι ἐγιναν εἰς τὴν Βοιωτίαν (Πλα-
ταιαί, Λεῦκτρα, Χαιρώνεια, — σ τ ρ α τ η γ ι κ ῇ θ έ σ ι ς).

Ἡ περιφέρεια γύρω εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ ὀνομάζε-
ται **βορεία Φωκίς**. Καθὼς προχωροῦμεν μὲ τὸν σιδηρόδρομον,
συναντῶμεν ἀριστερὰ τὴν **Δαύλειαν**, τὴν **Τιθορέαν** (Βελίτσα),
τὴν **Ἀμφίκλειαν** (Δαδί). Εἶναι κωμοπόλεις γεωργικαί. Οἱ κά-
τοικοὶ τῶν ἐκτὸς τῶν σιτηρῶν καλλιεργοῦν καὶ τὸν καπνόν.

4. Ἡ κοιλὰς τῆς Ἀμφίσσης (νοτία Φωκίς) εἶναι ἐστραμ-
μένη πρὸς τὸν Κορινθιακόν. Τὰ ὑψηλὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα τὴν πε-
ριβάλλουν (Παρνασσός, Γκιώνα), τὴν προφυλάσσουν ἀπὸ τὸν
ψυχρὸν βορρᾶν. Δι' αὐτὸ ἔχει κλῖμα γλυκύ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ
ἔδαφός της ἐσχηματίσθη ἀπὸ προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ Ὑλαί-
θου, ὁλόκληρος ἡ ἔκτασις εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας.

Αἱ ἐλαῖαι τῆς Ἀμφίσσης εἶναι ὀνομασταί. Ἡ Ἀμφισσα
(Σάλωνα, 6.000 κάτ.) εὕρσκεται εἰς τὸ βάθος τῆς πεδιάδος καὶ
ἔχει ὡς ἐπίνειον τὴν Ἰτέαν. Εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς κοιλάδος
εἶναι ἡ Γραβιὰ μὲ τὸ ὀνομαστὸν Χάνι, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀν-
δροῦττος μὲ ἑκατὸν ἄνδρας ἐσταμάτησε πολὺν στρατὸν τῶν
Τούρκων. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Ἰτέας εἶναι τὸ Γα-
λαξειδίον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἄλλοτε ἀξιόλογον ναυτικόν.

Ἀπὸ τὴν Ἰτέαν ὁδὸς ἀμαξιτὴ φέρει εἰς τὴν δυτικὴν πλαγίαν
τοῦ Παρνασσοῦ. Ἐκεῖ εἰς μίαν προεσχόην, ἐπάνω ἀπὸ μίαν
βραχῶδη χαράδραν, εἶναι οἱ Δελφοὶ μὲ τὰ ἑρείπια τοῦ ἄρ-

χαίου Μαντείου. Ὅπως εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς Δελφοὺς συνηθροίζοντο οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, διὰ νὰ λα-

60. Ἡ ἱερὰ ὁδὸς τῶν Δελφῶν. Γύρω διάφορα ἐρεῖπια.

τρεύσουν τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν εἰς τὸ στάδιον (Δελφικοὶ ἀγῶνες). Ἀνατολικώτερον εἰς ὕψος 940 μ. εἶναι ἡ Ἀράχοβα (4.000 κάτ.) ἐν μέσῳ ἀμπελώνων. Ἐδῶ ὁ Καρα-

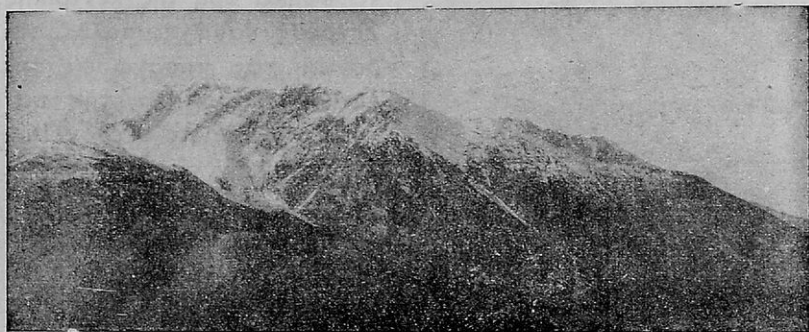

61. Παλαιὸ σπίτι εἰς τὴν Ἀράχοβαν.

ῖσκάκης τὸ 1826 ἐνίκησε 2.000 Ἀλβανοὺς καὶ ἔσθησε πυρραμίδα μὲ τὰς κεφαλὰς των.

Ἀπὸ ἐδῶ πολλοὶ περιηγηταὶ ἀναβαίνουν εἰς τὴν ὑψηλότεραν κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ (ὕψος 2.460 μ.), διὰ νὰ θαυμάσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὸν ἀνοικτὸν ὁρίζοντα καὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ὑψηλός, ἀπομονωμένος καὶ ἀπότομος μὲ τὴν χιονισμένην κορυφὴν

τοῦ ὁ Παρνασσὸς ὑψώνεται μὲ μεγαλοπρέπειαν. Αἱ πλαγίαι τοῦ εἶναι δασώδεις. Εἰς τὴν ὑψηλότεραν ζώνην κυριαρχεῖ ἡ ἐλάτη, ἀλλ' ὑψηλότερα ἀπὸ 1800 μέτρα δὲν ὑπάρχουν δένδρα.

62. Ὁ Παρνασσὸς χιονισμένος, ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Εἰς τὰς πλαγιάς τοῦ βουνοῦ καὶ εἰς τὰ χλοερά του λιβάδια βόσκουν πολλὰ ποίμνια· καὶ εἶναι ἐκλεκτὸς ὁ τυρὸς τοῦ Παρνασσοῦ.

Τὰ ἄλλα βουνὰ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι χαμηλότερα. Δένδρον τῶν δασῶν εἰς αὐτὰ εἶναι ἡ πεύκη. Ἀπὸ αὐτὴν συλλέγεται χυμός, ἡ ρητίνη. Ἀλλ' οἱ συλλογεῖς ἀπὸ πλεονεξίαν πληγώνουν τὰ δένδρα βαθύτερον ἀπὸ ὅ,τι πρέπει καὶ τὰ καταστρέφουν.)

5. Ἡ κοιλὰς τοῦ Σπερχειοῦ (Φθιώτις). — Ὁ σιδηρόδρομος, ἀφοῦ ἀφήσῃ τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, περνᾷ τὴν σήραγγα τοῦ Μπράλλου καὶ ἀρχίζει νὰ κατέρχεται τὰς ἀποκρήμινους πλαγιάς τῆς Οὔτης. Ἔτσι φθάνει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ.

Ὁ Σπερχεὶδὸς πηγάζει ἀπὸ

63 Μία πλαγιά τοῦ Παρνασσοῦ εἰς ὕψος 1200 μ.
μὲ ὠραῖα ἔλατα.

64. Βοσκόπουλο τοῦ Παρνασσοῦ.
(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

βέλη, καθὼς καὶ τὰ ὀστᾶ τῶν ἡρώων.

Τὸ ἔδαφος τῆς πεδιάδος εἶναι εὐφορώτατον. Οἱ κά-
τοικοι καλλιεργοῦν τὸν ἀρα-
βόσιτον, τὸν καπνόν, τὸν
βάμβακα, τὰ πεπόνια καὶ τὰ
ὀπωροφόρα.

Πόλις, ὅπου συγκεντρώ-
νονται τὰ προϊόντα τῆς περιο-
χῆς, εἶναι ἡ Λαμία (15.000).
Ἔχει ἐργοστάσια ὑφαντικῆς
καὶ κατεργασίας καπνοῦ. Εἰς
αὐτὴν ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ
Ἀθανασίου Διάκου, ὁ ὁποῖος
ἔπεσεν ἡρώϊκῶς τὸ 1821 εἰς
τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας
(Σπερχειοῦ).

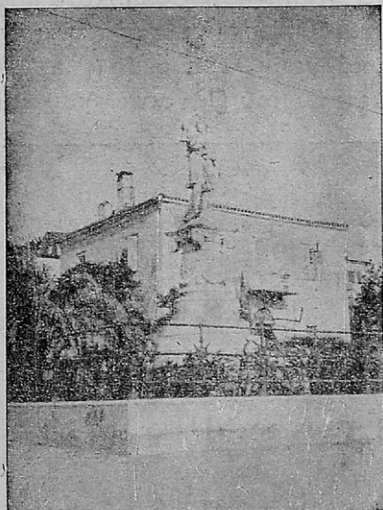
τὰ ὕψηλὰ ὄρη τῆς κεντρικῆς
Στερεᾶς καὶ ἔχει πολλὰ νε-
ρά. Μὲ τὰς προσχώσεις του
ἐπεκτείνει συνεχῶς τὴν πα-
ραλίαν. Ἔτσι τὸ στενὸν τῶν
Θερμοπυλῶν, ἐνῶ εἰς τὴν ἐ-
ποχὴν τοῦ Λεωνίδου εἶχε
πλάτος 50 βημάτων, σήμε-
ρον ἀπλώνεται εἰς 3500 μ.
Σχηματίζει ὁμῶς καὶ πολλὰ
ἔλη, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων τὸ
κλίμα εἰς τὴν πεδιάδα εἶναι
ἀνθυγιεινόν. Κατὰ τὰ τελευ-
ταῖα ἔτη εἰς τὰς Θερμοπύ-
λας ἔγιναν ἀνασκαφαὶ εἰς
τὸν λόφον, ὅπου ἔπεσεν ὁ
Λεωνίδας μὲ τοὺς τριακοσί-
ους του, καὶ εὐρέθησαν

65. Τὸ σπίτι ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἀ-
θανάσιος Διάκος, εἰς τὴν Ἀνω
Μουσουνίταν τῆς Παρνασσίδος.

Ἐπίνειον τῆς Λαμίας εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον εἶναι ἡ **Στυλὶς**. Μία διακλάδωσις τοῦ Λαρισαϊκοῦ φθάνει ἕως αὐτὴν (Λιανοκλάδι - Λαμία - Στυλὶς).

Ἀραβόσιτος καὶ καπνὸς εἶναι τὰ προϊόντα καὶ τοῦ ὕψι-
λου ὁροπεδίου τῆς Ὀθρυος. Τὸ
χαμηλότερον μέρος του σχη-
ματίζει τὴν λίμνην **Ξυνιάδα**. Τώ-
ρα γίνονται ἐκεῖ μεγάλοι ἐργα-
σῖαι, διὰ νὰ ἀποξηράνουν τὸ
μέρος καὶ νὰ τὸ κάμουν κατὰ λ-
ηλον διὰ τὴν γεωργίαν. Κέν-
τρον τῆς περιφέρειας αὐτῆς εἶ-
ναι ὁ **Δομοκός**.

66. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἀθανασίου
Διάκου εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἀσκήσεις.— 1. Ποίας πόλεις
θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ
τὰς Ἀθῆνας ἕως τὴν Λαμίαν;— 2.
Ποία εἶναι ἡ συντομωτέρα ὁδὸς
ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας πρὸς τοὺς Δελ-
φοὺς;— 3. Πῶς θὰ ταξιδεύσης ἀπὸ
τὴν Ἀμφισσαν ἕως τὴν Λαμίαν;—
4. Σύγκρινε τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερ-
χειοῦ καὶ τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ.— 5. Παρακολούθησε εἰς τὸν χάρ-
την τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας ἕως τὴν Λαμίαν. Ποῦ ἡ ὁδὸς
αὕτη συναντᾶται μὲ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν;— 6. Πρὸς ποίας
διευθύνσεις ἀναχωροῦν οἱ σιδηροδρομοὶ ἀπὸ τὸ Λιανοκλάδι;

Β'. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ κεντρικὴ Στερεὰ εἶναι χώρα τελείως ὄρεινή. Τὰ ὄρη τῆς
εἶναι ὕψηλά καὶ ἀπόκρημνα καὶ προχωροῦν ἀπότομά ἕως τὸν
Κορινθιακὸν κόλπον. Τὸ ὑψηλότερον ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ **Γκιώνα**
ἡ κορυφή τῆς φθάνει εἰς ὕψος 2.500 μέτρων. Τῶν ἄλλων ὁρέων
αἱ κορυφαὶ περνοῦν τὰ 2000 μέτρα: Ἄγραφα 2430 μ., Τυμ-
φρηστὸς (Βελοῦχι) 2300 μ., Οἶτη 2150 μ., Κόραξ (Βαρδούσια)
2480 μ., Καλιακούδα 2000 μ. Εἶναι βουνὰ δύσβατα, εἰς τὰ ὅποια

οί ποταμοί Εϋήνος (Φίδαρης) καὶ Δάφνος (Μόρνος) ἤνοιξαν στενάς καὶ βαθείας χαράδρας.

Πρὸς δυσμὰς τῶν ὀρέων αὐτῶν διακλαδίζονται ἄλλαι ὀροσειραί: τὸ Παναιτωλικόν, ὃ Ἀράκυνθος, τὸ Μακρυνόρος καὶ τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη. Αὐτὰ καταλαμβάνουν τὴν δυτικὴν Στερεάν.

Ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν δυτικὴν ὑπάρχουν λεκανοειδεῖς πεδιάδες. Μία ἀπὸ αὐτὰς ἀπλώνεται μεταξὺ τοῦ Παναιτωλικοῦ καὶ τῶν Ἀκαρνανικῶν ὀρέων, ἄλλη

67. Αἱ κορυφαὶ τῆς Γκιώνας, ὅπως φαίνονται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

δὲ μεταξὺ τοῦ Παναιτωλικοῦ καὶ τοῦ Ἀρακύνθου. Εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῶν λεκανοπεδίων τὰ νερὰ μαζεύονται καὶ σχηματίζουν λίμνας, τὴν Τριχωνίδα, τὴν Ὁξηρὸν καὶ τὴν Ἀμβρακίαν.

Τὴν δυτικὴν Στερεάν διασχίζει ἓνας μέγας ποταμός, ὃ Ἀχελῷος. Τὰς πηγὰς τοῦ ὃ Ἀχελῷος τὰς ἔχει πολὺ μακράν, εἰς τὸν Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου (εὔρε τὸ Μέτσοβον εἰς τὸν χάρτην). Ἄλλ' ἢ κοιλὰς τοῦ δὲν ἤμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν συγκοινωνίαν, διότι τὴν φράσσουν πρὸς Βορρᾶν αἱ ὑψηλαὶ

δροσειραι τῆς Πίνδου. Δι' αὐτὸ ἡ δυτικὴ Στερεὰ δὲν ἔχει ἀπ' εὐθείας συγκοινωνίαν μὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ μόνη δὲ σιδηροδρομικὴ γραμμή, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Κρυονερίου καὶ φθάνει ἕως τὸ Ἀγρίνιον.

Ἐπίσης αἱ κοιλάδες τῶν ποταμῶν Εὐήνου καὶ Μόρνου εἶναι σχεδὸν ἀδιάβατοι. Δι' αὐτὸ ἡ κεντρικὴ Στερεὰ ἔχει μίαν μόνον διέξοδον ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχαιοῦ (ὁδὸς Καρπενησιου-Λαμίας)· καὶ ἡ **Ναύπακτος**, ἃν καὶ ἔχει καλὸν λιμένα εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ, δὲν ἀπέκτησεν ἐμπορικὴν σημασίαν.

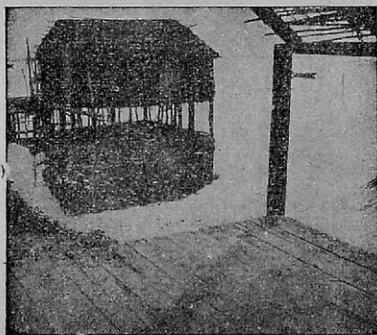

68. Ἡ κορυφὴ τοῦ Τυμφηστοῦ
(2316 μ.).

2. ΤΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ

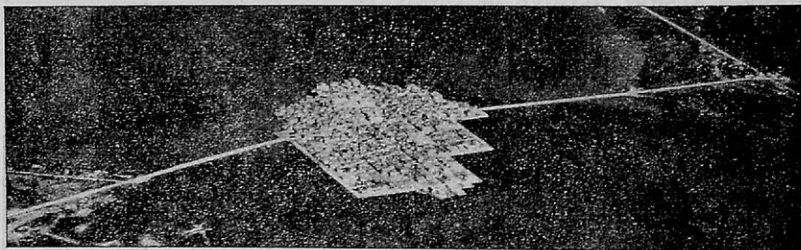
Ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν δυτικὴν ἡ παραλία σχηματίζει πολλοὺς κόλπους καὶ χερσονήσους. Εἰς τὰ βόρεια μάλιστα ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθέως καὶ σχηματίζει ἓνα μεγάλον κόλπον, τὸν **Ἀμβρακικόν**. Ἐτσι ἀποχωρίζεται μία μεγάλη χερσόνησος, ἡ **Ἀκαρνανικὴ**, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Ἀκτιον**.

Ὁμοίος κόλπος ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν νοτιὰν πλευράν, ὁ **κόλπος τοῦ Μεσολογγίου**. Αὐτὸς εἶναι ἀβαθής, διότι ὁ Ἀχελῷος ἄλλοτε ἐχύνετο εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐγέμισε μὲ ἄμμους καὶ χῶματα. Σήμερον ὁ ποταμὸς ἐκβάλλει δυτικώτερον εἰς τὸ **Ἰόνιον**· τὸ θαλάσσιον ὁμῶς ρεῦμα

69. Ψαράδικη καλύβα (πελάδα) εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου.

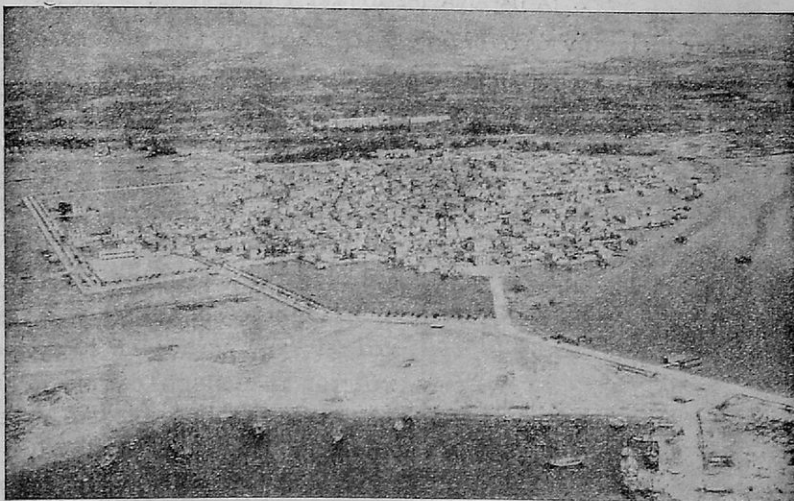
μεταφέρει μέγα μέρος τῆς ἄμμου ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τὸ ἀποθέτει ἐμπρὸς εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου. Ἔτσι σχηματίζονται ἐκεῖ στενόμακροι νησίδες, αἱ

70. Τὸ Αἰτωλικόν, κτισμένον εἰς μίαν νησίδα τῆς λίμνης, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπὴρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ὁποῖαι φράσσουν τὸν κόλπον ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τὸν μεταβάλλουν εἰς λιμνοθάλασσαν. Δι' αὐτὸ καὶ πολὺ μικρὰ πλοῖα δὲν ἤμποροῦν νὰ εἰσπλεύσουν ἐκεῖ. Εἶναι ὅμως ἡ λι-

71. Τὸ Μεσολόγγι, ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπὴρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

μνοθάλασσα αὐτὴ ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα ἰχθυοτροφεῖα μας. Μὲ καλαμωτὰς εἶναι χωρισμένη εἰς μεγάλα τετράγωνα, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι κλεισμένα τὰ ψάρια (κέφαλοι, λαυράκια, τσιπούρες). Εἶναι δὲ φημισμένον καὶ τὸ αὐγοτάραχον, ποὺ ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς κεφάλους.

Εἰς μέρος πολὺ ἀβαθὲς τῆς λιμνοθάλασσης ὑπάρχουν

72. Τὸ Ἡρώον, τόπος κατάφυτος ἔξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ὅπου εἶναι θαμμένα τὰ ὀστέα τῶν ἡρώων, ποὺ ἔπεσαν κατὰ τὴν Ἑξοδον, τὸ 1826. Ἀριστερὰ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ἀλυσκαί. Ἐκεῖ τὸ νερὸ τῆς θαλάσσης ἐξατμίζεται καὶ ἀπομένει τὸ ἅλας, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὴν μαγειρικὴν. Δι' αὐτό, ἂν καὶ τὸ ἔδαφος γύρω εἰς τὸν κόλπον εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἑλῆ, ὑπάρχουν ἐδῶ ἀξιόλογοι πόλεις· τὸ ἑνδοξον Μεσολόγγι (10.000 κάτ.) καὶ τὸ Αἰτωλικὸν (4.000 κάτ.). Οἱ κάτοικοι τῶν ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀλιεῖαν καὶ εἰς τὴν παραγω-

γὴν ἄλατος. Κατ' ἔτος τὴν 10ην Ἀπριλίου Ὑπουργοὶ καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι πηγαίνουν μὲ πολεμικὰ τοῦ Στόλου μας εἰς τὸ Μεσολόγγι, διὰ νὰ παρευρεθοῦν εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν ἡρώων, ποὺ ἔπεσαν κατὰ τὴν Ἑξοδὸν τοῦ Μεσολογγίου τὸ 1826. Εἰς τὸ Μεσολόγγι ὑπάρχουν καὶ οἱ τάφοι τοῦ ἥρωος Μάρκου Μπότσαρη καὶ τοῦ φιλέλληνος λόρδου Βύρωνος.

Ὅπως ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου, ἔτσι καὶ ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος φημίζεται διὰ τὰ ψάρια του. Καὶ γενικῶς οἱ κόλποι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅσοι εἶναι κλειστοὶ καὶ ἔχουν μικρὸν βάθος (Εὐβοϊκός, Κορινθιακός, Ἀμβρακικός), ἔχουν πολλὰ ψάρια. Ἡ ἀλιεῖα λοιπὸν καὶ ἡ ναυτιλία ἀποτελοῦν τὴν σπουδαιότεραν ἀσχολίαν τῶν κατοίκων τῶν παραλίων μερῶν.

3. ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ. ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ. ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα τὸ δυτικὸν τμήμα ἔχει περισσοτέρας βροχὰς ἀπὸ τὸ ἀνατολικόν. Τὸ ἐτήσιον μέσον ὕψος βροχῆς εἶναι:

Μεσολόγγιον :	70	ἐκατοστὰ	τοῦ	μέτρου
Ἀργίριον :	90	»	»	»
Βόνιτσα :	100	»	»	»

Δι' αὐτὸ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν καὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν πολλὰ νερὰ καὶ ἡ βλάστησις εἶναι πλουσία.

Ὁ Ἀχελῷος (Ἀσπροπόταμος) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος. Μὲ τὰ πολλὰ νερὰ του ποτίζει τὴν αἰτωλικὴν πεδιάδα, τὴν ὅποیان διασχίζει λοξῶς καὶ πολλὰς φορὰς πλημμυρίζει. Μὲ τὴν ἄφθονον ἰλύν, τὴν ὅποیان ἐκφορτῶνει εἰς τὰς ἐκβολὰς του, ἤνωσε τὰς Ἑχινάδας νήσους μὲ τὴν ξηρὰν καί, καθὼς εἴπομεν, φράσσει ὅλον ἐν περισσώτερον τὸ στόμιον τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Καὶ τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Στερεᾶς εἶναι εὐνοϊκώτερον διὰ τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς ἀνατολικῆς. Ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν ὕψηλων ὄρεων, τὰ ὅποια διασχίζουν τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ, προφυλάσσει τὴν δυτικὴν Στερεάν ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς βορείους καὶ βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς πεδινὰς ἐκτάσεις τῆς Αἰτω-

λίας, καθὼς καὶ εἰς τὰ παράλια, εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία. Εἰς τὴν παραλίαν μάλιστα τῆς Ναυπάκτου καλλιιεργεῖται καὶ ἡ σταφιδάμπελος.

Τὸ ἔδαφος τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδος εἶναι εὐφορον, ἐπεὶδὴ προέρχεται ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὰ παραποτάμια μέρη ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀραβοσίτου καὶ τῶν ὀσπρίων. Ἀλλὰ τὸ κύριον προϊόν τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδος εἶναι ὁ καπνός. Οὗτος εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ εὕρσκει καλὴν ἀγοράν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας καπνῶν ὑπάρχουν εἰς τὸ Ἀργίριον, τὸ ὁποῖον εἶναι κέντρον ὅλης τῆς περιοχῆς (15.000 κάτ.).

Αἱ ὀρεινὰ περὶ τὴν δυτικῆς καὶ τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς ἔχουν βαρὺν χειμῶνα. Αἱ πλούσιαι ὅμως βροχαὶ καὶ ἡ ἄφθονος χιὼν, ἡ ὁποία πίπτει εἰς τὰ βουνά, βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δένδρων. Δι' αὐτὸ μεγάλα δάση σκεπάζουν τὰ πλάγια καὶ τὰς ράχεις τῶν βουνῶν. Τὰ δένδρα τῶν καὶ ἐδῶ εἶναι διάφορα, ἀναλόγως τοῦ ὕψους τῆς ὀρεινῆς ζώνης. Ἐπικρατοῦν ἡ δρυς, ἡ ὀξύα καὶ ἡ ἐλάτη.

Ὅπου τὰ δάση εἶναι πολὺ πυκνά, ἐκεῖ οἱ δασονόμοι ὀρίζουν ποῖα δένδρα πρέπει νὰ κοποῦν, διὰ νὰ ἀραιώσῃ τὸ δάσος. Ἀπὸ αὐτὰ οἱ ὑλοτόμοι κατασκευάζουν δοκοὺς καὶ σανίδας διὰ τὴν οἰκοδομίαν καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν ἐπίπλων. Τότε ἐπιτρέπεται καὶ ἡ ξύλευσις. Ἀπὸ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων οἱ κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν μερῶν ἔχουν ξύλα καὶ κάρβουνα διὰ καύσιμον ὕλην. Ἐπεὶδὴ ὅμως εἰς τὴν ὀρεινὴν περιοχὴν λείπουν οἱ κατάλληλοι δρόμοι, οἱ κάτοικοι δὲν ἐκμεταλλεύονται ὅσον πρέπει τὰ δάση τῶν.

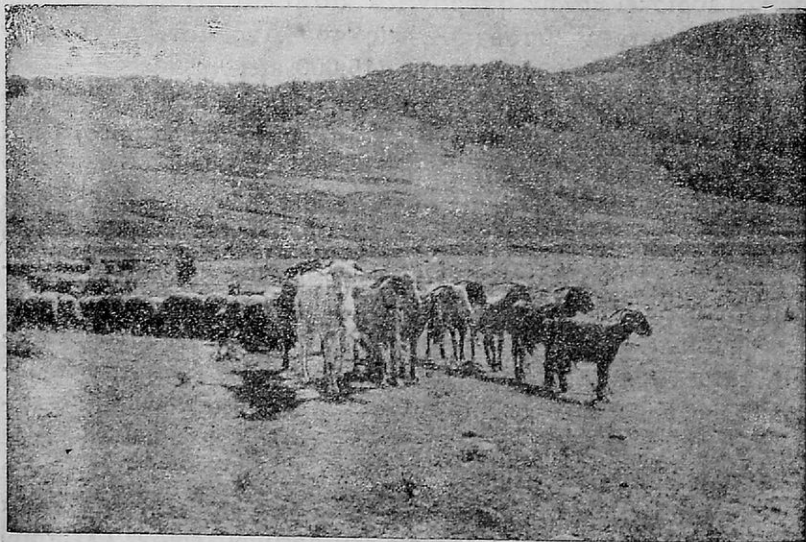
Διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ξυλείας χρησιμεύει κυρίως τὸ ρεῦμα τοῦ Ἀχελῷου· ρίπτουν δηλαδὴ τὰ ξύλα εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἀφήνουν νὰ τὰ παρασύρῃ τὸ ρεῦμα. Αὐτὸ τὰ φέρει κάτω, εἰς τὰ πεδινὰ μέρη.

Εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν (κοινῶς Ξηρόμερον), ἡ ὁποία εἶναι πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ ἔχει κλίμα ὑγρὸν, ἐκτείνονται δάση βαλανιδέας. Ἐπεὶδὴ δὲ τὰ βαλανίδια εἶναι ἀρίστη τροφή διὰ χοίρους, πολλοὶ ἀγέλαι χοίρων τρέφονται εἰς τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη καὶ εἰς τὸ Μακρυνόρος. Κέντρα τῆς κτηνοτροφίας αὐτῆς

εἶναι ὁ Ἄστακὸς (4000), ἡ Βόνιτσα καὶ ἡ Ἀμφιλοχία (Καρβασαρᾶς).

Ὡστε τὰ δάση δὲν στολίζουν μόνον τὰ βουνά, δὲν ἐξυγιαίνουν μόνον τὸν τόπον, ἀλλὰ φέρουν καὶ καλὸν εἰσόδημα εἰς μεγάλην τάξιν ἀνθρώπων.

Ἡ κυρία ὁμῶς ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ὄρεινης Στερεᾶς εἶναι ἡ κτηνοτροφία αἰγῶν καὶ προβάτων καὶ ἡ

73. Γυρισμὸς εἰς τὸ μαντρί.

γαλακτοκομία· διότι τὰ ὄροπέδια καὶ αἱ ράχεις τῶν βουνῶν παρέχουν τροφήν ἀρκετὴν διὰ μικρὰ ζῷα. Ὄταν τὴν ἄνοιξιν τὰ χιόνια λιώνουν, τότε οἱ βοσκοὶ ἀφήνουν τὰ χειμαδιὰ καὶ ἀναβαίνουν εἰς τὸ βουνόν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πλουσία βοσκὴ διὰ τὰ πόλμνια τῶν.

Τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας εἶναι πολλὰ (γάλα, τυριά, βούτυρα, ἔρια, σφάγια, δέρματα). Ἀλλ' αὐτὰ δὲν ἐπαρκοῦν, διὰ νὰ συντηρήσουν πυκνὸν πληθυσμόν. Δι' αὐτὸ αἱ ὄρειναι περιοχαὶ τῆς Στερεᾶς εἶναι ἀραιότερα κατοικημένα, καὶ μόνον

μικραὶ κωμοπόλεις ἀνεπτύχθησαν ἐκεῖ. Τοιαῦτα εἶναι: τὸ Καρπε-
νήσιον (ὕψος 1000 μ.) εἰς τὴν Εὐρυτανίαν, ἡ Γρανίτσα καὶ ὁ Πρου-
σὸς εἰς τὰ Ἀγραφα, τὸ Λιδωρίκιον (3000 κάτ.) εἰς τὴν Δωρίδα,
ὁ Ἀστακός, ἡ Ἀμφιλοχία καὶ ἡ Βόνιτσα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν.

Γ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς διαιρεῖται διοικητικῶς εἰς τρεῖς νομούς :
1) Τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας μὲ πρωτεύουσαν τὰς
Ἀθήνας· 2) τὸν νομὸν Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος μὲ πρωτεύου-
σαν τὴν Λαμίαν καὶ 3) τὸν νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας
μὲ πρωτεύουσαν τὸ Μεσολόγγιον.

Δ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μορφὴ τῆς ξηρᾶς	Ὅ ρ η : Ἀγραφα, Τυμφρηστός, Κόραξ ἢ Βαρδούσια, Γκιώ- να (2510 μ.), Παρνασσός, Ὄθρυς, Οἶτη, Καλλί- δρομον, Ἐλικών, Κιθαιρών, Πάρνης, Πεντελικόν, Ἵμηττός, Αἰγάλεως, Γεράνεια, Παναιτωλικόν, Ἀρά- κυνθος, Μακρυνόρος, Ἀκαρνανικὰ ὄρη. Π ε δ ι ἄ δ ε ς : Τοῦ Σπερχεῖου, τῆς Κοπαίδος, τῶν Θη- βῶν, τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Μεσο- γαίας, τῆς Ἐλευσίνος, τῶν Μεγάρων, ἡ Αἰτωλική.					
Ποταμοὶ	Σπερχεῖος, Βοιωτικὸς Κηφισός, Ἀχελῷος, Εὐῆνος, Μόρνος.					
Λίμναι	Τριχωνίς, Ἀμβρακία, Ὀζηρὸς, Ὑλική, Παραλίμνη.					
Γεωργικὴ παραγωγὴ τῆς Στερεᾶς (μετὰ τῆς Εὐβοίας) τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιεργείας	Καλλιεργούμε- ναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα		Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς (1937)		
	Σιτηρὰ	2.500.000		1.175.000.000		
	Ὄσπρια	200.000		95.500.000		
	Λαχανικά, γεώμηλα κ.τ.λ.	104.000		257.500.000		
	Καπνός, βάμβαξ κ.τ.λ. . .	500.000		750.000.000		
	Ἀμπελοὶ	486.000		478.000.000		
	Σταφῖς	1.720		4.000.000		
	Ἐλαιον	—		200.000.000		
	Λεμόνια, πορτοκάλια, μαν- δαρίνια	—		28.000.000		
Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	82.000	73.500	49.000	1.500.000	1.230.000	85.000

Διοικητική Διαίρεσις	Ἐπιφά- νεια εἰς τ.χλμ.	Πληθυσμὸς *		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ.χμ.	
Νομὸς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας	6.685	1.124.000	168	Ἀθῆναι 500, Πειραιεὺς 250, Ἐλευσίς 7, Μέγαρα 11, Θῆβαι 7, Λεβάδεια 13.
Νομὸς Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος	6.390	214.000	38	Λαμία 15, Στυλὶς, Ὑπάτη, Ἀμ- φισσα, Γαλαξειδίον 3, Λι- δωρίκιον 3.
Νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀ- καρνανίας	7.751	248.000	32	Μεσολόγγιον 10, Ἀγρίνιον 15, Ναύπακτος 3, Αἰτωλικὸν 4, Καρπενήσιον, Ἀστακὸς 4, Ἀμφιλοχία 3, Βόνιτσα.
Ὅλη ἡ Στε- ρεὰ Ἑλλάς	20.826	1.586.000		

Ἀσκήσεις.—1. Πῶς θὰ μεταβῇς ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας εἰς τὸ Καρ-
πενήσιον ;—2. Ποίαν ὁδὸν θ' ἀκολουθήσῃς, διὰ τὰ μεταβῆς γρηγορώ-
τερα ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας εἰς τὸ Ἀγρίνιον ;—3. Κατάταξε τὰς κυριωτέ-
ρας πόλεις τῆς Στερεᾶς κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ σημείωσε εἰς ποῖον
νομὸν ἀνήκει ἐκάστη.—4. Ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Βοιωτία ἔχουν ἔκτασιν
6685 τ. χλμ. Ὁ πληθυσμὸς των κατὰ μὲν τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920
εὗρέθη 634.000, κατὰ δὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 ἦτο 1.033.000.
Πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τ. χλμ. κατὰ τὰς δύο ἀπογραφάς ;
—5. Σύγκρινε τὸν πληθυσμὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μὲ τὸν πληθυ-
σμὸν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν πυκνότητα.—6. Ποῖος ἀπὸ τοὺς νο-
μοὺς τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου εἶναι πυκνότερα κατοικημέ-
νος καὶ ποῖος ἀραιότερα καὶ διατί ;—7. Παράβαλε τὴν παραγωγὴν
τῆς Στερεᾶς μὲ τὴν παραγωγὴν τῆς Πελοποννήσου ὡς πρὸς τὰ σιτηρά,
τὸν καπνὸν καὶ τὴν σταφίδα.

* Ὁ πληθυσμὸς σημειοῦται κατὰ τὰ πρὸ τοῦ Πολέμου στοιχεῖα.

Β'. ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΣ

1. Η ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸ ἀκρωτήριον Σ τ Ὡ λ ο ς (ἀπέναντι τῆς Κερκύρας) καὶ ἀκολούθησε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ὁροθετικὴν μας γραμμὴν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν. Ποίαν διεύθυνσιν λαμβάνει ἡ γραμμὴ αὕτη καὶ εἰς ποίαν λίμνην καταλήγει ;—2. Ποῖαι ὁροσειραὶ ὁρίζουν τὴν Ἡπειρον πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἀπὸ ποίας χώρας τὴν χωρίζουν ;—3. Ποῖα τὰ ὀνόματα τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῆς Πί ν δ ο υ ; Σύγκρινε τὸ ὕψος των μὲ τὸ ὕψος τῶν βουνῶν τοῦ τόπου σου.—4. Ποῖοι ποταμοὶ ἔχουν τὰς πηγὰς τῶν εἰς τὰς δυτικὰς πλαγιάς τῆς Πίνδου καὶ ποίαν διεύθυνσιν λαμβάνει καθείς ; Εἰς ποῖον κόλπον χύνεται ὁ Ἀραχθὸς καὶ εἰς ποῖον ὁ Ἀῶς ;—5. Ποίους ἄλλους ποταμοὺς ἔχει ἡ Ἡπειρος καὶ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος ;—6. Ποίαν μορφήν ἔχει κατὰ τὸν χάρτην τὸ ἔδαφος τῆς Ἡπείρου ; Ποῦ εἶναι πεδινόν ;—7. Μὲ ποῖον μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος δυνατὸν νὰ ὁμοιάξῃ ἡ Ἡπειρος κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ τὰ ὕδατα ;

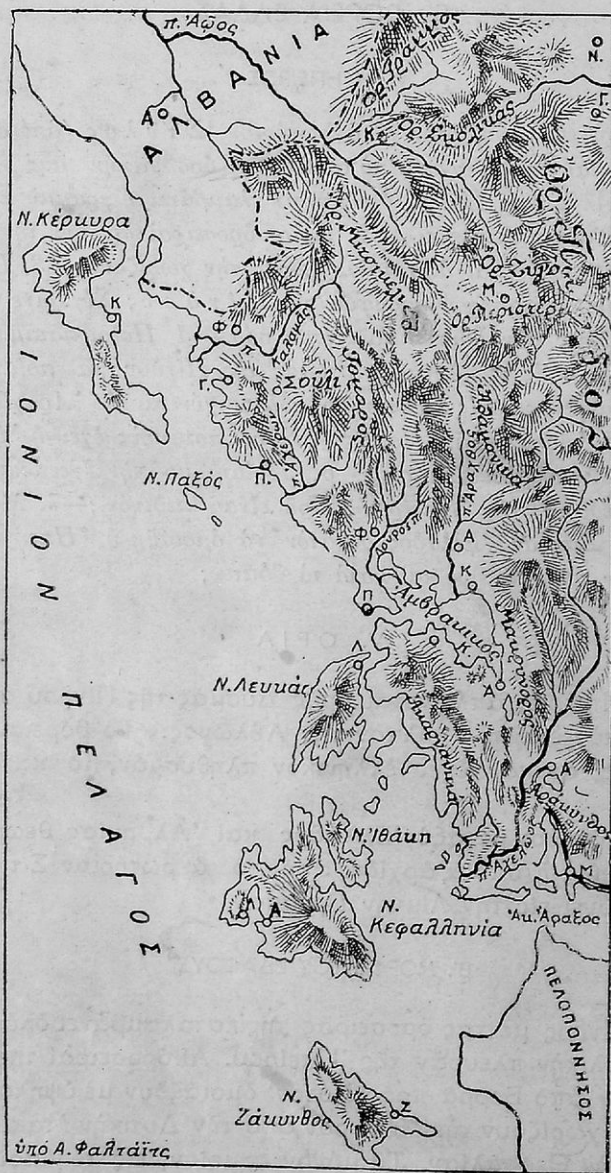
Α'. ΟΡΙΑ

Ἡ Ἡπειρος ἀπλώνεται πρὸς Δυσμὰς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν ἕως τὸν κόλπον τῆς Αὐλῶνος. Τὸ βόρειον ὅμως τμήμα της, ἂν καὶ ἔχει ἑλληνικὸν πληθυσμόν, τὸ κατέχει ἡ Ἀλβανία.

Ὡς σύνορον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας θεωροῦμεν τὴν γραμμὴν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον Σ τ Ὡ λ ο ς καὶ τελειώνει εἰς τὴν Λίμνην Πρέσπαν.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ Πίνδος μὲ τὰς ὁροσειράς της καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἡπείρου. Αἱ ὁροσεiráι της ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον· ὁμοιάζουν μὲ ὑψηλὰ τεῖχη, τὰ ὁποῖα χωρίζουν τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Τὸ μόνον σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ διαβῇ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν εἰς τὴν ἄλλην,

74. Χάρτης της Ἠπείρου καὶ τῶν Ἰονίων Νήσων.

εἶναι ἡ ράχης τοῦ Ζυγοῦ. Ἡ ράχης αὐτὴ εὐρίσκεται πλησίον τοῦ Μετσόβου εἰς ὕψος 1650 μέτρων.

Τὰ ὄρη τῆς Πίνδου εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἔχουν διάφορα ὀνόματα : Βόιον ἢ Γράμμος, Σμόλικας, Τύμφη, Λάκμος ἢ Περιστερί, Ἀθαμανικὰ ἢ Τζουμέρκα. Τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν ἔχει ὁ Σμόλικας, ὁ ὁποῖος φθάνει εἰς ὕψος 2600 μέτρων.

Τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὴν Πίνδον ἔχουν καὶ αἱ ἄλλαι ὄροσειραι, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης καὶ γεμίζουσιν ὅλην τὴν Ἡπειρον. Τὰ ὀνόματά των εἶναι : Πάπιγγον, Μιτσικέλι, Τόμαρος, Σουλιώτικα, Νεμέρτζικα, Κεραύνια.

Ὁροπέδιον ὑπάρχει μόνον μεταξὺ Τομάρου καὶ Μιτσικελίου, τὸ ὀροπέδιον τῶν Ἰωαννίνων, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς ὕψος 500 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Εἰς τὸ βαθύτερον αὐτοῦ μέρος τὰ νερά σχηματίζουν λίμνην, ἡ ὁποία λέγεται Παμβώτις. Τὰ νερά τῆς χύνονται ὑπογείως εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ Θυάμιδος ἢ Καλαμᾶ. Πεδιάδα ἢ Ἡπειρος ἔχει μόνον εἰς τὰ νότια, τὴν Ἀμβρακικὴν ἢ πεδιάδα τῆς Ἀορτῆς.

Ἡ Ἡπειρος λοιπὸν κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους ὁμοιάζει μὲ τὴν δυτικὴν Στερεάν. Ὅπως δὲ ἐκείνη, ἔτσι καὶ ἡ Ἡπειρος δὲν ἔχει ἀνοικτὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· δι' αὐτὸ συγκοινωνεῖ μὲ αὐτὴν μόνον διὰ θαλάσσης καὶ δι' ἀέρος μὲ τὸ ἀεροπλάνον. Τώρα κατασκευάζεται μία μεγάλη ὁδός, ἡ ὁποία θὰ συνδέσῃ τὰ Ἰωάννινα μὲ τὴν Καλαμπάκαν διὰ τοῦ Μετσόβου. Δυστυχῶς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ συγκοινωνία τῆς Ἡπείρου εἶναι δύσκολος, διότι ἔχει μίαν μόνον ἀξιόλογον ὁδόν, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Πρέβεζαν μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ μὲ τὴν Κόνιτσαν.

Γ'. Ἡ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

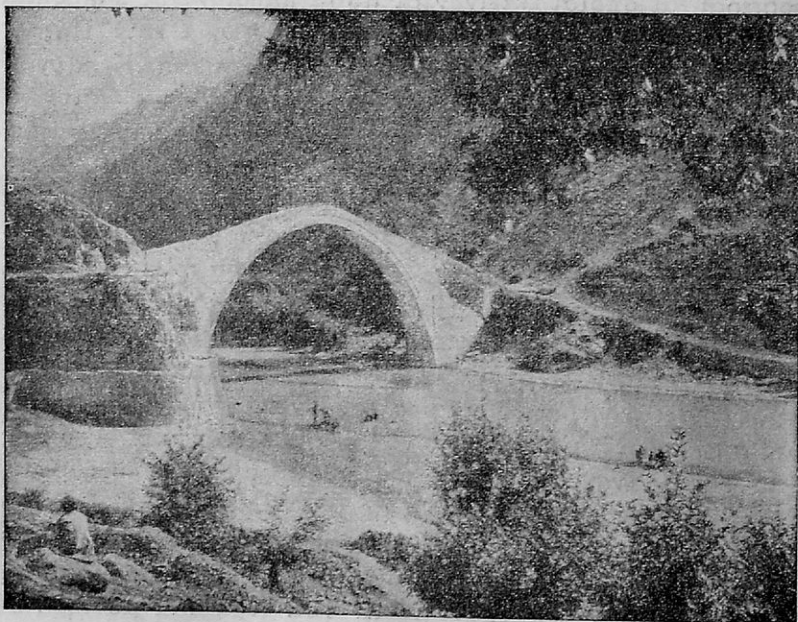
Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ἡ παραλία τῆς Ἡπείρου δὲν ἔχει μεγάλους κόλπους. Δι' αὐτὸ καλοὶ λιμένες ὑπάρχουν μόνον εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὁ λιμὴν τῆς Πρεβέζης, καὶ βορειότερον εἰς τὴν Γουμένισσαν καὶ εἰς τοὺς Ἀγίους Σαράντα.

Οἱ ποταμοὶ Ἀραχθὸς καὶ Λοῦρος ἐκφορτῶνουν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πολλοὺς ἄμμους καὶ χρώματα. Δι' αὐτὸ

ὑπάρχουν ἐκεῖ λιμνοθάλασσαι (Λογαροῦ, Τσουκαλιοῦ), αἱ ὁποῖαι εἶναι μεγάλα ἰχθυοτροφεῖα.

Δ'. ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

1. Ἡ ὄρεινὴ χώρα καὶ τὸ κεντρικὸν ὄροπέδιον.—Τὰ ὄρη τῆς Ἡπείρου εἶναι, ὅπως καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν, ἀσβεστολιθικά ἢ σχιστολιθικά. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ἡπειρος δέχε-

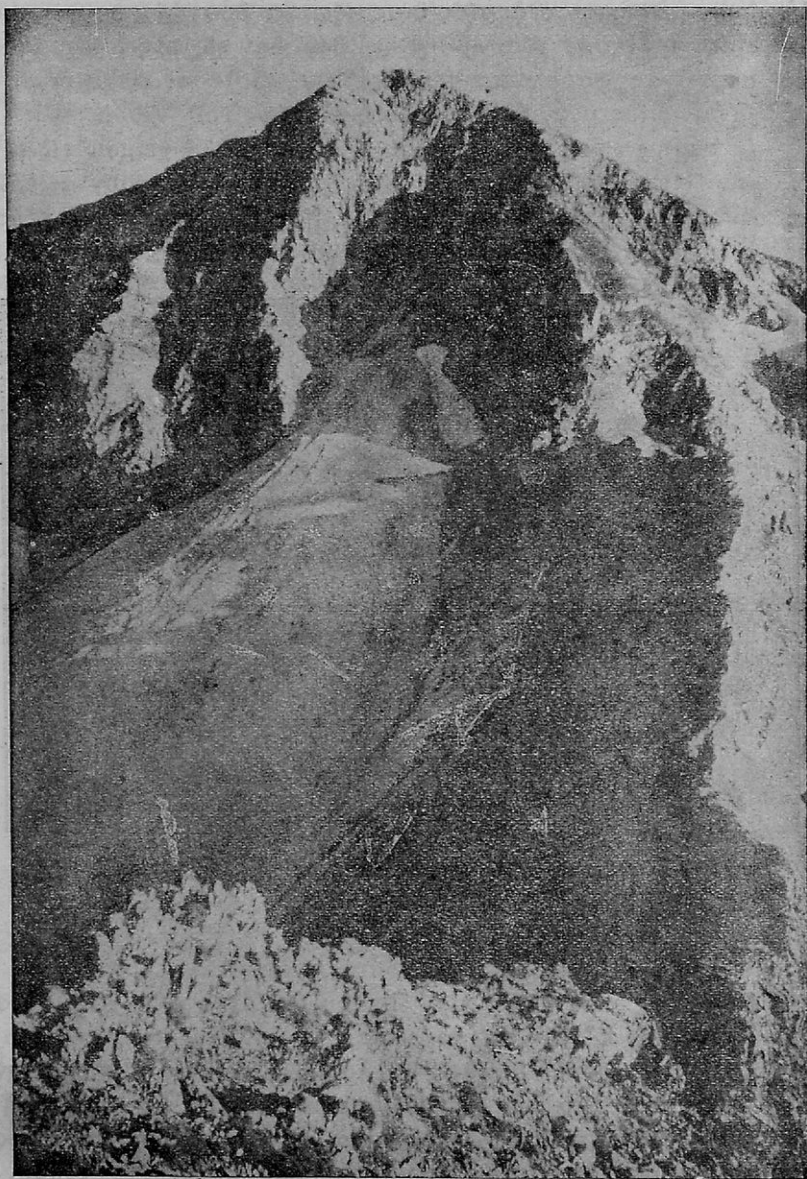

75. Παλαιὰ γέφυρα πλησίον τῆς Κονίτης.

(Φωτογραφία Μ. Χρυσάκη)

ται, ὅπως καὶ ἡ δυτικὴ Στερεά, πολλὰς βροχὰς (ἄνω τοῦ 1 μέτρου κατ' ἔτος), τὰ βουνὰ τῆς ἔχουν πολλὰς πηγὰς καὶ σκεπάζονται μὲ πυκνὰ δάση. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ τῆς Ἡπείρου εἶναι πολλοὶ καὶ ὀρμητικοί· τὸν περισσότερον μάλιστα καιρὸν εἶναι ἀδιάβατοι.

Οἱ ποταμοὶ αὗτοὶ ἤνοιξαν εἰς τὰ βουνὰ στενάς καὶ βαθείας χαράδρας, εἰς τὰς ὁποίας τὰ νερὰ κρημνίζονται μὲ βοήν. Ὁ

76. Ἡ κορυφή τοῦ ὄρους Λάχμου (Περιστερί) ὕψ. 2292 μ.
(Φωτογραφία Ι. Παπαρρόδου)

Ἀχέρων μάλιστα, ὁ ὁποῖος διασχίζει τὰ βραχώδη βουνὰ τοῦ Σουλίου, τρέχει μὲ τόσην βοήν καὶ θόρυβον εἰς τὰς ἀποτόμους καὶ σκοτεινὰς φάραγγας τῶν βουνῶν, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἐπίστευον, ὅτι ἐδῶ ἦτο ἡ εἴσοδος τοῦ Ἄδου.

Ἐπειδὴ τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου εἶναι ὑψηλά, ὁ χειμὼν εἰς τὴν ὀρεινὴν Ἠπειρον εἶναι τραχύς. Δι' αὐτὸ ἀναπτύσσονται ἐδῶ τὰ δένδρα τῶν ὑψηλῶν ζωνῶν, δηλ. ἡ δρυς, ἡ ἐλάτη, ἡ ὀξύα καὶ ἡ ὑψηλὴ πεύκη Δασώδης εἶναι προπάντων ἡ περιοχὴ τῆς

77. Τὰ Ἰωάννινα, ὅπως φαίνονται ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνον.

(Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Κονίτσης, ὅπου τὰ 35 % τοῦ ἐδάφους εἶναι δασωμένα.

Εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πίνδου ὑπάρχουν 46 χωρία, τὰ Ζαγοροχώρια. Εἶναι χωμένα μέσα εἰς δάση ἀπὸ καστανέας καὶ δρυς. Οἱ κάτοικοι τῶν, καθὼς καὶ τοῦ Μετσόβου, ζοῦν ἀπὸ τὴν ὑλοτομίαν καὶ ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰς ἀσχολίας αὐτὰς εἶναι ὀλίγα, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν ἄλλοτε ἐξενιτεύοντο εἰς μακρινοὺς τόπους. Ἐκεῖ προώδευον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπλούτιζον, ἀλλὰ δὲν

έλησμόνουν τὴν Πατρίδα. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, καθὼς ὁ Ἀβέρωφ, ὁ Τοσίτσας, ὁ Στουρνάρας, ἀφήκαν τὰς περιουσίας των εἰς τὸ ἔθνος. Ἀπὸ δωρεὰς τοῦ Ἀβέρωφ ἐκτίσθη τὸ λευκὸν Στάδιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ κατεσκευάσθη τὸ δοξασμένον θωρηκτὸν τοῦ στόλου μας, ὁ «Ἀβέρωφ». Ἀπὸ δωρεὰς τοῦ Τοσίτσα καὶ τοῦ Στουρνάρα ἐκτίσθη τὸ Μετσόβειον Πολυτεχνεῖον κ.τ.λ.

Τὸ κεντρικὸν ὁροπέδιον εἶναι κατὰλληλον διὰ τὴν γεωργίαν. Παράγει σιτηρά, οἶνον καὶ ὀπωρικά. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ ὁροπεδίου, εἰς τὰς ὄχθας τῆς Παμβώτιδος λίμνης, εἶναι κτισμένα τὰ Ἰωάννινα (20 000

78. Καλύβα σαρακατσάνικη. Οἱ Σαρακατσάνοι μας εἶναι σκορπισμένοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ἕως τὰ βόρεια τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ ζοῦν μὲ τὰ ποιμνία των ζῶν νομαδικήν.

κάτ.). Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν διασταυρῶνονται ὁδοὶ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ τὰ Ἰωάννινα συγκεντρώνουν τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν ὀλοκλήρου τῆς Ἡπείρου. Ἐχουν δὲ καὶ μίαν περίφημον σχολήν, τὴν Ζωσιμαίαν Σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐδίδασαν πολλοὶ σοφοὶ διδάσκαλοι. Τότε καὶ ἡ τέχνη (κεντητικὴ, ἀργυροχοϊκὴ, ἀρχιτεκτονικὴ) ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν. Τέλος εἰς τὰ Ἰωάννινα ἔζησεν ὁ διαβόητος τύραννος τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ πασᾶς.

79. Σαρακατσάνισσες μὲ τὴν ῥόκαν.

Πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Ἰονίου τὰ βουνὰ εἶναι χαμηλά. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ κλίμα εἶναι γλυκὺ (θαλάσσιον), εὐδοκιμεῖ ἐκεῖ ἡ ἐλάια. Εἰς τὰς ἐλώδει

ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπλώνονται εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν Καλαμᾶ καὶ Ἀχέροντος, οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὸν ἀραβόσιτον καὶ τὴν ὄρυζαν. Σπουδαιότεραι κωμπολῆεις εἶναι ἐδῶ οἱ **Φιλιᾶται** καὶ ἡ **Παραμυθιά** πλησίον τοῦ ὄρμου τῆς Γουμενίτης, ἡ **Πάργα** καὶ τὸ **Μαργαρίτιον** νοτιώτερον. Πρὸς ἀνατολὰς αὐτῶν ὑφώνονται τὰ ἀπόκρημνα βουνὰ τοῦ **Σουλίου**. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶται ἔζησαν ἐλεύθεροι ὡς ὀρεινὸς πολεμικὸς λαὸς καὶ ὑπερήσπισαν τὴν ἐλευθερίαν των γενναίως ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ὀρεινῆς Ἠπείρου εἶναι ἡ κτηνοτροφία. Χιλιάδες προβάτων καὶ αἰγῶν βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν βουνῶν. Δι' αὐτὸ τὰ προϊόντα τῆς στάνης (τυριά, βούτυρον, μαλλιά καὶ σφάγια) εἶναι τὰ μόνα ποὺ περισσεύουν εἰς τὸν τόπον καὶ γίνεται ἐξαγωγή αὐτῶν ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Πρεβέζης καὶ τῶν Ἀγίων Σαραντά.

2. Ἡ πεδιάς τῆς Ἀρτης.— Οἱ ποταμοὶ Ἀραχθὸς καὶ Λοῦρος μὲ τὰ χῶματα καὶ τὴν ἄμμον, ποὺ μεταφέρουν, ἐσχημάτισαν βορείως τοῦ Ἀμβρακικοῦ εὐφορωτάτην πεδιάδα. Ἡ πεδιάς αὕτη εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχει γλυκὺν χειμῶνα. Δι' αὐτὸ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαίωνας καὶ πορτο-

80. Τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας.

καλεῶνας, παράγει δὲ καὶ σιτηρά, ἰδίως ἀραβόσιτον καὶ καπνόν. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη σχηματίζονται πολλὰ ἔλη, ἐπικρατεῖ εἰς τὴν πεδιάδα ἡ ἐλονοσία. Τώρα γίνονται ἐκεῖ μεγάλαι ἐργασίαι, διὰ νὰ κανονίσουν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ νὰ ἀποξηράνουν τὰ ἔλη.

Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις εὐρίσκονται εἰς τὰ ἄκρα τῆς πεδιάδος : ἡ Ἀρτα (8.000 κάτ.) πλησίον τοῦ Ἀράχθου μὲ τὸ περὶφημον γεφύρι καὶ τὰς ὥραιας βυζαντινὰς ἐκκλησίας τῆς, ἡ **Φιλιππιάς** πλησίον τοῦ Λούρου καὶ ἡ **Πρεβέζα** (10.000) εἰς τὸ τόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ πόλις αὕτη ἀποτελεῖ καὶ

τὸν κυριώτερον ἐμπορικὸν λιμένα τῆς νοτίας Ἠπείρου, διότι εἶναι τὸ τέρμα τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ἡ ὁποία διασχίζει τὴν χώραν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Πρὸς Βορρᾶν τῆς Φιλιππιάδος εἶναι τὸ **Μπιζάνι**, ὅπου ὁ στρατὸς μας μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐνίκησε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1913 τοὺς Τούρκους καὶ ἤλευθέρωσε τὰ Γιάννενα.

3. Ἡ βόρειος Ἠπειρος.— Τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἠπείρου δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἠπειρον οὔτε κατὰ τὴν φύσιν τῆς χώρας οὔτε κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν κατοίκων. Καὶ τὴν βόρειον Ἠπειρον ὁ στρατὸς μας τὴν ἤλευθέρωσε τὸ 1912, καθὼς καὶ τὴν νοτίαν Ἠπειρον. Οἱ Βορειοηπειρῶται μάλιστα ἠγωνίσθησαν καὶ μόνοι τῶν γενναίως διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν. Ἄλλ' αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τὸ 1921 παρεχώρησαν τὴν βόρειον Ἠπειρον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἔτσι αἱ περιφέρειαι Ἀργυροκάστρου, Δελβίνου, Λεσκοβικίου καὶ Χειμάρρας εὐρίσκονται τώρα ἔξω ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα.

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ νοτία Ἠπειρος διαιρεῖται εἰς τέσσαρας νομούς: 1) τὸν νομὸν Ἀρτης μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀρταν· 2) τὸν νομὸν Πρεβέζης μὲ πρωτεύουσαν τὴν Πρέβεζαν· 3) τὸν νομὸν Ἰωαννίνων μὲ πρωτεύουσαν τὰ Ἰωάννινα· καὶ 4) τὸν νομὸν Θεσπρωτίας μὲ πρωτεύουσαν τοὺς Φιλιάτας.

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους	Ὅρη: Βόιον, Σμόλικας (2630 μ.), Τύμφη, Λάκμος, Ἀθαμανικά, Πάπιγγον, Μιτσικέλι, Τόμαρος, Σουλιώτικα, Νεμέριτζικα, Κεραύνια. Ὅροπέδιον: Ἰωαννίνων. Πεδιάς: Ἀμβρακιζή ἢ τῆς Ἀρτης.
Ποταμοὶ	Ἀραχθός, Λοῦρος, Ἀχέρον, Θύαμις ἢ Καλαμᾶς, Ἀῶος.
Λίμναι	Παμβώτις.

Γεωργική παραγωγή έτους 1937	Είδη καλλιεργείας		Καλλιεργούμε- ναι έκτάσεις εις στρέμματα		Ἀξία τῆς πα- ραγωγῆς εἰς δραχμὰς	
	Σιτηρὰ		830.000		364.000.000	
	ὝΟσπρια		37.000		27.000.000	
	Λαχανικά, γεώμηλα κ. τ. λ.		33.000		47.000.000	
	Καπνός, βάμβαξ		20.000		25.000.000	
	Ἀμπελοι		58.000		41.000.000	
	Πορτοκάλια		—		27.000.000	
Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἰγες	Χοῖροι
	75.000	26.500	10.500	858.000	570.000	13.000
Νομοὶ	Ἐπιφά- νεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)		
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χμ.			
Ἰωαννί- νων	5065	155.000	30	Ἰωάννινα 20, Κόνιτσα, Μέ- τσοβον.		
Ἀρτης	1741	60.000	34	Ἄρτα 8.		
Πρεβέζης	1153	75.000	65	Πρέβεζα 10, Φιλιππιάς.		
Θεσπρω- τίας	1592	62.000	39	Φιλιάται, Παραμυθιά, Μαρ- γαρίτιον.		
Σύνολον	9551	352.000				

Ἀσκήσεις.— 1. Κάμε ἐν σχεδιογράφῳ τῆς Ἡπείρου καὶ τοποθέτησε εἰς αὐτὸ τὰς σπουδαιότερας πόλεις.—2. Ποίαν ὁδὸν θ' ἀκολουθήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ τὸν τόπον σου ἕως τὰ Ἰωάννινα;—3. Εὗρε πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χλμ. εἰς τὴν Ἡπείρου καὶ σύγκρινε τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἡπείρου μὲ τὸν πληθυσμὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

2. Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὸν τόπον σας εὐρίσκεται ἡ Θεσσαλία ;—2. Ποῖα ὄρη περιβάλλουν ὁλόγυρα τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ;—3. Ποῖος κόλπος ἀνοίγεται εἰς τὰ ΝΑ τῆς Θεσσαλίας καὶ ποίαν χερσόνησον ἀποχωρίζει πρὸς ἀνατολὰς ;—4. Ποῖος ποταμὸς διαρροεῖ τὴν πεδιάδα καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ μεγαλύτεροι παραπόταμοί του ; Διὰ ποίας κοιλάδος ἐκβάλλει οὗτος εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον ;—5. Ποῖον εἶναι τὸ ὄνομα τῆς λίμνης εἰς τὰ ΝΑ τῆς πεδιάδος ;—6. Εὗρε εἰς τὸν χάρτην τὴν Λάρισαν, τὰ Τρίκκαλα, τὴν Καρδίτσαν, τὸν Βόλον, τὴν Ἐλασσόνα καὶ ὅρισε τὴν θέσιν ἑκαστοῦ.

Α'. ΟΡΙΑ. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ Θεσσαλία ἀπλώνεται πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὴν Ὄθρυν ἕως τὰ ὄρη Χάσια, Καμβούνια καὶ Πιέρια. Τὰ ὄρη αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ βόρειον ὄριον τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλη σειρὰ ὄρεων (Ὀλυμπος, Κίσσαβος, Μαυροβούνι, Πήλιον) ἐκτείνεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Θεσσαλίας. Ὡστε ὄρη ὑψηλὰ περιβάλλουν τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς.

Ἡ Πίνδος ὑψώνει ἐμπόδιον ἀδιάβατον πρὸς τὴν Ἥπειρον. Ἐπίσης τὰ ὄρη τῆς παραλίας ἀποκλείουν τὴν Θεσσαλίαν

81. Κάθετος τομή Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας ἀπὸ Δ πρὸς Α.

τελειῶς ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ὄρεινοι ὅμας βραχίονες, οἱ ὁποῖοι τὴν περιβάλλουν ἀπὸ Βορρᾶ καὶ ἀπὸ Νότου, ἀφήνουν χαμηλὰς διαβάσεις. Δι' αὐτῶν ἡ Θεσσαλία συγκοινωνεῖ πρὸς Νότον μὲ τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν καὶ πρὸς Βορρᾶν μὲ τὴν Μακεδονίαν.

Καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν της ἡ Θεσσαλία διασχίζεται ἀπὸ μίαν χαμηλὴν βουνοσειράν. Αὕτῃ ἔχει διεύθυνσιν ἀπὸ τὰ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΔ καὶ χωρίζει τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα εἰς δύο μέρη : τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων καὶ τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης.

δίτσης) είναι μαῦρο, ὅπως καὶ εἰς τὴν Κωπαῖδα· διότι τὰ νερά μετέφερον ἄφθονον φυτόχωμα ἀπὸ τὰ γύρω δασωμένα βουνά.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ὅμως λεκανοπέδιον (πεδιάς Λαρίσης) τὸ ἔδαφος εἶναι ἀπὸ κοκκινόχωμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι τόσον εὖφορον. Δι' αὐτὸ μία γεωργικὴ οἰκογένεια, διὰ νὰ ζήσῃ ἐκεῖ, χρειάζεται πολὺ περισσότερα στρέμματα ἀπὸ ὅ,τι χρειάζεται μία οἰκογένεια εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων.

Καὶ τώρα ἀκόμη, ἐπειδὴ αἱ ὄχθαι τοῦ Πηνειοῦ δὲν εἶναι

83. Τὰ Τέμπη. Ὁραῖα πλατάνια σκεπάζουν τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

ὕψηλαί, ὁ ποταμὸς πολλὰς φορές πλημμυρίζει καὶ μεταβάλλει τὴν πεδιάδα εἰς ἀπέραντον λίμνην· καὶ λιπαίνει μὲν τὴν γῆν μὲ τὴν ἰλὺν ποὺ ἀφήνει, ἀλλὰ συχνὰ καταστρέφει τὰ σπαρτά.

Καθὼς εἶδομεν, τὰ βουνὰ τῆς παραλίας ἀποκλείουν τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ ἡ πεδιάς ἔχει κλίμα ἡπειρωτικόν, δηλ. ἔχει χειμῶνα πολὺ ψυχρὸν καὶ θέρος πολὺ θερμόν. Τὸ θερμόμετρον κατὰ τὸ θέρος δεικνύει μερικὰς φορές καὶ ἄνω τῶν 40 βαθμῶν.

Τοιοῦτο κλίμα εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν

τῶν δημητριακῶν. Πράγματι ὁ σῖτος, ἡ κριθή, ὁ ἀραβόσιτος εὐδοκιμοῦν πολὺ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, καθὼς καὶ τὰ γεώμηλα καὶ ὁ καπνός. Εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων, ἡ ὁποία ἔχει περισσότερα νερά, ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀραβόσιτου, τῶν ὀσπρίων καὶ τῶν λαχανικῶν. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης ἐπικρατεῖ ὁ σῖτος.

Πολλὴν καταστροφὴν εἰς τὰ σπαρτὰ φέρει συχνὰ ἓνας ἄνεμος τοπικός, ὁ λ ί β α ς· δηλαδὴ ἄνεμος δυνατὸς φυσᾶ ἀπὸ τὰ γύρω βουνά· ὅσον κατέρχεται, τόσον περισσότερον θερμαίνεται καὶ γίνεται καυστικός καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ φυτά. Δι' αὐτὸ ὅσον πρωιμώτερα ὠριμάζει ὁ σῖτος, τόσον ὀλιγώτερον κινδυνεύει ἀπὸ τὸν ἄνεμον αὐτόν.

Ἄλλοτε ὁ θερισμὸς ἐγένετο μόνον μὲ τὸ δρέπανον καὶ ἐχρειάζοντο πολλαὶ χιλιάδες ἐργατῶν, διὰ νὰ θερίσουν τὸν ἀπέραντον κάμπον. Ὅταν ἡ ἐσοδεῖα ἦτο καλὴ, δὲν ἐπρόφθαναν νὰ συνάξουν τὸν καρπὸν καὶ τὰ δεμάτια πολλάκις ἐσάπιζαν εἰς τὰ ἀλώνια.

Σήμερον ὑπάρχουν θεριστικαὶ μηχαναὶ καὶ μὲ αὐτὰς ὁ θερισμὸς γίνεται καὶ γρηγορώτερα καὶ εὐθηνότερα. Ὑπάρχουν καὶ ἀ λ ω ν ι σ τ ι κ α ῖ μηχαναί, μὲ τὰς ὁποίας τὸ σιτάρι χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἄχυρον καὶ ἀπὸ τὰ σκύβαλα. Τέλος μὲ ἄλλας μηχανὰς ὀργώνουν καὶ σπείρουν καλύτερα. Τώρα καὶ τὰ χωράφια οἱ γεωργοὶ δὲν τὰ ἀφήνουν πλέον χέρσα, ἀλλὰ τὰ δυναμώνουν μὲ λιπάσματα. Ἔτσι καὶ αὐξάνουν τὴν παραγωγὴν τῶν καὶ τὴν καλυτερεύουν.

Εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀλμυροῦ εὐδοκιμεῖ πολὺ ὁ καπνός, εἰς δὲ τὰς περιοχὰς τοῦ Τυρνάβου καὶ τῆς Καλαμπάκας ἡ μορέα. Ὡστε τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος τῆς Θεσσαλίας εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν καλλιέργειαν. Δι' αὐτὸ ἡ γεωργία εἶναι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς πεδιάδος.

Ἄλλοτε ὅλη ἡ πεδιάς ἦτο κτῆμα ὀλίγων πλουσίων. Οἱ χωρικοὶ ἐκαλλιέργουν τὰ κτῆματα ὥς κολλῆγοι. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος μας ἀπεξημίωσε τοὺς ἰδιοκτῆτας καὶ ἐμοίρασε τοὺς ἀγροὺς εἰς τοὺς χωρικοὺς.

Ἡ Θεσσαλία εἶναι ἀπὸ τὰς εὐφορωτέρας πεδιάδας μας, ἀλλ' ἔχει πολλὰ ἔλη. Τώρα τὸ Κράτος ἀγωνίζεται ν' ἀποξη-

ράνη τὰ ἔλη καὶ νὰ προφυλάξῃ τὰ χαμηλὰ μέρη ἀπὸ τὰς πλημυρίας τοῦ Πηνειοῦ. Ὅταν τελειώσουν αἱ ἐργασίαι αὐταί, καὶ ἡ παραγωγή τῶν σιτηρῶν θ' αὐξήσῃ καὶ ὁ τόπος θ' ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὴν ἐλαιοσίαν.

Γ'. Αἱ ὄρειναι περιοχαὶ

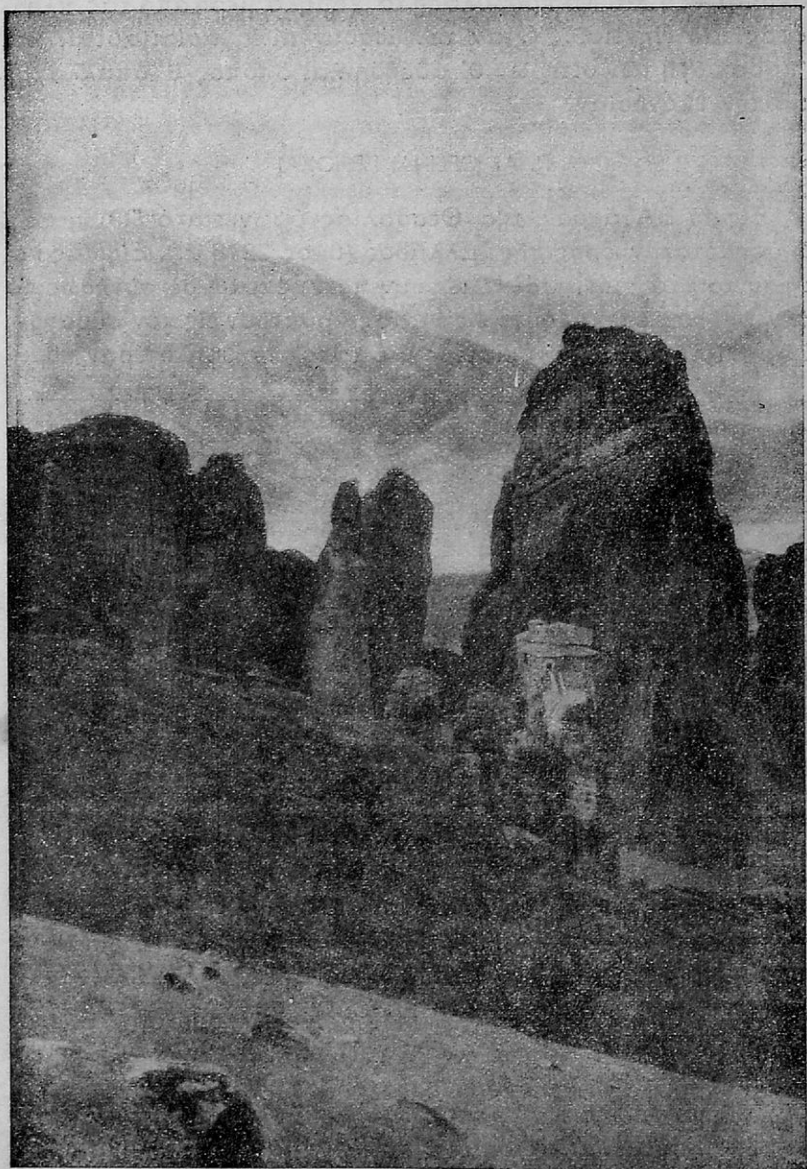
Εἰς τὸ ΒΑ ἄκρον τῆς Θεσσαλίας ὑψώνεται ὁ Ὀλύμπος, τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Ἑλλάδος (ὕψος 2918 μ.). Εἰς τὰς κορυφὰς του τὰ χιόνια δὲν λιώνουν ποτέ· ἐπειδὴ δὲ συνήθως τὰ σύννεφα τὰς σκεπάζουν, ὥς νὰ τὰς κρύπτουν εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ ἄρχαιοι Ὑλληνες ἐπίστευον, ὅτι εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυ-

84. Μία ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου χιονισμένη.

φήν του ἦτο ἡ κατοικία τῶν θεῶν. Δάση ἐλάτης καὶ ὀξύας σκεπάζουν τὰς ράχεις καὶ τὰς πλαγιάς τοῦ ὄρους, ἐνῶ εἰς τὰς γυμνὰς κορυφὰς του ἔχουν τὰς φωλεὰς τῶν οἱ ἄετοί. Ἐδῶ εἶχαν καὶ τὰ λημέρια τῶν οἱ περίφημοι κλέφτες τοῦ Ὀλύμπου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

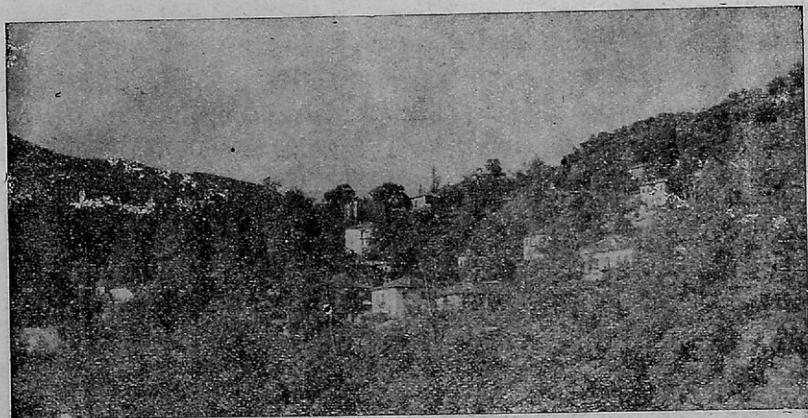
Εἰς τὰ ἄκρα τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος καὶ εἰς τὰ γύρω

85. Τὰ Μετέωρα.

βουνά οί κάτοικοι ασχολοῦνται εἰς τήν κτηνοτροφίαν. Πρὸ πάντων εἰς τήν Πίνδον ὑπάρχουν ἀνάμεσα εἰς τὰ δάση πλούσιαι βοσκαί, εἰς τὰς ὁποίας νομάδες ποιμένων βόσκουν τὰ ποίμνιά των. Τυριά, βούτυρον, μαλλιά καὶ δέρματα παράγει ἡ θεσσαλική κτηνοτροφία πολλά.

Εἰς τὸ ΒΔ ἄκρον τῆς Θεσσαλίας, πλησίον τῆς Καλαμπάκας, ὑπάρχουν ὕψηλοι καὶ ἀπότομοι βράχοι μὲ παράδοξα σχήματα. Λέγονται **Μετέωρα**. Ἐπάνω εἰς αὐτὰ ὑπῆρχον ἄλλοτε 21 βυζαντινά μοναστήρια. Σήμερον διατηροῦνται μόνον 4 καὶ πολλοὶ ἐπισκέπτονται τήν μονήν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος,

86. Ὁ Κισσός, ἐν ἀπὸ τὰ ὠραία χωρία τοῦ Πηλίου.

ποῦ εἶναι ἐπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον βράχον. Ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὸν ἐγένετο ἄλλοτε μὲ ἀνεμόσκαλαν ἢ μὲ δίκτυον, τὸ ὁποῖον ἀνέσυρον οἱ μοναχοὶ μὲ τὴν ἀνέμην. Σήμερον ἀνεβαίνουν μὲ κλίμακας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σκαλισθῇ εἰς τὸν βράχον.

Εἰς τήν κτηνοτροφίαν ασχολοῦνται καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀγυιάς, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὰ νότια τοῦ Κισσάβου. Τὰ Ἀμπελάκια, ποῦ εἶναι εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ βουνοῦ, ὠνομάσθησαν ἔτσι ἀπὸ τὰ πολλά των ἀμπέλια. Τὴν φήμην των ὅμως τὰ Ἀμπελάκια τὴν ἀπέκτησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας μὲ τὴν κατεργασίαν τῶν νημάτων, τὰ ὁποῖα ἐπώλουν εἰς ξένους τόπους. Διότι εἶχον τέλειον συνεταιρισμόν,

ὁ ὁποῖος ἐφρόντιζε διὰ τὴν προμήθειαν ὑλικῶν καὶ διὰ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων. Καὶ τὰ ὠραῖα σπίτια τῶν Ἀμπελακίων χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν.

Ἡ χερσόνησος **Μαγνησία** ἔχει γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα. Δι' αὐτὸ τὸ Πήλιον εἰς μὲν τὰ χαμηλότερα μέρη του εἶναι κατάφυτον ἀπὸ ἐλαίας, εἰς δὲ τὰ ὑψηλότερα ἀπὸ κήπους μὲ μηλέας, κερασέας καὶ ἄλλα ὁπωροφόρα δένδρα. Τὰ πλάγια τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ βουνοῦ καλλιεργοῦνται. Δι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἐπάνω εἰς τὸ βουνὸν 24 μεγάλα καὶ ὠραιότατα χωρία (Μακρυνίτσα, Πορταριά, Μηλέαι, Ζαγορά, Τσαγκαράδα, Λεχώνια, Κισσὸς κ.τ.λ.).

Δ'. ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κέντρα, ὅπου συγκεντρώνονται τὰ θεσσαλικά προϊόντα, εἶναι ἡ Λάρισα (25.000 κάτ.), τὰ Τρίγκαλα (20.000), ἡ Καρδίτσα

87. Ὁ Βόλος καὶ ὁ λιμὴν του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνον.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπὴρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

(15.000), ὁ Βόλος (42.000), ὁ Ἀλμυρὸς (6.000), ὁ Τύρναβος (7.000), ἡ Ἐλασσών καὶ ἡ Καλαμπάκα (3.000).

Ἡ **Λάρισα** εὐρίσκεται εἰς θέσιν κεντρικὴν καὶ ἦτο ἀνέκαθεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλ' ὁ **Βόλος**, ἂν καὶ εἶναι νέα πόλις, ἀπέκτησε μεγαλυτέραν ἐμπορικὴν κίνησιν· διότι ἔχει ὥραϊον λιμένα καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὰς σπουδαιότερας πόλεις τῆς Θεσσαλίας, καθὼς καὶ μὲ τὰ χωρία τοῦ Πηλίου Λεχώνια καὶ Μηλέας. Εἶναι πόλις ὥραία καὶ ἔχει σπουδαίαν βιομηχανίαν. Τὰ ἐργοστάσιά τοῦ κατασκευάζουν ὑφάσματα, ταιμέντα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα, σιγάρα κ.τ.λ. Πρὸς Δυσμὰς τοῦ Βόλου εἶναι ἡ κωμόπολις **Βελεστίνον**, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Φεραί**. Εἶναι πατρίς τοῦ ἔθνομάρτυρος **Ρήγα** τοῦ **Φεραίου**.

Ὀλίγον ἔξω ἀπὸ τὸν **Τύρναβον** διήρχετο ἄλλοτε ἡ γραμμὴ τῶν συνόρων μας. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τὸ 1912 διέσπασε τὴν γραμμὴν αὐτὴν καὶ ἐνίκησε τοὺς **Τούρκους** εἰς τὰ στενὰ τοῦ **Σαρανταπόρου**. Αὐτὴ ἦτο ἡ πρώτη νίκη τοῦ στρατοῦ μας μὲ τὴν ὁποῖαν ἡλευθερώθη ἡ δυτικὴ **Μακεδονία** (9 Ὀκτωβρίου 1912).

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ Θεσσαλία διαιρεῖται εἰς δύο νομούς: 1) τὸν νομὸν **Λαρίσης** μὲ πρωτεύουσαν τὴν **Λάρισαν**· καὶ 2) τὸν νομὸν **Τρικκάλων** μὲ πρωτεύουσαν τὰ **Τρίκκαλα**.

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Γεωργικὴ παραγωγὴ τῆς Θεσσα- λίας τοῦ ἔ- τους 1937	Εἶδη καλλιεργείας	Καλλιεργούμε- ναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἀξία τῆς παρα- γωγῆς εἰς δραχμὰς
	Σιτηρὰ	2.520.000	1.425.000.000
	Ὄσπρια	194.000	95.000.000
	Λαχανικά, γεώμηλα	110.000	125.000.000
	Καπνός, βάμβαξ	280.000	300.000.000
	Ἀμπελοι	104.000	49.000.000

Ἀοιθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἰγες	Χοῖροι
	110.000	62.500	18.500	1.400.000	630.000	57.000

Νομοὶ	Ἐπιφάνειαι εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κῆτοιχοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλφ	κατὰ τ.χμ.	
Λαρίσης	7620	300.000	40	Λάρισα 25, Βόλος 42, Ἄλμυρος, Φάρσαλα, Βελεστίνον, Ἀγυιά, Τύρναβος 7, Ἐλασσών.
Τρικκάλων	5865	240.000	41	Τρίκκαλα 20, Καρδίτσα 13, Καλαμπάκα 3.
Σύνολον	15.485	540.000		

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδιογράφησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ σημείωσε τὸν ῥοῦν τοῦ Πηνειοῦ. Τοποθέτησε τὰς κυριωτέρας πόλεις.—2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηροδρόμοι α') ἀπὸ τὴν Λάρισαν καὶ β') ἀπὸ τὸν Βόλον.—3. Ποίας πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ τὴν Λαμίαν ἕως τὴν Καλαμπάκαν;—4. Διατί ἡ Θεσσαλία ἔχει ἓνα μέγαν ποταμὸν καὶ ἡ Ἡπειρος πολλοὺς;—5. Σύγκρινε τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Θεσσαλίας μὲ μίαν ἀπὸ τὰς χώρας πὺν ἐξετάσαμεν.

3. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. Ποῖα ὄρη χωρίζουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν; Ποῖα ἀπὸ τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν;—2. Ποῖα χώρα εὐρίσκειται πρὸς Α τῆς Μακεδονίας καὶ ποῖος ποταμὸς ἀποτελεῖ ὄριον μεταξὺ των;—3. Ποῖοι μεγάλοι ποταμοὶ διασχίζουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος;—4. Εὔρε τὴν λίμνην Πρέσπαν καὶ ἀκολούθησε εἰς τὸν χάρτην τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν μας πρὸς τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἕως τὸν Νέστον ποταμὸν. Ἀπὸ ποῖαν ἄλλην λίμνην διέρχεται ἡ γραμμὴ αὐτὴ καὶ ποίας κορυφογραμμὰς ἀκολουθεῖ; Ποῦ γίνεται ἡ συνάντησις τῶν συνόρων Ἑλλάδος καὶ Νοτιοσλαβίας α) μὲ τὰ ἀλβανικὰ καὶ β) μὲ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα;—5. Ὀνόμασε τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς ἐλληνικῆς Μακεδονίας.—6. Ποῖοι ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς τῆς ἔχουν τὰς πηγὰς των ἐντὸς τῆς ὁροθετικῆς μας γραμμῆς;—7. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας λίμνας.—8. Ὀνόμασε τοὺς κόλπους, τὰς χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς μακεδονικῆς παραλίας.—9. Ποίας πόλεις τῆς Μακεδονίας γνωρίζεις καὶ πῶς ἡμπορεῖς νὰ ταξιδεύσης ἀπὸ τὸν τόπον σου ἕως αὐτάς;

ΕΚΤΑΣΙΣ. ΟΡΙΑ

Ἡ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ὀλύμπου, ἀπὸ τὴν Πίνδον ἕως τὴν Ροδόπην. Ὡς ὁ ρ ι ο ν φ υ σ ι κ ὸ ν πρὸς Βορρᾶν ἡ Μακεδονία ἔχει τὸν **Σκάρδον** καὶ τὸ **Ρίλον** ὄρος. Ἄλλ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν δὲν τὴν κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς. Τὸ βόρειον μέρος της τὸ κατέχουν δύο ἄλλα κράτη, ἡ Νοτιο-σλαβία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ὡς σύνορον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος χρησιμεύουν αἱ κορυφογραμμαὶ τῶν ὄρέων **Βόρας**, **Κόζακον**, **Κερκίνη** (Μπέλες) καὶ **Βροντοῦ**.

Ἄλλοτε εἰς τὴν Μακεδονίαν κατῴκουν καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι. Ἀλλὰ πρὸ 25 ἐτῶν ἐγένετο ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Οἱ μὲν Τοῦρκοι τῆς Μακεδονίας ἐπῆγαν εἰς τὴν Τουρκίαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τῆς Τουρκίας ἦλθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν πρὸ πάντων εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Βουλγαρίας μετηνάστευσαν εἰς τὸν Μακεδονίαν καὶ ἔτσι ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς της ἐπύκνωσε. Σήμερον ἡ Μακεδονία μας ἔχει ἄνω τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ψυχῶν.

Δύο ὁροσειραί, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, ἡ μία τοῦ **Βερμίου** καὶ ἡ ἄλλη τοῦ **Βερτίσκου**, διαιροῦν τὴν ἐλληνικὴν Μακεδονίαν εἰς τρία μέρη: τὴν δυτικὴν, τὴν κεντρικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

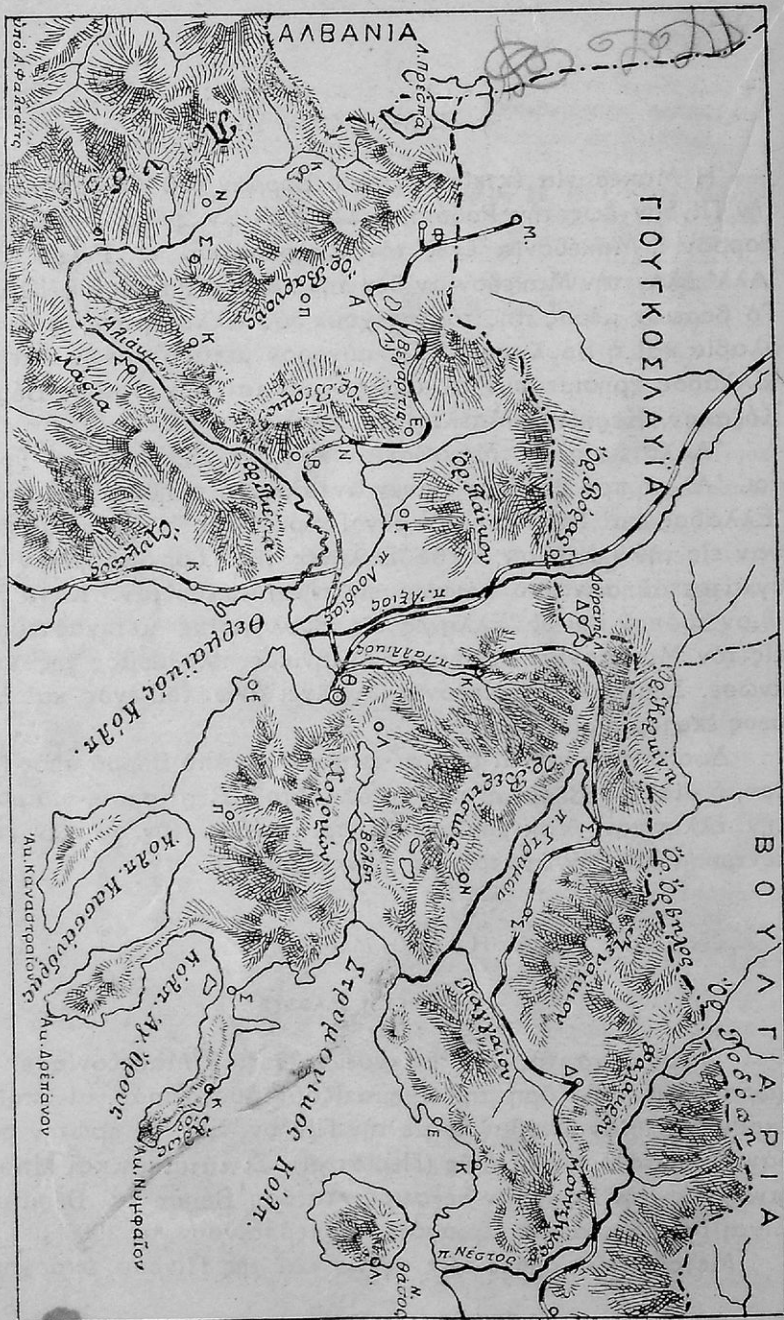
Α'. Η ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ὅπως ὁ χάρτης μᾶς δεῖκνύει, ἡ δυτικὴ Μακεδονία εἶναι χώρα ὄρεινῇ. Τὰ ὄρη της σχηματίζουν δύο σειράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὴν Πίνδον. Εἰς τὴν πρώτην σειράν εἶναι τὰ ὄρη **Βαρνοῦς** (Περιστέρι), **Σινιάταικον** καὶ **Μπούρινος**, εἰς τὴν δευτέραν δὲ σειράν τὰ ὄρη **Βόρας** καὶ **Βέρμιον**. Εἶναι ὄρη ὑψηλά· τὰ περισσότερα ὑπερβαίνουν τὰ 2000 μ.

Μεταξὺ τῶν ὁροσειρῶν αὐτῶν καὶ τῆς Πίνδου ὑπάρχουν

88. Χάρτης της Μακεδονίας υπό κλίμακα 1 : 2.000.000.

ύψηλά λεκανοπέδια. Καί αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς δύο σειράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὰ ὄρη.

Εἰς τὴν πρώτην σειράν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Πίνδου καὶ Βαρνοῦντος, εἶναι τὰ ἐξῆς λεκανοπέδια: 1) Ἡ **Λεκάνη τῆς Βρυγηίδος ἢ τῆς Πρέσπας**, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ὕψος 850 μέτρων καὶ ὅλη σχεδὸν ἀποτελεῖ λίμνην· 2) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Ὁρεστιάδος**, ὅπου εἶναι ἡ λίμνη τῆς Καστορίας (ὕψος 620 μ.)· καὶ 3) ἡ **λεκάνη τοῦ ἄνω Ἀλιάκμονος**.

Εἰς τὴν δευτέραν σειράν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Βαρνοῦντος καὶ Βερμίου, ὑπάρχουν εὐρυχωρότερα λεκανοπέδια, τὰ ἐξῆς: 1) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Πελαγονίας ἢ τοῦ Μοναστηρίου** (ὕψος 600 μ.), τοῦ ὁποίου μικρὸν μόνον μέρος, πλησίον τῆς Φλωρίνης, ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ μεγαλύτερον μέρος εὐρίσκεται εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν· 2) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Ἐορδαίας ἢ τῆς Πτολεμαΐδος**, ὅπου εἶναι ἡ Βεγορίτις ἢ λίμνη τοῦ Ὀστρόβου καὶ ἡ λίμνη τοῦ Ἀμυνταίου· καὶ 3) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Κοζάνης**.

Τὰ λεκανοπέδια τῆς δυτικῆς Μακεδονίας ὁμοιάζουν μὲ τὰ Ἀρκαδικά. Ὅπως εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἔτσι καὶ ἐδῶ τὰ χαμηλὰ μέρη τῶν σκεπάζονται ἀπὸ νερὰ καὶ σχηματίζουν ὠραιότατας λίμνας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν καθαρῶτα νερὰ καὶ πολλὰ ψάρια. Ὅπως ἐκεῖ ἡ Φενεός, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἡ Πρέσπα καὶ ἡ Βεγορίτις χύνονται εἰς καταβόθρας. Ὅταν τὰ ὑπόγεια αὐτὰ ἀνοίγματα κλείουν, τότε ἡ ἐπιφάνεια τῶν λιμνῶν ὑψώνεται· ὅταν πάλιν μὲ τὸν καιρὸν ἀνοίγουν, τότε τὰ νερὰ κατέρχονται.

Ἄλλ' ὅπως εἰς τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως τὰ ὕδατα τοῦ Ἀλφειοῦ κατάρθωσαν ν' ἀνοίξουν διόδον ἀνάμεσα εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀνδριτσαίνης καὶ νὰ χυθοῦν εἰς τὸ Ἴόνιον, ἔτσι συνέβη καὶ εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Ἀλιάκμονος. Καὶ ἐδῶ τὰ ὕδατα ἤνοιξαν διόδον μεταξὺ Βερμίου καὶ Πιερῶν καὶ ἐχύθησαν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

Τὰ λεκανοπέδια τῆς δυτικῆς Μακεδονίας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κλειστά· ἀλλ' εἰς πολλὰ μέρη ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν βουνῶν στεναὶ διαβάσεις. Αὐταὶ διευκολύνουν τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν λεκανοπεδίων. Τὴν διεύθυνσιν δέ, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ σειραὶ τῶν λεκανοπεδίων, ἀκολουθοῦν καὶ αἱ γραμ-

μαί της συγκοινωνίας, δηλαδή διευθύνονται από τὰ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΔ (ὁδὸς Λαρίσης - Κοζάνης - Ἀμυνταίου, ὁδὸς Γρεβενῶν - Καστορίας - Φλωρίνης).

Ἀπὸ τὴν δίοδον, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξύ Βόρα καὶ Βερμίου, διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης - Φλωρίνης. Μία ἄλλη γραμμὴ πρόκειται νὰ συνδέσῃ τὴν Καλαμπάκαν μὲ τὴν Κοζάνην καὶ μὲ τὸ Ἀμύνταιον, καθὼς καὶ μὲ τὴν Βέροian.

2. ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ. ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία εὐρίσκεται βορειότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἔπειδὴ τὰ λεκανοπέδιά της πρὸς Δυσμὰς τῶν Πιερίων καὶ τοῦ Βερμίου εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ψυχρόν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὄροπέδια της εἶναι ἀνοικτὰ πρὸς Βορρᾶν, οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι τότε ἐπικρατοῦν, εἰσπομοῦν καὶ φέρουν ἀφθόνους χιόνας. Ἔνεκα τούτου ἡ θερμοκρασία εἰς τὰ ὄροπέδια τῆς Κοζάνης καὶ τῆς Φλωρίνης κατέρχεται 15 καὶ 18 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Τότε αἱ λίμναι παγώνουν, τὸ δὲ χιόνι γίνεται αἰτία νὰ διακόπτονται συχνὰ αἱ συγκοινωνίαι. Ὡστε ἡ δυτικὴ Μακεδονία ἔχει κλίμα ἡπειρωτικόν. Τὸ θέρος ὅμως, ἔνεκα τοῦ ὕψους τῶν ὄρέων καὶ τῶν ὄροπεδίων, δὲν εἶναι πολὺ θερμὸν καὶ δὲν μένει χωρὶς βροχὰς. Δι' αὐτὸ ἡ δυτικὴ Μακεδονία ἔχει περισσότερα ὕδατα ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς Μακεδονίας στολίζονται μὲ πυκνὰ δάση. Δασώδεις εἶναι προπάντων αἱ περιοχαὶ Γρεβενῶν, Καστορίας καὶ Σερβίων, καθὼς καὶ τὸ Βέρμιον. Τὰ δάση τῶν ἀποτελοῦνται κυρίως ἀπὸ δρυς, καστανέας, ὀξύας, ἔλατα καὶ ὑψηλὰ πεύκα. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν ὀρεινῶν μερῶν καταγίνονται μὲ τὴν ὕλοτομίαν καὶ τὴν παρασκευὴν ξυλανθράκων.

Μέσα εἰς τὰ δάση τῆς δυτικῆς Μακεδονίας ζοῦν πολλὰ ἄγρια ζῷα: ἀλώπεκες, λύκοι, ἄρκτοι, κουνάβια, ἀγριόχοιροι, καθὼς καὶ λαγοί, ἔλαφοι κ.τ.λ.

Τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς Μακεδονίας παρέχουν καὶ τροφὴν διὰ

μικρά ζῶα. Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ κτηνοτροφία προβάτων καὶ αἰγῶν καὶ ἡ γαλακτοκομία. Περίφημα εἶναι τὰ μανούρια τῆς **Βλάστης**, τὸ βούτυρον καὶ τὰ κασέρια τοῦ **Καταφυγίου**, τῆς **Σιατίστης** καὶ τῶν χωρίων τῶν **Γρεβενῶν**.

Εἰς τὰ ὀροπέδια καὶ εἰς τὰς κοιλάδας οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν καὶ μὲ τὴν ἀμπελοουργίαν. Σίτος, ἀραβόσιτος, βριζα καὶ φασόλια παράγονται κυρίως εἰς τὰς ὑψηλὰς πεδιάδας τῆς **Πτολεμαΐδος** (Καίλαρion) καὶ τῆς **Φλώρινης**, καπνὸς δὲ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος. Περίφημον εἶναι τὸ ἡλιαστὸ κρασί τῆς **Σιατίστης**.

Ἀπὸ τὰ ὀπωροφόρα εὐδοκιμοῦν αἱ μηλέαι, αἱ ἀπιδέαι, αἱ καρυδέαι καὶ αἱ καστανέαι. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος εὐδοκιμεῖ καὶ ἡ μορέα καὶ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βομβυκοτροφία.

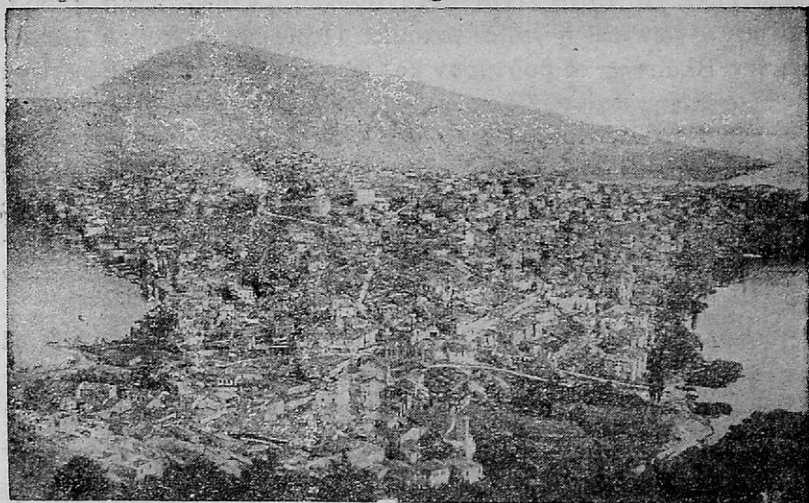
3. ΠΟΛΕΙΣ

Ἐπειδὴ ἡ δυτικὴ Μακεδονία εἶναι χώρα ὄρεινὴ, δι' αὐτὸ εἶναι ἀραιὰ κατοικημένη καὶ αἱ πόλεις, ποὺ ἀνεπτύχθησαν εἰς

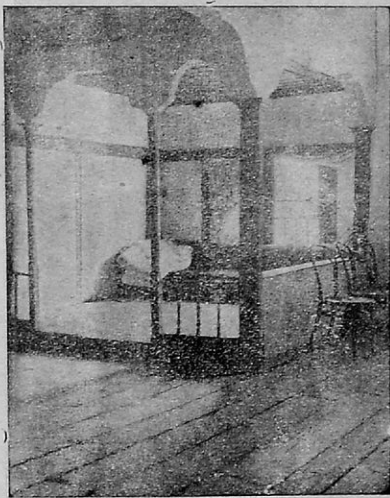
89. Φλώρινα.

αὐτὴν, εἶναι μικραί. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν σειρὰν τῶν λεκανοπεδίων εἶναι ἡ **Κοζάνη** (13.000 κάτοικοι), ἡ **Πτολεμαῖς** (7.000² κάτ.), τὸ **Ἀμύνταιον** (Σόροβιτς) καὶ ἡ **Φλώρινα** (11.000),

90. Καστορία.

εἰς δὲ τὴν δυτικὴν σειρὰν τῶν λεκανοπεδίων τὰ Γρεβενά, ἡ Σιάτιστα (5000) καὶ ἡ Καστορία (10.000). Τέλος εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ Ἀλιάκμονος εἶναι αἱ κωμοπόλεις Σέρβια καὶ Βελβενδός.

91. Ἑσωτερικὸν ἀρχοντικοῦ σπιτιοῦ τῆς Καστορίας.

Ἡ Κοζάνη εὑρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν δύο σπουδαίων ὁδῶν: τῆς ὁδοῦ Λαρίσης-Ἀμυνταίου καὶ τῆς ὁδοῦ Καστορίας-Βερροίας, ἔχει δὲ κλίμα ὑγιεινὸν (ὕψόμετρον 730)· δι' αὐτὸ εἶναι σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Ὅμοίως ἡ Φλώρινα εἶναι κέντρον πλουσίας γεωργικῆς περιφέρειας, ἀνεπτύχθη δὲ ὡς ἐμπορικὴ πόλις, διότι ἔχει σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ **Καστορία** εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν μικρὰν χερσόνησον, τὴν ὁποῖαν βρέχουν τὰ νερά τῆς λίμνης. Εἶναι πόλις παλαιὰ μὲ ὠραίους βυζαντινοὺς ναοὺς καὶ παλαιὰ ἀρχοντικά σπιτία, προώδευσε δὲ μὲ τὴν βιομηχανίαν τῶν γουναρικῶν. Τὰ ψάρια τῆς λίμνης εἶναι πολλὰ καὶ νόστιμα (πέρκες, αὐγοτάραχον) καὶ τὰ ψαρεύουν μὲ πλατιά μονόξυλα. Πλησίον τῆς Καστορίας εἶναι τὸ χωρίον **Σιάτιστα**, ὅπου ὁ Παῦλος Μελάς

92. Σιάτιστα.

ἔπεσε διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Μακεδονίας. Νοτιώτερον ἡ **Σιάτιστα** εἶναι κτισμένη εἰς ὕψος 950 μ., ἤκμασε δὲ ἄλλοτε μὲ τὴν ἀμπελουργίαν καὶ τὴν γουναρικήν καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον. Καὶ αὕτη, καθὼς καὶ ἡ Κοζάνη, ἔχει παλαιὰ ἀρχοντικά μὲ ὠραῖα ξυλόγλυπτα.

Τέλος εἰς τὰ βόρεια λεκανοπέδια ἀνεπτύχθησαν ὡς κέντρα ἐμπορικὰ τὸ **Μοναστήριον** καὶ ἡ **Κορυτσά**. Ἀλλ' αἱ πόλεις αὗται ἀνήκουν εἰς τὰ γειτονικά κράτη.

Β'. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Ἡ κεντρικὴ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Δυσμὰς τοῦ Βερμίου ἕως τὸ ὄρος Βερτίσκον. Τὴν βορείαν τῆς πλευρὰν ἀποτελοῦν τὰ ὄρη Κόζακον, Πάικον καὶ Κερκίνη, τὰ ὁποῖα διευθύνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς.

Ὅπως δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ κεντρικὴ Μακεδονία περιλαμβάνει: 1) τὸ βαθύπεδον τῆς Θεσσαλονίκης· 2) τὴν πέριξ ὄρεινὴν χώραν καὶ 3) τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον.

93. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀξιοῦ. Εἰς τὴν φωτογραφίαν διακρίνονται τὰ δύο στόμια, μὲ τὰ ὁποῖα χύνεται ὁ ποταμὸς εἰς τὴν θάλασσαν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Ἡ δυτικὴ παραλία τοῦ Θερμαϊκοῦ εἶναι ὁμαλὴ καὶ δὲν ἔχει λιμένας. Καλὸς φυσικὸς λιμὴν ὑπάρχει μόνον εἰς τὸ βάθος τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου: ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλ' οἱ ποταμοὶ Ἀξιὸς καὶ Ἀλιάκμων μὲ τὰς ἀφθόνους ὕλας, τὰς ὁποίας ἐκφορτῶνουν εἰς τὰς ἐκβολὰς των, θὰ ἀπέκλειον τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Δι' αὐτὸ τελευταίως μὲ τεχνικὰ ἔργα μετέθεσαν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιοῦ δυτικώτερον.

Ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἔχει μικρὸν βάθος (20-30 μ) καὶ φημίζεται διὰ τὰ πολλὰ ψάρια του, καθὼς καὶ ὁ Στρυμονικὸς κόλπος.

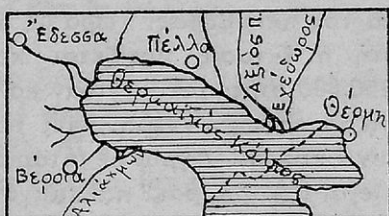
2. ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

α. ΤΟ ΒΑΘΥΠΕΔΟΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

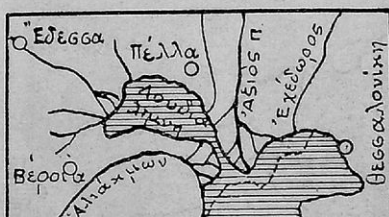
Τὸ μεγάλο, αὐτὸ βαθύπεδον εἶναι δημιούργημα τῶν ποταμῶν Ἀξιοῦ καὶ Ἀλιάκμονος. Εἰς παλαιοτάτην δηλ. ἐποχὴν, ἑκατὸν περίπου ἔτη πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἔφθανε βαθύτερον ἕως τὰ σημερινὰ Γενισὰ. Ἡ ἀρχαία Πέλλα, τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια σφύζονται ἐκεῖ πλησίον, ἦτο παράλιος πόλις. Ἀλλ' ὁ Ἀξιοὺς καὶ ὁ Ἀλιάκμων μὲ τὰς προσχώσεις τῶν ἐπεξέτειναν τὴν παραλίαν καὶ μόνον μίαν λίμνην ἐξηκολούθει νὰ σχηματίζεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πεδιάδος, ἡ λίμνη τῶν Γενισῶν.

Συχνὰ ἡ λίμνη καὶ οἱ ποταμοὶ ἐπλημμυροῦσαν καὶ ἄφηναν πολλὰ νερά εἰς τὴν πεδιάδα. Αὐτὰ ἐλίμναζαν καὶ ἕκαμναν ἀκατοικήτους μεγάλας ἐκτάσεις.

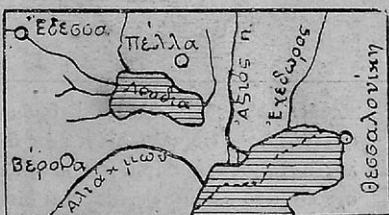
Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Κράτους μας ἔκαμεν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα μεγάλα ὑδραυλικά ἔργα. Οἱ μηχανικοὶ ἐκανόνισαν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ τὴν ἐβάθυναν, ἤνοιξαν διώρυγας καὶ

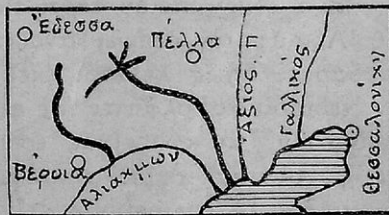
Περὶ τὸ 500 π.χ.

Περὶ τὸ 100 π.χ.

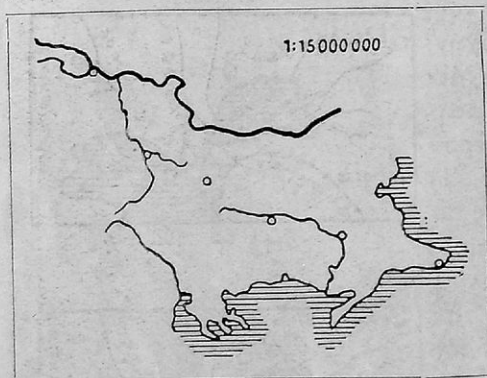
Περὶ τὸ 500 μ.χ.

Μετὰ τὰ ἀποξηραντικὰ ἔργα

94. Ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος
ἄλλοτε καὶ τώρα.

ἔτσι ἀπεξήραναν τὰς λίμνας καὶ ἐπροφύλαξαν τὴν πεδιάδα ἀπὸ τὰς πλημμύρας. Τώρα μὲ αὐλάκια ἀπὸ τὰς διώρυγας ὅλη αὐτὴ ἡ ἑκτασις ποτίζεται κανονικῶς. Μὲ τὰ ἔργα αὐτὰ 1.250.000 στρέμματα ἔγιναν καλλιεργήσιμα. Ὅπου πρὶν ἔπρ᾽ σίνιζαν στάσιμα νερά, ἐκεῖ τώρα ἡ γῆ σπείρεται καὶ κυματίζουν σπορτά. Ἀγροὶ μὲ σιτάρια καὶ καλαμπόκια καὶ σιγάμια, φυτεῖται ἀπὸ βαμβάκι καὶ καπνόν, κῆποι μὲ λαχανικά καὶ ὀπωροφόρα ἀπλώνονται παντοῦ καὶ μόνον αἱ κόκκιναι στέγαι τῶν χωρίων, ποὺ ἐξεφύτρωσαν μὲ τὴν φρονίδα τοῦ Κράτους μας,

95. Ὁ Ἀξιὸς ἀποτελεῖ καὶ δρόμον φυσικὸν πρὸς Βορρᾶν. Διότι ἕνας ἄλλος ποταμὸς (ἡ Μογάβα) πηγάζει σχεδὸν ἀπὸ τὸ ἴδιον μέρος καὶ διευθύνεται πρὸς Βορρᾶν.

διακόπτουν αὐτὴν τὴν πρασινάδα. Ὁ κάμπος πράγματι μετεμορφώθη.

Ὁ Ἀξιὸς δὲν ποτίζει μόνον τὴν πεδιάδα, ἀλλ' ἀποτελεῖ καὶ δρόμον φυσικὸν πρὸς Βορρᾶν διότι ἡ κοιλάς του προχωρεῖ ἕως τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας. Ἔτσι ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὁποῖος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀκολουθεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ καὶ φθάνει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου.

Ἐνα μόνον κακὸν φέρει εἰς τὴν πεδιάδα ἡ μακρὰ κοιλάς τοῦ Ἀξιοῦ: τὴν ἀφήνει ἀνοικτὴν εἰς τὸν ψυχρὸν βορρᾶν. Ὁ Βαρδάρης, ὅπως λέγεται ἐκεῖ ὁ ὀρμητικὸς βορρᾶς, ξηραίνει τὴν πεδιάδα καὶ βλάπτει τὰς φυτεῖας τοῦ κάμπου. Δι' αὐτό, τὸ βαθύπεδον, ἂν καὶ εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔχει ψυχρὸν τὸν χειμῶνα καὶ τὸ κλίμα του πλησιάζει περισσότερον πρὸς τὸ ἡπειρωτικόν· εἶναι ὅμως μαλακώτερον ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας.

Ἐκτὸς τῆς γεωργίας εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἡ κ τ η ν ο τ ρ ο φ ί α. Μὲ τὰς ἐκτεταμένας καὶ πλουσίας βο-

σκας της ή περιοχή της Θεσσαλονίκης έρχεται πρώτη εις την κτηνοτροφίαν των άγελάδων και των βοών, καθώς και εις την πτηνοτροφίαν.

Κέντρα γεωργικά εις μέν τὸ βόρειον τμήμα της πεδιάδος είναι τὰ Γενιτσά (10.000), εις δὲ τὸ νότιον τμήμα, τὸ ὁποῖον λέγεται Ρουμλούκι, είναι ὁ Γιδάς. Αἱ γυναῖκες τοῦ Ρουμλουκιοῦ φοροῦν ὠραίαν μακεδονικὴν ένδυμασίαν με ὑψηλὸν κεφαλόδεμα ὡς περικεφαλαίαν.

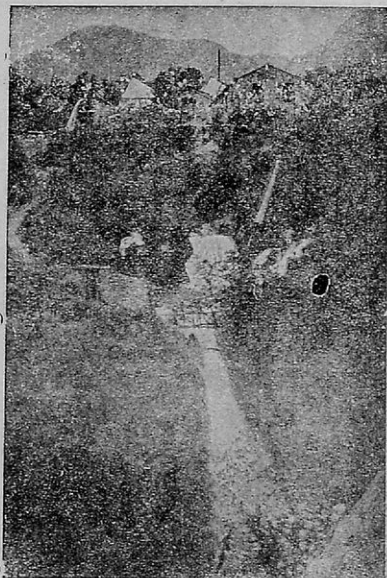
Πλησίον εις τὰ Γενιτσά εἶναι τὰ ἐρείπια της ἀρχαίας Πέλλης, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Εἰς τὰ ὑψώματα των Γενιτσών εἶχον ὁχυρωθῇ τὸ 1912 οἱ Τοῦρκοι ποῦ ὑπερήσπιζον τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀλλ' ὁ στρατός μας με ἀρχιστράτηγον τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντῖνον κατέλαβε τὰ ὑψώματα αὐτὰ καὶ ἤνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

β. ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

1. Γύρω εις τὴν πεδιάδα της Θεσσαλονίκης ὑψώνονται βουνά. Τὰ βουνὰ της δυτικῆς πλευρᾶς (Βέρμιον, Βόρας, Πάικον, Πιέρια), εἶναι δασώδη καὶ ἔχουν πολλὰς πηγὰς με ἄφθονα νερά.

Δι' αὐτὸ οἱ πρόποδες των βουνών αὐτῶν εἶναι κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπέλια, ἀπὸ λαχανοκήπους καὶ κήπους ὁπωροφόρων δένδρων.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Βερμίου, ἐν μέσῳ καταπρασίνων κήπων, ὑπάρχουν τρεῖς ὠραῖαι πόλεις: ἡ Βέροια (15.000 κάτ.), ἡ Νάουσα (11.000) καὶ ἡ Ἑδεσσα (13.000). Κάθε μία ἀπὸ αὐτὰς φημίζεται διὰ τὰ ἐκλεκτά της προϊόντα· ἡ Ἑδεσσα διὰ τὰ κεράσια καὶ τὰ σταφύλια της, ἡ Νάουσα διὰ τὰ κρασιά της, ἡ Βέροια διὰ τὰ καρπούζια καὶ τὰ λαχανικά της. Καὶ αἱ τρεῖς

96. Καταρράκτης Ναούσης.
(Φωτογρ. Ὁδοιπ. Συλλόγου)

ὅμως φημίζονται περισσότερον διὰ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των, διὰ τὰ νήματα καὶ τὰ ὑφάσματα των, τὰ ὅποια εἶναι ἐφάμιλλα μὲ τὰ εὐρωπαϊκά. Εἶναι κυρίως βιομηχανικαὶ πόλεις, διότι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ των ἀπασχολεῖται εἰς τὰ ἐργοστάσια των.

Ὑψηλὰς καπνοδόχους δὲν βλέπεις εἰς τὰς πόλεις αὐτάς. Διότι αἱ μηχαναὶ τῶν ἐργοστασίων των δὲν κινοῦνται, ὅπως

97. Καταρράκτης Ἑδέσσης.
(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

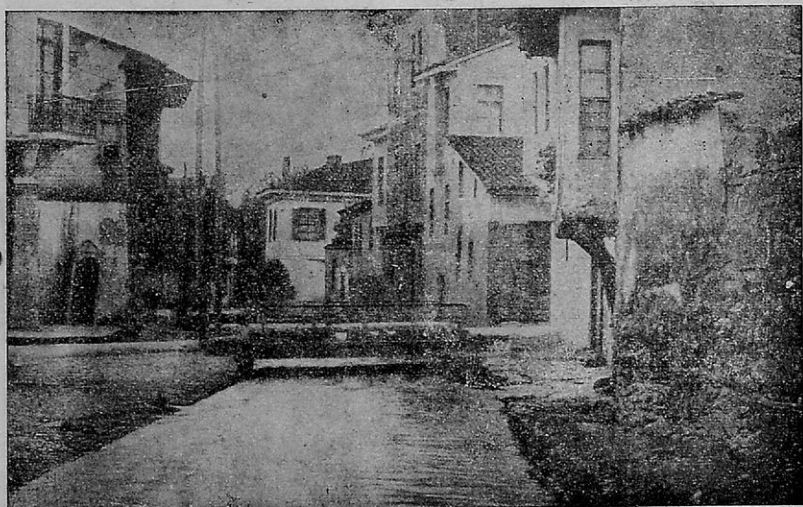
ἄλλου, μὲ τὸν ἀτμόν, ἀλλὰ μὲ τὴν δύναμιν ποῦ ἔχει τὸ νερόν, ὅταν πίπτῃ ἀπὸ ὕψος. Ὁ Ἑδεσσαῖος μάλιστα ποταμὸς (Βόδας) σχηματίζει ἐξ ὠραίων καταρράκτας. Ὅπως ὑπελόγισαν, μὲ τὴν δύναμιν των θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἠλεκτροφωτίσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Μακεδονίας.

Ἡ Ἑδεσσα εὐρίσκεται ὑψηλὰ εἰς τὸν αὐχένα, ὃ ὁποῖος ἐνώνει τὰ ὄρη Βέρμιον καὶ Βόραν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ σιδηρόδρομος, ὃ ὁποῖος συνδέει τὴν Θεσσαλονίκην μὲ τὴν βορειοδυτικὴν Μακεδονίαν, διέρχεται ἀπὸ αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις τῆς εἶναι ὀχυρά, διὰ τοῦτο ἡ Ἑδεσσα ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαιότατη πρωτεύουσα τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου.

2. Νοτιώτερον εἰς τὴν στενὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ ἡ Κατερίνη (10.000 κάτ.) ἔχει μεγάλο ἐμπόριον καυσοξύλων καὶ ξυλανθράκων. Διότι ἡ περιοχὴ τῆς, καθὼς καὶ τῆς Ναούσης, εἶναι ἀπὸ τὰς πλέον δασώδεις περιοχάς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ σιδηρόδρομοί μας προμηθεύονται στρωτήρας διὰ τὰς γραμμάς των. Πλησίον τῆς Κατερίνης ὑπάρχουν μεγάλαί ἀλυκαί.

Ἐάν προχωρήσωμεν νοτιώτερον, φθάνομεν εἰς τοὺς πρό-
ποδας τοῦ Ὀλύμπου. Ἐκεῖ τὸ **Λιτόχωρον** εἶναι κέντρον πα-
ραθερισμοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινοῦν καὶ ὅσοι θέλουν νὰ ἀναβοῦν
εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψηλοτέρου ὄρους τῆς Ἑλλάδος.

3. Βορειότερον τὰ ὄρη Βόρας καὶ Πάικον σχηματίζουν
μῖαν πλατεῖαν λεκάνην, ἣ ὁποῖα μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὀνομαζέ-
γεται **Ἀλμωπία**. Τὰ βουνὰ αὐτὰ τὴν προφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς
βορείους ἀνέμους· ἐπειδὴ δὲ ἔχει καὶ ἄφθονα νερά, ὅλη ἡ πε-

98. Ἐδεσσα. Ὁ ποταμὸς Βόδας ῥεεὶ διὰ μέσου τῆς πόλεως.

ριοχὴ εἶναι εὐφορωτάτη. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν πρὸ πάντων
τὸν βάμβακα καὶ τὴν μορέαν. Κέντρον τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ
Ἀρδέα (Σούμποσκον).

Ἡ μορέα εὐδοκιμεῖ πολὺ καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ,
ἀνατολικῶς τοῦ Παΐκου ὄρους, ὅπου εἶναι ἡ **Γουμένισα**. Δι'
αὐτὸ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, ὅπως βορειότερον εἰς τὴν **Γευγε-**
λὴν καὶ τὴν **Δοϊράνην**, τρέφουν μεταξοσκώληκας. Ἀλλ' αἱ δύο
τελευταῖαι πόλεις ἀνήκουν εἰς τὴν Σερβίαν.

4. Ἀνατολικῶς τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ ἕως τὰ ὄρη Κερ-

κίνην καὶ Βερτίσκον ἢ χώρα εἶναι λοφώδης. Αἱ κοιλάδες καὶ οἱ λόφοι δὲν εἶναι εὐφοροί. Δι' αὐτὸ μόνον μικραὶ πόλεις ὑπάρχουν ἐδῶ, ὁ Λαγκαδᾶς (3.000 κάτ.), ὅπου ὑπάρχουν θερμαὶ πηγαί, καὶ τὸ Κιλκίς (6.000 κάτ.). Τὸ Κιλκίς, καθὼς καὶ ὁ Λαχανᾶς, ἐν χωρίον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρους Βερτίσκου, εἶναι ὀνομαστὰ εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν μας, διότι ἐκεῖ ὁ στρατός μας ἐνίκησε τὸ 1913 τοὺς Βουλγάρους καὶ ἡλευθέρωσε τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

99. Ἡ Θεσσαλονίκη (ἀπὸ ἀεροπλάνου). Ἐμπρὸς ἀριστερὰ ὁ Ἰεὺκὸς Πύργος, εἰς τὸ βάθος ὁ λιμὴν μετὰ τὴν κυματοθραύστην.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

5 Εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τοῦ βαθυπέδου εὐρίσκεται ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ «νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ». Εἶναι πόλις παλαιά, διότι ἐκτίσθη τὸ 315 π.Χ. Ἐπειδὴ δηλ. ἡ Πέλλα, ἡ ὅποια εἶχε γίνῃ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, εἶχεν ἀποκλεισθῇ ἀπὸ τὴν θάλασσαν μετὰ τὰς προσχώσεις τῶν ποταμῶν καὶ δὲν ἤμπορεῖ πλέον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς λιμὴν, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Κάσσανδρος ἔκτισε μίαν νέαν πόλιν εἰς τὴν παραλίαν

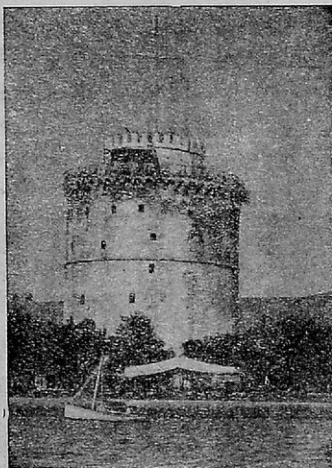
τοῦ Θερμαϊκοῦ. Τὴν ὠνόμασε δὲ Θεσσαλονίκην ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του, ἡ ὁποία ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἔγινεν εὐθὺς ἡ κυριώτερα πόλις τῆς Μακεδονίας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ θέσις της εἶναι κεντρικὴ καὶ ὁ λιμὴν της ἐξαιρετός, ἡ Θεσσαλονίκη ἤκμασε μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἀργότερα. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς μάλιστα χρόνους ἦτο ἡ δευτέρα πόλις τῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἶχε μεγάλα τείχη καὶ πύργους καὶ ὠραιότατους ναοὺς. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, καθὼς ἡ Ἁγία Σοφία, οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἡ Παναγία τῶν ἹΧαλκέων, σῶζονται ἀκόμη καὶ προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν.

Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Θεσσαλονίκη ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἡ σπουδαιότερα πόλις τῆς Μακεδονίας. Τότε ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν καὶ πολλοὶ Ἑβραῖοι ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν.

Τὸ 1912 ἡ Θεσσαλονίκη ἔγινε πάλιν ἐλληνικὴ. Τὴν 26 Ὀκτωβρίου, ἑορτὴν τοῦ πολιούχου Ἁγίου Δημητρίου, ὁ στρατός μας εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν.

Τὸ 1916 τρομερὰ πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως. Τότε ἐκάη καὶ ὁ περικαλλὲς ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἀργότερα ἡ πόλις ἐκτίσθη ἐπὶ νέου σχεδίου καὶ ἀπέκτησε πλατείας ὁδοὺς, κήπους καὶ ὠραίας οἰκοδομάς.

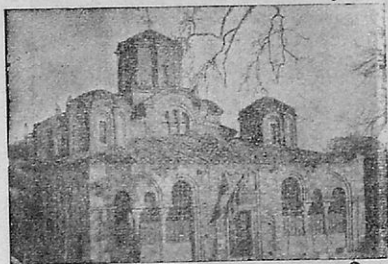

100. Ὁ Λευκὸς Πύργος, ἕως τὸν ὁποῖον ἐφθάναν τὰ τείχη πού περιέβαλλον τὴν Θεσσαλονίκην.

101. Ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐκτίσθη πιθανῶς τὸν βον αἰῶνα μ.Χ.

Ἔτσι ἡ Θεσσαλονίκη ἔγινε μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας καὶ μεγαλυτέρας πόλεις μας. Εἶναι ἡ τρίτη πόλις τοῦ κράτους κατὰ πληθυσμὸν (240.000 κάτοικοι) καὶ συγχρόνως ὁ δεύτερος ἐμπορικός μας λιμὴν μετὰ τὸν Πειραιᾶ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις της εἶναι κεντρικὴ, σιδηρόδρομοι ἀναχωροῦν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ τὴν συνδέουν μὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ μὲ τὴν Σερβίαν.

102. Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ὠραιότατος βυζαντινὸς ναὸς τῆς Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης ὑπάρχει καὶ ἐλευθέρα ζώνη· ἐκεῖ δηλ. οἱ ἔμποροι ἤμποροῦν νὰ ἐκφορτώνουν καὶ νὰ ἀποθηκεύουν τὰ ἐμπορεύματά των, ὅσα προορίζονται διὰ τὴν Σερβίαν ἢ δι' ἄλλας ξένας χώρας. Καὶ ἐμπορικὴ ἔκθεσις γίνεται εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν κάθε Σεπτέμβριον.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐκτὸς τῆς ἐμπορικῆς ἔχει καὶ σπουδαίαν βιομηχανικὴν κίνησιν. Ἐχει ἕνα ἀπὸ τοὺς τελειότερους ἀλευρομύλους τῆς χώρας μας, μηχανουργεῖα, νηματουργεῖα, ὑφαντουργεῖα, ἐργοστάσια καπνοῦ, ζυμαρικῶν καὶ βυρσοδεψεῖα. Μὲ τὸ Πανεπιστήμιον δὲ καὶ τὰς ἄλλας σχολὰς της ἔγινε καὶ πνευματικὸν κέντρον τῆς βορείας Ἑλλάδος.

γ. Ἡ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ

Ὅπως δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ χερσόνησος αὕτη εἶναι πολὺ ὀρεινὴ. Τὰ ὄρη Χολομῶν καὶ Χορτιάτης διευθύνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ μὲ τὰς διακλαδώσεις των γεμίζουν ὅλην τὴν χερσόνησον. Τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὰ ὄρη ἔχουν καὶ αἱ λίμναι Βόλβη καὶ Λαγκαδᾶ, αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουν μὲ μεγάλας τάφρους.

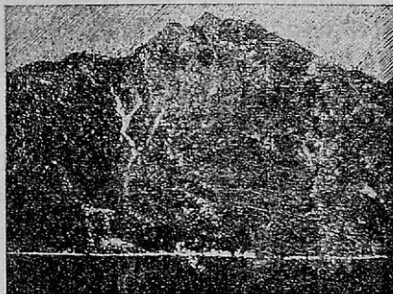
Αἱ τρεῖς ὅμως μικρότεροι χερσόνησοι, εἰς τὰς ὁποίας ἀπολήγει ἡ Χαλκιδική, ἐκτείνονται ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ. Καὶ οἱ δύο κόλποι, πού σχηματίζονται μεταξύ των (Σιγγιτικὸς καὶ Τορω-

ναῖος ἢ τῆς Κασσάνδρας) ἔχουν τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

Στενοὶ ἰσθμοὶ ἐνώνουν τὰς χερσονήσους αὐτὰς μὲ τὸν κορμὸν τῆς Χαλκιδικῆς. Ὁ ἰσθμὸς μάλιστα τῆς ἀνατολικωτέρας χερσονήσου εἶναι τόσο στενός, ὥστε ὁ Ξέρξης, ὅταν ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος τὸ 490 π. Χ., τὸν ἔκοψε, διὰ νὰ περάσῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν στόλον του.

Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου αὐτῆς ὑψώνεται πανύψηλος ὁ Ἅθως (2.000 μ.). Λέγεται καὶ Ἅγιον Ὄρος ἐπειδὴ εἰς τὰς κλιτῆς του ὑπάρχουν εἰκοσιένα μεγάλα μοναστήρια. Ταῦτα ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ ἔχουν σπουδαίας βιβλιοθήκας. Ἐκεῖ σήμερον ζοῦν 5.000 μοναχοί, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν ἀνεξάρτητον κοινότητα καὶ ἔχουν κέντρον τὰς Καρυάς.

Τὸ κλίμα τῆς Χαλκιδικῆς εἶναι θαλάσσιον. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ παράλια μέρη εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, τὰ δὲ βουνὰ τῆς στολίζονται μὲ ὠραῖα δάση. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ χερσονήσος εἶναι πολὺ ὀρεινὴ, ἀκόμη δὲν ἀπέκτησε καλοὺς δρόμους καὶ τὰ δάση τῆς δὲν χρησιμοποιοῦνται ὅσον πρέπει.

103. Ὁ Ἅθως ἢ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑψώνεται ὡς τεράστιος κῶνος.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπρ. Ὑπ. Συγκ.)

Ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει ὑπὸ τὸ ἔδαφος πολλὰ ὀρυκτά. Εἰς τὰ ἀνατολικά τοῦ Χολομώντος ὑπάρχει μεταλλεῖον σιδηροπυρίτου καὶ μολύβδου (Ἰσβορος), εἰς δὲ τὰ δυτικὰ ὑπάρχουν ὀρυχεῖα λευκολίθου καὶ χρωμίου.

Τὸν παλαιὸν καιρὸν ἡ Χαλκιδικὴ εἶχε πολλὰς καὶ σπουδαίας πόλεις. Μία ἀπὸ αὐτάς, τὰ Στάγειρα, ἦσαν πατρίς τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους· δύο ἄλλαι, ἡ Ὀλυνθος καὶ ἡ Ποτίδαια, ὑπῆρξαν ἀξιόλογοι πόλεις.

Σήμερον ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει μόνον χωρὶα καὶ μερικὰς κωμοπόλεις. Σπουδαιότερα εἶναι ὁ Πολύγυρος (4.000 κάτ.), ὁ ὁποῖος

εύρσκεται εις τὸ μέσον τῆς χερσονήσου καὶ εἶναι πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς.

Γ'. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΛΑΦΟΥΣ ΚΑΙ ΥΔΑΤΑ

Ὅπως εἰς τὴν κεντρικὴν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν αἱ ὀροσεῖραι ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς. Εἰς τὰ βόρεια ἐκτείνονται ἡ Κερκίνη (Μπέλες), τὸ Μενοίκιον, τὸ Φαλακρὸν καὶ ὁ Μούντζινος, εἰς τὰ νότια δὲ τὸ Παγγαῖον καὶ τὸ χαμηλὸν ὄρος Σύμβολον.

Μεταξὺ τῶν ὀροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν δύο λεκανοπέδια: τὸ λεκανοπέδιον τῶν Σερρῶν καὶ τὸ λεκανοπέδιον τῆς Δράμας. Αἱ λοφοσεῖραι ὅμως, ποὺ ὑψώνονται μεταξὺ τῶν, εἶναι χαμηλαὶ καὶ ἡ συγκοινωνία δὲν ἐμποδίζεται, ὁ δὲ σιδηρόδρομος προχωρεῖ εὐκόλως ἀπὸ τὸ ἐν λεκανοπέδιον πρὸς τὸ ἄλλο.

Ἐπειδὴ τὸ Παγγαῖον καὶ τὸ Σύμβολον ὄρος ἐκτείνονται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, τὰ ὕδατα τῶν λεκανοπεδίων δὲν εὗρισκον ἐλευθέραν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ ἐσχημάτιζον εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν πεδιάδα τὰ μεγάλα ἔλη τῶν Φιλιππῶν, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν πεδιάδα τὴν στενόμακρον λίμνην Κερκινίτιν (ἢ τ' Ἀχινού). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Στρυμὼν καὶ ὁ Ἀγγίτης, οἱ ὅποιοι ἐχύνοντο εἰς τὴν λίμνην αὐτὴν, συχνὰ ἐπλημμύριζον, τὰ νερὰ ἐσκέπαζον ὁλόκληρον τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν καὶ κατέστρεφον συχνὰ τοὺς κόπους τῶν γεωργῶν.

Εὐτυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγιναν καὶ ἐδῶ μεγάλα ἔργα, ὅπως καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἐδῶ ἐκάνονισαν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ ἀπεξήραναν τὰ ἔλη καὶ τὰς λίμνας. Τώρα οἱ ποταμοί, ἀντὶ νὰ καταστρέφουν, ποτίζουν τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι εἰς εὐφορίαν εἶναι μοναδικαί. Ἐδῶ οἱ ἀγροὶ σπεῖρονται δύο φορὰς τὸ ἔτος, τὸ δὲ ὕψος τοῦ ἀραβοσίτου φθάνει τὰ τέσσαρα μέτρα! Πλήθος χωρίων συναντῶμεν τώρα καὶ εἰς τὰς πεδιάδας αὐτάς καὶ παντοῦ ἐπικρατεῖ κίνησις καὶ ζωή.

Ὅπως ὁ Ἀξιός, ἔτσι καὶ ὁ Στρυμὼν ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας, εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος. Καὶ αὐτός, διὰ νὰ χυθῇ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἤνοιξε στενὰς φάραγ-

γας ανάμεσα εἰς τὰ βουνὰ (στενὰ Κρέσνας καὶ Κλειδίου ἢ Ροῦπελ). Δι' αὐτὸ ἡ κοιλάς του ἀποτελεῖ φυσικὴν ὁδὸν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀλλὰ μόνον μίᾳ ἀμαξιτῇ ὁδὸς ὑπάρχει ἕως τώρα εἰς αὐτὴν.

Καὶ ὁ Νέστος εἶναι μεγάλος ποταμὸς καὶ σχηματίζει μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας κοιλάδας τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ ὁροσειραὶ τῆς Ροδόπης κλείουν τὴν κοιλάδα αὐτὴν πρὸς Βορρᾶν, δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τὰς συγκοινωνίας. Μὲ τὰς προσχώσεις του ὅμως ὁ Νέστος ἐσχημάτισεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ἓνα μεγάλο καὶ εὐφορον βαθύπεδον.

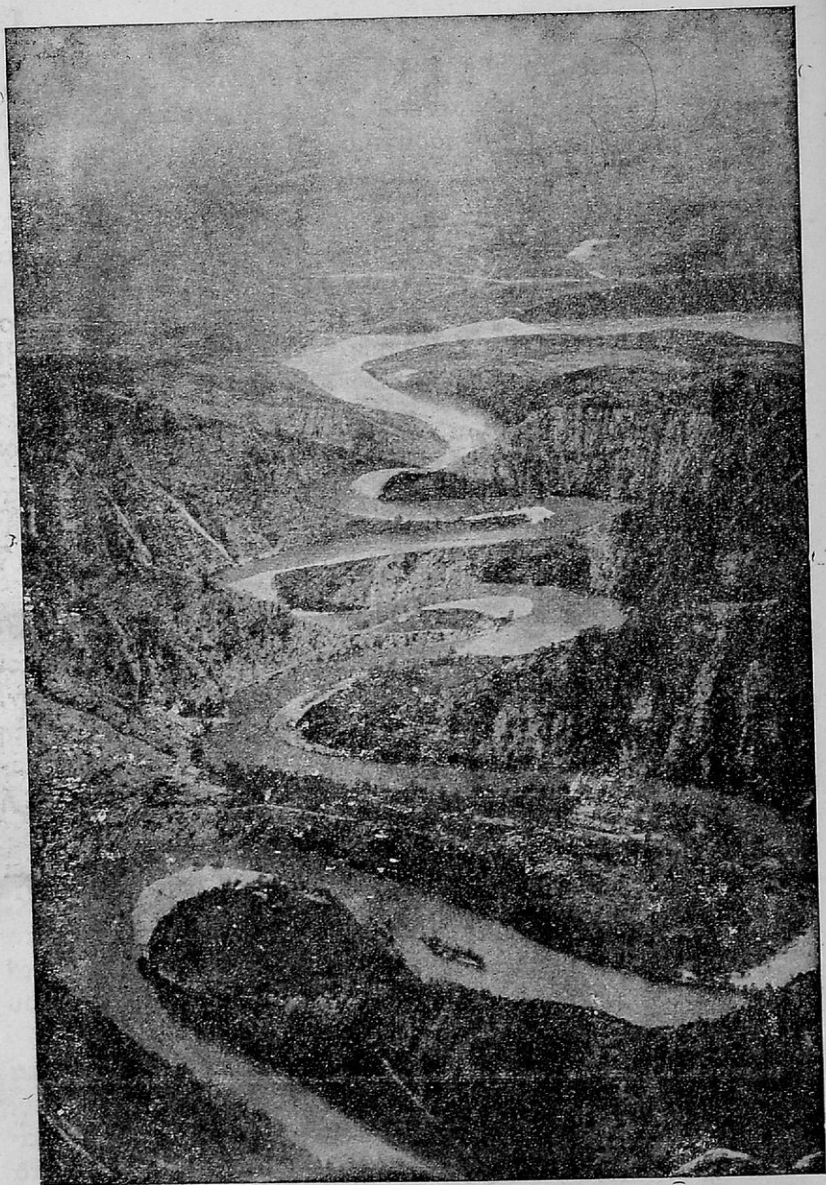
2. ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Ἄν καὶ δὲν ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὰ λεκανοπέδια τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἔχουν ἡπειρωτικὸν κλίμα· διότι, ὅπως εἴπομεν, τὰ βουνὰ τῆς παραλίας τὰ ἀποκλείουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Τὸ ἔδαφός των εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη προέρχεται ἀπὸ προσχώσεις· τὸ χῶμα των εἶναι μαῦρο καὶ παχύ. Ἐδῶ οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν σιτηρά, ὅσπρια, γεώμηλα, βάμβακα καὶ σιγάμιον. Εἰς παραγωγὴν βάμβακος ἡ πεδιάς τῶν Σερρῶν ἔρχεται τρίτῃ μετὰ τὰς πεδιάδας Λεβαδείας καὶ Θεσσαλονίκης. Εἰς τοὺς λοφώδεις τόπους καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ.

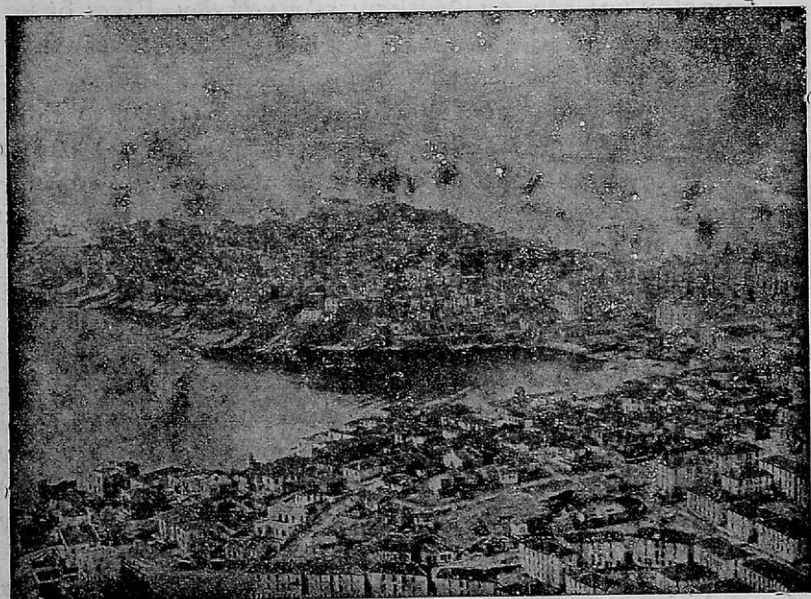
Ὁ καπνὸς θέλει πολλὰς φροντίδας. Ἡ ἐργασία ἀρχίζει τὸν Φεβρουάριον· τότε σπείρουν τὸν σπόρον εἰς τὰς πρασιάς, τὸν δὲ Μάιον μεταφυτεύουν τὰ φυτάρια εἰς τὰ χωράφια κατὰ κανονικὰς γραμμάς. Ἐπειδὴ ταῦτα χρειάζονται ποτίσματα καὶ τακτικὰ σκαλίσματα, πολλοὶ ἐργάται ἀπασχολοῦνται, ἕως οὗ τοῦ φυτὸν ἀναπτυχθῇ καὶ βγάλῃ φύλλα.

Τὸν Ἰούνιον τὰ φύλλα ἀρχίζουν νὰ κιτρινίζουν καὶ πρῶτα τὰ κάτω φύλλα. Τότε ἀρχίζει ἡ συγκομιδὴ. Κάθε πρῶτ' ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ ξεκινοῦν διὰ τὰ καπνοχώραφα. Ἐκεῖ παρατάσσονται ἐμπρὸς εἰς τὰ φυτὰ καὶ ἀρχίζουν νὰ κόπτουν τὰ φύλλα, ποὺ ἐκιτρίνισαν. Κατόπιν τὰ ἀρμαθιάζουν καὶ τὰ ἐκθέτουν πρῶτα εἰς σκιερὸν μέρος καὶ ἔπειτα εἰς τὸν ἥλιον, διὰ νὰ ξηρανθοῦν.

104. Ὁ Νέστος. Τοὺς ἐλιγμοὺς τοῦ ποταμοῦ ἀκολουθεῖ ὁ σιδηρό-
δρομος. Τὸ θέαμα εἶναι θαυμάσιον.
(Φωτογ. Τοπογρ. Ὑπὲρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας).

Τὰ ἀνώτερα φύλλα εἶναι μικρότερα καὶ καλυτέρας ποιότητος. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ τελειώσῃ τὸ μάζευμα τῶν φύλλων, τὰ ξεχωρίζουν κατὰ ποιότητας εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰ συσκευάζουν εἰς δέματα, διὰ νὰ πωληθοῦν τὸν Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον. Τότε ἀρχίζουν πάλιν οἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν καλλιέργειαν. Ἔτσι καθ' ὅλον τὸ ἔτος αἱ ἐργασίαι διὰ τὸν καπνὸν δὲν παύουν.

105. Ἡ Καβάλλα, μία ἀπὸ τὰς ὡραιότερας πόλεις τῆς πατρίδος μας.
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Ὁ καπνὸς τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ τὸν ζητοῦν πολὺ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν καπνῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν τρεῖς πόλεις: αἱ **Σέρραι** (30.000 κάτ.), ἡ **Δράμα** (32.000) καὶ ἡ **Καβάλλα** (50.000).

Αἱ **Σέρραι** κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας εἶχον περίφημα σχολεῖα· ἦσαν κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας. Οἱ Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι κατεῖχον πρὸ ἐτῶν τὴν ἀνατολικὴν Μακεδο-

νίαν, ἔκαυσαν τὰς Σέρρας δύο φορές (1913 καὶ 1917). Ἀπὸ τότε ἡ πόλις ἐκτίσθη μὲ νέον σχέδιον καὶ ἔγινε πάλιν ἡ ὠραιότερα πόλις τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Ἡ Δράμα ἔχει πλουσίας πηγὰς καὶ μεγάλας καπνοφυτείας. Ἐχει δὲ καὶ ἀεροδρόμιον.

Ἡ Καβάλλα εἶναι τὸ σπουδαιότερον καπνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος· διότι τὸ κλίμα της εἶναι πολὺ εὐνοϊκὸν διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν ἀποθήκευσιν τῶν καπνῶν. Εἶναι δὲ καὶ ὁ σπουδαιότερος λιμὴν διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν μακεδονικῶν καπνῶν. Τελευταίως ἀπέκτησε τεχνητὸν λιμένα.

Ἄλλαι μικρότεραι πόλεις εἶναι ἡ Νιγρίτα (7.000), τὸ Σιδηρόκαστρον (7.000), ἡ Ἐλευθεροῦπολις (Πράβι, 5.000), τὸ Δοξάτον καὶ ἡ Χρυσόπολις εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Νέστου. Τὸ Σιδηρόκαστρον ἔχει σπουδαίαν θέσιν διὰ τὰς συγκοινωνίας, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐξοδὸν τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος, ἡ ὁποία φέρει πρὸς τὴν Βουλγαρίαν.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ ἑλληνικὴ Μακεδονία ἔχει περίπου 1.630.000 κατοίκους. Ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς ἑννέα νομοὺς: 1) τὸν νομὸν Κοζάνης, 2) τὸν νομὸν Φλωρίνης, 3) τὸν νομὸν Πέλλης, 4) τὸν νομὸν Κιλκίς, 5) τὸν νομὸν Θεσσαλονίκης, 6) τὸν νομὸν Χαλκιδικῆς, 7) τὸν νομὸν Σερρών, 8) τὸν νομὸν Δράμας καὶ 9) τὸν νομὸν Καβάλλας.

Ἡ πρωτεύουσα κάθε νομοῦ σημειώνεται εἰς τὸν πίνακα (σελ. 135) μὲ παχύτερα στοιχεῖα.

Ἀσκήσεις.— 1. Σχεδιογράφησε τὴν παραλιακὴν γραμμὴν τῆς Μακεδονίας καὶ σημείωσε εἰς αὐτὴν τὰς παραλίους πόλεις.— 2. Δεῖξε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην.— 3. Ποῖαι πόλεις τῆς Μακεδονίας συνδέονται σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Θεσσαλονίκην;— 4. Διατί ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης - Σερρῶν κάμνει τόσο μεγάλην καμπήν;— 5. Ποίαι πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης μὲ τὸ αὐτοκίνητον ἀπὸ τὴν Λάρισαν ἕως τὴν Φλώριναν;— 6. Πῶς θὰ ὑπάγῃς ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τὴν Καστορίαν; ἀπὸ ποίας πόλεις θὰ διέλθῃς;— 7. Εἰς ποίους τόπους τῆς Μακε-

δονίας έγιναν μεγάλοι μάχαι κατά τους πολέμους τοῦ 1912 καὶ 1913 ;
—8. Εὔρε την πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ ὁλοκλήρου τῆς Μακεδονίας.
Σύγκρινε τὴν Μακεδονίαν μὲ τὴν Στερεάν καὶ μὲ τὴν Θεσσαλίαν μᾶζι
α') ὡς πρὸς τὸν πληθυσμόν, β') ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν σιτηρῶν καὶ
καπνῶν καὶ γ') ὡς πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους	Ὁ ρ ῆ : Γράμμος (2520 μ.), Βόϊον, Βαρνοῦς (2330 μ.), Βίτσι, Σινιάτσικον, Μπούρινος, Βόρας (2500 μ.), Βέρμιον (2000 μ.), Χάσια, Καμβούνια, Πιέρια, Ὀλυμπος (2918 μ.), Κερκίνη (2000 μ.), Μενοίκιον, Φαλακρόν, Μούντζινος, Βερτίσκος, Χορτιάτης, Χολομών, Κερδύλλιον, Παγγαῖον, Σύνβολον, Ἄθως (2000 μ.). Ὁ ρ ο πέδια : τῶν Δεσσαρητικῶν λιμνῶν, τῆς Ὁρεστιάδος, τῆς Πελαγονίας, τῆς Πτολεμαίδος. Β α θ ύ πε δ α : τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν, τῆς Δράμας.					
Ποταμοὶ	Ἀλιάκμων, Ἀξιός, Νέστος, Ἐχέδωρος.					
Λίμναι	Βρυγητὶς (Πρέσπα), Βεγορίτις (Ὀστρόβου), Καστορίας, Δοϊράνης, Βόλβη, Λαγκαδᾶ.					
Γεωργικὴ παραγωγὴ τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιεργείας	Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα		Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς		
	Σιτηρὰ	5.400.000		2.980.000.000		
	Ὀσπρία	270.000		146.000.000		
	Λαχανικά, γεώμηλα . . .	170.000		230.000.000		
	Καπνά, βάμβαξ	225.000		2.350.000.000		
	Ἀμπελοι	165.000		146.000.000		
	Κάστανα, ἀμύγδαλα, κάρυδια	—		26.000.000		
Κτηνοτροφία : Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	452.000	99.000	24.000	183.000	935.000	100.000

Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χμ.	
Κοζάνης	6297	195.000	31	Κοζάνη 14, Γρεβενὰ 4, Σιάτιστα 3, Πτολεμαῖς 6.
Φλωρίνης	3502	145.000	42	Φλώρινα 15, Καστοριά 8.
Πέλλης	2720	110.000	41	Ἑδεσσα 11, Γιαννιτσὰ 8, Ἀρδέα.
Θεσσαλονίκης	6308	625.000	83	Θεσσαλονίκη 250, Κατερίνη 10, Βέροια 15, Νάουσα 10, Λαγκαδάς.
Κιλκίς	2505	90.000	36	Κιλκίς 6, Γουμένιτσα.
Χαλκιδικῆς	3205	80.000	22	Πολύγυρος 3, Ἀρναία.
Σερρῶν	4055	210.000	51	Σέρραι 30, Νιγρίτα 7, Σιδηρόκαστρον 7, Ζίχνα.
Δράμας	3495	135.000	38	Δράμα 32.
Καβάλλας	2170	135.000	62	Καβάλλα 50, Πράβιον, Χρυσόπολις.
Ἅγιον Ὄρος	340	5.000	17	Καρναί.
Ὅλη ἡ Μακεδονία	34.600	1.630.000		

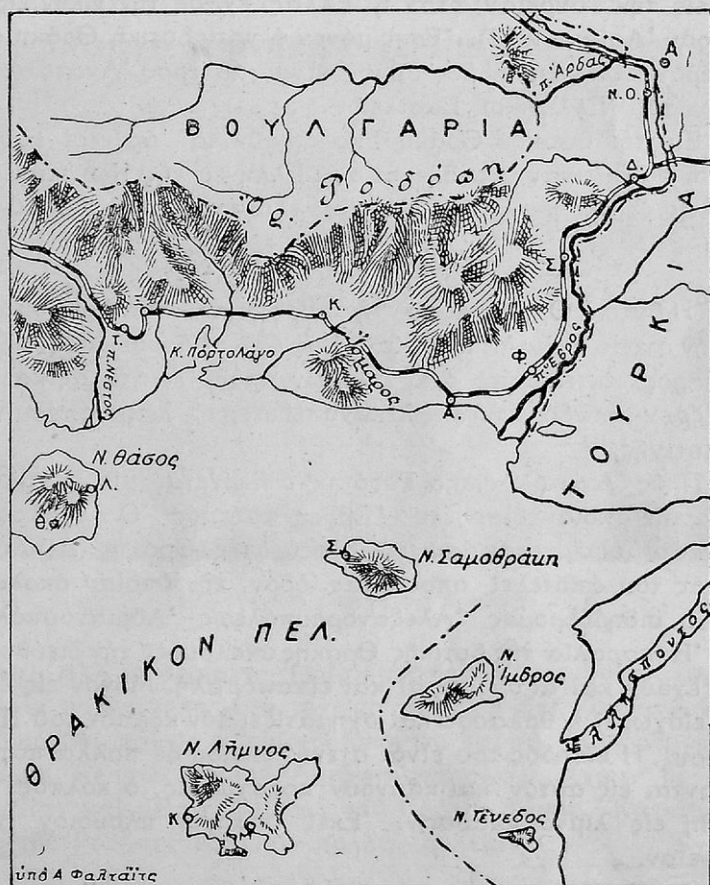
4. Η ΘΡΑΚΗ

1. Ποῖος ποταμὸς χωρίζει τὴν Θράκην ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ; — 2. Ἀκολούθησε τὴν γραμμὴν τῶν συνόρων μας ἀπὸ τὸ σημεῖον ὅπου διασταυρῶνεται μὲ τὸν Νέστον ποταμὸν ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἑβρου. Περιέγραψε κατὰ τὸν χάρτην τὴν διεύθυνσιν τῆς συνοριακῆς αὐτῆς γραμμῆς. Ὁ Ἑβρος διαιρεῖ τὴν Θράκην εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν. —

3. Ποία εἶναι ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς δυτικῆς Θράκης κατὰ τὸν χάρτην ;— 4. Εὕρε εἰς τὸν χάρτην τὴν Τσατάλτζαν.

Α'. ΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΙΣ

Ἡ Θράκη ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολάς τοῦ Νέστου ἕως τὴν Προποντίδα καὶ ἕως τὴν Μαύρην Θάλασσαν. Ὡς φυσικὸν ὄριον

106. Χάρτης τῆς δυτικῆς Θράκης (Κλίμαξ 1:2.000.000).

πρὸς Βορρᾶν ἔχει τὸν Αἶμον. Εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ ἔχει τὸν μεγαλύτερον ποταμὸν καὶ τὴν μεγαλύτεραν πεδιάδα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Καί τήν Θράκην ὅλην δέν τήν κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς. Τήν βορείαν Θράκην πρό πολλῶν ἐτῶν τήν κατέλαβον οἱ Βούλγαροι καί τήν ἑκαμαν βουλγαρικήν. Τήν νοτίαν Θράκην ἕως τήν Τσατάλτζαν τήν ἀπελευθέρωσεν ὁ στρατός μας κατὰ τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον (1919), ἀλλ' ἡ ἀνατολική Θράκη ἐπανήλθεν εἰς τήν Τουρκίαν, ὅταν ἡ Ἑλλάς ἔχασε τήν νίκην εἰς τήν Μικράν Ἀσίαν (1922). Ἔτσι μόνον ἡ νοτιοδυτική Θράκη εἶναι σήμερον ἐλληνική, ὁ δὲ Ἔβρος εἶναι τὸ πρὸς Ἀνατολὰς σύνορον τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Εἰς τήν δυτικήν Θράκην κατοικοῦν καί ἄρκετοὶ Τοῦρκοι. Οὗτοι παρέμειναν, ἐπεὶ καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηρέθησαν ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ δυτικὴ Θράκη κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους ὁμοιάζει μὲ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἐδῶ αἱ ὄροσειραι (Ροδόπη, Ἴσμαρος) ἐκτείνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ σχηματίζουν μετὰ τῶν ἐν λεκανοπέδιον, τὸ λεκανοπέδιον τῆς Κομοτινῆς.

Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Ροδόπης ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς, τὴν ὅποιαν διαρρέει ὁ Ἔβρος ποταμός. Ὁ μέγας αὐτὸς ποταμὸς ἔρχεται ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Θράκης. Δι' αὐτὸ ἡ κοιλάς του ἀποτελεῖ σπουδαίαν ὁδόν, τὴν ὅποιαν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ σιδηρόδρομος Ἀλεξανδρουπόλεως - Ἀδριανουπόλεως.

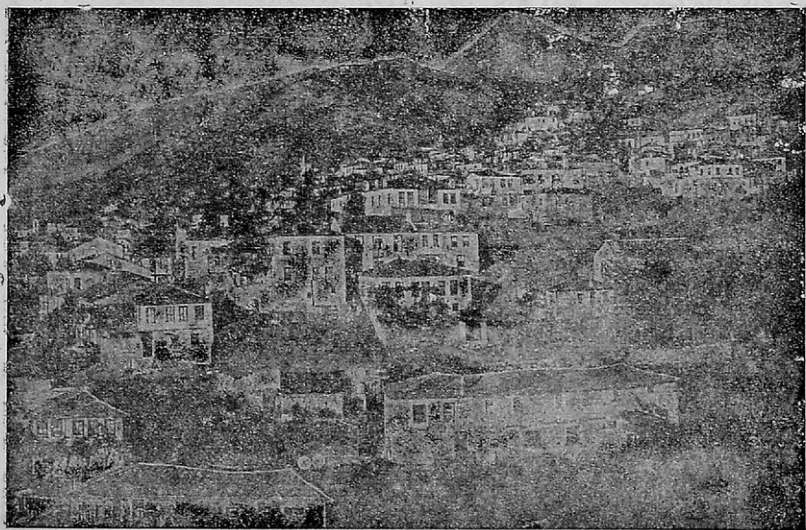
Ἡ παραλία τῆς δυτικῆς Θράκης ἀκολουθεῖ τὴν διεύθυνσιν, ποὺ ἔχουν καὶ αἱ ὄροσειραι καὶ εἶναι ὁμαλή. Μόνον εἰς ἓν μέρος εἰσχωρεῖ ἡ θάλασσα καὶ σχηματίζει τὸν κόλπον τοῦ **Πόρτο Λάγου**. Ἡ εἴσοδος του εἶναι στενὴ· ἐπεὶ δὲ πολλὰ ποτάμια χύνονται εἰς αὐτὸν καὶ κάμνουν προσχώσεις, ὁ κόλπος μετεβλήθη εἰς λιμνοθάλασσαν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πλούσιον ἰχθυοτροφεῖον.

Γ'. ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

1. Ἡ **περιοχὴ τῆς Ροδόπης**.—Εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Ροδόπης ἀπλώνεται μία πλατεῖα πεδιάς, ἡ ὅποια ἔχει τὸ ἴδιον ἔδαφος μὲ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὸ ἴδιον

κλίμα (ἡπειρωτικόν). Δι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ παράγεται ἡ ἰδία ἐκλεκτὴ ποιότης καπνοῦ (μυρωδάτος) καὶ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν καπνῶν.

Μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν καπνῶν ἀκμάζουν ἡ **Ξάνθη** (34.000 κάτ.) καὶ ἡ **Κομοτινὴ** (32.000). Πρὸ πάντων φημίζονται τὰ καπνὰ τῆς Ξάνθης, τὰ ὅποια εἶναι περι-

107. Μερικὴ ἄποψις τῆς Ξάνθης.

ζήτητα. Ἄλλ' ἡ περιοχὴ τῆς Κομοτινῆς εἶναι εὐφορωτάτη καὶ παράγει πολλὰ σιτηρὰ (σῖτον, σίκαλιν, κριθήν), λαχανικὰ καὶ ὀπωρικὰ. Αἱ πόλεις αὗται εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης - Ἀλεξανδρουπόλεως, ἔχουν δὲ συγκοινωνίαν καὶ μὲ τὸν λιμένα τοῦ Πόρτο Λάγου. Καὶ ἀπὸ τὰ δάση τῆς Ροδόπης ἐξάγουν πολλὴν ξυλείαν.

2. Ἡ περιοχὴ τοῦ Ἑβρου.— Εἰς τὸ θρακικὸν βαθύπεδον ὁ Ἑβρος ἔκαμε βαθείας προσχώσεις. Τὸ ἔδαφος τοῦ εἶναι στρωμένον μὲ μαλακὴν καὶ εὐφορον γῆν. Αἱ προσχώσεις αὐταὶ ἐξακολουθοῦν, ἐπειδὴ δὲν διηυθετήθη ἀκόμη ἡ κοίτη τοῦ

ποταμοῦ. Ἀπὸ τὰς συχνὰς δὲ πλημμύρας μένουν μεγάλα ἐκτάσεις πλησίον τοῦ Ἑβρου ἀκαλλιέργητοι.

Τὸ κλίμα εἰς τὰ παράλια εἶναι θαλάσσιον, εἰς μέρη μάλιστα προφυλαγμένα ἀπὸ τὸν βορρᾶν εὐρίσκομεν πευκά καὶ ἔλαιας. Ἄλλ' εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βαθυπέδου τὸ κλίμα εἶναι ἡπειρωτικὸν καὶ πολὺ ψυχρὸν κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὸ Σουφλί καὶ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν κατέρχεται τὸν χειμῶνα καὶ 20 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Τὸ θέρος ὅμως εἶναι

108. Χωρική τοῦ Διδυμοτείχου.
Ζυγίζει με ἐγγχωρίαν ξυλίνην
ζυγαριάν.

θερμόν' ὥστε τὸ κλίμα εἶναι κατὰλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν. Δι' αὐτὸ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Θράκης εἶναι γεωργοί, ἡ δὲ Θράκη παράγει πολλὰ σιτηρά. Εἰς ὕγρὰ καὶ βαλτώδη μέρη εὐδοκιμεῖ καὶ τὸ βαμβάκι, τὸ ρύζι καὶ τὸ σπασάμι.

Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑβρου εὐδοκιμεῖ πολὺ καὶ ἡ μορέα. Ἀπέραντοι μορεῶνες ἀπλώνονται εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σουφλίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τῆς Νέας Ὁρεστιάδος. Ἐκεῖ κάθε οἰκογένεια ἔχει τὸν μορεῶνα της, ὅπως ἄλλοι ἔχουν τὸ ἀμπέλι. Ὅπως δὲ ἄλλοι κατὰ τὸν τρυγητὸν ὅλοι, μεγάλοι καὶ μικροί, τρέχουν εἰς τὰ

ἀμπέλια, ἔτσι εἰς τὰ μέρη αὐτὰ κατὰ τοὺς μῆνας Ἀπρίλιον καὶ Μάιον τρέχουν εἰς τοὺς μορεῶνας, διὰ νὰ κόψουν φύλλα καὶ νὰ θρέψουν τοὺς μεταξοσκώληκας.

Ἡ δυτικὴ Θράκη ἔρχεται πρώτη εἰς τὴν παραγωγὴν μετάξης εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὸ Σουφλί μάλιστα (7.000 κάτ.) γίνεται μεγάλη ἀγορὰ κουκουλιῶν, εἰς δὲ τὸ Διδυμότειχον (9.000) ὑπάρχουν καὶ ἐργοστάσια μεταξωτῶν ὕφασμάτων. Τὸ Διδυμότειχον ἦτο κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν σπουδαία πόλις, διότι ἦτο ὁχυρωμένον με διπλᾶ τείχη (διδυμον τεῖχος)

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὅμως ἀνεπτύχθη περισσότερον ἡ Ἀλεξανδρούπολις (15.000 κάτ.), ἡ ὁποία ἐκτίσθη μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου καὶ εἶναι ὁ μόνος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς δυτικῆς Θράκης. Νέα πόλις εἶναι καὶ ἡ Νέα Ὁρεστιάς (4.000), εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἀδριανοῦπολιν.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ δυτικὴ Θράκη διαιρεῖται εἰς δύο νομούς: 1) τὸν νομὸν Ροδόπης μὲ ἔδραν τὴν Κομοτινὴν καὶ 2) τὸν νομὸν Ἐβρου μὲ ἔδραν τὴν Ἀλεξανδρούπολιν.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Γεωργικὴ παραγωγή	Εἶδη καλλιεργείας	Καλλιεργούμε- ναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἀξία τῆς πα- ραγωγῆς εἰς δραχμάς
τοῦ	Σιτηρὰ	1.330.000	842.000.000
ἔτους	Ὕσπρια	60.000	36 500.000
	Λαχανικά, γεώμηλα	63 000	71.000.000
	Καπνὰ	230.000	480.000.000
1936	Σησάμι	90.000	25.000.000
	Ἀμπελοὶ	34.000	40.000.000

Κτηνοτρο- φία :	Βόες, ἀγε- λάδες καὶ βούβαλοι	Ἱπποὶ	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἰγες	Χοῖροι
Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1936	140.000	10.500	1.600	470.000	296.000	21.000

Νομοὶ	Ἐπιφά- νεια εἰς τ.χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ.χμ.	
Ροδόπης	4351	195.000	45	Κομοτινὴ 32, Ξάνθη 34.
Ἐβρου	4233	145.000	84	Ἀλεξανδρούπολις 15, Σουφλί 7, Διδυμότειχον 9, Νέα Ὁρεστιάς 4.
Ἡ δυτικὴ Θράκη	8584	340.000		

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδίασε τὸ σχῆμα τῆς Δυτικῆς Θοράκης καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰς πόλεις καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἀπὸ τὸν σταθμὸν τοῦ Νέστου ἕως τὴν Ἀδριανούπολιν. Σχεδίασε καὶ τὴν ἀνατολικὴν Θοράκην ἕως τὴν Τσατάλτζαν.—2. Τὰ χλωρὰ κουκούλια, ποὺ παρήγαγον τὸ 1936 εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐξῆλθον 2.700.000 χιλιόγραμμα. Ἀπὸ αὐτὰ 600.000 χιλιόγραμμα παρήγαγεν ὁ νομὸς Ἑβρου. Τί ποσοστὸν ἀπὸ ὁλόκληρον τὴν παραγωγὴν ἀναλογεῖ εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν;—3. Σύγκρινε τὴν δυτικὴν Θοράκην μὲ τὴν Ἑπειρον κατὰ τὴν ἔκτασιν, κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ κατὰ τὴν κτηνοτροφίαν.—4. Διὰ τί ἡ δυτικὴ Θοράκη ἔχει διπλασίους βοῦς καὶ ἀγελάδας ἀπὸ τὴν Ἑπειρον, ἀλλὰ ἡμίονους 12 φορές ὀλιγωτέρους ἀπὸ αὐτήν;

Γ'. Η ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

1. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

1.—Ποίας χώρας βρέχει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος πρὸς Βορρᾶν καὶ ποίας πρὸς Δυσμᾶς; Ποία ξένη χώρα ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Αἰγαίου; Ποῖαι νῆσοι κλείουν τὸ Αἰγαῖον πρὸς Νότον;—2. Μὲ ποίας θαλάσσας συγκοινωνεῖ τὸ Αἰγαῖον πρὸς τὰ ΒΑ; Μὲ ποίας πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ΝΑ;—3. Ποῖαι νῆσοι εὐρίσκονται εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ Αἰγαίου; Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ποῖαι εἰς τὴν Τουρκίαν;—4. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου.—5. Ποίας νήσους τοῦ Αἰγαίου κατεῖχεν ἡ Ἰταλία καὶ μὲ ποῖον ὄνομα τὰς διακρίνομεν;

Α'. ΠΩΣ ΕἶΝΕ ΤΟ ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὁμοιάζει μὲ κλειστὴν θάλασσαν, διότι ἀπὸ τρεῖς μὲν πλευρὰς τὸ περιβάλλει ξηρά, ἀπὸ τὴν νοτίαν δὲ πλευράν του τὸ κλείει μία μακρὰ σειρὰ νήσων (Κύθηρα· Ἀντικύθηρα· Κρήτη· Κάσος· Κάρπαθος· Ρόδος).

Τὸ πέλαγος αὐτὸ φαίνεται ὡς νὰ εἶναι σπαρμένον μὲ νήσους. Πόθεν λοιπὸν προέρχεται τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν νήσων;

Κάποτε ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἡνωμένη μὲ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ δηλαδή ὅπου σήμερον εἶναι τὰ νερά τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὑπῆρχε ξηρά. Ἄλλ' ἡ ξηρὰ αὐτὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔχα-

μήλωσεν, «ἐβούλιαξε»· τὰ νερά τῆς θαλάσσης ἐσκέπασαν τὰ χαμηλότερα μέρη· τὰ ὑψηλότερα, καθὼς καὶ τὰ βουνά, ἔμειναν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· αὐτὰ εἶναι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου.

Β'. ΑΙ ΠΑΡΑΛΙΑΙ ΚΑΙ Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καθὼς εἶπομεν, εἶναι γεμάτον ἀπὸ νήσους. Αἱ νῆσοι αὐταὶ ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ γέφυραν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ διευκολύνουν πολὺ τὰ ταξίδια. Ἔτσι τὸ πέλαγος αὐτό, ἀντὶ νὰ χωρίζῃ, ἐνώνει τὰς χώρας, ποὺ βρέχει μὲ τὰ νερά του.

Ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου εἶναι πλούσια εἰς κόλπους καὶ τὰ πλοῖα εὐρίσκουν ἀσφαλεῖς λιμένας. Ἔτσι ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον διευκολύνονται καὶ πολλοὶ ἐμπορικὸι λιμένες ἀνεπτύχθησαν εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου (Πειραιεύς, Βόλος, Θεσσαλονίκη, Καβάλλα κ.τ.λ.).

Ἐπὶ πλεόν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι μὲν κλειστὴ θάλασσα, ἀλλ' ἔχει καὶ τρεῖς φυσικὰς ἐξόδους· ἡ μία εἶναι εἰς τὰ ΒΑ πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ αἱ ἄλλαι δύο εἰς τὰ ΝΑ καὶ εἰς τὰ ΝΔ πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἔτσι τὸ Αἰγαῖον ἀποτελεῖ μίαν μεγάλην ὁδόν, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Μεσόγειον μὲ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἡ γεωγραφικὴ λοιπὸν θέσις τοῦ Αἰγαίου συντελεῖ, ὥστε νὰ εἶναι τοῦτο ἡ σπουδαιότερα θάλασσα τῆς Ἑλλάδος.

Γ'. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ἀναλόγως τῆς θέσεως, τὴν ὁποῖαν ἔχουν αἱ νῆσοι εἰς τὸ Αἰγαῖον, τὰς διαιροῦμεν εἰς βορείας, εἰς δυτικάς, εἰς ἀνατολικὰς καὶ εἰς νοτίας νήσους.

1. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Αἱ νῆσοι τοῦ βορείου Αἰγαίου εἶναι πέντε: ἡ Θάσος (12.000 κάτ.), ἡ Σαμοθράκη (4.000), ἡ Λήμνος (24.000), ἡ Ἰμβρος (10.000) καὶ ἡ Τένεδος (3.000).

Τὸ κ λ ῖ μ α εἰς τὰ βόρεια τοῦ Αἰγαίου, κατὰ τὸν χειμῶνα, εἶναι ψυχρόν, ἐπεὶδὴ ἐπικρατοῦν οἱ ψυχροὶ βορειοανατολικοὶ

ἄνεμοι. Ἐνεκα τούτου εἰς τὰς νήσους αὐτὰς μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀειθαλῆ φυτὰ, καθὼς ἡ λεμονέα καὶ ἡ πορτοκαλέα, δὲν εὐδοκιμοῦν.

Ἡ **Θάσος** καὶ ἡ **Σαμοθράκη** εἶναι πολὺ ὀρειναί. Τὰ βουνὰ των εἶναι ὑψηλὰ καὶ τὰ στολιζοῦν ὥραϊα δάση ἀπὸ πεῦκα, πρίνους, ἔλατα καὶ δρυς. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοί των, πρὸ πάντων τῆς Σαμοθράκης, ζοῦν κυρίως ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τῶν ξυλανθράκων. Ἡ **Θάσος** ἔχει καὶ λευκώτατα μάρμαρα καὶ μεταλλεύματα ψευδαργύρου. Αἱ κυριώτεραι κωμποδαίεις τῆς εἶναι ἡ **Παναγία** καὶ ὁ **Θεολόγος**.

109. Σπίτι χωρικὸ τῆς Λήμνου με «ἀξάτα» (ἐξώστην) καὶ «κουβούκλι» διὰ τὸν φοῦρνον.

Ἡ **Λήμνος** ἔχει βουνὰ χαμηλά, ἀλλ' εἶναι τελείως γυμνὰ ἀπὸ δάση· διότι οἱ κάτοικοί τῆς τρέφουν πολλὰ ποίμνια καὶ προτιμοῦν νὰ ἔχουν βοσκοτόπους. Εἰς τὰς κοιλάδας εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἄμπελος, ἡ συκὴ καὶ ἡ ἀμυγδαλὴ, εἰς δὲ τὰ πεδινὰ μέρη παράγεται κριθὴ καὶ βάμβαξ ἀρίστης ποιότητος. Ἐκλεκτὸν εἶναι καὶ τὸ μέλι τῆς Λήμνου.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Κάστρον**. Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς ὑπάρχει ἕνας μέγας καὶ ἀσφαλῆς λιμὴν, ὁ λιμὴν τοῦ **Μούδρου**. Αὐτὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἐχρησίμευσεν ὡς ὀρμητήριον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Αἱ δύο ἄλλαι νῆσοι, ἡ **Ἰμβρος** καὶ ἡ **Τένεδος**, ἔχουν μὲν ἑλληνικώτατον πληθυσμόν, ἀλλ' ἀνήκουν τώρα εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ **Ἰμβρος** παράγει τὰ ἴδια προϊόντα μετὰ τὴν Λήμνον, ἡ δὲ **Τένεδος** παράγει κυρίως οἶνον.

2. Αἱ νῆσοι τοῦ δυτικοῦ Αἰγαίου

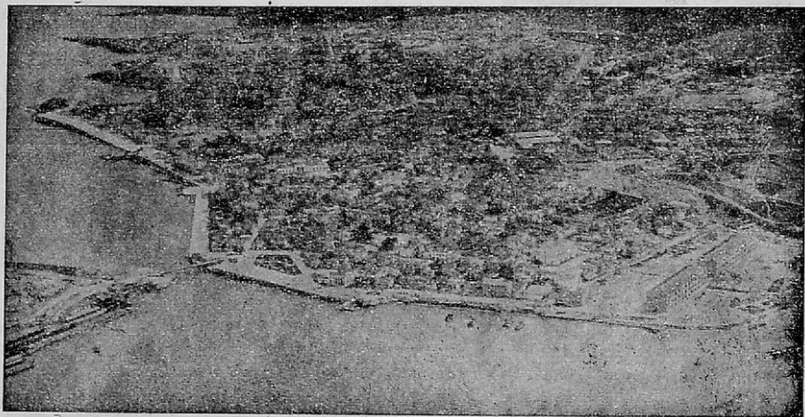
Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Αἰγαίου πελάγους περιλαμβάνει τὴν **Εὐβοίαν** καὶ δύο συμπλέγματα νήσων, τὰς **βορείας Σποράδας** καὶ τὰς **Κυκλάδας**.

1. Ἡ Εὐβοία.

(150.0000 κάτοικοι)

Μία στενή λωρίς θαλάσσης χωρίζει τὴν Εὐβοίαν ἀπὸ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὁ πορθμὸς τοῦ Εὐρείπου. Τὸ πλάτος του εἶναι 40 μέτρων καὶ τὸ βάθος του $8\frac{1}{2}$ μέτρων. Δι' αὐτὸ κατεσκευάσαν ἐκεῖ μίαν σιδηρᾶν γέφυραν καὶ ἔτσι ἡ νῆσος ἐνώνεται μὲ τὴν ἀπέναντι ξηρὰν.

Ἡ γέφυρα αὕτῃ εἶναι κινητὴ, δηλ. ἀνοίγει καὶ κλείει· ἔτσι

110. Ἡ Χαλκὶς καὶ τὸ Στενὸν τοῦ Εὐρείπου μὲ τὴν κινητὴν γέφυραν (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ἀφήνει τὰ πλοῖα νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ ἓν μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου εἰς τὸ ἄλλο. Συμβαίνει ὅμως ἐκεῖ ἓνα περίεργον φαινόμενον· ἐπὶ $6\frac{1}{2}$ ὥρας τὰ νερὰ τρέχουν ὡς ποταμὸς ὀρμητικὸς ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ πρὸς τὸ νότιον καὶ ἐπὶ ἄλλας $6\frac{1}{2}$ ὥρας ἀναβαίνουν ἀντιθέτως ἀπὸ τὸ νότιον μέρος πρὸς τὸ βόρειον. Δι' αὐτὸ τὰ πλοῖα εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ περιμένουν, ἕως ὅτου ἡρεμήσουν τὰ νερὰ καὶ ἀλλάξη τὸ ρεῦμα. Ἄλλως δὲν ἔμπορουν νὰ περάσουν. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ λέγεται **π α λ ῖ ρ ρ ο ι α**.

Όπως μᾶς δεικνύει ὁ χάρτης (βλ. εἰκ. 59), ἡ Εὐβοία ὁμοιάζει κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους μὲ τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Εἶναι μὲν ὄρεινῇ, ἀλλ' ἔχει καὶ μικρὰς καὶ εὐφόρους πεδιάδας. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Χαλκίδος, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται Ληλάντιον

111. Χωρική τῆς Ἁγίας Ἄννης, μὲ τὴν πολυκέντητον τοπικὴν ἐνδυμασίαν.

(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

πεδῖον, καὶ ἡ πεδιάς τοῦ Ξηροχωρίου. Ἐκεῖ οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὰ σιτηρά, τὰ ὅσπρια, τὴν ἄμπελον, τὴν ἐλαίαν, τὴν συκὴν, τὴν λεμονέαν καὶ τὴν πορτοκαλέαν. Ἐκλεκτοὶ εἶναι οἱ οἶνοι τῆς Χαλκίδος, περίφημα τὰ σῦκα τῆς Κύμης, ἄφθονα δὲ τὰ καρῦδια καὶ τὰ λεμόνια ὅλης τῆς νήσου.

Τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα (Δίρφυς, Ὀχη, Κανδήλι). Τὰ περισσότερα στολίζονται μὲ ὠραῖα δάση, ἔχουν δὲ καὶ βοσκήν διὰ τὰ ποίμνια. Πρὸ πάντων ἡ περιοχή τῆς Καρύστου προμηθεύει πολλὰ σφάγια εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ ὀρυκτὰ ἔχουν τὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας πολλά, καθὼς π. χ. λιγνίτην εἰς τὴν Κύμην καὶ τὸ Ἀλιβερίον, λευκόλιθον εἰς τὴν Λίμνην, χρῶμιον κ.τ.λ.

Καθὼς εἶδομεν, ἡ Εὐβοία εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου πλησιάζει τόσον πολὺ πρὸς τὴν Στερεάν, ὥστε μὲ μίαν γέφυραν ἐνώνεται μὲ αὐτὴν. Δι' αὐτὸ ὅλαι αἱ ὁδοὶ τῆς νήσου

διευθύνονται πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ ἐκεῖ ἀνεπτύχθη ἡ μεγαλύτερα τῆς πόλις, ἡ Χαλκὶς (17.000 κάτ.).

Εἰς αὐτὴν συγκεντρώνονται τὰ περισσότερα προϊόντα τῆς νήσου καὶ στέλλονται εἴτε μὲ τὰ πλοῖα εἴτε μὲ τὸν σιδηρόδρομον εἰς ἄλλας πόλεις· διότι ἡ Χαλκὶς ἔχει καὶ σιδηροδρομικὴν

συγκοινωνίαν με τὰς Ἀθήνας. Εἶναι δὲ ὠραία πόλις με δροσερὸν κλίμα. Ἡ κίνησις τῆς αὐξάνει κατὰ τὸ θέρος, ἐπειδὴ πολλοὶ πηγαίνουν τότε εἰς τὴν Αἰδηψὸν διὰ λουτρά.

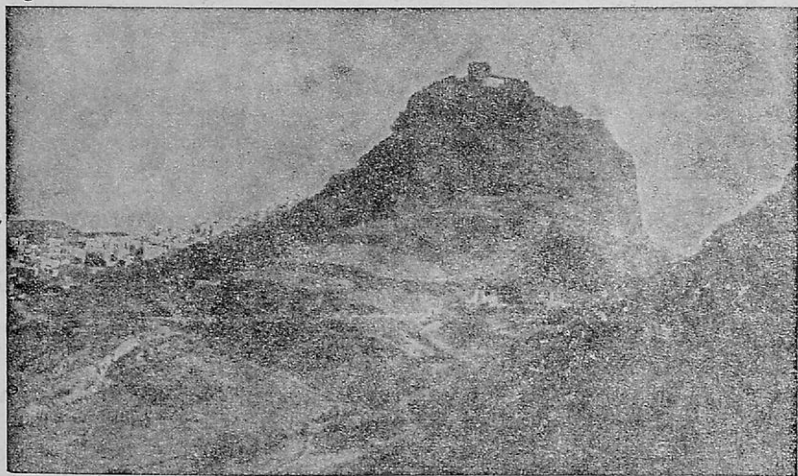
Αἱ κυριώτεραι κωμοπόλεις τῆς νήσου εἶναι ἡ Κύμη, ἡ Ἴστιαία (Ξηροχώριον), ἡ Λίμνη, ἡ Ἀγία Ἄννα, τὸ Ἀλιβέριον, ἡ Κάρυστος.

Ἡ Εὐβοία ἀποτελεῖ ἰδιαιτερον νομόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν καὶ αἱ βόρειαι Σποράδες.

2. Αἱ βόρειαι Σποράδες.

(13.500 κάτοικοι).

Πρὸς Βορρᾶν τῆς Εὐβοίας εὐρίσκονται διάφοροι νῆσοι. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι ἡ Σκῦρος (3.000 κάτ.), ἡ Σκόπελος (6.000) καὶ ἡ Σκιάθος (3.500).

112. Ἀποψις τῆς Σκύρου.

Αἱ νῆσοι αὗται εἶναι βραχώδεις, ἀλλ' ὅπου ὑπάρχει χῶμα εἶναι πολὺ εὐφοροί. Τὰ προϊόντα τῶν εἶναι οἶνος, ἔλαιον καὶ ὀπωρικά. Προπάντων τὰ ἀχλάδια τῆς Σκοπέλου εἶναι περίφημα, καθὼς καὶ τὸ τυρὶ τῆς Σκύρου.

Ἡ Σκῦρος φημίζεται καὶ διὰ τὰ σπιτία της, τὰ ὅποια εἶναι μὲν μικρά, ἀλλ' ἔχουν ὥραϊαν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν. Καὶ τὰ

113. Ἐσωτερικὸν σκυριανοῦ σπιτιοῦ μὲ ὥραϊα καὶ χαρακτηριστικὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη, προϊόντα τῆς τοπικῆς λαϊκῆς βιομηχανίας.

(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

ἔπιπλα καὶ τὰ σκεύη των, καθὼς καὶ τὰ κεντήματα, εἶναι δείγματα ὥραϊας λαϊκῆς τέχνης.

Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων αὐτῶν ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν ἀλιείαν, ἰδίως τῶν ἀστακῶν.

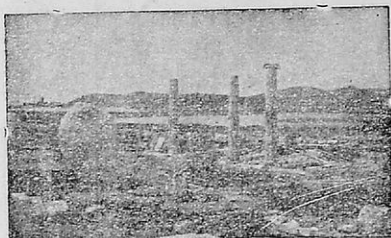
3. Αἱ Κυκλάδες.

(140.000 κάτοικοι)

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν Ἀτικὴν εὐρίσκονται αἱ Κυκλάδες νῆσοι; Ποῖον μέρος τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατέχουν; — 2. Εὗρε τὴν νῆσον Σῦρον καὶ ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας ἀπὸ τὰς Κυκλάδας νήσους.

α') Όνομα.

Πλησίον της Σύρου υπάρχει μία μικρά νήσος, ή Δήλος. Τήν νησίδα αὐτήν οἱ ἄρχαιοι Ἑλληνες τήν ἐθεώρουν ἱεράν, διότι

115. Ῥεῖπια τῆς Δήλου.

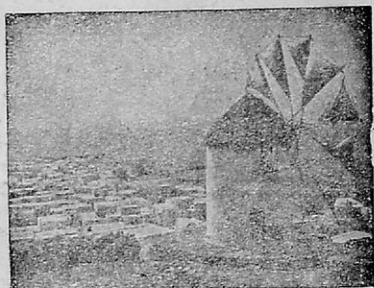
ἐπίστευον, ὅτι εἰς αὐτήν ἐγεννήθησαν δύο θεοί, ὁ Ἀπόλλων καί ἡ Ἄρτεμις. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλαι αἱ ἄλλαι νῆσοι ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ κύκλον γύρω εἰς τήν ἱεράν νῆσον, δι' αὐτὸ τὰς ὠνόμασαν Κυκλάδας.

Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ τὰς Κυκλάδας εἶναι: ἡ Κέα, ἡ Κύβητος, ἡ Σέριφος, ἡ Σίφνος, ἡ

Μήλος, ἡ Σύρος, ἡ Πάρος, ἡ Ἴος, ἡ Θήρα (Σαντορίνη), ἡ Ἄνδρος, ἡ Τήνος, ἡ Μύκονος, ἡ Νάξος, ἡ Ἀμοργός.

β') Κλίμα.

Εἰς τήν περιοχὴν τῶν Κυκλάδων ὁ χειμὼν εἶναι γλυκύτερος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ θέρος δροσερώτερον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸν χειμῶνα φυσοῦν συχνὰ οἱ βόρειοι ἄνεμοι, αἱ Κυκλάδες δὲν ἔχουν πολλὰς βροχάς. Εἰς μερικὰς μάλιστα νήσους τὸ κλίμα εἶναι ξηρότερον καὶ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχουν πηγαί, δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι εἰς τὰς περισσοτέρας νήσους μαζεύουν τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς εἰς στέρνas.

116. Ἡ Μύκονος
 με τοὺς ὠραίους ἀνεμομύλους.
 (Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

Εἰς τὰς Κυκλάδας ἐκτὸς τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῶν ἐσπεριδοειδῶν εὐδοκίμεῖ ἡ σταφιδάμπελος· τὴν καλλιεργοῦν κυρίως εἰς τὴν Νάξον, τὴν μεγαλύτεραν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας.

γ') Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.

Αἱ Κυκλάδες εἶναι ὄρειναι καὶ πετρώδεις· δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν γίνονται ναυτικοὶ καὶ ἄλιεῖς. Ὅσοι καταγίνονται μὲ τὴν γεωργίαν, καλλιεργοῦν τὴν κριθὴν καὶ τὸν σῖτον, τὰ ὅσπρια, ἰδίως τὰ ρεβίθια, τὴν ἄμπελον, τὸν καπνὸν καὶ τὰ λαχανικά. Τὰ λαχανικά μάλιστα τῆς Σύρου γίνονται πρῶϊμα καὶ τὰ πωλοῦν μὲ καλὴν τιμὴν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκλε-

117. Ἡ Τήνος μὲ τὴν μονὴν τῆς Εὐαγγελιστρίας (ἀπὸ ἀεροπλάνου), ὅπου κατ' ἔτος συρρέουν χιλιάδες προσκυνητῶν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

κτοὶ εἶναι οἱ οἶνοι τῆς Νάξου καὶ τῆς Σαντορίνης, τὰ πορτοκάλια καὶ τὰ μανδαρίνια τῆς Ἀνδρου, ἡ φάβα τῆς Σαντορίνης, τὸ τυρὶ τῆς Νάξου, τῆς Ἀμοργοῦ καὶ τῆς Μυκόνου.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους εὐρίσκουν ἔργασίαν καὶ εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τὰ μεταλλεῖα τῶν νήσων. Διότι πολλαὶ ἀπὸ αὐτὰς ἔχουν ὑπὸ τὸ ἔδαφός των πολλὰ καὶ διάφορα ὀρυκτά. Π.χ. εἰς τὴν Νάξον ἐξάγουν σμύριδα, ἡ ὁποία εἶναι μοναδική

εις τὸν κόσμον, εἰς τὴν Σέριφον, τὴν Κύθον καὶ τὴν Σίφνον ἐξάγουν μεταλλεύματα σιδήρου, εἰς τὴν Σίφνον καὶ τὴν Μύκον μεταλλεύματα μολύβδου, εἰς τὴν Μῆλον θείον καὶ μυλό-
παιρες, εἰς τὴν Πάρον λευκὰ μάρμαρα κ.τ.λ.

Ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ὀρυκτὰ τῶν Κυκλάδων εἶναι ἡ θή-
ρα ἱκὴ ἢ γῆ, τὴν ὁποῖαν ἐξά-
γουν εἰς τὴν Θήραν καὶ τὴν
χρησιμοποιοῦν διὰ τὴν κατα-
σκευὴν τοιμέντων, πλίνθων κ.ἄ.
Ἡ γῆ αὕτη εἶναι πολὺ ἐλα-
φρὰ καὶ ὁμοιάζει μὲ στάκτην·
προήλθεν ἀπὸ παλαιὰς ἐκρή-
ξεις τοῦ ἡφαιστείου, τὸ
ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὸ μέσον
τοῦ κόλπου τῆς Θήρας. Ἐκεῖ
δηλαδὴ ὑπάρχει ἓν ἄνοιγμα
τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ὁποῖον, ὡς
ἀπὸ μίαν καπνοδόχον, βγαί-

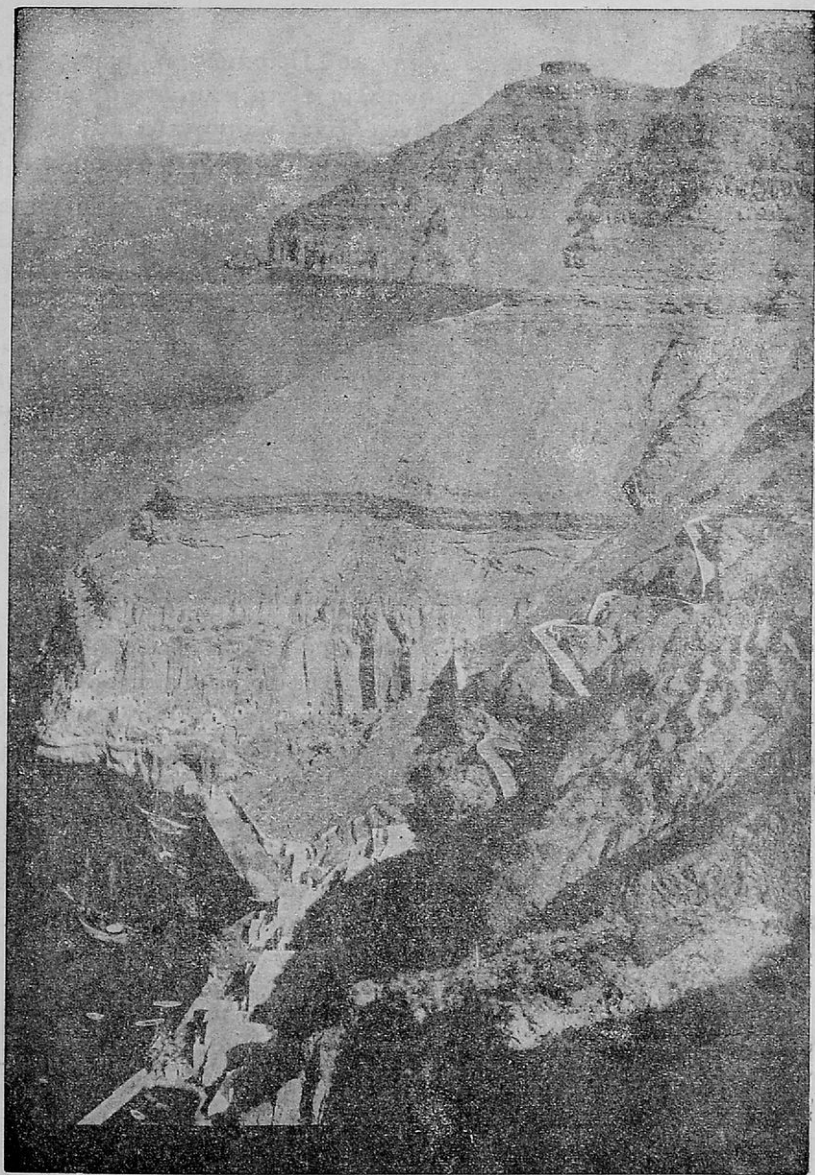
118. Σίφνος. Τὰ σπίτια εἰς τὰς
Κυκλάδας ἔχουν ἐπίπεδον στέγην
(δῶμα), στρωμένην μὲ πηλὸν
καὶ εἶναι κατάλευκα.

νουν καπνὸς καὶ ἀέρια πνιγρὰ· κάποτε καὶ στάκτη καὶ πέ-
τρες καυτὲς ἐκσφενδονίζονται καὶ πίπτουν μακρὰν ὡς βροχή.
Τότε λέγομεν, ὅτι τὸ ἡφαιστεῖον ἐνεργεῖ ἢ εὐρίσκεται ἐν
ἐκρήξει. Αἱ τελευταῖαι τοῦ ἐκρήξεως εἶναι τοῦ 1925, τοῦ
1928 καὶ τοῦ 1939.

δ') Ὁ πληθυσμὸς τῶν Κυκλάδων.

Μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἑκτασιν ἀπὸ ὅλας τὰς Κυκλάδας
εἶναι, ὡς εἶπομεν, ἡ Νάξος (20.000 κάτ.), ἀκολουθοῦν δὲ κατὰ
σειρὰν ἡ Ἄνδρος (18.000), ἡ Πάρος (10.000), ἡ Τήνος (12.000),
ἡ Μῆλος (5.000), ἡ Ἀμοργὸς (3.000).

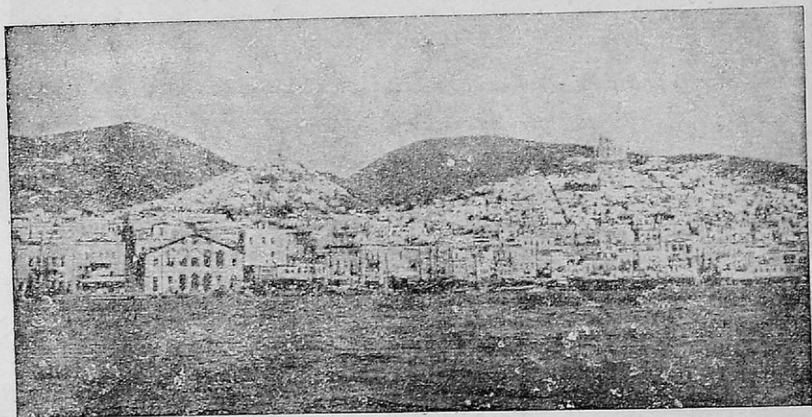
Περισσότερους ὅμως κατοίκους ἔχει ἡ Σύρος (28.000), ἡ
ὁποία ἔχει καλὸν λιμένα καὶ θέσιν κεντρικὴν ἀνάμεσα εἰς τὰς
Κυκλάδας. Δι' αὐτὸ ἡ Ἐρμούπολις (22.000), ἡ πρωτεύουσα τῆς
Σύρου, εἶναι κέντρον ἐμπορικῆς καὶ ναυτιλιακῆς κινήσεως καὶ
πρωτεύουσα ὁλοκλήρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Ἄλλοτε μάλι-
στα ὁ λιμὴν τῆς Σύρου ἀπετέλει σπουδαῖον σταθμὸν τῆς συγ-
κοινωνίας, εἰς τὸν ὁποῖον προσήγγιζαν καὶ πολλὰ ξένα πλοῖα·

119. Ὁ λιμὴν τῆς Θήρας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀναβαίνουν εἰς τὰ χωριά
μὲ σκαλοπάτια. Εἰς τὰ σκοτεινόχρωμα τοιχώματα διακρίνονται τὰ
διάφορα στρώματα τῆς λάβας.

(Φωτογραφία Νέλλης)

άλλ' ἀφ' ὅτου ἀνεπτύχθη ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς, ἡ κίνησις τῆς Σύρου ὀλιγόστευσεν. Ἡ Ἑρμούπολις εἶναι κτισμένη ἀμφιθεατρικῶς καὶ ἔχει εὐρύχωρον λιμένα. Ἐχει ναυπηγεῖα καὶ δεξαμενάς, εἰς τὰς ὁποίας καθαρίζονται καὶ μεγάλα ἀτμόπλοια·

120. Ἡ Ἑρμούπολις.

ἔχει δὲ καὶ πολλὰ ἐργοστάσια, καθὼς ὑφαντουργεῖα, βυρσοδεψεῖα, ὑαλουργεῖα, ἐργοστάσια κατασκευῆς λουκουμίων κ. ἄ.

Πυκνὸν πληθυσμὸν (10.000) ἔχει καὶ ἡ Θήρα, διότι ἔχει ἔδαφος πολὺ εὐφορὸν καὶ εἶναι ὅλη κατὰφυτος ἀπὸ ἀμπέλια.

3. Αἱ νῆσοι τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου

Αἱ νῆσοι τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου εἶναι 4: ἡ Λέσβος (150.000 κάτ.), ἡ Χίος (75.000), ἡ Σάμος (60.000) καὶ ἡ Ἰκαρία (11.000).

1. Ἡ Λέσβος.

Ἡ Λέσβος, ἐνῶ κατὰ τὴν ἑκτασιν εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὸ ἥμισυ τῆς Εὐβοίας, κατὰ τὸν πληθυσμὸν εἶναι ἴση μὲ αὐτήν. Διότι δὲν εἶναι τόσον ὀρεινὴ, ὅσον ἡ Εὐβοία. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς, ὁ Ὀλυμπος, εἶναι χαμηλότερον ἀπὸ τὸν Ὑμηττόν. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἔδαφος τῆς Λέσβου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινὸν καὶ πολὺ εὐφορὸν, δι' αὐτὸ ἡ νῆσος αὐτὴ ἡμπορεῖ νὰ συντηρῇ πυκνὸν πληθυσμὸν. Ἐπειδὴ καὶ τὸ κ λ ῖ μ α τῆς εἶναι γλυκύ, ὅλη ἡ νῆσος εἶναι κατὰφυτος ἀπὸ ἐλαίας, πεῦκα, βα-

λανιδιές και άλλα δένδρα. Ἡ ἐλαία φυτρώνει μόνη της εἰς τοὺς λόφους και ἀποτελεῖ ὁλόκληρα δάση. Ὡραῖον θέαμα παρουσιάζουν πρὸ πάντων οἱ κόλποι τῆς Γέρας και τῆς Καλλονῆς, ἐπειδὴ τοὺς περιστοιχίζουν καταπράσινοι λόφοι. Ἡ Λέσβος παράγει σιτηρὰ πολλὰ, ὕσπρια, ἄφθονον ἔλαιον, οἶνον, σὺκα, μέταξαν. Πολλὰ εἶναι και τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας και τῆς ἀλιείας, καθὼς και τὰ ὀρυκτὰ (μόλυβδος, λευκόλιθος).

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Μυτιλήνη** (30.000 κάτ.) συγκεντρώνει ὅλην τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν. Αὕτη, καθὼς και τὸ **Πλωμάριον** (7.000), ἔχει και μεγάλα ἐργοστάσια ἐλαιουργίας και σαπωνοποιίας. Πολλὰ και σπουδαῖα εἶναι και αἱ ἄλλαι κωμοπόλεις τῆς νήσου: ἡ Ἑρεσσός, ἡ Καλλονή, ἡ Ἀγιάσος, ἡ Μήθυμνα και ὁ Πολύχνιτος (7.000), ὅπου ὑπάρχουν σπουδαῖα ἱματικά πηγαὶ και μεγάλη ἀλυκή.

2. Ἡ Χίος.

Ἡ Χίος εἶναι περισσότερον ὀρεινὴ και πετρώδης ἀπὸ τὴν Λέσβον, ἀλλ' ἔχει πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Δι' αὐτὸ και αὕτη ἔχει πυκνὸν πληθυσμόν. Εἶναι δὲ και οἱ κάτοικοι τῆς πολὺ φιλόπονοι και καλλιεργοῦν τὸ ἔδαφος καλῶς.

Τὸ κλίμα τῆς Χίου εἶναι γλυκύ. Δι' αὐτὸ εὐδοκίμοις πολὺ ἡ ἐλαία, ἡ λεμονέα, ἡ ἀμυγδαλὴ και τὰ ἄλλα ὁπωροφόρα. Πρὸ πάντων τὰ πεδινὰ μέρη τῆς δυτικῆς παραλίας στολίζονται μὲ κήπους ἀπὸ πορτοκαλέας και μανδαρινέας και ἄλλα δένδρα.

Εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς νήσου (**Μαστιχοχώρια**) φύεται ἔν εἶδος σχίνου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἡ περίφημος **μαστίχα** τῆς Χίου. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν και τὰ σιτηρὰ και τὴν ἄμπελον.

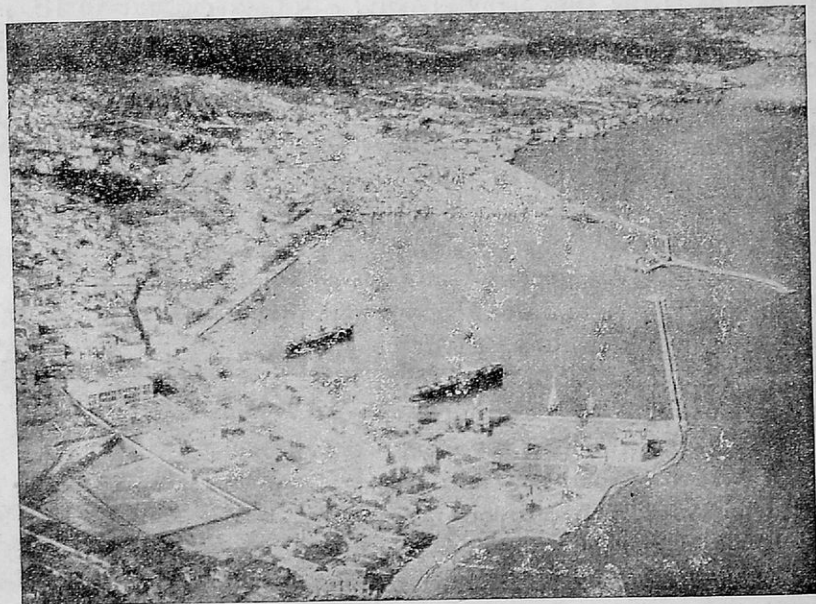
Ἡ ὠραία πρωτεύουσα τῆς νήσου (**Χίος ἢ Χώρα**, 23.000

121. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ πυρπολητοῦ Κανάρη εἰς τὴν Χίον.

κάτ.) έχει καλὸν λιμένα καὶ ἐργοστάσια ἐλαιουργίας καὶ κατασκευῆς γλυκῶν. Κωμοπόλεις ἢ νῆσος ἔχει πολλές, καθὼς τὰ **Καρδάμυλα** (5.500 κάτ.) καὶ τὴν **Βολισσόν**.

Οἱ Χῖοι διεκρίθησαν ἀνέκαθεν ὡς ἔμποροι. Ὁ Ἀνδρέας Συγγρός, ὁ ὁποῖος ἐπλούτησε μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔκαμε τόσας εὐεργεσίας εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλοι, κατήγετο ἀπὸ τὴν Χίον. Ἀπὸ τὴν Χίον δὲ κατήγετο καὶ ὁ σοφὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀδαμάντιος Κοραΐς.

122. Ὁ λιμὴν τῆς Χίου (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Εἰς τὰ ΒΑ τῆς Χίου εὐρίσκονται αἱ μικραὶ νῆσοι **Οἶνουσαι**. Οἱ κάτοικοι τῶν (2.500) εἶναι καλοὶ ναυτικοί.

Εἰς τὰ ΒΔ τῆς Χίου εὐρίσκονται ἡ μικρὰ καὶ ἄγονος νῆσος **Ψαρὰ** μὲ 800 μόνον κατοίκους. Ἄλλοτε ὁμοῦς τὰ Ψαρὰ εἶχον πολυάριθμον ναυτικὸν καὶ μὲ αὐτὸ ἡγωνίσθησαν κατὰ τὸ 1821, ὅπως ἡ Ὑδρα καὶ αἱ Σπέτσαι, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πυρπολητὴς Κανάρης ἦτο Ψαριανός.

3. Ἡ Σάμος.

Στενὸς πορθμὸς χωρίζει τὴν Σάμον ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν τούτοις οἱ Σάμιοι τὸ 1821 κατῴρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Τούρκους, ποὺ ἐπεχείρησαν ν' ἀποβιβάσθουν εἰς τὴν νῆσον των, διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν. Δι' αὐτὸ ἡ Σάμος ἀπὸ τὸ 1832 ἕως τὸ 1912 ἦτο μὲν ὑποτελὲς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ἀπετέλει αὐτόνομον ἡγεμονίαν. Τέλος τὸ 1912 ἠνώθη μὲ τὴν Ἑλλάδα μαζί με τὰς ἄλλας νήσους.

Ἡ Σάμος εἶναι πολὺ μικροτέρα ἀπὸ τὴν Χίον, ἀλλ' ἔχει πυκνότερον πληθυσμόν. Ἄν καὶ ἔχει ὑψηλὰ ὄρη (Κερκετεὺς, 1440 μ.), εἶναι ὅλη κατάφυτος Παντοῦ βλέπει κανεὶς ἐλαιῶνας καὶ ἀμπέλους καὶ δάση πεύκων καὶ δρυῶν. Πρὸ πάντων καλλιεργεῖται ἡ πεδιάς τοῦ **Μαραθοκάμπου**. Τὸ προϊόντα της εἶναι πολλὰ καὶ ἐκλεκτά: οἶνος μοσχάτος, μυρωδάτος καπνός, ἔλαιον καὶ ἔσπεριδοειδῆ.

Λιμένες ἐμπορικοὶ εἶναι κυρίως τρεῖς: ὁ **Λιμὴν Βαθέος** (9.000 κάτ.), τὸ **Καρλόβασι** (5.000) καὶ τὸ **Τηγάνιον** (3.000). Ὁ Λιμὴν Βαθέος εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου καὶ ἔχει τὸν εὐρυχωρότερον λιμένα τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ Βαθὺ ὑπάρχουν καπνεργοστάσια, εἰς δὲ τὸ Καρλόβασι μεγάλα βυρσοδεφεῖα.

4. Ἡ Ἰκαρία.

Ἡ Ἰκαρία κεῖται πρὸς Δυσμὰς τῆς Σάμου καὶ ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες, χωρὶς καλοὺς λιμένας. Εἶναι νῆσος ὄρεινὴ καὶ κατάφυτος ἀπὸ πευκά· δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους της ἀσχολοῦνται εἰς τὴν παρασκευὴν ξυλανθράκων. Τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς νήσου εἶναι ὀπωρικά, σῦκα, οἶνος, ὀλίγοι δημητριακοὶ καρποὶ καὶ μέλι. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ προϊόντα αὐτὰ εἶναι ὀλιγοστά, διὰ τοῦτο ἡ Ἰκαρία ἔχει ὀλίγους κατοίκους (11.000).

4. Αἱ Νῆσοι τοῦ Νοτίου Αἰγαίου

1. Ἡ Κρήτη.

(430.000 κάτοικοι)

1. Ὅρισε τὴν θέσιν τῆς Κρήτης.—2. Ποῖα πελάγη τὴν βρέχουν καὶ ποίους κόλπους σχηματίζουν;—3. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας

χερσονήσους καὶ τ' ἀκρωτήριά των. — 4. Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς Κρήτης καὶ ποῖον τὸ ὕψος των; Σύγκρινε τὸ ὕψος τῆς Ἰδης μὲ τὸ ὑψηλότερον βουνὸν τῆς περιοχῆς σας. — 5. Ποίαν πεδιάδα διαρρέει ὁ Αἰθαῖος ποταμός; — 6. Δεῖξε εἰς τὸν χάρτην τὰς πόλεις: Χανιά, Ρέθυμνον, Ἡράκλειον καὶ Ἄγιον Νικόλαον. Ὅρισε τὴν θέσιν των.

123 - 124. Χάρτης τῆς Κρήτης καὶ τομὴ αὐτῆς ἀπὸ Α πρὸς Β.

α') Ἐκτασις. Μορφὴ τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Κρήτη εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς νήσους μετὰ τὴν Κύπρον, σχεδὸν δύο καὶ ἡμίσειαν φορές μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν.

Ἡ Κρήτη μὲ τὰς νήσους, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὰ βορειοδυτικὰ (Κύθηρα, Ἀντικύθηρα) καὶ εἰς τὰ βορειοανατολικά αὐτῆς (Κάσος, Κάρπαθος, Ρόδος), σχηματίζει ἓν τόξον νησιωτικόν, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὥς νὰ κλείη τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀπὸ Νότου. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν ἄκρον τοῦ τόξου αὐτοῦ ἐγγίζει τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ ἀκρωτήριο Μάλεαν, τὸ δὲ ἀνατολικὸν πλησιάζει τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ ὄρη τῆς Κρήτης, τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται εἰς μίαν γραμμὴν

ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, τὰ θεωροῦμεν ὡς συνέχειαν τῶν ὁρέων τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης (Λευκὰ ὄρη, Ἰδη, Δίκιτη) εἶναι ὑψηλὰ καὶ κατέχουν κυρίως τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Τὸ ὑψηλότερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ Ἰδη, ἡ ὁποία λέγεται καὶ Ψηλορείτης (2450 μ.). Ἐπειδὴ δὲ ἀποτελοῦν μίαν συνεχῇ ὄροσειράν, τὰ ὄρη δυσκολεύουν πολὺ τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῆς βορείας καὶ τῆς νο-

125. Κρητικὸς ζευγολάτης εἰς ἓν ὄροπέδιον τῆς νήσου.

(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

τίας παραλίας καὶ μόνον εἰς τὰς μεταξὺ τῶν τριῶν ὁρέων ράχεις ὑπάρχουν ὑψηλαὶ διαβάσεις. Δι' αὐτὸ ἡ συγκοινωνία εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς γίνεται μὲ ἡμιόνους. Εἶναι δὲ αἱ ἡμίονοι τῆς Κρήτης μεγάλης ἀντοχῆς καὶ ἀπὸ τὰς ὠραιότερας τοῦ εἴδους.

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης πρὸς μὲν τὴν νοτιάν παραλίαν πίπτουν ἀποτόμως, πρὸς δὲ τὴν βορείαν παραλίαν κατέρχονται ὁμαλῶς. Δι' αὐτὸ ἡ μὲν νοτιὰ ἀκτὴ εἶναι ἀπότομος καὶ ἀπλησίαστος, ἡ δὲ βορεία εἶναι χαμηλὴ καὶ σχηματίζει πολλοὺς κόλπους,

Φυσικόν ὅμως λιμένα ἔχει μόνον ἓνα, τὸν λιμένα τῆς **Σούδας**.

Τὸ ἔδαφος λοιπὸν τῆς Κρήτης εἶναι ὀρεινόν, ἀλλ' ἔχει ἀρκετὰ ὀροπέδια, καθὼς τὸ **Λασηῆτι** καὶ τὸν **Ὀμαλόν**, καὶ χαμηλὰ καὶ εὐφορα μέρη. Ἡ μεγαλυτέρα πεδιάς εἶναι ἡ **Μεσαρά**, τὴν ὁποίαν ἀπὸ Βορρᾶ μὲν κλείει ἡ ὑψηλὴ Ἰδη, ἀπὸ Νότου δὲ μία μικρὰ καὶ χαμηλὴ παραλιακὴ ὀροσειρά. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς νήσου εἶναι ὁ **Ληθαῖος**, ὁ ὁποῖος διαρρέει τὴν πεδιάδα αὐτήν.

β') Κλίμα καὶ ὕδατα. Βλάστησις.

Τὸ κλίμα τῆς Κρήτης εἶναι εὐκρατον καὶ ὑγιεινόν, ἀλλὰ τὸν περισσότερον καιρὸν δὲν βρέχει. Βρέχει κυρίως ἀπὸ τὸν Νοέμβριον ἕως τὸν Μάρτιον (μεσογειακὸν κλίμα). Δι' αὐτὸ ἡ Κρήτη δὲν ἔχει πολλὰ δάση. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη τῶν βουνῶν ὑπάρχουν πευκα, καστανέαι, πλάτανοι, χαρουπιές καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα ἔλατα καὶ κέδροι. Εἰς τὴν Ἰδην καὶ εἰς τὰ Λευκὰ ὄρη ζοῦν καὶ αἶγαροι (ἀγρίμια).

Τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης εἶναι κατάλληλον διὰ κάθε καλλιέργειαν, οἱ δὲ Κρήτες τὸ καλλιεργοῦν μὲ ἐπιμέλειαν καὶ φιλοπονίαν. Ὅλα τὰ κρητικὰ προϊόντα εἶναι ἐξαιρετα, καθὼς τὸ ἔλαιον, τὰ πορτοκάλια, τὰ μανδαρίνια, τὰ κίτρα, τὰ κάστανα, τὰ χαρούπια. Τὸ κυριώτερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ ἔλαιον. Δι' αὐτὸ γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή ἐλαίου ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βιομηχανία τοῦ σάπωνος.

Ἡ Κρήτη παράγει καὶ ἐκλεκτοὺς οἶνους, ξανθὴν σταφίδα (σουλτανίνα), κριθήν, ὄσπρια, πατάτες κτλ. Περὶφημα εἶναι καὶ τὰ τυριά καὶ ἡ μυζήθρα τῆς Κρήτης.

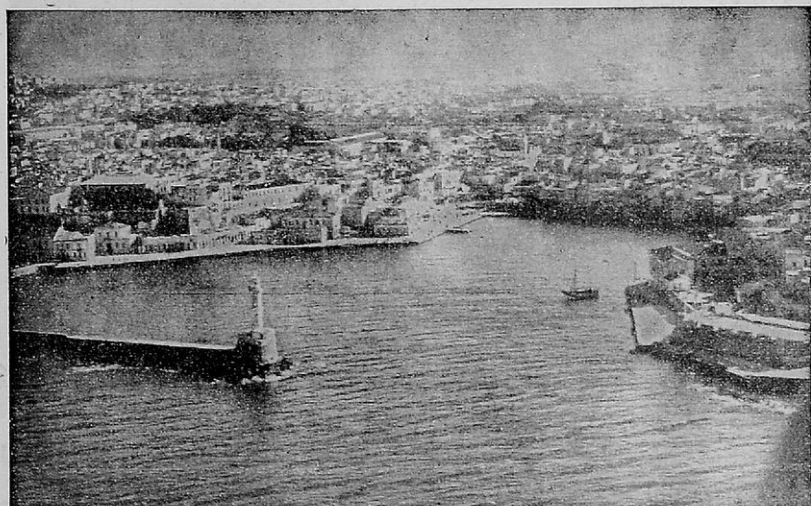
γ') Πόλεις. Ἱστορία.

Πόλεις μεγάλαι ὑπάρχουν εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τὰ **Χανιά** (27.000 κάτ.), τὸ **Ἡράκλειον** (35.000) καὶ τὸ **Ρέθυμνον** (9.000). Τὰ Χανιά εἶναι ἔδρα τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς νήσου καὶ ἔχει τεχνητὸν λιμένα καὶ ὥραιας ἐξοχάς. Τὸ Ἡράκλειον ὅμως, ἐπεὶδὴ ἔχει μεγαλυτέραν καὶ εὐφορωτέραν περιοχὴν, παρουσιάζει μεγαλυτέραν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν. Ἐχει καὶ μουσεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον φυλάσσονται λείψανα ἀπὸ

τὸν παλαιότατον κρητικὸν πολιτισμὸν διότι πλησίον τοῦ Ἡρακλείου, εἰς τὴν Κνωσὸν, εὐρέθησαν ἐρείπια ἀπὸ παλαιότατα ἀνάκτορα. Αἱ τοιχογραφίαι, ποὺ ἐσώθησαν, τὰ ἀγγεῖα καὶ ἡ ὅλη ἀρχιτεκτονικὴ προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν μας.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην εἶναι ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἡ Σητεία καὶ ἡ Ἱεράπετρα.

Εἰς τὰ ΝΑ τοῦ Ρεθύμνου εὐρίσκεται ἡ ἱστορικὴ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου. Τὸ 1866 οἱ Κρήτες εἶχον ἐπαναστατήσει κατὰ τῶν Τούρκων, 300 δὲ ἐπαναστάται ὑπερήσπιζον μὲ ὀλίγους καλο-

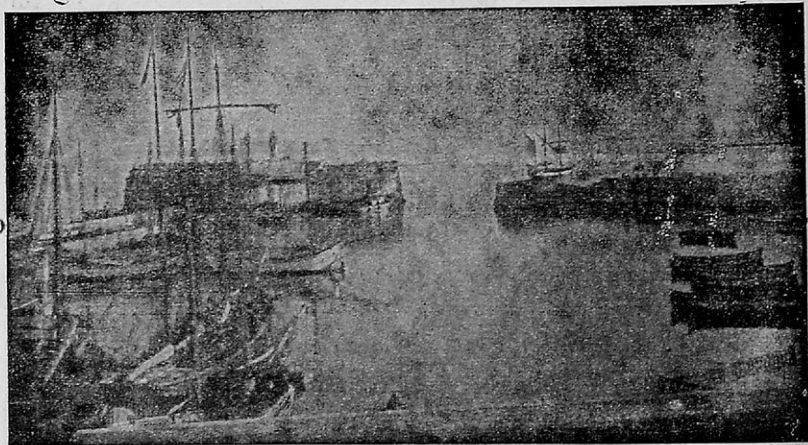
126. Τὰ Χανιά, ἡ ὠραία πρωτεύουσα τῆς Κρήτης.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

γῆρους τὴν μονήν, ὅπου εἶχον καταφύγει πολλὰ γυναικόπαιδα. Τουρκικὸς στρατὸς 20 χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπολιορκήσῃ τὴν μονήν. Ἐν τούτοις, μόνον ὅταν ἔφεραν κανόνια ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον καὶ κατέρριψαν τὴν πύλην τῆς μονῆς, κατῶρθωσαν οἱ Τούρκοι νὰ εἰσέλθουν. Τότε οἱ Κρητικοί, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Τοιαύτας ἐπαναστάσεις ἔκαμεν ἡ Κρήτη κατὰ τῶν Τούρκων πολλὰς. Ὁ πόλεμος δὲν ἔπαυεν εἰς τὴν Κρήτην σχεδὸν

ποτέ. Δι' αὐτό ὁ πληθυσμὸς τῆς μεγαλονήσου εἶχεν ὀλιγοστεύσει πολὺ. Τέλος τὸ 1897 ἡ Κρήτη ἐκηρύχθη αὐτόνομος πολιτεία, τὸ δὲ 1912 ἠνώθη μετὰ τὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη προώδευσεν πολὺ. Δρόμοι κατεσκευάσθησαν, τὰ δὲ προϊόντα τῆς νήσου εὐρίσκουν καλὴν ἀγορὰν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλοι. Τελευταίως τὸ Ἡράκλειον συνεδέθη ἀεροπορικῶς μετὰ τὰς Ἀθήνας.

127. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἡρακλείου (λιμὴν τεχνητός).

(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

Ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς τέσσαρας νομοὺς : 1) τὸν νομὸν Χανίων μετὰ ἔδραν τὰ Χανιά· 2) τὸν νομὸν Ρεθύμνης μετὰ ἔδραν τὸ Ρέθυμνον· 3) τὸν νομὸν Ἡρακλείου μετὰ ἔδραν τὸ Ἡράκλειον καὶ 4) τὸν νομὸν Λασιθίου μετὰ ἔδραν τὸν Ἅγιον Νικόλαον.

Ἀσκήσεις.—1. Κάμε ἐν σχέδιον τῆς νήσου Κρήτης καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰς σπουδαιότερας πόλεις.—2. Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα τῆς Κρήτης ; Σύγκρινε τὴν παραγωγὴν τῆς Κρήτης μετὰ τὴν παραγωγὴν τῆς Πελοποννήσου.—3. Σύγκρινε τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Κρήτης μετὰ τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Δυτικῆς Θοράκης. Διὰ τί ἡ Κρήτη ἔχει ὀλιγωτέρους ἵππους, ἀλλὰ περισσοτέρας ἡμιόνας ἀπὸ τὴν δυτικὴν Θοράκην ;

δ') 'Επισκόπησις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κτηνοτροφίας τῆς Κρήτης.

Γεωργικὴ παραγωγή τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιεργείας	Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμας
	Σιτηρὰ	579.000	332.000.000
	Ὕσπρια	108.000	64.000.000
	Λαχανικά	65.000	140.000.000
	Ἀμπελοι	162.000	160.000.000
	Σταφῖς	100.000	285.000.000
	Ἑλαιον	—	350.000.000
	Πορτοκάλια, λεμόνια, μανδαρίνια	—	50.000.000
	Κίτρα	—	16.000.000

Κτηνοτρο- φία : Ἀριθμὸς ζώων τοῦ 1937	Βόες, ἄγε- λάδες καὶ βούβαλοι	Ἱπποὶ	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἰγες	Χοῖροι
	157.000	15.000	12.000	500.000	300.000	45.500

Δ. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Νομοὶ	Ἐπιφά- νεια εἰς τ.χμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὧν	κατὰ τ.χμ.	
Εὐβοίας	4327	175.000	40	Χαλκίς 17, Ἰστιαία, Κύμη, Κάρυστος, Σκόπελος 6.
Κυκλάδων	2635	145.000	55	Ἑρμούπολις 22, Ἀνδρος, Τή- νος, Νάξος, Κέα, Μήλος, Θήρα.
Λέσβου	2163	175.000	80	Μυτιλήνη 30, Πλωμάριον 7, Πολύχνιτος 7, Μήθυμνα, Κάστρον (Λήμνου).
Χίου	953	80.000	85	Χίος 23, Καρδάμυλα 5.
Σάμου	810	75.000	95	Λιμὴν Βαθέος 9, Καρλόβασι, Ἅγιος Κήρυκος.
Χανίων	2400	125.000	51	Χανιά 27, Καστέλλι, Βάμος.

Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ.χμ.	
Ρεθύμνης	1506	75.000	50	Ρέθυμνον 9.
Ἡρακλείου	2560	155.000	61	Ἡράκλειον 35.
Λασηθίου	1903	75.000	40	Ἁγ. Νικόλαος, Νεάπολις, Ἁγ. Βιάννος, Ἱεράπετρα, Σητεία.
Αἱ νῆσοι Αἰγαίου	18.920	1.050.000		

2. Αἱ Ἰονιοὶ Νῆσοι

Α'. τὸ Ἰόνιον Πέλαγος

Ἐνῶ αἱ νῆσοι, τὰς ὁποίας ἐξητάσαμεν ἕως τώρα, εἶναι ἐσπαρμέναι ἀτάκτως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους εὐρίσκονται ὅλαι εἰς μίαν σειράν, ἥ ὁποία διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ· ἔχει δηλ. τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν μὲ τὰς κυριωτέρας ὁροσειράς τῆς Ἑλλάδος καὶ μὲ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς. Καὶ ὁ πυθμὴν δὲ τῆς θαλάσσης, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπικάθηνται, δὲν προχωρεῖ κάτω ἀπὸ τὰ 200 μ. Τοῦναντίον ὀλίγον ἔξω ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ὁ πυθμὴν τοῦ Ἰονίου πελάγους φθάνει εἰς μεγάλα βάθη· εἰς τὰ ΝΔ μάλιστα τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρίτα τῆς Μεσσηνίας ἔχει βάθος 4.400 μέτρων (φρέαρ τῶν Οἰνουσῶν). Αὐτὸ δὲ εἶναι καὶ τὸ μέγιστον βάθος τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συμπεραίνομεν, ὅτι ἄλλοτε εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Ἑλλάδος ὑψώνετο μία μακροτάτη ὁροσειρά, ἥ ὁποία κατόπιν ἐβυθίσθη. Τὰ ὑψηλότερα μέρη τῆς ὁροσειρᾶς ἔμειναν ἐπάνω ἀπὸ τὰ νερὰ καὶ ἀποτελοῦν τὰς Ἰονίους Νήσους.

Β'. Αἱ Ἰονιοὶ Νῆσοι

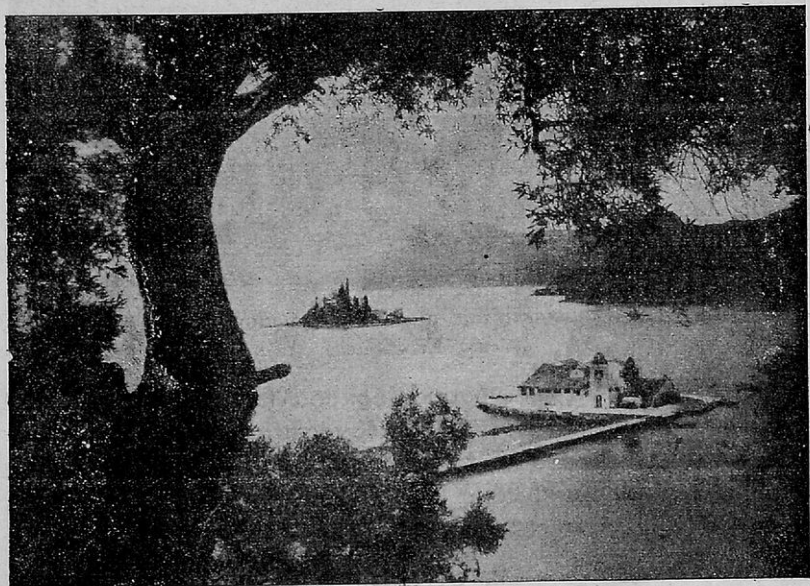
Αἱ κυριώτεραι ἀπὸ τὰς Ἰονίους Νήσους εἶναι ἑπτὰ· δι' αὐτὸ καὶ λέγονται μὲ μίαν λέξιν Ἑπτάνησος. Αἱ νῆσοι αὗται εἶναι: ἡ Κέρκυρα, οἱ Παξοί, ἡ Λευκάς, ἡ Ἰθάκη, ἡ Κεφαλληνία, ἡ Ζάκυνθος καὶ τὰ Κύθηρα.

1. Ἡ Κέρκυρα

(110.000 κάτοικοι)

Ἡ Κέρκυρα δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Ἡπείρου· εἰς τὸ βόρειον μάλιστα ἄκρον τῆς τὸ στενόν, ποὺ τὴν χωρίζει, ἔχει πλάτος δύο καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρων.

Τὸ ἔδαφος τῆς Κερκύρας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινόν. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς εἶναι κατὰ τι χαμηλότερον ἀπὸ τὸν Ὑμηττόν. Ἐπειδὴ δὲ δέχεται καὶ πολλὰς βροχὰς (120 ἑκατο-

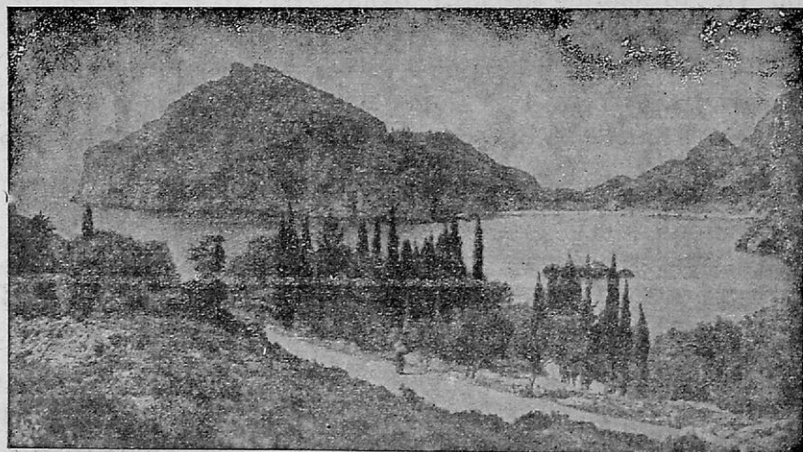

128. Τὸ Ποντικονήσι καὶ τὸ νησάκι τῆς Μονῆς τῶν Βλαχερνῶν, παρὰ τὸ στόμιον τῆς λιμνοθαλάσσης τῆς Κερκύρας.

στόμετρα τὸ ἔτος), ὅλη ἡ νῆσος εἶναι κατάφυτος. Τὸ ἥμισυ τοῦ ἔδαφους τῆς τὸ σκεπάζουν οἱ ἐλαιῶνες (4.000.000 δένδρα), μεγάλας δὲ ἐκτάσεις καταλαμβάνουν ἡ πορτοκαλέα, ἡ λεμονέα καὶ ἡ ἄμπελος. Καλλιεργοῦν ὅμως οἱ κάτοικοι καὶ τὰ σιτηρά, τὰ γεώμηλα καὶ τὰ λαχανικά.

Λόγῳ τῆς εὐφορίας τῆς ἡ Κέρκυρα ἔχει πυκνὸν πληθυσμόν.

δηλαδή ανάλογον 178 κάτοικοι εις 1 τετραγωνικόν χιλιόμετρον τοῦ ἐδάφους της. (Πόσοι ἀναλογοῦν εις 1 τετραγωνικόν χιλιόμετρον τοῦ νομοῦ σας;) Ἔχει δὲ καὶ θέσιν σπουδαίαν διὰ τὴν συγκοινωνίαν μας μὲ τὴν Ἰταλίαν.

129. Ἡ Παλαιοκαστρίτσα, μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας ἐξοχὰς τῆς Κερκύρας.

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου Κέρκυρα (35.000) ἔχει ὠραῖον καὶ ἀσφαλὴ λιμένα. Ἔχει δὲ καὶ ἐργοστάσια ἐλαιουργίας, σαπωνοποιίας καὶ λιθοτυπογραφίας. Μὲ τὰς ὠραίας ἐξοχὰς τῆς προσελκύει πολλοὺς ξένους διὰ τὸν παραθερισμόν. Ἔχει δὲ τέλειον δίκτυον ἀμαξιτῶν ὁδῶν.

2. Οἱ Παξοί.

(3.000 κάτοικοι)

Αἱ νῆσοι Παξὸς καὶ Ἀντίπαξος εἶναι μικραὶ, ἀλλ' ἔχουν ἀρκετοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται κυρίως εις τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐλαίας. Ἡ κυριώτερα πόλις λέγεται Γάιος.

3. Ἡ Λευκάς.

[(27.000 κάτοικοι)]

Στενὸς πορθμός, ἓνα αὐλάκι 17 μ. πλάτους καὶ 5,50 μ. βάθους, χωρίζει τὴν Λευκάδα ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν.

Ἡ νήσος αὐτὴ εἶναι ὀρεινὴ. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι ὑψηλά, αἱ δὲ παραλίαι τῆς πολὺ ἀπόκρημνοι. Τὸ ἀκρωτήριο **Λευκάτας** (Κάβος τῆς Κυρᾶς) ἔχει ὕψος 660 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς νήσου ἔχει πολλοὺς ἐλαιῶνας καὶ πολλὰ ἀμπέλια. Τὰ κρασιὰ τῆς Λευκάδος φημίζονται διὰ τὸ χρῶμα καὶ τὴν γεῦσιν των. Ἡ νήσος παράγει καὶ σταφίδα καὶ καπνὸν καὶ ὄσπρια. Ἔχει καὶ δύο μεγάλας ἀλυκάς. Ἡ πρωτεύουσα Λευκάς (ἡ Ἀγία Μαρίνα) ἔχει 5000 κατοίκους.

4. Ἡ Ἰθάκη.

(7000 κάτοικοι)

Ἡ Ἰθάκη εἶναι πολὺ ὀρεινὴ καὶ βραχῶδης. Μὲ τὴν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων τῆς εἶναι φυτευμένη καὶ ἐπάνω εἰς τὰ βραχῶδη ἀκόμη μέρη. Ὀλίγον ἔλαιον καὶ ἐκλεκτοὶ οἶνοι εἶναι τὰ προϊόντα τῆς νήσου. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ναυτιλίαν. Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Βαθύ**.

5. Ἡ Κεφαλληνία.

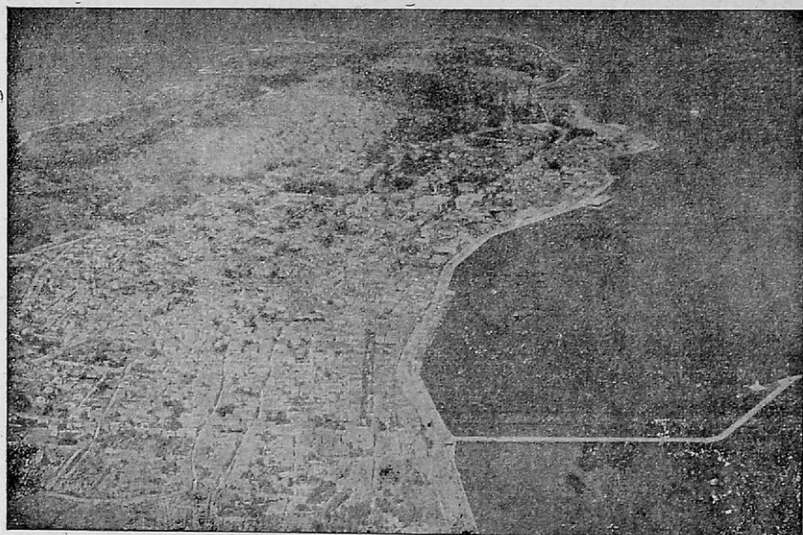
(60.000 κάτοικοι)

Ἡ Κεφαλληνία εἶναι ἡ μεγαλυτέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ περισσότερον ὀρεινὴ ἀπὸ τὰς Ἰονίους Νήσους. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς εἶναι ὁ **Αἶνος** (ὕψος 1600 μ.), τὸν ὁποῖον ἀπὸ τὰ 900 μ. καὶ ἄνω σκεπάζουν ὥραϊα δάση ἐλάτης.

Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς νήσου ὑπάρχει ἕνας βαθὺς κόλπος, ὁ ὁποῖος χωρίζει μίαν στενὴν χερσόνησον, τὴν **Πάλλην**.

Πεδινὰ μέρη ὑπάρχουν ὀλίγα. Δι' αὐτὸ τὰ προϊόντα τῆς νήσου δὲν εἶναι πολλὰ· τὰ κυριώτερα εἶναι: οἶνοι ἐκλεκτοί, σταφίς, ἔλαιον, σιτηρὰ καὶ πολλὰ ὄσπρια (φακὴ). Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος τῆς νήσου εἶναι ὀρεινόν, πολλοὶ Κεφαλλῆνες ξενιτεύονται καὶ προσοδεύουν εἰς τὸ ἐμπόριον.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ Ἀργυστόλιον (9.000), τὸ ὁποῖον ἔχει ὥραϊας οἰκοδομὰς καὶ καθαροὺς δρόμους. Ἀπέναντι αὐτοῦ εἶναι τὸ Ληξούριον (5.000) ἐπὶ τῆς χερσονήσου Πάλλης.

130. Τὸ Ἀργοστόλιον (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

6. Ἡ Ζάκυνθος.

(40.000 κάτοικοι)

Τὴν νῆσον αὐτὴν οἱ ξένοι τὴν ὀνομάζουσι «ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς», διότι εἶναι κατάφυτος ἀπὸ κήπους καὶ ἀμπέλους.

Τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου εἶναι ὄρεινόν, ἀλλ' εἰς τὰ νοτιοανατολικά τῆς ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς. Ἔχει κλίμα γλυκὺ καὶ πολλὰς βροχάς. Δι' αὐτὸ ἡ νῆσος εἶναι πολὺ εὐφορος καὶ ἔχει πυκνὸν πληθυσμὸν (100 κάτ. κατὰ 1 τετραγ. χλμ.). Παράγει σταφίδας, οἶνον, ἔλαιον, καθὼς καὶ ὄσπρια, σῖτον, λεμόνια κ.τ.λ. καὶ ἔχει ἀνεπτυγμένην σαπωνοποιάν. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἔχει 12.000 κατοίκους καὶ ὥραϊον λιμένα.

Τὸ γλυκὺ κλίμα καὶ ἡ ὥραία φύσις τῆς νήσου συνετέλεσαν, ὥστε οἱ κάτοικοι νὰ ἔχουν χαρακτῆρα φαιδρόν, εἶναι δὲ οἱ Ζακύνθιοι, καθὼς καὶ οἱ Κερκυραῖοι, πολὺ φιλόμουσοι.

7. Τὰ Κύθηρα.

(9.000 κάτοικοι)

Ἡ νῆσος αὐτὴ εὐρίσκεται ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα τῆς Λακωνικῆς καὶ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρεινὴ. Τὰ παράλια τῆς εἶναι ἀπότομα καὶ βραχώδη, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τῆς ἔχει ἓν ὕψηλόν ὄροπέδιον. Αὐτό, καθὼς καὶ αἱ κοιλάδες, παράγουν ἄρκετὰ καὶ ἐκλεκτὰ προϊόντα : ἔλαιον, οἶνον, σῦκα, λεμόνια, ἀμύγδαλα, κρόμμου καὶ ὀλίγα δημητριακά. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν ὕψηλὴν ράχιν.

Ἡ νῆσος ὑπάγεται εἰς τὸν νομόν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας.

Γ'. ΙΣΤΟΡΙΑ

Αἱ Ἴονιοι Νῆσοι ὑπῆρξαν εὐτυχεῖς, διότι δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων. Ἐπὶ αἰῶνας τὰς κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἀπὸ αὐτοὺς τὰς παρέλαβον οἱ Γάλλοι καὶ κατόπιν οἱ Ἀγγλοι. Αὐτοὶ τέλος τὰς παρεχώρησαν τὸ 1864 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ ὑπῆρξαν τὸ καταφύγιον τῶν Ἑλλήνων, δταν τοὺς κατεδίωκον οἱ Τούρκοι καὶ ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας ἐνωρίτερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐλληνικὰς χώρας. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ἐγεννήθη ὁ ποιητὴς τοῦ ἔθνικοῦ μας Ὑμνου Διονύσιος Σολωμός, εἰς δὲ τὴν Λευκάδα ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ

Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῃ	κατὰ τ. χμ.	
Κερκύρας	638	110.000	178	Κέρκυρα 35, Γάιος.
Κεφαλληνίας	943	70.000	75	Ἀργοστόλιον 9, Ληξούριον 5, Βαθύ.
Ζακύνθου	415	44.000	106	Ζάκυνθος 12.
Ἴονιοι νῆσοι	1996	224.000		

Ἀσκήσεις.—1. Εἰς ποίους λιμένας προσεγγίζει τὸ πλοῖον, διὰ ταξιδεὺν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἕως τὴν Κέρκυραν;—2. Εὗρε εἰς τοὺς πίνakas τὴν ἑκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν Κυκλάδων καὶ σύγκρινέ τα με τὰς Ἰονίους Νήσους.—3. Εἰς τὰς Κυκλάδας τὸ 1936 ὑπῆρχον 510 ἵπποι καὶ 5.000 ἡμίονοι καὶ εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους 7370 ἵπποι καὶ 1450 ἡμίονοι. Πῶς ἐξηγεῖς αὐτὴν τὴν διαφορὰν;

3. ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΝΗΣΟΙ ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΚΑΤΟΧΗΝ

Ἐκτὸς τῶν νήσων Ἰμβρου καὶ Τενέδου, αἱ ὁποῖαι, καθὼς εἶδομεν, ἀνήκουν εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ νῆσοι ἀνήκουν ἐπίσης εἰς ξένα κράτη, ἡ Δωδεκάνησος (τώρα ἀπεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα) καὶ ἡ Κύπρος.

1. Ἡ Δωδεκάνησος (ἡ νῦνται Σποράδες).

(2680 τετρ. χιλιόμετρα, 120.000).

Πρὸς νότον τῆς Σάμου καὶ τῆς Ἰκαρίας τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι σπαρμένον μετὰ πλῆθος νήσων καὶ νησιδῶν. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι δώδεκα καὶ λέγονται Δωδεκάνησος. Αὗται εἶναι: ἡ Πάτμος, ἡ Λέρος, ἡ Κάλυμνος, ἡ Κῶς, ἡ Ἀστυπάλαια, ἡ Νίσυρος, ἡ Τήλος, ἡ Σύμη, ἡ Χάλκη, ἡ Ρόδος, ἡ Κάρπαθος καὶ ἡ Κάσος. Εἰς αὐτὰς πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ μίαν μικρὰν καὶ μακρινὴν νῆσον, τὸ Καστελλόριζον.

Τὰς νήσους αὐτὰς κατέλαβεν ἡ Ἰταλία τὸ 1912 καὶ ἐξηκολούθει νὰ τὰς κατέχη μέχρι τῆς ἡττῆς τῆς.

Ἡ Ρόδος εἶναι ὀλίγον μικροτέρα ἀπὸ τὴν Λέσβον, ἀλλ' ἔχει μόνον 55.000 κατοίκους, διότι εἶναι ὀρεινὴ. Αἱ κοιλάδες τῆς ὁμῶς εἶναι ὠραῖαι καὶ εὐφόροι. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς νήσου εἶναι σιτηρά, ὄσπρια, οἶνος καὶ ἔλαιον. Ἡ πρωτεύουσα τῆς ἔχει 18.000 κατοίκους καὶ θαυμάσιον λιμένα.

Αἱ ἄλλαι νῆσοι εἶναι βραχέδεις καὶ ἄγονοι. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι τῶν ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ εἰς τὴν σπογγαλιείαν. Μερικαὶ ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς ἔχουν ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῶν διάφορα ὀρυκτά, καθὼς μόλυβδον, σίδηρον, λευκὸ λίθον καὶ γύψον. Ἡ Κῶς εἶναι κατὰ τὴν ἑκτασιν ἴση μετὰ τὴν Λευκάδα καὶ ἔχει 18.000 κατοίκους· εἶναι πατρις τοῦ Ἴπποκρά-

τους, τοῦ μεγαλυτέρου ἱατροῦ τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ νῆσος Πά-
 τμος εἶναι ὀνομαστή, διότι εἰς αὐτὴν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης
 ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου ἀνέρχεται εἰς 120.000.
 Ὀλίγοι Τοῦρκοι καὶ Ἑβραῖοι εἶναι ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν
 πρωτεύουσαν τῆς Ρόδου. Ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι Ἕλληνες.

2. Ἡ Κύπρος.

(9.300 τετρ. χιλίόμετρα, 460.000 κάτοικοι)

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν Κρήτην εὐρίσκεται ἡ Κύπρος;—
 2. Εἰς ποῖον μέρος τῆς Μεσογείου εὐρίσκεται αὕτη;— 3. Ὀνόμασε
 τοὺς μεγαλυτέρους κόλπους, τὰς χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς
 Κύπρου.—4. Ποῖα εἶναι τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς; Σύγκρινέ τα μὲ τὰ
 ὄρη τῆς Κρήτης.—5. Ποῦ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα πεδιάς τῆς νήσου;—6.
 Ὀνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους ποταμούς τῆς.—7. Ὅρισε τὴν θέσιν τῶν
 πόλεων: Λευκωσία, Ἀμμόχωστος, Λάρναξ, Λεμεσός, Κυρήνεια. Ποῖα
 ἀπὸ αὐτὰς ἔχουν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν;

α') Ἑκτασις. Μορφὴ τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Κύπρος εἶναι μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἑκτασιν ἀπὸ τὴν
 Κρήτην, ἀλλ' ἔχει ὀλιγώτερον πληθυσμόν. Δύο μακραὶ ὀροσει-
 ραὶ ἐκτείνονται εἰς τὴν Κύπρον ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς,
 ἡ μία εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν (Πενταδάκτυλον) καὶ ἡ ἄλλη
 εἰς τὴν νοτίαν (Ὀλύμπος, ὕψος 2140 μ.). Δάση ἀπὸ πεῦκα
 σκεπάζουν τὰ πλάγια τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ κορυφή του εἶναι
 πάντοτε χιονισμένη καὶ λέγεται Χιονίστρα.

Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ὀροσειρῶν ἀπλώνεται μία μεγάλη
 πεδιάς, ἡ ὁποία λέγεται Μεσσαριά. Καὶ ἡ παραλία εἰς ὅλον
 τὸ μῆκος τῆς εἶναι στενὴ, ἀλλὰ πεδινή.

β') Κλίμα καὶ προϊόντα.

Τὰ παράλια τῆς Κύπρου ἔχουν γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα,
 τὸ ἐσωτερικὸν δὲ ἔχει θέρος πολὺ θερμόν. Βροχὰς ἡ Κύπρος
 δὲν ἔχει πολλάς, συχνὰ δὲ ὑποφέρει ἀπὸ ἀνομβρίας.

Εὐφορωτάτη εἶναι πρὸ πάντων ἡ πεδιάς τῆς Μεσσαριάς, ἡ
 ὁποία παράγει σῖτον, κριθήν, ἔλαιον, βάμβακα, λῖνον, πορτο-

κάλια καὶ οἶνον ἐκλεκτὸν (κουμανταρία). Ἐπίσης παράγει σταφίδα καὶ μέταξαν.

Ἀνεπτυγμένη εἰς τὴν Κύπρον εἶναι ἡ κτηνοτροφία, γίνεται δὲ ἐξαγωγή τυροῦ, βουτύρου καὶ δερμάτων. Ὀνομαστοὶ εἶναι καὶ οἱ ὄνοι, οἱ ἵπποι καὶ αἱ ἡμίονοι τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία ἔχει καὶ πολλὰ ὀρυκτά, καθὼς χαλκόν, ἀμίαντον κ.ἄ.

γ') Αἱ κυριώτεραι πόλεις.

Μεγαλυτέρα πόλις τῆς Κύπρου εἶναι ἡ Λευκωσία (35.000 κάτ.), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου. Πυκναὶ δενδροστοιχίαι ἀπὸ ἀκακίας καὶ εὐκαλύπτους περιβάλλουν τὴν

Ἔ131. Χωρική τῆς Κύπρου.

πόλιν, ἡ ὁποία ἔχει καὶ ὠραῖον δημόσιον κήπον καὶ πολλὰ κοινοτικά ἱδρύματα (Παγκύπριον Γυμνάσιον, διδασκαλεῖον, παρθεναγωγεῖα, πτωχοκομεῖον, ὀρφανοτροφεῖον κ.τ.λ.). Εἶναι ἔδρα τοῦ Ἀγγλοῦ Κυβερνήτου τῆς νήσου, καθὼς καὶ τοῦ Ἑλληνος Ἀρχιεπισκόπου.

Ἡ Λευκωσία συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ ἐπίνειον αὐτῆς, τὴν Ἀμμόχωστον (16.000). Αὕτῃ διασώζει λείψανα μεσαιωνικῶν ἀνακτόρων καὶ ναῶν ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς φραγκικῆς κατοχῆς τῆς Κύπρου. Ἡ πόλις ὑπὸ τῶν ξένων λέγεται Φαμαγκούστα.

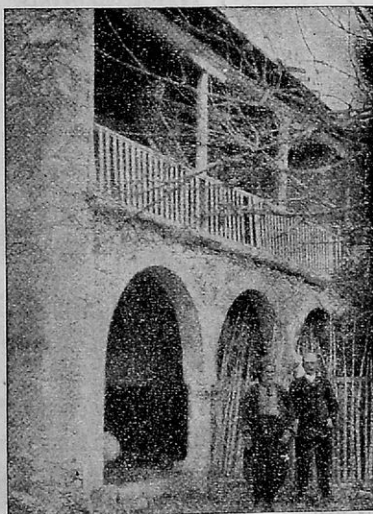
Αἱ ἄλλαι σπουδαῖαι πόλεις τῆς νήσου εἶναι: ἡ Λεμεσός, ἡ ὁποία ἔχει 22.000 κάτ. μὲ γυ-

μνάσιον, τρεῖς ἀστικάς σχολὰς καὶ δύο παρθεναγωγεῖα, ἡ Λάρναξ (15.000 κάτ.) μὲ ἐμπορικὸν λύκειον καὶ ἱερατικὴν σχολήν, ἡ Κυρήνεια (3000) μὲ ἡμιγυμνάσιον καὶ παρθεναγωγεῖον. Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰς ὅλην τὴν νήσον ἀνέρχονται εἰς 626.

δ') 'Ο 'Ελληνισμός τῆς Κύπρου.

Ἄν καὶ εἶναι τόσον ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἡ Κύπρος διετήρησε τὸν ἐλληνικὸν τῆς χαρακτῆρα. Ἀπὸ ὅλον τὸν πληθυσμὸν τῆς μόνον τὸ ἐν πέμπτον εἶναι ξένοι, δηλ. Τοῦρκοι, Ἀρμένιοι καὶ Ἑβραῖοι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι (360.000) εἶναι Ἑλληνες.

Οἱ Ἀγγλοι κατέχουν τὴν Κύπρον ἀπὸ 60 ἐτῶν. Ἐν τούτοις ἡ Κύπρος δὲν ἔκαμε μεγάλας προόδους, ἴσως διότι δὲν ἔχει ἐλευθερίαν. Οἱ Κύπριοι ἓνα μόνον πόθον ἔχουν, νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα καὶ μίαν ἡμέραν αἱ ἐλπίδες των θὰ ἐκπληρωθοῦν.

132. Χωρικό σπίτι τῆς Κύπρου.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. ΘΕΣΙΣ. ΟΡΙΑ. ΕΚΤΑΣΙΣ

1. Μὲ ποῖα κράτη συνορεύει ἡ Ἑλλάς πρὸς Β καὶ πρὸς Α; Περιέγραψε τὴν μεθόριον γραμμὴν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ Δ πρὸς Α.—2. Ποῖα σύνορα εἶχεν ἡ Ἑλλάς τὸ 1920; Ποῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις μένουσι ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος; Ποῖαι ἑλληνικαὶ χώραι καὶ ποῖαι νῆσοι ἀνήκουν εἰς ξένα κράτη;—3. Ποῖαι θάλασσαι περιβάλλουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Α, ἀπὸ Ν καὶ ἀπὸ Δ;—4. Ποῖα χώρα εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν τοῦ Αἰγαίου; Ποῖα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν τοῦ Ἰονίου καὶ ποῖα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Κορίνθου ἀκτὴν τῆς Μεσογείου;—5. Εὗρε εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης τὴν Ἑλλάδα καὶ παρατήρησε εἰς ποῖον μέρος τῆς Εὐρώπης εὐρίσκεται.

Ἡ Ἑλλάς κατέχει τὸ νότιον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, ἡ ὁποία λέγεται καὶ Βαλκανικὴ ἢ Χερσόνησος τοῦ Αἴμου. Καθὼς δὲ ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος εὐρίσκεται εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος δεικνύει ἔως ποῦ ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τὸ Κράτος μας.

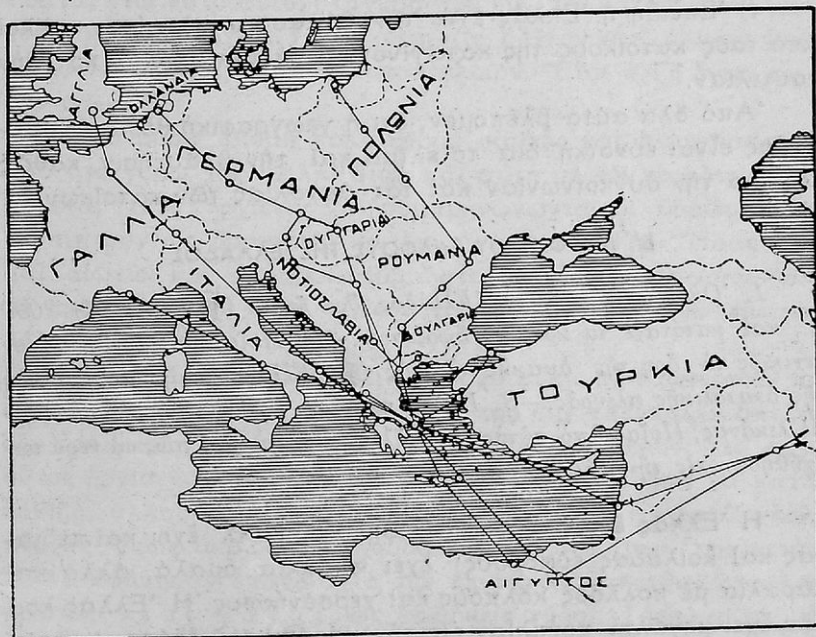
Σήμερον ὁ Ἑβρος ἀποτελεῖ τὸ πρὸς Α ὄριον τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἡ Ἑλλάς ἐφθάνεν ἔως τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἔως τὴν Προποντίδα καὶ κατεῖχε τὴν περιφέρειαν τῆς Σμύρνης. Μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης (1923) ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν ἀνατολικὴν Θράκην καὶ τὴν Σμύρνην, καθὼς καὶ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον. Ὁμοίως ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν βόρειον Ἠπειρον, τὴν ὁποίαν κατέχει τώρα ἡ Ἀλβανία.

Σήμερον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου εἶναι περί-

που 132.000 τ. χλμ. Ἀπὸ αὐτὰ 108.000 τ. χλμ. εἶναι στερεὰ καὶ 24.000 τ. χλμ. εἶναι νῆσοι.

Καθὼς δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ Ἑλλάς εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἡ ὁποία τὴν περιβάλλει ἀπὸ τρεῖς πλευράς. Ἡ θέσις αὐτὴ δίδει εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλὰ καὶ σπουδαῖα πλεονεκτήματα:

1) Οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι ἔχουν ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα τῆς

133. Ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς συγκοινωνίας.

Ἑλλάδος καὶ μετριάξουν τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέσθην τοῦ θέρους· ἔτσι βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

2) Ἔχει ἐμπρὸς τῆς ἀνοικτῆς τῆς θαλάσσιας ὁδὸς, ἡ ὁποία εἶναι εὐθηνή. Ἔτσι ἡ Ἑλλάς ἔμπορεῖ νὰ στέλλῃ εὐκόλως τὰ προϊόντα τῆς εἰς ξένους τόπους καὶ νὰ προμηθεύεται ἀπὸ αὐτοὺς ὅ,τι χρειάζεται.

3) Οἱ λιμένες καὶ τὰ ἀεροδρόμια τῆς Ἑλλάδος ἔχουν με-

γάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς συγκοινωνίας τῆς Εὐρώπης· διότι εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον τῶν μεγάλων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἀπὸ τὴν δυτικὴν καὶ κεντρικὴν Εὐρώπην πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Δι' αὐτὸ οἱ λιμένες καὶ τὰ ἀεροδρόμια τῆς Ἑλλάδος εἶναι σπουδαῖοι σταθμοὶ διὰ τὰ πλοῖα καὶ διὰ τὰ ἀεροπλάνα.

4) Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλάς ἔχει τὴν θάλασσαν πλησίον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους της καταγίνονται μὲ τὴν ἀλιεῖαν καὶ τὴν ναυτιλίαν.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βλέπομεν, ὅτι ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος εἶναι εὐνοϊκὴ διὰ τὸ κλίμα καὶ τὴν βλάστησιν, καθὼς καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὰς ἀσχολίας τῶν κατοίκων.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ὀνόμασε τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἔχουν ὕψος ἄνω τῶν 2000 μ., καὶ κατὰτάξε τα κατὰ τὸ ὕψος των.—2. Ποίαν διεύθυνσιν ἔχουν γενικῶς τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἑλλάδος καὶ ποίαν τὰ ὄρη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς;—3. Ποῖαι πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος ὁμοιάζουν μὲ λεκάνας; Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἄλλοτε λίμναι καὶ πῶς τὰ νερά των ἐχύθησαν εἰς τὴν θάλασσαν;

Ἡ Ἑλλάς ἔχει πολλὰ καὶ ὑψηλὰ ὄρη, ἀλλ' ἔχει καὶ πεδιάδας καὶ κοιλάδας εὐφόρους· ἔχει παράλια ὁμαλὰ, ἀλλὰ καὶ παράλια μὲ πολλοὺς κόλπους καὶ χερσονήσους. Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν ἔχει μεγάλην ποικιλίαν εἰς τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους της.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν πῶς προήλθεν ἡ ποικιλία αὐτή, πρέπει νὰ μάθωμεν, πῶς ἐσχηματίσθησαν αἱ ἐλληνικαὶ χῶραι καὶ νῆσοι· καὶ πρῶτον πῶς ἐσχηματίσθη ὁ στερεὸς φλοιὸς τῆς Γῆς.

Θὰ ἔχετε ἀκούσει, ὅτι ἡ Γῆ εἶναι μία πελωρία σφαῖρα καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐσωτερικόν της ὑπάρχει τόσον μεγάλη θερμότης, ὥστε ὅλα τὰ ὕλικά τῆς Γῆς εἶναι λιωμένα. Καὶ τὸ ἐξωτερικόν της, τὸ ὁποῖον εἶναι στερεόν, εἶναι σχετικῶς πολὺ λεπτόν, λεπτότερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ὁ φλοιὸς εἰς ἓνα πορτοκάλι. Δηλαδή, ἂν παραστήσωμεν τὴν Γῆν μὲ μιαν σφαῖραν, ἡ ὁποία ἔχει ἀκτῖνα

1 μέτρου, ὁ φλοιὸς τῆς Γῆς εἰς τὴν σφαῖραν αὐτὴν θὰ παρασταθῇ μὲ 1 μόνον ἑκατοστὸν τοῦ μέτρου.

Ὑπῆρξε μάλιστα ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ Γῆ δὲν εἶχε καθόλου φλοιόν, ἀλλ' ἦτο ὅλη ὡς μία σφαῖρα ἀπὸ λιωμένα ὑλικά, τὰ ὁποῖα ἀκτινοβολοῦσαν, ὅπως ὁ λιωμένος σίδηρος. Ἡ Γῆ τότε ἔλαμπεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς μικρὸς ἥλιος. Ἀλλ' ἔπειτα, ἐνῶ ἐστρέφετο ὁλόγυρά της εἰς τὸ κατάψυχρον χάος τοῦ οὐρανοῦ, ἤρχισε νὰ ψύχεται καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐσχημάτισεν ἀπέξω ἓνα λεπτότατον φλοιόν. Ἔτσι ἡ Γῆ ἐγίνε σκιερὸν σῶμα.

Ἦτο ὅμως ἀκόμη πολὺ θερμή, καθὼς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα, ποὺ ἦτο γύρω της. Ἀλλ' ὅταν καὶ αὕτὴ μὲ τὸν καιρὸν ἐψύχθη ἀρκετά, τότε ἤρχισαν νὰ συμπυκνώνωνται οἱ ὕδρατμοι καὶ νὰ πίπτουν ὡς βροχὴ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς. Ἦσαν βροχαὶ αἰώνιοι καὶ χειμαρρῶδεις, ὥστε τὰ νερὰ ἐσκέπασαν ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς Γῆς. Ἔτσι ἐσχηματίσθη μία παγκόσμιος θάλασσα.

Ἡ Γῆ ὅμως ἐξηκολούθει νὰ ψύχεται εἰς τὸ ἐσωτερικόν της καὶ νὰ συστέλλεται, ἐνῶ ὁ φλοιός, ποὺ τὴν ἐσκέπαζεν ἀπέξω, δὲν ἦτο ἀκόμη τόσο στερεός, ὅσον εἶναι σήμερον. Δι' αὐτὸ οὗτος ἤρχισεν ἄλλοῦ μὲν νὰ διαρρηγνύεται καὶ νὰ κατακαθίζῃ, ἄλλοῦ δὲ νὰ ρυτιδώνεται, νὰ σχηματίζῃ δηλ. πτυχάς, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φλούδα τοῦ μήλου, ὅταν ξηραίνεται. Ἔτσι ἐφάνησαν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης αἱ πρῶται νῆαι γαῖαι ὡς ἐπιμήκεις νῆσοι. Τότε καὶ εἰς τὰ μέρη, ὅπου εἶναι σήμερον ἡ Ἑλλάς, ἐσχηματίσθησαν δύο κρυσταλλοπαγεῖς ὄγκοι, οἱ ὁποῖοι ἐξηλθον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὡς νῆσοι, μία ἐκεῖ ὅπου εἶναι σήμερον αἱ Κυκλάδες καὶ ἄλλη βορείοτερον μετὰξὺ Ὀλύμπου καὶ Ροδόπης.

Ἡ ἐπιφάνειά των ἕως τότε εἶχε παραμείνει ἐπὶ ἑκατομμύρια ἔτων εἰς τὸν βυθὸν τῆς παγκοσμίου θαλάσσης. Μέσα εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν ἔζων ἑκατομμύρια κογχύλια, ζώφια ὀστρακόδερμα. Ὅταν αὐτὰ ἀπέθνησκον, κατεκρημνίζοντο εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης καὶ ἐσχημάτιζον πυκνὸν στῶμα ἀπὸ ἀσβεστώδη ὕλην (ἀσβεστολίθους). Ἀλλὰ καὶ λάσπη καὶ ἄμμοι συνεσωρεύοντο εἰς τὸν πυθμένα τῶν θαλασσῶν

καὶ ἀπετέλουν στρώματα μεγάλου πάχους. Καὶ αὐτὰ μὲ τὸν καιρὸν ἐσκληρύνθησαν καὶ ἐσχημάτισαν πετρώματα (ἀ μ μ ο -

134. Αἱ κυριώτεραι ὄρεσες καὶ τὰ ποτάμια συστήματα τῆς Ἑλλάδος. λίθους, ἀργιλικούς σχιστολίθους κ.τ.λ.). Ὅλα αὐτὰ τὰ πετρώματα, ἐπειδὴ ἐσχηματίσθησαν μέσα εἰς τὰ ὕδατα, λέγονται ὕδατογενῆ.

Ἀφοῦ ἐπέρασαν ἑκατομμύρια ἔτων, ἔγιναν πάλιν μεγά-
λαι πτυχώσεις εἰς τὸν φλοιὸν τῆς Γῆς. Αὗται ἦσαν γενικαὶ
καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς καὶ ἐγέννησαν τὰς Ἑλ-
πεις καὶ ἄλλα ὕψηλὰ ὄρη (ἀλπικαὶ πτυχώσεις). Τότε ἐγεν-
νήθησαν ὡς συνέχεια εἰς τὰς Ἑλπεις καὶ αἱ ἑλληνικαὶ
ὄροσειραί, ἡ Πίνδος καὶ μακρὰ ἄλυσις τῶν ὕψηλων ὀρέων,
τὰ ὁποῖα συνεχίζονται εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ πέραν αὐτῆς
εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Κάρπαθον, τὴν Ρόδον κ. τ. λ. Καὶ κλάδοι
δὲ ὀρεινοί, καθὼς γνωρίζομεν, ἐσχηματίσθησαν μὲ διεύθυνσιν
πρὸς ἀνατολὰς (Χάσια - Καμβούνια, Ὁθρυς, Οἶτη — πτυχω-
σιγενῇ ὄρη).

Τότε ἀνέβη ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ὀλόκληρος ἡ ἔκτασις,
τὴν ὁποῖαν καταλαμβάνει ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὰς Ἰονίους Νήσους
ἕως τὰ δυτικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἔτσι ἐσχηματίσθη μίᾳ ἑλ-
ληνοασιατικῇ ἡπειρος, τὴν ὁποῖαν οἱ γεωλόγοι ὀνομάζουν
Αἰγίδα.

Ἀφοῦ ἀνεφάνη ἡ Αἰγίς ἤρχισαν μεγάλαι διαταραχαί·
ἔπρεπε τὰ διάφορα μέρη τῆς νᾶ ἰσορροπήσουν. Ἀπὸ τὸν λόγον
αὐτὸν ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη ρήγματα, δηλ. σχισμαί, ὅπως γί-
νεται εἰς τὸν πηλόν, ὅταν ξηραίνεται. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς
ἐτεμαχίσθη, πολλὰ δὲ ἀπὸ τὰ τεμάχια αὐτὰ κατεβυθίσθησαν
καὶ ἐσχημάτισαν λεκανοεἰδεῖς χώρας καὶ ταφροεἰδεῖς κοιλάδας.
Ἔτσι ἐσχηματίσθησαν τὰ λεκανοπέδια τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Θη-
βῶν καὶ τῆς Κωπαίδος, ἡ λεκάνη τῆς Αἰτωλίας, αἱ κοιλάδες
τοῦ Εὐρώτα, τοῦ Σπερχεῖο, τοῦ Ἀλιάκμονος κ. τ. λ., καθὼς καὶ
οἱ κόλποι Κορινθιακός, Εὐβοϊκός, Μαλιακός, Παγασσητικός,
Ἀμβρακικός, οἱ κόλποι τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ Ἀργολικὸς κ. τ. λ.

Πολλοὶ ἀπὸ τὰς λεκανοεἰδεῖς κοιλότητας, αἱ ὁποῖαι ἐσχη-
ματίσθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐπειδὴ ἦσαν κλεισταὶ ἀπὸ
ὄλα τὰ μέρη, ἐγέμισαν ἀπὸ νερᾶ καὶ μετεβλήθησαν εἰς λίμνας
(Θεσσαλία, λεκάνη Βοιωτίας, Ἀλιάκμονος κ. τ. λ.).

Τὸ ἔδαφος ὅμως τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαθε μόνον τὰ ρή-
γματα αὐτά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ λάβα ἐξεχύθη εἰς πολλὰ σημεῖα
(ἡφαιστεια) καὶ θερμαὶ πηγαὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἀναβλύζουν,
καθὼς εἰς τὸ Λουτράκι, τὴν Αἰδηψόν, τὰς Θερμοπύλας, τὴν
Ὑπάτην, τὴν Νίσυρον κ. ἄ. Εἰς πολλὰ μέρη τὸ ἔδαφος κατήρ-

χετο βραδέως, ἔπασχε βραδεῖαν καθίξῃσιν, ἡ δὲ θάλασσα τὸ ἐσκέπαζε μὲ τὰ νερά της.

Αὐτὸ συνέβη πρὸ πάντων εἰς τὸ μέρος τῆς Αἰγυπτίδος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἕως τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὅλη ἡ ἔκτασις αὐτῇ ἔπαθε βραδεῖαν καθίξῃσιν, ἡ δὲ θάλασσα εἰσεχώρησε καὶ τὴν ἐσκέπασε. Ἐξω ἀπὸ τὰ νερά ἔμειναν μόνον τὰ ὑψηλότερα μέρη· ἔτσι ἐσχηματίσθη τὸ Αἰγυπτίον πέλαγος μὲ τὰς νήσους του.

Τέλος καὶ μία ἄλλη δύναμις ἐνήργησεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, τὰ ρέοντα ὕδατα. Ρύακες, χεῖμαρροι καὶ ποταμοί, οἱ ὁποῖοι ἔρρεον ἀκατάπαυστα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, διήνοιξαν εἰς τὰς πλευράς τῶν βουνῶν ἄλλοι στενάς καὶ ἄλλοι πλατείας φάραγγας καὶ χαράδρας. Ὅπου δὲ ὑπῆρχε τυχὸν σειρὰ λόφων ἢ βουνῶν καὶ ἔφραττε τὸν ροὺν τοῦ ποταμοῦ πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἐκεῖ τὸ ρεῦμα κατῴρθωσε μὲ τὸν καιρὸν νὰ διαρρήξῃ τὸν φραγμὸν καὶ νὰ διανοίξῃ στενὴν ποταμίαν κοιλάδα (Πηγεῖς, Ἀλιάκμων, Ἀξιός, Στρυμών). Ἐπειτα οἱ χεῖμαρροι καὶ οἱ ποταμοὶ ἀπέθεσαν ἄμμους, χαλίκια καὶ πηλοὺς εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῶν κοιλάδων καὶ τῶν λεκανοειδῶν χώρων (προσχωσιγενὴ πεδία) ἢ τὰ ἐξεφόρτωσαν εἰς τὰς ἐκβολὰς των καὶ ἔτσι ἐπεξέτειναν τὴν παράλιαν (Σπερχεῖος, Ἀχελῶς, Ἀλφειός, Ἀξιός κ. τ. λ.).

Ἀσκήσεις. — 1. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς δύο κρυσταλλοπαγεῖς μάζας, αἱ ὁποῖαι πρῶται ἐβγῆκαν ἀπὸ τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης. Ποίας νήσους καὶ ποίας χώρας τῆς Ἑλλάδος περιλαμβάνει κάθε μία ἀπὸ αὐτάς; Τὰ πετρώματά των εἶναι τὰ παλαιότερα (κρυσταλλικά, γρανίται κ. τ. λ.). — 2. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἄλυσιν τῶν πτυχωσιγενῶν ὁρέων τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνόμασε τὰς κυριώτερας ὀροσειράς. Ὀνόμασε τὰς ὀροσειράς, αἱ ὁποῖαι διακλαδίζονται ἀπὸ τὴν Πίνδον. Τὰ πετρώματά των συνίστανται ἀπὸ σχιστολίθους καὶ ἀσβεστολίθους. — 3. Ὀνόμασε τὰς λεκανοειδεῖς χώρας καὶ τὰς ταφροειδεῖς κοιλάδας τῆς Ἑλλάδος. Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἄλλοτε λίμναι; Πῶς ἀπεξηράνθησαν; — 4. Ποῖαι εἶναι αἱ προσχωσιγενεῖς πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος; Πῶς προέκυψαν αὐταί; — 5. Ποίαν ἐπίδρασιν ἔχει ἡ μακρὰ κεντρικὴ ὀροσειρὰ τῆς Ἑλλάδος α') εἰς τὸ κλίμα καὶ εἰς τὰς βροχάς, β') εἰς τὰ προϊόντα καὶ γ') εἰς τὰς συ-

κοινωνίας τῆς Ἑλλάδος ;— 6. Ποῦ ὑπάρχουν παραθαλάσσιαι ὁροσειραὶ καὶ ποῖα εἶναι ἡ ἐπίδρασις των εἰς τὸ κλίμα καὶ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ἐσωτερικοῦ ;— 7. Ποῖαι πεδιάδες εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ποῖα πλεονεκτήματα ἔχουν ;

Γ'. ΠΟΤΑΜΟΙ ΚΑΙ ΛΙΜΝΑΙ

1. Ὀνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος.— 2. Εὔρε τὸν Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου καὶ ὀνόμασε τοὺς ποταμούς, οἱ ὅποιοι πηγάζουν ἀπὸ αὐτόν. Εἰς ποίαν θάλασσαν χύνεται καθεὶς ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς αὐτούς ; — 3. Περιέγραψε τὸν ροῦν τοῦ Πηνειοῦ ἀπὸ τὰς πηγὰς του ἕως τὴν ἐκβολὴν του.— 4. Περιέγραψε ὁμοίως τὸν ροῦν τοῦ Σπερχειοῦ, τοῦ Ἀχελώου, τοῦ Ἀράχθου, τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τοῦ Στρυμόνος.— 5. Ποίαν διεύθυνσιν ἀκολουθοῦν γενικῶς οἱ ποταμοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ποίαν οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ποίαν οἱ μακεδονικοὶ ποταμοί ; — 6. Ποῖοι ποταμοὶ ἐσχημάτισαν εἰς τὰς ἐκβολὰς των λιμνοθαλάσσας ; — 7. Ποῖαι ποτάμια κοιλάδες ἔχουν σπουδαιότητα διὰ τὴν συγκοινωνίαν ; — 8. Ποῖαι εἶναι αἱ μεγαλύτεραι λίμναι τῆς Ἑλλάδος ; Ὅρισε τὴν θέσιν ἐκάστης.

Ἐνας ποταμὸς ἔχει πολλὰ νερά : α') ἂν αἱ πηγαὶ του εἶναι ἄφθονοι, β') ἂν ἡ ἔκτασις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μαζεύει τὰ νερά του, εἶναι μεγάλη καὶ γ') ἂν τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς, ποῦ πίπτει εἰς τὴν περιοχὴν του, εἶναι πολὺ.

Πηγαὶ ὑπάρχουν προπάντων εἰς τὰ βουνά. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ πηγάζουν συνήθως ἀπὸ τὰ βουνά. Ἐπειδὴ δὲ τὰ νερά, ὅταν τρέχουν, ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους, δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ρέουν ἀπὸ Δ πρὸς Α, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Β πρὸς Ν.

Ὅμοίως οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς Ν, διότι τὸ ἔδαφός των ἔχει κλίσιν πρὸς τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ κοιλάδες των διευθύνονται πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου, διὰ τοῦτο εἶναι σπουδαιότατοι διὰ τὴν συγκοινωνίαν (Ἀξιός, Στρυμών, Ἐβρος).

Γενικῶς τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὀλίγον καὶ διότι αἱ βροχαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ὀλίγαι καὶ διότι γίνεται μεγάλη ἐξάτμισις ὕδατος. Ἐξ ἄλλου καὶ τὰ νερά πολλῶν ποταμῶν χάνονται εἰς καταβόθρας.

Τὰ νερά τῶν ποταμῶν μας χρησιμοποιοῦν: α') διὰ τὸ πότισμα τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κήπων, καὶ β') διὰ νὰ κινοῦν νερομύλους καὶ τὰς μηχανὰς τῶν ἐργοστασίων (π. χ. ὁ Βόδας εἰς τὴν Ἑδεσσαν, ὁ Γλαῦκος εἰς τὰς Πάτρας, ἡ Ἐρκυνα εἰς τὴν Λεβάδειαν κ.ο.κ.).

Ποῖον εἶναι τὸ ἔργον ἑνὸς ποταμοῦ εἰς τὰς ἐκβολὰς του; Πότε ὁ ποταμὸς φέρει βλάβην εἰς τὴν ὑγείαν καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων;

Καὶ αἱ λίμναι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν πάντοτε τὴν ἰδίαν ἔκτασιν, διότι τὰ νερά τῶν ἐκρέουν εἰς καταβόθρας. Ἐπειδὴ δὲ πλησίον εἰς τὰς ὄχθας τῶν σχηματίζονται ἔλη, αἱ λίμναι περισσότερο βλάπτουν παρὰ ὠφελοῦν. Δι' αὐτό, τὸ Κράτος μας προσπαθεῖ νὰ ἀποξηράνη τὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι βαλτώδεις, π. χ. τὴν λίμνην τῶν Γενιτσῶν καὶ τῶν Φιλίππων εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ξυνιάδα λίμνην εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα κ.ἄ.

Δ'. ΚΛΙΜΑ

Ὅλοι οἱ τόποι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν τὸ ἴδιον κλίμα. Π. χ. εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ ὄρεινά μέρη ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἡ θερμοκρασία κατὰ τὸν χειμῶνα κατέρχεται συχνὰ ὑπὸ τὸ μηδέν· ἀντιθέτως εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ παράλια μέρη ἡ χιὼν εἶναι σπάνιον φαινόμενον.

Ἐπίσης τὸ θέρος εἰς τὰς πεδιάδας εἶναι πολὺ θερμὸν ἢ ἡ θερμοκρασία κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας φθάνει ἐκεῖ συνήθως ἕως 32-36 βαθμούς. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ παράλια ἡ ζέστη μετριάζεται ἀπὸ τὴν δροσερὰν αὔραν τῆς θαλάσσης.

Καὶ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει κατ' ἔτος εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι τὸ ἴδιον. Αἱ διαφοραὶ αὗται φαίνονται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα, ὅπου σημειώνονται ἡ θερμοκρασία, οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ βροχαὶ διαφόρων τόπων τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ πόλεις εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα ἔχουν καταταχθῇ κατὰ ζώνας, δηλ. χωριστὰ αἱ πόλεις τῆς ἀνατολικῆς καὶ χωριστὰ αἱ πόλεις τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ποῖα ἀπὸ τὰς ζώνας αὐτὰς ἔχει τὸν μαλακώτερον χειμῶνα καὶ ποῖα τὸν ψυ-

χρότερον ; Ποία περιοχή δέχεται τὰς περισσότερας βροχὰς καὶ ποία τὰς ὀλιγωτέρας ;

Πόλεις	Ύψος ἀπὸ θαλάσσης	Μέση θερμοκρασία			Διαφορὰ μετα- ξὺ θερμοκρα- σίας θερμότη- τος καὶ ψυχρο- τάτου μηνὸς	Μέσον ὕψος βροχῆς τοῦ ἑ- τους εἰς ἑκα- τοστόμετρα	Ἐπικρα- τεῖ ἄνε- μος
		Ἰαν.	Ἰουλ.	τοῦ ἔτους			
Κέρκυρα	30 μ.	10,2	25,9	17,7	15,7	118	Νότιος
Ἀργοστόλ.	11 μ.	11,0	26,2	18,1	15,3	86	ΒΔ. Νέτ.
Ζάκυνθος	3 μ.	11,5	26,6	18,7	15,1	112	ΒΔ
Καλάμαι	32 μ.	10,9	27,1	18,8	16,2	83	Βόρειος
Ἰωάννινα	485 μ.	5,0	24,0	14,0	18,8	126	ΒΔ
Πάτραι	5 μ.	10,3	27,1	18,4	16,8	70	Βόρειος
Φλώρινα	620 μ.	1,0	22,2	11,7	23,2	73	
Λάρισα	75 μ.	5,5	26,5	15,9	21,0	50	Δυτικός
Δελφοί	557 μ.	7,0	25,6	16,0	18,6	58	
Τρίπολις	664 μ.	4,6	22,8	13,3	18,2	83	ΝΔ
Σπάρτη	170 μ.	9,4	27,2	17,7	17,8	77	Βόρειος
Θεσ/νίκη	2 μ.	5,0	26,2	15,8	21,7	44	ΝΔ
Βόλος	8 μ.	7,4	26,0	16,8	18,6	50	ΒΔ
Ἀθῆναι	107 μ.	8,6	27,3	17,6	18,7	38	ΒΑ
Ναύπλιον	6 μ.	10,0	26,7	18,0	16,7	44	ΒΝ
Σύρος	24 μ.	11,7	26,7	18,7	15,0	50	Βόρειος
Θήρα	225 μ.	10,4	24,8	17,4	14,4	36	ΒΔ
Χανιά	40 μ.	10,8	25,7	17,9	14,9	66	Βόρειος

Ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις αὐτὰς συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ ἐπί-
δρασις τῆς θαλάσσης εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα εἶναι με-
γαλυτέρα παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικήν. Δηλαδή εἰς τὴν δυτικὴν
Ἑλλάδα τὸ θέρος εἶναι δροσερώτερον καὶ ὁ χειμὼν μαλακώ-
τερος ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

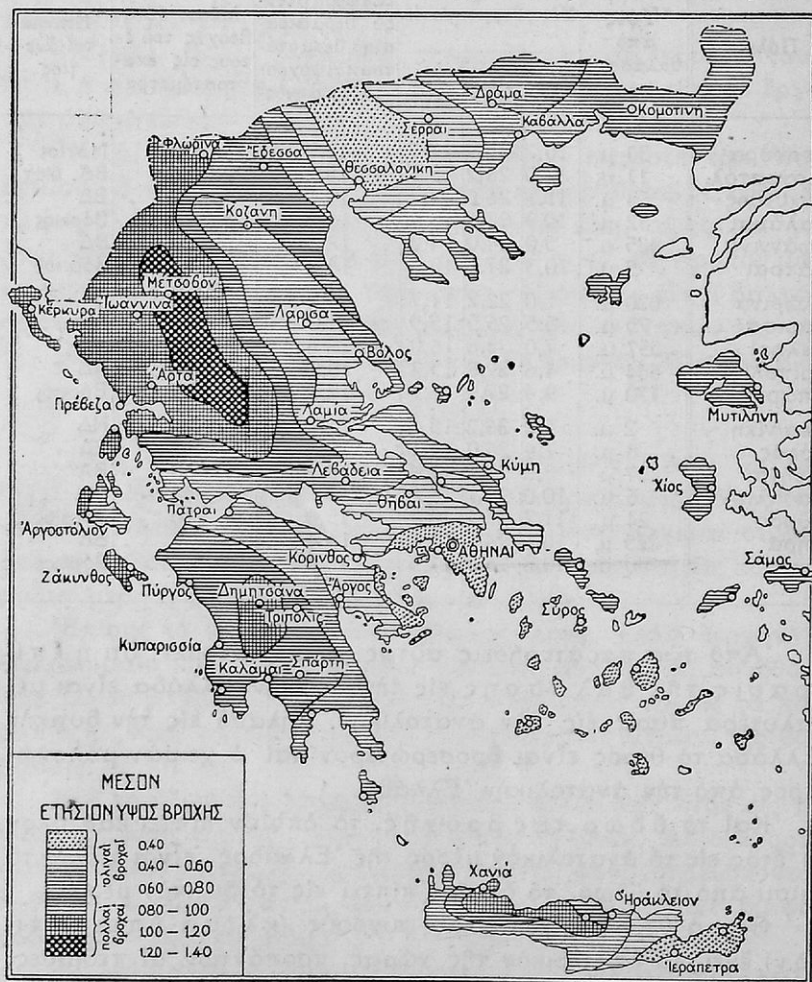
Καὶ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει καθ' ὅλον
τὸ ἔτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἑλλάδος, εἶναι μὲν εἰς
ἡμισὺ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὸ δυτικὸν μέρος.

Θερμὰ θέρη καὶ χειμῶνας ψυχροὺς (κλίμα ἡπειρωτι-
κὸν) ἔχει τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, προπάντων αἱ πεδιάδες,
ποὺ εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης.

Μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος ἔχουν καὶ
οἱ ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἐπικρατοῦν κατὰ τὰς διαφόρους ἐπο-
χὰς. Κατὰ τὸ θέρος ἐπικρατοῦν οἱ ξηροὶ βορειοανατολικοὶ

άνεμοι, οι οποίοι φυσούν κανονικά και λέγονται έτησιαί (μελτέμια).

Κατά τὸ φθινόπωρον εἶναι συχνότεροι οἱ νότιοι άνεμοι, οἱ

135. Χάρτης τῶν βροχῶν.

ὅποιοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ φέρουν βροχάς. Τέλος κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπικρατοῦν πάλιν οἱ βόρειοι άνεμοι, οἱ ὅποιοι

εἶναι ψυχροί· φυσοῦν ὅμως τότε καὶ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ὕγροι ἄνεμοι.

Αἱ βροχαὶ λοιπὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα πίπτουν κυρίως τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα· ἐπειδὴ δὲ οἱ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι συναντοῦν πρῶτον τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, δι' αὐτὸ βρέχει ἐκεῖ περισσότερον παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικήν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ἔχει περισσοτέρους ποταμοὺς καὶ περισσότεράν βλάστησιν ἀπὸ τὴν ἀνατολικήν.

Τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς, τὸ ὅποιον πίπτει εἰς τὴν Ἑλλάδα κατ' ἔτος, δὲν εἶναι ὀλίγον· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ βροχαὶ συνήθως εἶναι ραγδαῖαι καὶ δὲν διαρκοῦν πολὺ, ἡ βροχὴ δὲν εἰσδύει εἰς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ σχηματίζει χειμάρρους, οἱ ὅποιοι ρέουν ὀρμητικῶς καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας.

Ἀσκησις.—Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει εἰς χιλιοστὰ τοῦ μέτρου τὸ ὕψος τῆς βροχῆς, ποὺ πίπτει κάθε μῆνα εἰς ὠρισμένας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Εὑρετε ἀπὸ τὸν πίνακα αὐτὸν κατὰ ποῖον μῆνα πίπτει περισσότερα βροχὴ εἰς κάθε μίαν ἀπὸ τὰς πόλεις αὐτάς καὶ κατὰ ποῖον μῆνα ὀλιγωτέρα; Πόσον εἶναι τὸ μέσον ὕψος τῆς βροχῆς κατὰ τὴν βροχεράν ἐποχὴν (Ὀκτώβριον - Μάρτιον) καὶ πόσον κατὰ τὴν ξηρὰν ἐποχὴν εἰς ἐκάστην πόλιν;

Ὄνομα πόλεων	Ἰανουάρ.	Φεβρουάρ.	Μάρτιος	Ἀπρίλιος	Μάιος	Ἰούνιος	Ἰούλιος	Αὐγустός	Σεπτέμβρ.	Ὀκτώβρ.	Νοέμβρ.	Δεκέμβρ.	Ἑτησίως
Ἀθῆναι . .	52	41	21	21	22	18	5	8	16	40	69	64	377
Θεσ/νίκη . .	29	28	32	38	48	36	27	21	33	56	56	39	443
Πάτραι . .	90	78	67	54	37	18	4	6	27	97	115	114	707
Βόλος . .	49	51	40	32	43	31	15	24	32	63	74	53	507
Κέρκυρα . .	158	146	91	80	52	27	7	20	60	188	156	197	1182
Ζάκυνθος . .	184	137	84	57	31	8	2	12	31	121	220	232	1119
Χανιά . .	113	95	67	29	16	8	1	4	21	35	127	155	666
Τρίπολις . .	127	102	67	57	54	41	14	16	23	79	123	123	826

Ε'. ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΖΩΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

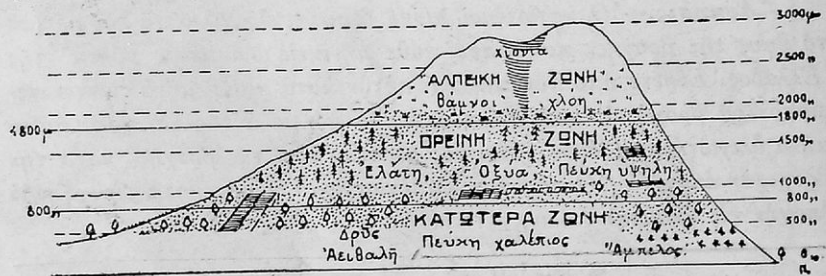
1. Ποῖαι περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος ἔχουν τὰ πλουσιώτερα δάση; Ἀπὸ ποῖα δένδρα ἀποτελοῦνται τὰ δάση μας;—2. Ποῖα φυτὰ καλλιεργοῦμεν εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς μας; Ποῖα ἀπὸ αὐτὰ εὐδοκιμοῦν

μὲ τὸ θαλάσσιον κλίμα; Ποῖα εὐδοκιμοῦν μᾶλλον μὲ τὸ ἡπειρωτικὸν κλίμα;

1. Τὰ δένδρα, καὶ τὰ πλέον σκληρὰ καὶ ἄγρια, διὰ νὰ ζήσουν, χρειάζονται κάποιαν θερμότητα· δι' αὐτὸ αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν, ὅσαι φθάνουν ἐπάνω ἀπὸ 1800-2000 μέτρα, εἶναι γυμναὶ ἀπὸ δένδρα.

Κάτω ἀπὸ τὸ ὄριον αὐτὸ ἀρχίζουν τὰ δένδρα τῶν δασῶν μας. Πρῶτα ἔρχονται εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη ἡ ἐλάτη, ἡ δέξυα καὶ ἡ πεύκη ἡ ὑψηλή, κατόπιν δὲ ἀκολουθοῦν ἀπὸ ὕψος 800 μ. ἡ δρυς καὶ ἡ καστανέα καὶ ἀπὸ ὕψος 500 περίπου μ. ἡ πεύκη, ἡ βαλανιδέα καὶ ἄλλα δένδρα (πρίνος, δάφνη, μύρτος κ.τ.λ.)

Εἰς τὴν Ἑλλάδα λοιπὸν διακρίνομεν ἀναλόγως τοῦ ὕψους τρεῖς ζώνας βλαστήσεως, τὴν κατωτέραν (ἀπὸ τὴν πα-

136. Ζῶναι βλαστήσεως (σχηματογραφικὴ παράστασις).

ραλίαν ἕως τὰ 800 μ.), τὴν ὀρεινὴν (1800 μ.) καὶ τὴν ἀλπικὴν ζώνην (ἄνω τῶν 1800 μ.).

Εἰς τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν ἐκτὸς τοῦ ὕψους ἐπιδρᾷ καὶ ἡ ἀπόστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ἕνας τόπος ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι εἰς τὴν κατωτέραν ζώνην, ὅταν ἕνας τόπος δὲν ἀπέχη πολὺ ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εὐδοκιμοῦν τὰ ἀειθαλῆ καὶ μάλιστα ἡ ἐλαία καὶ ἡ συκὴ (εἰκ. 137).

Ἡ ἐλαία, ἡ συκὴ, ἡ ἀμυγδαλὴ καὶ ἄλλα ὁπωροφόρα εὐδοκιμοῦν εἰς τὸ ξηρὸν κλίμα· ἡ ἐλαία μάλιστα ζῇ εἰς κάθε ἔδαφος καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπότομα καὶ βραχώδη μέρη (Κυνουρία, Μάνη, Κρήτη). Τὰ ἐσπεριδοειδῆ ὅμως (λεμονέα, πορτοκαλέα, μανδαρινέα) ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ μεγαλυτέραν θερμότητα

καὶ ὑγρασίαν. Δι' αὐτὸ εὐδοκιμοῦν μόνον εἰς θερμὰ μέρη (νότια καὶ δυτικὰ παράλια καὶ νήσους) καὶ χρειάζονται πότισμα. Τέ-

137. Χάρτης τῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅπου φύεται καὶ καλλιεργεῖται ἡ ἐλαία.

λος ἡ σταφίς περιορίζεται εἰς τὰ νότια, τὰ δυτικὰ καὶ βόρεια παράλια τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλο-ακαρνανίας καὶ εἰς τὰς νοτίας νήσους τοῦ Ἰονίου (εἰκ. 145).

2. Δυστυχώς ή πατρίς μας είναι πτωχή εις δάση· διότι μόνον μικρόν ποσοστόν από ὅλην τήν ἐπιφάνειάν της (14%) σκεπάζεται από δάση, ἐνῶ ἄλλοῦ, π. χ. εις τήν Σερβίαν, τὰ δάση κατέχουν τὰ 36 % από τήν ἐπιφάνειαν τῆς χώρας.

Καί ὅμως εις παλαιότεραν ἐποχήν καί ή Ἑλλάς εἶχε μεγάλη δάση. Πολλά από τὰ δάση μας τὰ κατέστρεψαν αἱ πυρκαϊαί, οἱ ξυλοκόποι καί οἱ ποιμένες, ἐπειδή ήθελαν νά ἔχουν πολλοὺς βοσκοτόπους διὰ τὰ ποιμνιά των. Τότε κανεῖς δέν τοὺς ἡμπόδιζε. Δέν ἤξεραν ὅμως ποῖον κακόν ἔκαναν εις τὸν τόπον των! Διότι, ὅταν ἔλειψαν τὰ δένδρα από τὰς πλαγιάς τῶν βουνῶν, ή βροχή ὀλίγον κατ' ὀλίγον παρέσυρε τὰ χῶματα καί ἀπέμειναν γυμνοὶ οἱ μαῦροι βράχοι.

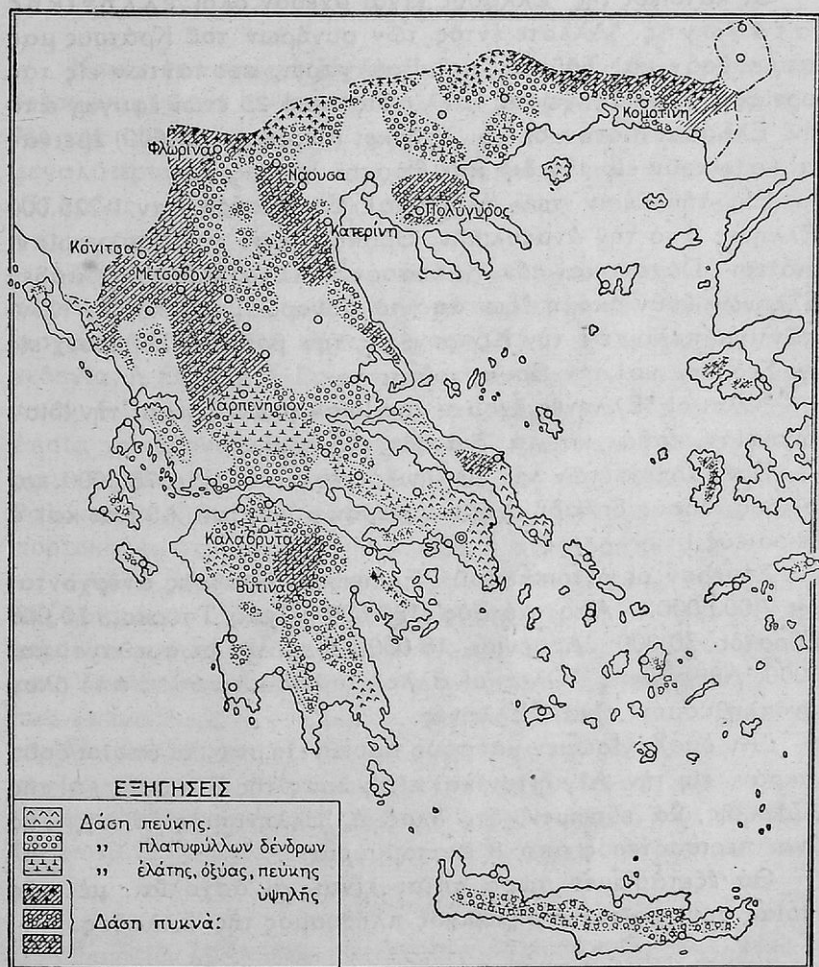
Δι' αὐτὸ ή Ἑλλάς εἶναι πολὺ πτωχή εις δάση. Καί αὐτὸ εἶναι μέγα δυστύχημα· διότι τὰ δάση δέν μᾶς δίδουν μόνον ξύλα, ἀλλὰ καί καθαρίζουν τὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον ἀναπνέομεν, προκαλοῦν βροχὰς καί ἀποτελοῦν τὸν ὠραιότερον στολισμὸν ἐνὸς τόπου. Καθῆκον ἔχομεν ν' ἀναδασώσωμεν τοὺς λόφους γύρω εις τὰς πόλεις καί τὰ χωρία μας καί νά δώσωμεν πάλιν εις τήν πατρίδα μας τὸ πράσινόν της φόρεμα.

Τὰ μεγαλύτερα δάση ὑπάρχουν εις τήν Μακεδονίαν, τήν Ἥπειρον καί τήν δυτικὴν Θράκην. Αἱ ἐπαρχίαι Γρεβενῶν, Ναούσης, Κατερίνης, Χαλκιδικῆς, Κονίτσης, Σουφλίου καί Ροδόπης εἶναι από τὰς περισσότερον δασωμένης περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος (ποσοστὸν δασώσεως 35·40%). Ὀλίγα δάση ἔχουν ή Στερεὰ Ἑλλάς, ή Εὐβοία καί ή Θεσσαλία, ὀλιγώτερα δέ ή Πελοπόννησος καί ή Κρήτη.

Περισσότερα εἶναι τὰ δάση, ποὺ ἀποτελοῦνται από δρῦν, ἔπειτα δ' ἔρχονται τὰ δάση τῆς πεύκης καί κατόπιν τὰ δάση τῆς ἐλάτης, τῆς ὀξύας καί τῆς καστανέας.

3. Ἀγρια ζῷα ὑπάρχουν εις τὰ δάση καί τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδος πολὺ ὀλίγα. Ταῦτα εἶναι: ή ἄρκτος εις τήν βόρειον Πίνδον, ὁ λύκος, ὁ θῶς (τσακάλι) καί ή ἀλώπηξ εις ὅλα τὰ ἐλληνικὰ βουνά, ὁ ἀγριόχοιρος, ή ἔλαφος καί ή δορκὰς (ζαρκάδι) εις τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος, ὁ αἶγαγρος (ἀγριόγιδο) εις τὰς κορυφὰς τῆς Ἰδης καί εις μερικὰς μικρὰς νήσους, λαγοὶ κ.ἄ.

Πολύ περισσότερα είναι τα άγρια πτηνά, που ζουν εις τὸν τόπον μας. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι: πέρδικες, άγριο-

138. Χάρτης τῶν δασῶν τῆς Ἑλλάδος.

περιστεραί, τρυγόνες, φασιανοί, πελαργοί, αἰτοί, ἰέρακες, κόρακες κ.ἄ.

ΣΤ'. ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἐλληνικῆς καταγωγῆς. Ἀλλοτε ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ Κράτους μας κατοικοῦσαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Βούλγαροι, προπάντων εἰς τὰς βορείας ἐλληνικὰς χώρας· ἀλλ' αὐτοὶ πρὸ 25 ἐτῶν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον ὀλίγοι Τοῦρκοι (περίπου 100.000) ἔμειναν καὶ κατοικοῦν εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην.

Εἰς τὴν θέσιν τῶν ἡλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν 1.225.000 Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Θράκην, ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, ἀπὸ τὸν Πόντον καὶ τὸν Καύκασον. Ἀλλὰ πολλαὶ χιλιάδες Ἑλλήνων ζοῦν ἀκόμη ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά μας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν βόρειον Ἡπειρον, εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχομεν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ τὴν ἰδίαν θρησκείαν, καθὼς καὶ τὰ ἴδια ἥθη καὶ ἔθιμα.

Πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος εἶχε 780.000 κατοίκους, ὅσους δηλαδὴ ἔχουν σήμερον μόνον αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς !

Σήμερον οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀνέρχονται εἰς 7.000.000. Ἀπὸ αὐτοὺς 120.000 εἶναι Τοῦρκοι, 70.000 Ἑβραῖοι, 30.000 Ἀρμένιοι, 18.000 Ἀλβανοὶ μωαμεθανοὶ καὶ 5.000 Ἀθίγγανοι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, δηλαδὴ τὰ 96% ἀπὸ ὅλον τὸν πληθυσμόν, εἶναι Ἕλληνες.

Ἄν ὑπολογίσωμεν καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς μας, οἱ ὅποιοι ζοῦν μακράν, εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, θὰ εὗρωμεν, ὅτι ὅλος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπὶ τῆς Γῆς εἶναι περισσότερος ἀπὸ 8 ἑκατομμύρια.

Θὰ ἐξετάσωμεν τώρα ποῖαι εἶναι αἱ ἀσχολίαι, μὲ τὰς ὁποίας συντηρεῖται ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος.

Ζ'. ΑΙ ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

1. *Εὔρε εἰς τοὺς πίνακας τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῶν διαφόρων ἐλληνικῶν χωρῶν πόσα στρέμματα ἐκαλλιεργήθησαν τὸ 1936 μεσιτῶν καὶ πόσα μὲ ἄλλα εἶδη τῆς καλλιέργειας. Πόσα ἑκατομμύρια στρεμμάτων ἐκαλλιεργήθησαν;*— 2. *Εὔρε εἰς τοὺς πίνακας αὐτοὺς εἰς*

πόσα ἑκατομύρια δραχμῶν ἔφθασεν ἡ ἀξία τῶν σιτηρῶν κατὰ τὸ 1936 καὶ εἰς πόσα ἡ ἀξία τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ βάμβακος, τῆς σταφίδος κ.τ.λ.

1. ΓΕΩΡΓΙΑ

Κανὶν ἐπάγγελμα εἰς τὸν τόπον μας δὲν εἶναι τόσον δεδομένον, ὅσον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ βοσκοῦ. Μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ μὲ τὴν κτηνοτροφίαν ζῇ τὸ μεγαλύτερον μέρος, σχεδὸν τὰ δύο τρίτα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χώρα γεωργική.

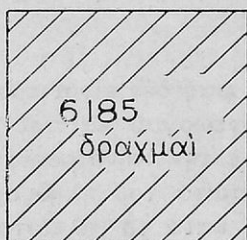
Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος, καθὼς εἶδομεν, διαφέρει ἀπὸ ἓνα τόπον εἰς ἄλλον· δι' αὐτὸ καὶ τὰ προϊόντα τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι διάφορα. Π.χ. ἡ Θεσσαλία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη, ἡ Βοιωτία, ἡ Ἀρκαδία ἔχουν κλίμα ἡπειρωτικόν· δι' αὐτὸ ἐκεῖ εὐδοκιμοῦν τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ ὄσπρια, τὰ ὁποῖα χρειάζονται θέρος θερμὸν μὲ ξηροὺς τοὺς μῆνας τοῦ θερισμοῦ Ἀντιθέτως τὰ παράλιά μας καὶ αἱ νῆσοι μας ἔχουν θαλάσσιον κλίμα· δι' αὐτὸ εὐδοκιμοῦν ἡ ἐλαία, ἡ λεμονέα, ἡ πορτοκαλέα καὶ εἰς ὠρισμένα μέρη ἡ σταφιδάμπελος.

Ἄλλα μέρη τῆς πατρίδος μας ἔχουν ἔδαφος κατάλληλον δι' ὠρισμένον εἶδος καλλιέργειας· ἔτσι εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν δυτικὴν Θράκην, εἰς τὸ Ἀγρίνιον καὶ τὴν Σάμον, οἱ κάτοικοι ἐπιδίδονται περισσότερον εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ· εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Λεβαδείας, τῶν Σερρῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος· εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σουφλίου εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς μορέας κ.τ.λ. Ὡστε ὁ τόπος μας παράγει πολλὰ καὶ διάφορα προϊόντα καὶ δι' αὐτὸ ἡ γεωργία εἶναι ἡ κυριωτέρα ἀσχολία τῶν κατοίκων.

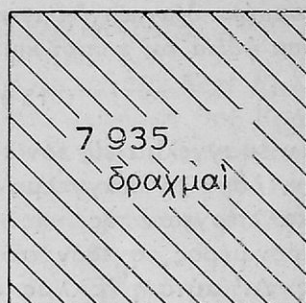
Καλλιέργειαι.

1. Ὅλη ἡ ἔκτασις, τὴν ὁποῖαν καλλιεργοῦν κατ' ἔτος οἱ χωρικοὶ μας, φθάνει τὰ 23.000.000 στρέμματα. Ἀπὸ αὐτά, τὰ 15.000.000 στρέμματα τὰ σπεύρουں σιτάρη, κριθάρη, βρώμην, ἀραβόσιτον καὶ σιτηρὰ.

Ἄλλ' ἡ ποσότης τοῦ σίτου, ποὺ παράγεται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ τραφοῦν τὰ 7.000.000 τοῦ πληθυ-

Παραγωγή.

Κατανάλωσις.

139. Πόσα σιτηρά παρήχθησαν και πόσα εξωδεύθησαν
τὸ 1935 εἰς τὴν Ἑλλάδα (ἡ ἀξία των εἰς δραχμάς).

σμοῦ μας. Χρειαζόμεθα περισσότερον σιτάρι, καὶ ἓνα μεγάλο ποσὸν (τὰ 40% ἀπὸ ὅ,τι χρειαζόμεθα) τὸ εἰσάγομεν ἀπὸ ξένους τόπους.

Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ τὰ ὅσπρια, τὰ γεώμηλα καὶ τὰ λαχανικά. Ὁ τόπος μας παράγει ὀλιγώτερα ἀπὸ ὅσα χρειαζόμεθα καὶ μεγάλα ποσὰ εἰσάγουν οἱ ἔμποροι μας ἀπ' ἔξω.

Καὶ ὁμως ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα τόσα χέρσα

140. Θερισμός.

μέρη, ὥστε, ἂν καλλιεργηθοῦν καὶ αὐτά, ὁ τόπος μας δὲν θὰ ἔχῃ ἀνάγκην νὰ εἰσάγῃ ἀπ' ἔξω τόσα γεωργικὰ προϊόντα καὶ νὰ πληρώνῃ τόσα ἑκατομμύρια. Μόνον διὰ φασόλια ἐπληρώσαμεν τὸ 1936 εἰς τοὺς ξένους 123 ἑκατομμύρια δραχμάς !

Δι' αὐτὸ τὸ Κράτος μας ἀνέλαβε ν' ἀποξηράνῃ τὰ ἔλη εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Ἥπειρον καὶ ἄλλοι καὶ νὰ προφυλάξῃ τὰς πεδιάδας μας ἀπὸ τὰς πλημμύρας τῶν ποταμῶν. Ἔτσι ἑκατομμύρια στρέμματα θὰ δοθοῦν

εἰς τὴν γεωργίαν. Ἄν δὲ καὶ οἱ γεωργοὶ μας μάθουν νὰ ὀργώ-
νουν βαθύτερα τὴν γῆν, νὰ μεταχειρίζονται λιπάσματα καὶ ν'
ἀπολυμαίνουν τὸν σπόρον, τότε ὑπάρχει ἐλπίς γρήγορα ἢ πα-
τρίς μας νὰ μὴ χρειάζεται εἶδη τροφῆς ἀπὸ ξένα μέρη.

2. Ἄλλο σπουδαῖον προϊόν τῶν ἀγρῶν μας εἶναι ὁ κα-
πνός. Αὐτὸς ἔρχεται δεύτερος εἰς τὴν ἀξίαν μετὰ τὰ σιτηρά.
Ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν κατὰ τὸ ἔτος 1936 ἡ Ἑλλάς
εἰσέπραξε 3 1/2, δισεκατομμύρια δραχμὰς, Διότι τὰ καπνά μας

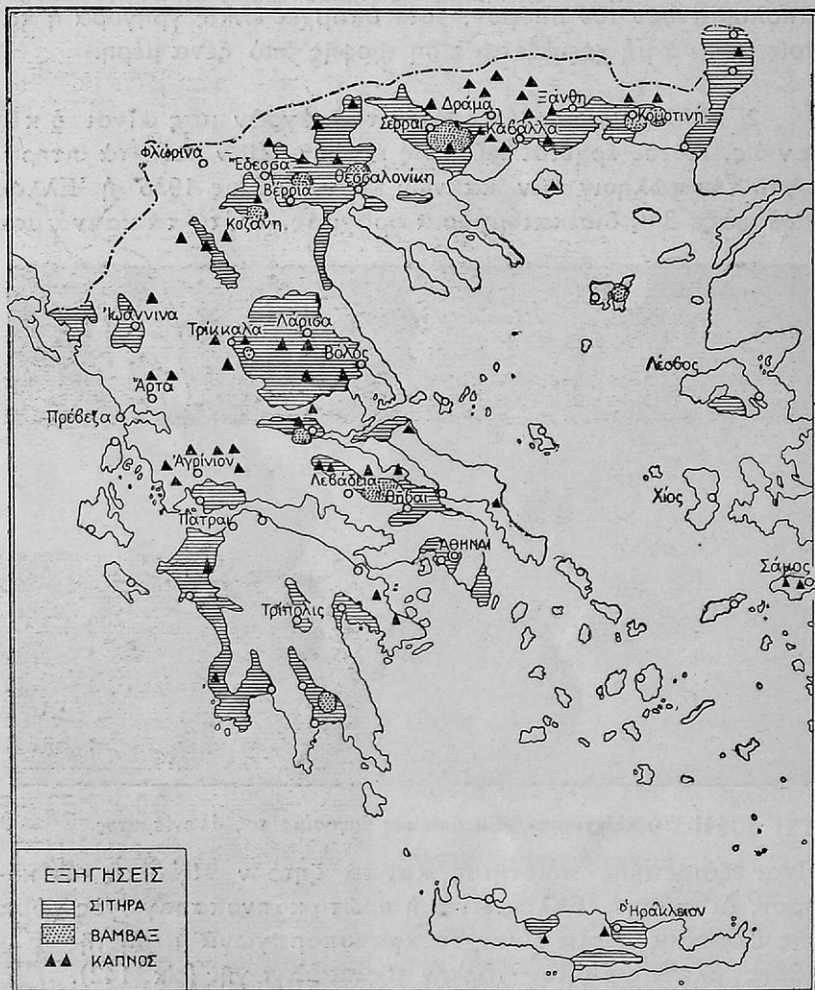

141. Τὸ «λίχνισμα», μία ἀπὸ τὰς ἐργασίας τοῦ ἀλωνίσματος.

εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ τὰ ζητοῦν εἰς ὅλον τὸν κό-
σμον. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι ἡ πρώτη καπνοπαραγωγὸς χώρα
τῆς Εὐρώπης. Ποῖα εἶναι τὰ καπνοπαραγωγὰ μέρη τῆς Ἑλ-
λάδος, βλέπεις εἰς τὸν χάρτην τῆς παραγωγῆς (εἰκ. 142).

3. Τρίτη εἰς σημασίαν ἔρχεται ἡ ἐλαιοπαραγωγή.
Ὑπολογίζουν, ὅτι τὰ ἐλαιόδενδρα τῆς Ἑλλάδος εἶναι 25·30
ἐκατομμύρια. Τὸ ἔλαιον καὶ αἱ ἐλαῖαι μας εἶναι ἀπὸ τὰς θρε-
πτικώτερας τροφὰς μας. Τὸ ποσόν, ποῦ περισσεύει, τὸ πωλοῦν

εις τὸ ἐξωτερικόν· ἔτσι ὁ τόπος μας εἰσπράττει κατ' ἔτος ἀπὸ ἔλαιον περίπου 300 ἑκατομμύρια δραχμὰς. Εἰς παραγωγὴν

142. Χάρτης καλλιέργειας σιτηρών, καπνού καὶ βάμβακος.

ἐλαίου ἡ πατρίς μας εἶναι τρίτη μεταξύ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Πρώτη εἶναι ἡ Ἰσπανία καὶ δευτέρα ἡ Ἰταλία.

143. Συγκομιδή έλαιων εις την Κέρκυραν.

Ευρε εις τον χάρτην της 'Ελλάδος (εικ. 137) τὰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι παράγουν ἔλαιον.

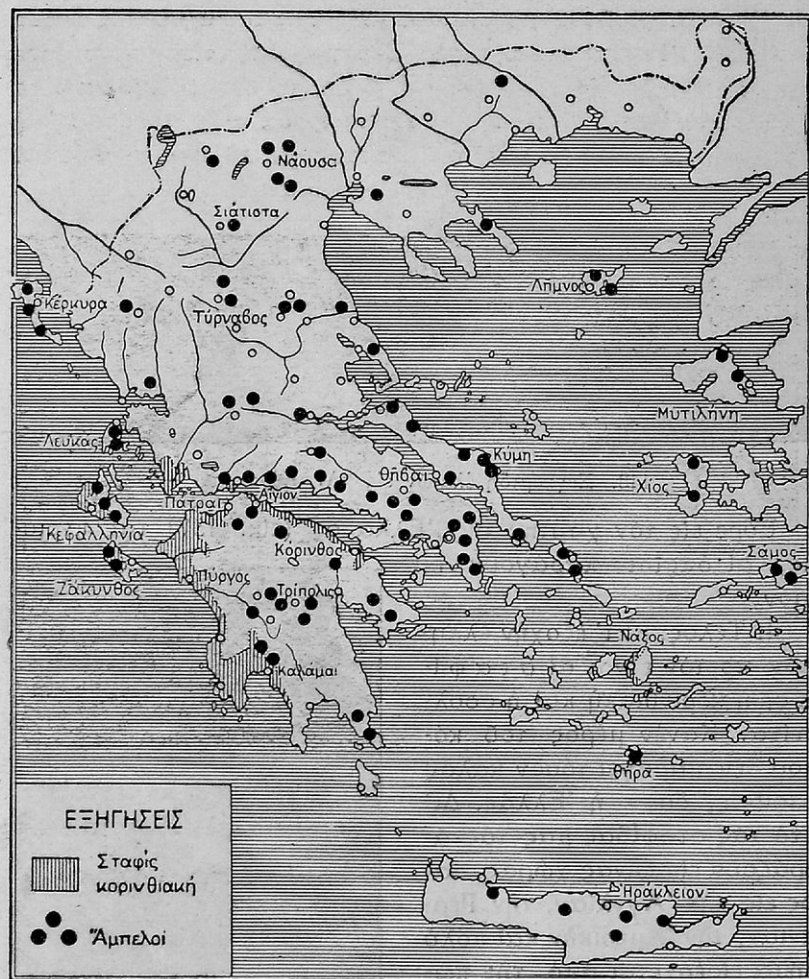
4. Τέλος, κατ' ἑξοχὴν ἑλλη- νικὸν προϊόν εἶναι αἱ σταφίδες, ἡ κορινθιακὴ καὶ ἡ σουλτανίνα. Κανὲν μέρος τοῦ κόσμου δὲν παράγει τόσον καλὰς σταφίδας, ὅσον ἡ 'Ελλάς. Δι' αὐτὸ τὰς σταφίδας μας τὰς ἀγοράζουν εἰς ξένας χώρας, καθὼς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἀμερικὴν καὶ πολὺ χρήμα εἰσέρχεται ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν σταφίδων εἰς τὸν τόπον μας (περίπου 1.300.000.000 δραχμαὶ κατ' ἔτος).

144. Τρυγητός.

Μεγάλῃ ἐπίσης εἶναι ἡ ἀξία τῶν οἴνων μας. Ἰδίως φημίζονται οἱ οἶνοι τῆς Σάμου

της Ἀχαΐας, τῆς Λευκάδος, τῆς Τεγέας, καθὼς καὶ μερικῶν τόπων τῆς Μακεδονίας (Σιατίστης, Ναούσης). Πρὸ ὀλίγων ἔτων

145. Χάρτης καλλιέργειας τῆς ἀμπέλου.

ἤρχισαν νὰ ἐξάγουν καὶ νωπὰς σταφυλὰς, προπάντων ξανθὴν σουλτανίναν καὶ τὰς πωλοῦν μὲ πολὺ καλὴν τιμὴν.

5. Ἄλλο σπουδαῖον προϊόν τῶν ἀγρῶν μας εἶναι ὁ βᾶμ-

β α ξ. Καί τὸ κλίμα καί τὸ ἔδαφος πολλῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι καταλληλότερα διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος. Τὸν καλλιεργοῦν προπάντων εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Λεβανδίας, τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη, καθὼς εἰς τὴν Λήμνον. Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη ἡ παραγωγή τοῦ ἑλληνικοῦ βάμβακος ἠϋξησε. Ἐνῶ τὸ 1931 οἱ γεωργοὶ μας ἐκαλλιέργησαν μὲ βάμβακα 180.000 στρέμματα, τὸ 1937 ἐκαλλιέργησαν 820.000 στρέμματα. Ἔτσι καὶ αὐτοὶ

146. Συλλογὴ βάμβακος.

(Φωτογραφία Μεγασοικονόμου)

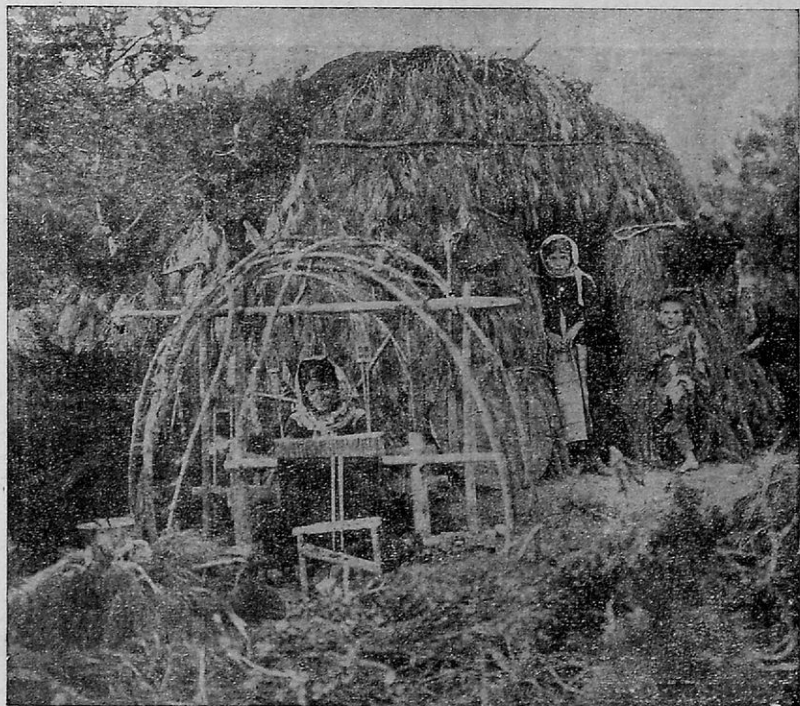
ἐδεκαπλασίασαν τὸ εἰσόδημά των καὶ ἡ βιομηχανία μας ἐχρησιμοποίησεν ἑλληνικὸν βάμβακα (βλ. εἰκ. 142).

6. Σπουδαῖα εἶναι καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς γεωργίας μας, καθὼς τὸ σ η σ ά μ ι ο ν, τὸ ὁποῖον παράγεται εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην καὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὰ ἐ σ π ε ρ ι δ ο - ε ι δ ῆ (πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια), τὰ σ ὄ κ α, τὰ κ ά - σ τ α ν α καὶ οἱ ἄλλοι ξηροὶ καρποὶ κ.τ.λ.

Τέλος ἡ καλλιέργεια τῆς μ ο ρ έ α ς εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς

τὴν δυτικὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Κρήτην. Ἐκεῖ τρέφουν μεταξοσκώληκας καὶ παράγουν μέταξα ν. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ ἡ πατρίς μας ἔρχεται τρίτη μετὰ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

Ἡ γεωργία λοιπὸν εἶναι ἡ κυριωτέρα πηγὴ πλούτου διὰ τὴν πατρίδα μας.

147. Καλύβια ποιμένων εἰς τὴν Πάρνηθα. Ἐμπρὸς ὁ ἀργαλειός.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου).

2. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Λιβάρδια καὶ βοσκαὶ ὑπάρχουν πρὸ πάντων εἰς τὰ βουνά, καθὼς καὶ εἰς τὰ παραποτάμια καὶ τὰ βαλτώδη μέρη, Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ χόρτον εἰς τὰ πεδινὰ μέρη μετὰ τὸν Μάιον ξηραίνει-

ται τελείως, οί ποιμένες μας τὴν ἄνοιξιν μεταναστεύουν μὲ τὰ ποίμνιά των εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη (νομικὴ κτηνοτροφία).

Ἡ ἑλληνικὴ κτηνοτροφία δίδει εἰς τὸν λαόν μας: α') εἶδη διατροφῆς (κρέας, γάλα, τυρὶ, βούτυρον, αὐγά), β') πρώτας ὕλας διὰ τὴν βιομηχανίαν (ἔρια δέρματα) καὶ γ') ζῶα διὰ τὴν ἀροτρίασιν τῶν ἀγρῶν καὶ διὰ τὰς μεταφοράς (βοῦς, ἵππους, ἡμιόνους, ὄνους).

Δυστυχῶς καὶ ἡ κτηνοτροφία μας δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὰς

148. Τὸ ἄρμεγμα εἰς ἓνα μαντρί τῆς Μακεδονίας.

ἀνάγκας μας· δι' αὐτὸ εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ πληρῶνωμεν κατ' ἔτος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πολλὰ ἑκατομμύρια δραχμῶν, διὰ νὰ προμηθευώμεθα ζῶα, σφάγια, βούτυρον κ.τ.λ. Μόνον δι' ἀγελάδας καὶ βοῦς ἐπληρώσαμεν τὸ 1935 εἰς τὸ ἐξωτερικὸν 200 ἑκατομμύρια δραχμάς!

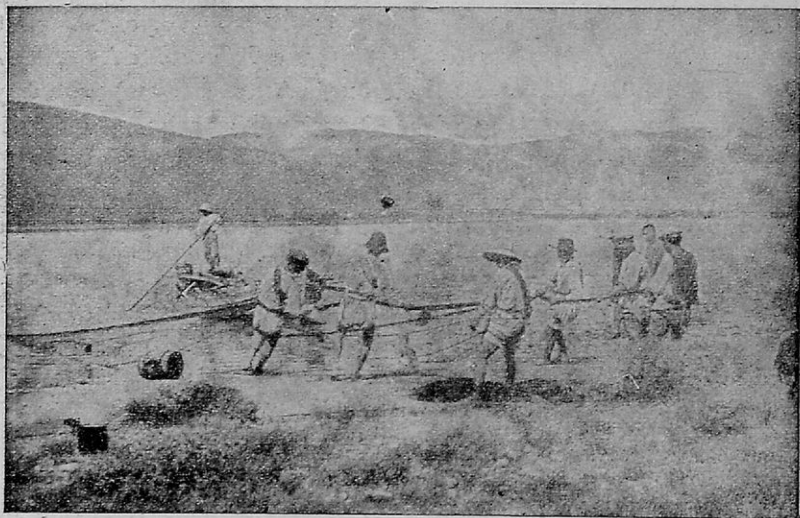
Αἱ περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος, αἱ περισσότερον κτηνοτροφικαί, εἶναι ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης καὶ ὁ νομὸς Αἰτωλοακαρνανίας. Κατόπιν ἔρχονται κατὰ σειρὰν ἡ Θεσσαλία, ἡ Φθιώτις καὶ ἡ Φωκίς, ἡ δυτικὴ Μακεδονία, ἡ Ἀρκαδία κ. ἄ.

Ἀσκησις.—Εὑρετε εἰς τοὺς πίνακας τῆς κτηνοτροφίας τοῦ βιβλίου σας πόσα εἶναι ἐν ὄλῳ τὰ πρόβατα, αἱ αἶγες, οἱ βόες, οἱ ἵπποι καὶ αἱ ἡμίονοι τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

3. ΑΛΙΕΙΑ

Αἱ θάλασσαι τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως οἱ κόλποι, ἔχουν πολλὰ καὶ νόστιμα ψάρια. Οἱ ψαράδες μας εἶναι πολὺ ἐπιδέξιοι καὶ ψαρεύουν καὶ εἰς τὰ ἀνοικτὰ καὶ εἰς τοὺς κόλπους. Ἔτσι μᾶς προμηθεύουν καλὴν καὶ ἐκλεκτὴν τροφήν.

Πολὺ ψάρευμα γίνεται προπάντων εἰς τοὺς κλειστοὺς κόλπους (Εὐβοϊκόν, Κορινθιακόν, Ἀμβρακικόν) καὶ εἰς τὰ παράλια

149. Ψάρευμα μετὰ τὴν τράτα.

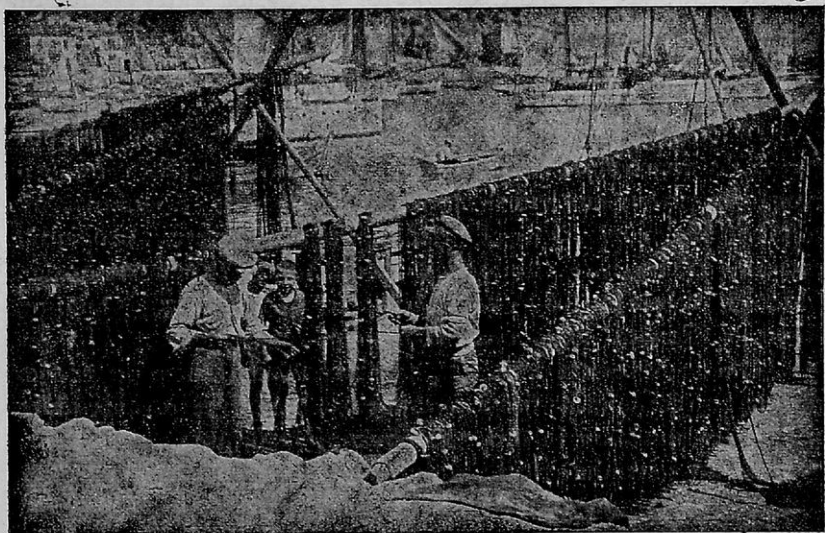
(Φωτογρ. Μεγαλοοικονόμου)

τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, τὰ ὁποῖα ἔχουν μικρὸν βάθος. Τὰ ψάρια τοῦ Σαρωνικοῦ εἶναι μὲν ὀλίγα ἀλλὰ νοστιμώτατα (μπαρμπούνια, λιθρίνια, τσιποῦρες). Ἐπίσης μερικαὶ λίμναι, π. χ. τῆς Καστορίας, ἡ Βοιβῆς (Κάρλα), ἡ Πρέσπα κ. ἄ. ἔχουν μεγάλα καὶ νόστιμα ψάρια.

Τὰ προϊόντα τῆς ἀλιείας μας δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὴν

κατανάλωσιν. Δι' αὐτὸ εἰσάγομεν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν μεγάλα φορτία ἀπὸ παστὰ ψάρια. Μόνον διὰ βακαλάον, ρέγγες καὶ σαρδέλες ἐπληρώναμεν κάθε χρόνον περίπου 70 ἑκατομμύρια δραχμὰς!

Μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν φέρουν ὅσοι ψαρεύουν μὲ δυναμίτιδα. Αὐτοὶ εἶναι ἡ κυρία αἰτία, διὰ

150. Τὸ στέγνωμα τῶν διχτυῶν.

(Φωτογρ. Μεγαλοσικονόμου)

τὴν ὁποίαν δὲν ἔχομεν ἀρκετὰ ψάρια, ἐνῶ ἔχομεν γύρω μας τὴν θάλασσαν.

Ἀρκετὸν εἰσόδημα φέρει εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἡ σ π ο γ γ α λ ι ε ῖ α. Οἱ Ἑλληνες σπογγαλιεῖς (Ὑδραῖοι, Αἰγινῆται, Δωδεκανήσιοι) ἀλιεύουν σπόγγους κυρίως εἰς τὰ παράλια τῆς βορείας Ἀφρικῆς.

4. ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ

Πλούσιαι εἰς δάση εἶναι, ὡς εἶδομεν, αἱ βόρειαι χῶραι τῆς Ἑλλάδος (Μακεδονία, Ἡπειρος, Θράκη), καθὼς καὶ μερικαὶ περιοχαὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος (Πίνδος, Καλάβρυτα, Βυτίνα).

Ἀπὸ τὰ δάση τῆς ἐλάτης καὶ τῆς ὀξύας παράγουν κυρίως ξυλείαν δι' οἰκοδομὰς καὶ δι' ἔπιπλα, ἀπὸ τὰ δάση δὲ τῆς δρυός, τῆς πεύκης κ.τ.λ. παράγουν ξυλάνθρακας καὶ καυσόξυλα. Ἄλλ' ἐνῶ καύσιμον ὕλην τὰ δάση μας δίδουν ἀρκετὴν, ἀντιθέτως ἡ ξυλεία, ποὺ ἐξάγεται ἀπὸ τὰ δάση μας, δὲν εἶναι ἀρκετὴ. Δι' αὐτὸ ἡ χώρα μας εἰσάγει μεγάλας ποσότητες ξένης ξυλείας.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὡς ἐπάγγελμα τὴν ὕλοτομίαν ἀνέρχονται εἰς 5.000.

5. ΟΡΥΚΤΩΡΥΧΙΑ

Τὰ ὀρυκτὰ προϊόντα τῆς Ἑλλάδος εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι: σίδηρος (Σέριφος, Κύθνος, Λαύρειον) καὶ σιδηροπυρίτης (Χαλκιδική, Ἑρμιόνη), μόλυβδος (Λαύρειον, Σίφνος), ψευδάργυρος (Θάσος, Λαύρειον), χρώμιον (Φάρσαλα, Δομοκός), λευκόλιθος (Εὐβοία), σμύρις (Νάξος), λιγνίτης (Κύμη καὶ Ἀλιβερίον τῆς Εὐβοίας, Ὠρωπός, Μέγαρα, Σέρραι, Φλώρινα, Κατερίνη).

Ὅλα σχεδὸν τὰ προϊόντα τῶν μεταλλείων μας τὰ ἐξάγομεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν· διότι ὁ τόπος μας δὲν ἔχει γαιάνθρακας, οἱ ὁποῖοι χρειάζονται διὰ τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων.

Εἰς τὰ μεταλλεῖα μας ἀσχολοῦνται 8.000 ἐργάται, ὁ δὲ τόπος μας εἰσπράττει κατ' ἔτος ἀπὸ μεταλλεύματα περίπου 250 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Τέλος τὰ προϊόντα τῶν λατομεῖων μας εἶναι μάρμαρα λευκά καὶ πολύχρωμα (Πεντέλη, Πάρος, Θάσος, Σκυρος, Τήνος, Χίος κ. ἄ.), θηραϊκὴ γῆ (Θήρα), γύψος (Αἰτωλικόν, Κρήτη, Ζάκυνθος) καὶ μυλόπετρες (Μῆλος).

6. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Διὰ τὴν ἀναπτυχθῆ ἡ βιομηχανία εἰς ἓνα τόπον, χρειάζονται κυρίως πρῶται ὕλαι, δηλ. φυσικὰ προϊόντα καὶ ἄνθρακες διὰ τὴν κίνησιν τῶν μηχανῶν. Τοὺς ἄνθρακας ἡμπορεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ ἡ δύναμις, ἡ ὁποία παράγεται ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν ὑδάτων (λευκὸς ἄνθραξ).

Ἡ Ἑλλὰς πρῶτας ὕλας ἔχει ἀρκετάς, ἀφοῦ παράγει ἄφθονα γεωργικὰ καὶ ὀρυκτὰ προϊόντα. Καὶ δὲν ἔχει μὲν

λιθάνθρακας, ἔχει ὁμῶς πολλοὺς καὶ καλοὺς λιγνίτας, καθὼς καὶ πολλὰς πτώσεις ὑδάτων, ἂν καὶ ἀκόμη δὲν ἔγινεν ἀρκετὴ ἐκμετάλλευσις αὐτῶν.

Προσέτι ἡ Ἑλλάς ἔχει θέσιν παραλίαν καὶ ἡμπορεῖ νὰ προμηθεύεται εὐθηνὰ διὰ θαλάσσης μηχανάς, πρώτας ὕλας κ.τ.λ. Ἐπίσης ἔχει καὶ πολλὰς ἐργατικὰς χεῖρας. Οἱ Ἕλληνες ἐργάται εἶναι εὐφυεῖς καὶ ἐπιδέξιοι, ἂν δὲ μορφωθοῦν καὶ

151. Καταρράκται τῆς Ἑδέσσης. Δύναμις κινητήριος ποὺ μένει ἔως τώρα ἀχρησιμοποίητος.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας).

τεχνικῶς, θὰ γίνουν ἴσοι μὲ τοὺς καλυτέρους ξένους τεχνίτας. Ἡ βιομηχανία μας ἀπασχολεῖ περίπου 300.000 ἐργάτας.

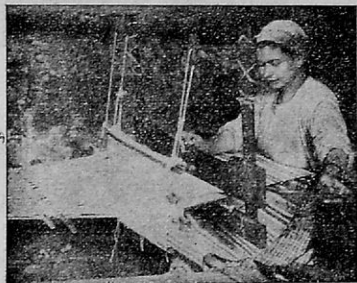
Τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας εἶναι ὁ Πειραιεὺς, αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ μεγαλύτεραι παράλιοι πόλεις (Θεσσαλονίκη, Πάτραι, Βόλος, Καλάμαι, Καβάλλα), καθὼς καὶ ἡ περιοχή τοῦ Βερμίου (Νάουσα, Ἑδεσσα, Βέροια).

152. Ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καπνεργοστάσια τοῦ Πειραιῶς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐργάζονται 1500 ἐργάται.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπὴρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας).

Ἡ βιομηχανία μας ἐπεξεργάζεται κυρίως γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Τὰ περισσότερα ἐργοστάσιά μας παράγουν εἶδη διατροφῆς (ἀλευροβιομηχανία, οἶνοποιία, ἐλαιουργία κ.τ.λ.).

153. Ὁ ἀργαλιὸς εἶναι μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐνασχολήσεις τῶν γυναικῶν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις μας.

Δευτέρα εἰς σπουδαιότητα ἔρχεται ἡ βιομηχανία κλωστικῆς καὶ ὑφαντουργίας (βαμβαουργία, ἐριουργία, ταπητουργία, μεταξουργία). Τὰ προϊόντα τῆς ὑφαντουργίας μας συναγωνίζονται μὲ τὰ προϊόντα τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατόπιν ἀκολουθοῦν ἡ βυρσοδεψία, ἡ βιομηχανία χημικῶν εἰδῶν (σαπυνοποιία, ὑάλουργία, βιομηχανία χημικῶν λιπασμάτων),

ή καπνοβιομηχανία, ή χαρτοποιία, ή σιδηρουργία κ.τ.λ.

7. ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Οι διάφοροι τόποι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους δὲν παράγουν τὰ ἴδια προϊόντα. Δι' αὐτὸ ὁ εἷς τόπος προμηθεύεται ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει. Ἔτσι γίνεται μίᾳ ἀνταλλαγῇ προϊόντων μεταξύ τῶν διαφόρων τόπων τῆς πατρίδος

	Εἰσαγωγή	Ἐξαγωγή
1926	9 967 ἑκατ. δραχ.	5 440 ἑκ. δραχ.
1927	12 600 ἑκ.	6 040 ἑκ.
1929	13 276 ἑκ.	6 960 ἑκ.
1930	10 524 ἑκ.	5 985 ἑκ.
1931	8 763 ἑκ.	4 200 ἑκ.
1932	7 870 ἑκ.	4 757 ἑκ.
1933	8 426 ἑκ.	5 154 ἑκ.
1934	8 792 ἑκ.	5 474 ἑκ.
1935	10 680 ἑκ.	7 100 ἑκ.

154. Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

μας, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προέρχεται μίᾳ κίνησις ἐμπορικῇ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Κράτους μας (ἐσωτερικὸν ἐμπόριον).

Ἄλλ' ὅπως εἶδομεν, ἡ παραγωγὴ μας δὲν ἡμπορεῖ ἀκόμη νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας μας. Μᾶς λείπουν ἀρκετὰ εἴδη διατροφῆς, τὰ ὁποῖα ἀναγκαζόμεθα νὰ προμηθευώ-

Εισαγωγή

1935

Εξαγωγή

41 %

Βιομηχανικά
προϊόντα
4 420 έκ.ατ.
δραχ.

29 %

Υλαι άκατέργαστοι
ή ήμικατεργασμένοι
3 000 έκ.

25 %

Δημητριακοί
καρποί και άλευρα
1 650

Λοιπά είδη διατροφής
950 έκ.

5 %

Ζωα Ζώντα 480 έκ.

Σύνολον 10.680 έκ. δρ.

Καπνά
3 570 έκ.ατ.
δραχ.

Σταφίδες
1 233 έκ.

Έλαιον 300 έκ.

Σύκα, όπώραι 515 έκ.

όϊνοι 147 έκ.

δέρματα 146 έκ.

άλλα είδη 1 190 έκ.

Σύνολον 7.100 έκ. δρ.

155. Άξία των κυριωτέρων ειδών του εισαγωγικού
και εξαγωγικού έμπορου μας.

μεθα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν (σῖτον, ἄλευρα, σφάγια, ἀλιπάστους ἰχθῦς, ὄρυζαν, καφέν, τέτον, ζάχαριν). Ἐπίσης μᾶς λείπουν π ρ ὠ τ α ι ὕ λ α ι καὶ εἶδη βιομηχανικὰ (βάμβαξ καὶ ὑφάσματα, γαιάνθρακες καὶ πετρέλαιον, ξυλεία, μηχαναί, δέρματα κ.τ.λ.). Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον.

Εὐτυχῶς ἔχομεν καὶ προϊόντα, τὰ ὁποῖα χρειάζονται ἄλλοι λαοί, καθὼς καπνόν, σταφίδα καὶ οἶνους, ἔλαιον καὶ ἐλαίας, μεταλλεύματα, ρητίνην, τάπητας κ. ἄ. Αὐτὰ οἱ ἔμποροί μας τὰ ἐξάγουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἔτσι γίνεται τὸ ἐξ α γ ω γ ι κ ὸ ν ἐ μ π ὶ ρ ι ο ν τῆς Ἑλλάδος.

Ἀσκήσεις.— Παρατήρησε τὴν σχηματογραφικὴν παράστασιν τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος (εἰκ. 154). Εἶρε τὴν διαφορὰν τῆς ἀξίας τοῦ ἐξαγωγικοῦ μας ἐμπορίου ἀπὸ τὸ εἰσαγωγικὸν δι' ἕκαστον ἔτος. Κατὰ ποῖον ἔτος, ἡ διαφορὰ αὐτὴ ἦτο μικροτέρα; Τί συμπεραίνεις ἀπὸ τὴν ἐλάττωσιν αὐτὴν τῆς διαφορᾶς;

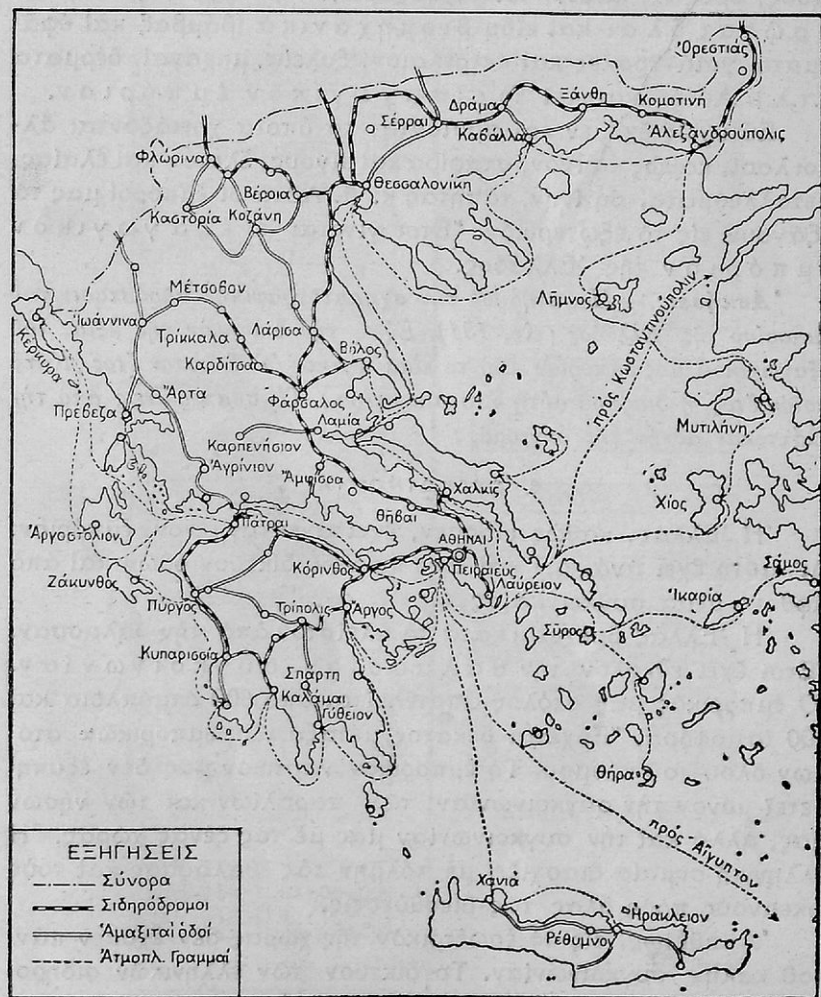
8. ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ἡ Ἑλλάς, καθὼς εἶδομεν, ἔχει ἀνεπτυγμένον ἐμπόριον. Δι' αὐτὸ ἔχει ἀνάγκην καὶ ἀπὸ πυκνὸν δίκτυον ὁδῶν καὶ ἀπὸ ἄφθονα μέσα συγκοινωνίας.

Ἡ Ἑλλάς βρέχεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι ἔχει εὐκόλον τὴν θ α λ α σ σ ί α ν σ υ γ κ ο ι ν ω ν ί α ν. Ὁ ἐμπορικὸς μας στόλος ἀποτελεῖται ἀπὸ 600 ἀτμόπλοια καὶ 700 ἱστιοφόρα. Ἐρχεται δέκατος μεταξὺ τῶν ἐμπορικῶν στόλων ὅλου τοῦ κόσμου. Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν μας δὲν ἐξυπηρετεῖ μόνον τὴν συγκοινωνίαν τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων μας, ἀλλὰ καὶ τὴν συγκοινωνίαν μας μὲ τὰς ξένας χώρας. Ἡ ἑλληνικὴ σημαία διασχίζει μὲ τόλμην τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς ὠκεανοὺς πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Ἀντιθέτως, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας δὲν ἔχομεν πάντοτε καλὴν συγκοινωνίαν. Τὸ δίκτυον τῶν ἑλληνικῶν σιδηροδρόμων, καθὼς καὶ οἱ δρόμοι μας, δὲν εἶναι ἀρκετά, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος μας κατεσκεύασεν εἰς πολλὰ μέρη καλοὺς δρόμους. Τώρα δὲ μὲ τὰ α ὕ τ ο κ ί ν η τ α τὰ μέρη αὐτὰ ἀπέκτησαν τακτικὴν συγκοινωνίαν.

Πυκνὸν δίκτυον σιδηροδρόμων ἔχει ἡ Πελοπόννησος, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ κεντρικὴ Μακεδονία. Ἀδικημένη ἀπὸ τὴν

156. Χάρτης τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος.

ἄποψιν αὐτὴν εἶναι ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ δυτικὴ Στερεά. Κέντρα τῶν σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν εἶναι ὁ Πειραιεὺς καὶ ἡ Θεσσαλονίκη.

Μὲ τὸ δίκτυον τῶν κρατικῶν σιδηροδρόμων ἡ Ἑλλάς ἐπικοινωνεῖ σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν δυτικὴν καὶ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Δύο ἐπιβατικαὶ ἀμαξοστοιχίαι καὶ τέσσαρες ἐμπορικαὶ ἀναχωροῦν καθ' ἑκάστην ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ διευθύνονται πρὸς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ πλουσιώτερον δίκτυον ἀμαξιτῶν ὁδῶν ἔχουν αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι καὶ ἡ Πελοπόννησος.

Τέλος τὰ ἀεροπλάνα ἐκτελοῦν τὴν συγκοινωνίαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πρὸς τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς Ἑλλάδος, δηλ. τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Δράμαν, τὰ Ἰωάννινα, τὸ Ἀγρίνιον, τὴν Κέρκυραν, τὰς Πάτρας, τὴν Μυτιλήνην καὶ τὴν Κρήτην. Τὰ ἀεροδρόμια δὲ τῆς Δεκελείας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι καὶ σπουδαῖοι σταθμοὶ διὰ τὰ ἀεροπλάνα, τὰ ὁποῖα συνδέουν τὰ ἄλλα κράτη τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς χώρας τῆς Ἀσίας (βλ. εἰκ. 133).

Η'. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΠΥΚΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

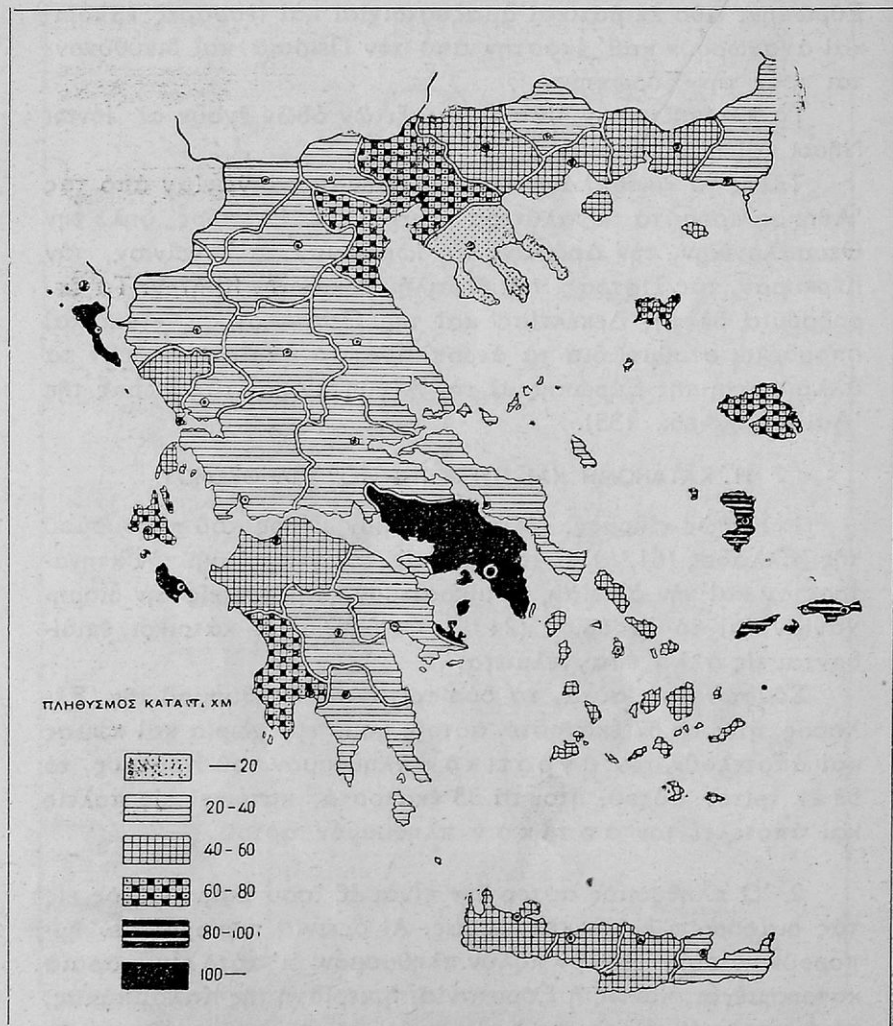
1. Καθὼς εἶδομεν, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος (61 %) ἀσχολεῖται εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν ἀλιείαν, τὸ μικρότερον δὲ μέρος εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον (24 %). Οἱ ὑπόλοιποι κάτοικοι ἐπιδίδονται εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα.

Σύμφωνα μὲ αὐτά, τὰ δύο τρίτα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἥτοι τὰ 67 ἑκατοστὰ αὐτοῦ, ζοῦν εἰς χωρία καὶ κώμας καὶ ἀποτελοῦν τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν τοῦ Κράτους, τὸ δὲ ἓν τρίτον αὐτοῦ, ἥτοι τὰ 33 ἑκατοστὰ, κατοικεῖ εἰς πόλεις καὶ ἀποτελεῖ τὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν αὐτοῦ.

2. Ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι ἐξ ἴσου μοιρασμένος εἰς τὰς διαφόρους ἐλληνικὰς χώρας. Αἱ ὀρεῖναι περιοχαὶ δὲν ἡμποροῦν νὰ συντηρήσουν πολὺν πληθυσμόν δι' αὐτὸ εἶναι ἀραιὰ κατοικημένοι, καθὼς ἡ Εὐρυτανία, ἡ περιοχὴ τῆς Καλαμπάκας, τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Χαλκιδικῆς, τὸ ΒΔ τμήμα τῆς περιοχῆς τῆς Δράμας.

Ἀντιθέτως αἱ εὐφοροὶ γεωργικαὶ περιοχαί, καὶ μάλιστα τὰ κέντρα τῆς βιομηχανίας, εἶναι πυκνὰ κατοικημένα. Τοιαῦτα

περιοχαί εἶναι: ἡ Ἀττική, ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Σάμος, ἡ Μεσσηνία, ἡ Θήρα, αἱ περιοχαί Πατρῶν, Θεσσαλονίκης καί

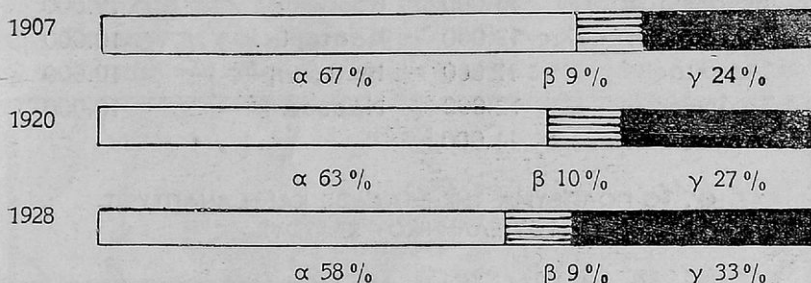

157. Χάρτης πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος.

(Κατὰ τὴν Γεν. Στατιστικὴν Ὑπηρεσίαν τῆς Ἑλλάδος)

Βόλου. Πυκνὸν πληθυσμὸν ἔχουν σχετικῶς καὶ αἱ νῆσοι Λέσβος καὶ Χίος καὶ ὁ νομὸς Ἡρακλείου τῆς Κρήτης.

3. Είς σημεία, όπου διασταυρώνονται σπουδαῖαι ὁδοὶ τῶν συγκοινωνιῶν καὶ εἰς μέρη τῆς παραλίας, όπου ὑπάρχει ἀσφαλὴς λιμὴν, ἐκεῖ ιδρύθησαν πόλεις. Αὗται συγκεντρώνουν τὰ

α = πληθυσμὸς χωρίων

β = πληθυσμὸς κωμοπόλεων (ἀπὸ 2000 - 5000 κατοίκων)

γ = πληθυσμὸς πόλεων (ἀπὸ 5000 καὶ ἄνω)

158. Ἀγροτικὸς καὶ ἀστικὸς πληθυσμὸς κατὰ διαφόρους ἀπογραφάς.

Ποῖον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐλαττώνεται συνεχῶς καὶ ποῖαν σημασίαν ἔχει ἡ ἐλάττωσις αὕτη διὰ τὸν τόπον μας;

προϊόντα γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν περιοχῶν ἢ τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν τοῦ τόπου. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι αἱ ἑξῆς :

Ἀθῆναι	500.000	Μυτιλήνη	28.000
Πειραιεὺς	250.000	Χανιά	27.000
Θεσσαλονίκη	240.000	Λάρισα	25.000
Πάτραι	60.000	Χίος	22.000
Καβάλλα	50.000	Ἑρμούπολις	21.000
Βόλος	48.000	Ἰωάννινα	20.000
Ξάνθη	35.000	Πύργος	20.000
Ἡράκλειον	33.000	Τρίκαλα	20.000
Κέρκυρα	32.000	Χαλκίς	18.000
Σέρραι	30.000	Ἀγρίνιον	15.000
Κομοτινή	30.000	Βέροια	15.000
Δράμα	30.000	Τρίπολις	14.000
Καλάμαι	30.000	Λαμία	14.000

Καρδίτσα	14.000	Μέγαρα	11.000
Κοζάνη	13.000	Αΐγιον	11.000
Έδεσσα	13.000	Φλώρινα	11.000
Λεβάδεια	13.000	Κόρινθος	10.000
Άλεξανδρούπολις	12.000	Καστορία	10.000
Αμαλιάς	12.000	Κατερίνη	10.000
Ζάκυνθος	12.000	Νάουσα	10.000
Άργος	11.000		

Θ'. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Όταν τὸ 1821 οἱ Ἕλληνες ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ὁ ἱερὸς ἀγὼν των ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ, ἐξέλεξαν χωριστὰ κάθε τόπος ἀντιπροσώπους, οἱ ὅποιοι συνήλθον εἰς τὴν Ἐπιδαυρον τῆς Πελοποννήσου. Αὐτοὶ ἐξ ὀνόματος ὅλου τοῦ Ἔθνους, ποὺ ἠγωνίζετο, διεκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔλαβον ἀποφάσεις διὰ τὰς κοινὰς ὑποθέσεις· αὐτὴ ἦτο ἡ Α' Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Όταν ἓνας λαὸς μόνος ἀποφασίζει διὰ τὰς ὑποθέσεις του, ἀποτελεῖ ἐλευθέραν Πολιτείαν.

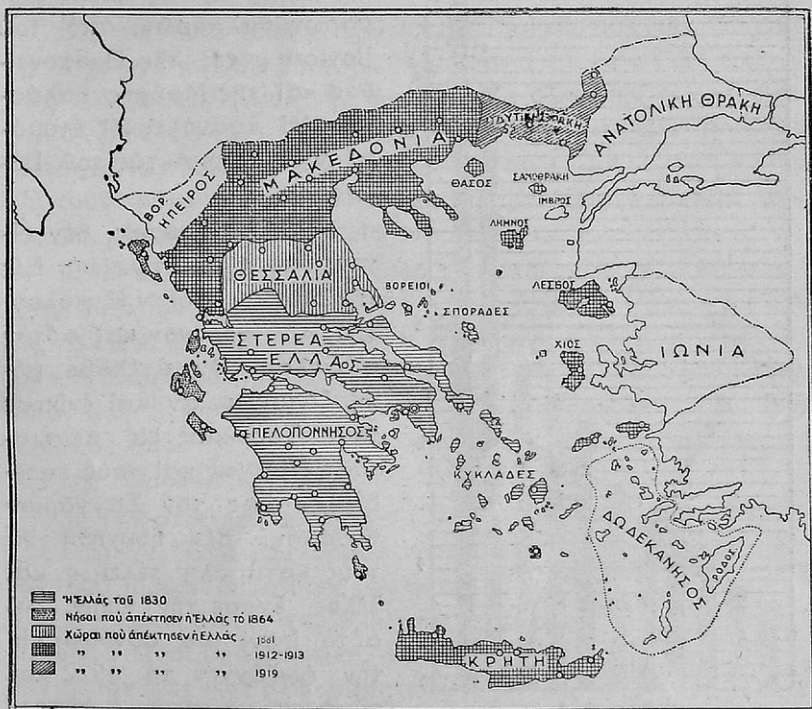
Καὶ ἄλλαι Ἐθνοσυνελεύσεις ἔγιναν κατόπιν, αἱ ὁποῖαι καθώρισαν τὰς γενικὰς ἀρχάς, δηλ. τὸ Σύνταγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον θὰ κυβερνᾶται ὁ τόπος, καὶ ἐξέλεξαν Βασιλέα.

Πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἔγινεν ὁ Ἰω. Καποδίστριας, πρῶτος δὲ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ὁ Ὅθων. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὸν ἐβασίλευσεν ὁ Γεώργιος Α'.

Ἀλλ' ὅσας προόδους καὶ ἂν ἔκαμνεν ἡ Ἑλλάς, δὲν ἦτο εὐτυχής. Τὰ ὄριά της εἶχον χαραχθῇ πολὺ στενά, εἰς τὴν Ὅθρυν, ἐνῶ τὸ ὄνειρον τῶν Ἑλλήνων ἦτο ν' ἀπελευθερώσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἄλλους ὑποδοῦλους ἀδελφούς. Δι' αὐτὸ ἦτο μεγάλος ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Ἑλλήνων, ὅταν τὸ 1864 ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους Νήσους, τὰς ὁποίας αὐτὴ κατεῖχε. Μετὰ ἄλλα 17 ἔτη ἡ Ἑλλάς μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας ἀπέκτησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸ ΝΑ μέρος τῆς Ἠπείρου.

Καὶ μόνῃ της ἐπεχείρησεν ἡ Ἑλλάς τὸ 1897 ν' ἀπελευθε-

ρώση την Κρήτην καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας. Ἀτυχῶς ἦτο ἀνέτοιμος, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἦσαν πολλοὶ καὶ τελείως ἐξωπλισμένοι. Ἐνίκηθη, ἀλλὰ τὸ πάθημα τῆς ἐχρησίμευσεν ὥς μάθημα. Ἦτοιμάσθη, ἐπῆρεν ὡς συμμάχους τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἔτσι τὸ 1912 ἐνίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἡλευθέρωσε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἠπειρον τὴν Κρήτην καὶ

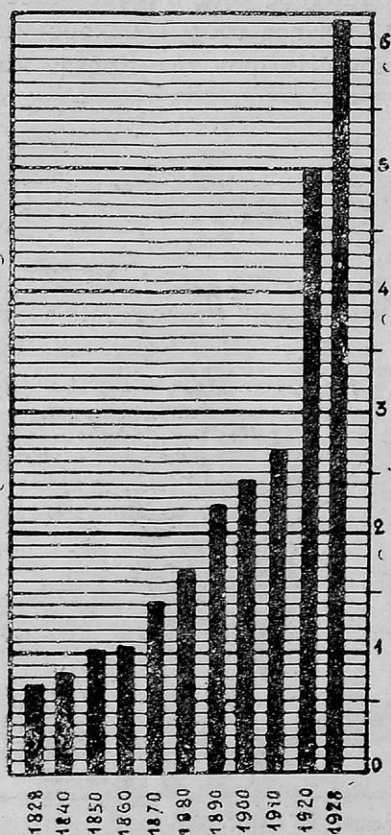

159. Πῶς ἐμεγάλωσεν ἡ Ἑλλάς.

τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τὴν νίκην τῆς αὐτῆς ἐστερέωσε με δευτέραν νίκην ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ἤθελαν ν' ἀρπάσουν ὅλην τὴν Μακεδονίαν. Τότε ἓνας δολοφόνος ἐφόνευσεν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν τὸν Βασιλέα Γεώργιον τὸν Α'. Βασιλεὺς ἐγένεν ὁ Διάδοχος, ὁ στρατηλάτης Κωνσταντῖνος (1913).

Διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἡ Ἑλλάς καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς της, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν Πόλεμον (1916 — 1918)

καὶ ἀφοῦ ἡγωνίσθη πολὺ, ἀπέκτησε τὴν Σμύρνην καὶ μέγα μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὴν Θράκην ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Συνθήκη Σεβρών 1919). Ἔτσι ἐξεπληρώ-

160. Πῶς ἡῤῥξῆσεν ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐντὸς 100 ἐτῶν.

νοντο σχεδὸν τὰ ὄνειρα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἡ Ἑλλὰς ἠπλώνετο εἰς τὰς ἀκτὰς τεσσάρων θαλασσῶν, ἀπὸ τοῦ Ἰονίου μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἡ κυανόλευκος ἐκυμάτιζεν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου.

Ἀλλ' ἡ Τουρκία δὲν εἶχεν ὑποταχθῇ τελείως. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον καὶ αὐτὸν ἡ Ἑλλὰς τὸν ἀνέλαβε μόνη. Ἀτυχῶς, ἂν καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς πεισματώδεις μάχας καὶ τοὺς κατεδίωξεν ἕως τὸν Σαγγάριον ποταμόν, δὲν ἡδυνήθη νὰ τοὺς καταβάλῃ τελείως καὶ τέλος ἔχασε τὴν νίκην. Δι' αὐτὸ, ἔγινε μίᾳ συνθήκῃ εἰς τὴν Λωζάννην τὸ 1922 καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἡ ἀνατολικὴ Θράκη μὲ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Σμύρνης ἐδόθησαν ὀπίσω εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἐπίσης αἱ Μεγάλαι δυνάμεις παρεχώρησαν τὴν βόρειον Ἡπειρον εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι βασιλεία κληρονομικῆ. Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων εἶναι Παῦλος ὁ Α'.

Ι'. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ. ΕΚΚΛΗΣΙΑ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

1. Διὰ νὰ εἶναι εὐκολος ἡ διοίκησις τοῦ τόπου, ἡ Ἑλλάς εἶναι διηρημένη εἰς 38 νομούς. Εἰς κάθε νομόν ὑπάρχει εἰς νομαρχίης, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως. Αὐτός ἐπιβλέπει, διὰ νὰ τηρῆται ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια εἰς ὅλον τὸν νομόν.

Εἰς τὰς νέας χώρας, καθὼς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Κρήτην, ὑπάρχουν Γενικοὶ Διοικηταί. Αὐτοὶ ἐπιβλέπουν τὴν διοίκησιν εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν.

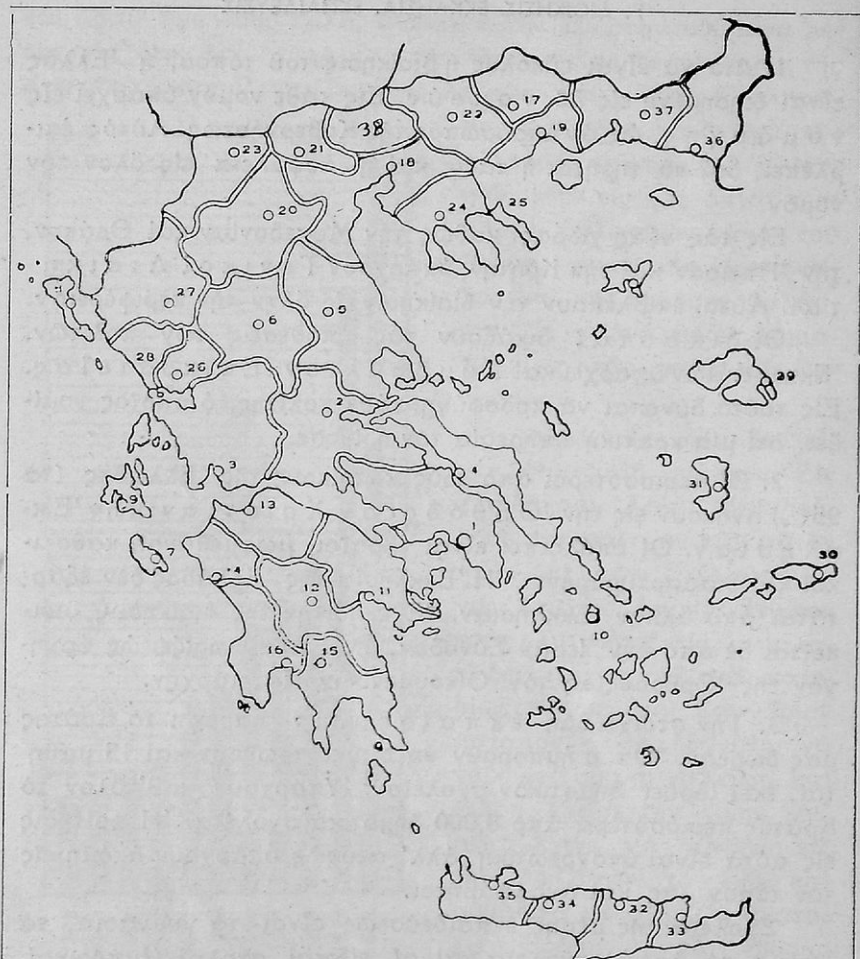
Οἱ δικασταὶ δικάζουν τὰς υποθέσεις τῶν πολιτῶν. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχει καὶ Συμβούλιον Ἐπικρατείας. Εἰς τοῦτο δύνοται νὰ προσφύγῃ κάθε πολίτης, ὁ ὁποῖος νομίζει, ὅτι μίᾳ κρατικῇ ὑπηρεσίᾳ τὸν ἥδίκησε.

2. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος (τὰ 95%) ἀνήκουν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ ὑπόλοιποι εἶναι ἑβραῖοι, μωαμεθανοί, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλην Ἐκκλησίαν. Ἐχει ἰδικὴν τῆς διοίκησιν, διοικεῖται δὲ ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἀλλ' ἀναγνωρίζει ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ὁρθοδοξίας τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην.

3. Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν παρέχει τὸ Κράτος μας δωρεάν. Ὅπου ἤμποροῦν νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ 15 μαθηταί, ἐκεῖ ἰδρύει δημοτικὸν σχολεῖον. Ὑπάρχουν καθ' ὅλον τὸ Κράτος περισσότερα ἀπὸ 8.000 δημοτικὰ σχολεῖα. Ἡ φοίτησις εἰς αὐτὰ εἶναι ὑποχρεωτική, ἀλλ' ἀτυχῶς ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἀναλφάβητοι.

Σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶναι τὰ γυμνάσια, τὰ λύκεια, τὰ ἀστικά σχολεῖα καὶ αἱ εἰδικαὶ σχολαὶ (ἐμπορικαί, ἱερατικά, γεωργικαί, παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημαῖαι κ.τ.λ.).

Διὰ τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν: α') τὸ Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, β') τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, γ') τὸ ἐν Ἀθήναις Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον καὶ δ') διάφοροι ἀνώταται σχολαὶ (Ἀνωτάτη Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, Ἀνωτάτη Σχολὴ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν, Ἀνωτάτη Δασολογικὴ καὶ Γεωπονικὴ Σχολὴ κ.τ.λ.).

Νομοί:

1 'Αττικής και Βοιωτίας, 2 Φθιώτιδος και Φωκίδος, 3 Αιτωλίας και 'Ακαρνανίας, 4 Εύβοίας, 5 Αχρίσης, 6 Τρικάλων, 7 Ζακύνθου, 8 Κερκύρας, 9 Κεφαλληνίας, 10 Κυκλάδων, 11 'Αργολίδος και Κορινθίας, 12 'Αρκαδίας, 13 'Αχαΐας, 14 'Ηλείας, 15 Λακωνίας, 16 Μεσσηνίας, 17 Δράμας, 18 Θεσσαλονίκης, 19 Καβάλλας, 20 Κοζάνης, 21 Πέλλης, 22 Σερρών, 23 Φλωρίνης, 24 Χαλκιδικής, 25 'Αγιον Όρος, 26 'Αρτης, 27 'Ιωαννίνων, 28 Πρεβέζης, 29 Λέσβου, 30 Σάμου, 31 Χίου, 32 'Ηρακλείου, 33 Λασηθίου, 34 Ρεθύμνης, 35 Χανίων, 36 Έβρου, 37 Ροδόπης, 38 Κιλίκης.

161. Χάρτης τῶν νομῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῶν ὅσων εἶπομεν, βλέπομεν ὅτι ἡ πατρίς μας Ἑλλάς εἶναι χώρα ὡραία μὲ εὐκρατον καὶ ὑγιεινὸν κλίμα. ἔχει θέσιν εὐνοϊκὴν διὰ τὰς συγκοινωνίας καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τόσας πηγὰς πλούτου, ὥστε ὅσοι ἐργάζονται μὲ ἐπιμέλειαν καὶ φιλοπονίαν, ἡμποροῦν νὰ κερδίζουσιν εἰς αὐτὴν ὅσα χρειάζονται, διὰ νὰ ζήσουν μὲ ἄνεσιν. ἔχει δὲ ἡ Πατρίς μας καὶ λαμπρὰν ἱστορίαν, καθὼς μαρτυροῦν οἱ ἱστορικοὶ τόποι, ὅπου οἱ πατέρες μας ἡγωνίσθησαν ἡρωϊκῶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελ.		Σελ.
1. Τί είναι Γεωγραφία και πῶς μανθάνομεν αὐτὴν	5	3. Εἰκόνες καὶ χάρται (φωτογραφίαι, σχέδια, κλίμαξ, χάρται)	8
2. Μετρήσεις	6	4. Ὁ χάρτης τῆς Ἑλλάδος	16

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. — Ἡ νοτιὰ Ἑλλάς

1. Ἀττικὴ	20	α') Ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	75
2. Πελοπόννησος	46	β') Ἡ κεντρικὴ καὶ ἡ δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	83
3. Στερεὰ Ἑλλάς (ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς)	74		

Β'. — Ἡ βορείᾳ Ἑλλάς

1. Ἡπειρος	93	β') Ἡ κεντρικὴ Μακεδονία	120
2. Θεσσαλία	103	γ') Ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία	130
3. Μακεδονία	112	4. Θράκη	136
α') Ἡ δυτικὴ Μακεδονία	113		

Γ'. — Ἡ νησιωτικὴ Ἑλλάς

1. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου . .	142	3. Ἑλληνικαὶ νῆσοι ὑπὸ ξένην κατοχὴν	170
2. Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι	164		

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Θέσις. Ὅρια. Ἐκτασις .	174	ε) ὀρυκτωρυχία	202
2. Μορφή τοῦ ἐδάφους . .	176	ς) βιομηχανία	202
3. Ποταμοὶ καὶ λίμναι . .	181	ζ) ἐμπόριον	203
4. Κλίμα	182	η) συγκοινωνίαι	207
5. Φυτὰ καὶ ζῶα τῆς Ἑλλάδος	185	8. Κατανομὴ καὶ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ	209
6. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος	190	9. Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους . .	212
7. Αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων	190	10. Διοικήσεις. Ἐκκλησία. Ἐκπαίδευσις	215
α') γεωργία	191		
β') κτηνοτροφία	198		
γ') ἀλιεία	200		
δ') δασοκομία	201		

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

	Σελις
1. Ἀττικῆς	16
2. Ἑλλάδος	19
3. Ἀττικῆς	21
4. Πελοποννήσου	47
5. Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας	76
6. Ἡπείρου καὶ Ἰονίων νήσων	94
7. Θεσσαλίας	104
8. Μακεδονίας	114
9. Δυτικῆς Θράκης	137
10. Κυκλάδων	149
11. Κρήτης	158
12. Θέσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς συγκοινωνίας	175
13. Αἱ κυριώτεραι ὁροσειραὶ καὶ τὰ ποτάμια συστήματα τῆς Ἑλλάδος	178
14. Χάρτης τῶν βροχῶν	184
15. Καλλιιεργείας τῆς ἐλαίας	187
16. Δασῶν τῆς Ἑλλάδος	189
17. Καλλιιεργείας σιτηρῶν, καπνοῦ καὶ βάμβακος	194
18. Καλλιιεργείας τῆς ἀμπέλου	196
19. Συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος	208
20. Πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος	210
21. Πῶς ἐμεγάλωσεν ἡ Ἑλλάς	213
22. Νομῶν τῆς Ἑλλάδος	216

Πάντες οἱ γεωφυσικοὶ χάρται τοῦ παρόντος βιβλίου ἐσχεδιάσθησαν ἀπὸ τὸν κ. Ἀλέξανδρον Φαλταίτς.

Σημείωμα *

Ἐκ τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιλαμβανομένων εἰκόνων αἱ κάτωθι 53 ἐλήφθησαν ἐκ τῶν βραβευσθεισῶν Γεωγραφικῶν τῆς Ἑλλάδος τῶν κ. κ. Παναγῇ Δημητράτου, Ἰω. Σαρρῇ, Ἰω. Πετροχείλου καὶ Κ. Πολυζώη, ὡς ἀκολουθῶς :

Ι. Ἐκ τῆς βραβεύσεως Γεωγραφίας Παναγῇ Δημητράτου.

1. Τὸ Ζάππειον μὲ τὸν Λυκαβηττὸν εἰς τὸ βάθος (18).
2. Τὸ φράγμα τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος (30).
3. Ἡ διῶρυξ τῆς Κορίνθου (35).
4. Ἀπλωμα σταφίδος πρὸς ἀποξήρανσιν εἰς ἓνα ἁλώνι (41).
5. Ἀπλωμα σταφίδος κάτω ἀπὸ ὑπόστεγα (42).
6. Ὁ λιμὴν τῶν Πατρῶν (44).
7. Τὸ Λουτράκι (47).
8. Ἡ Μονὴ Ἀγίας Λαύρας (50).
9. Μάνη (54).
10. Δρόμος εἰς τὸ Γύθειον (55).
11. Ἡ ἱερὰ ὁδὸς τῶν Δελφῶν (60).
12. Τὸ σπῖτι ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἀθανάσιος Διάκος (65).
13. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἀθανασίου Διακού εἰς τὴν Λαμίαν (66).
14. Παλαιὰ γέφυρα πλησίον τῆς Κονίτσης (75).
15. Τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας (80).
16. Τὰ Τέμπη (83).
17. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀξιοῦ (93).
18. Ἐδεσσα. Ὁ ποταμὸς Βόδας ρέει διὰ μέσου τῆς πόλεως (98).
19. Ὁ Λευκὸς Πύργος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (100).
20. Ἡ Ἀγία Σοφία, ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης (101).

* Ὁ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμὸς δηλοῖ τὸν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐξοντα ἀριθμὸν τῆς εἰκόνος.

21. "Άγιοι Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης (102)
22. Ὁ Νέστος (104).
23. Ἡ Χαλκίς καὶ τὸ στενὸν τοῦ Εὐρίπου μὲ τὴν κινητὴν γέφυραν (110).
24. Ἐσωτερικὸν σκυριανοῦ σπίτιοῦ (113).
25. Ἡ Μύκονος μὲ τοὺς ὠραίους ἀνεμομύλους (116).
26. Ὁ λιμὴν τῆς Θήρας (119).
27. Ὁ ἀνδριάς τοῦ πυρικολητοῦ Κανάρη εἰς τὴν Χίον (121).
28. Ἡ Παλαιοκαστρίτσα (129).
29. Συγκομιδὴ ἐλαίων εἰς Κέρκυραν (143).
30. Τρυγητὸς (144).
31. Καλύβα ποιμένων εἰς τὴν Πάρνηθα. Ἐμπρὸς ὁ ἀργαλειὸς (147).

II. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Ἰω. Σαρρῆ.

1. Ὁ Παρθενὼν (17).
2. Δημητσάνα, ἡ ἱστορικὴ κωμόπολις τῆς Ἀρκαδίας (38).
3. Ἐρείπια ἀπὸ ἑνα ναὸν τῆς Παλαιᾶς Κορίνθου (46).
4. Τὸ Μέγα Σπήλαιον (48).
5. Ὁ Μυστράς (52).
6. Μονεμβασία (56).
7. Μία πλαγιὰ τοῦ Παρνασσοῦ εἰς ὕψος 1200 μ. μὲ ὠραῖα ἔλατα (63).
8. Ἡ κορυφὴ τοῦ Τυμφρηστοῦ (68).
9. Ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους Λάκμου (76).
10. Τὰ Μετέωρα (85).
11. Φλώρινα (89).
12. Καταρράκτης Ναούσης (96).
13. Μερικὴ ἄποψις τῆς Ξάνθης (107).
14. Ἀποψις τῆς Σκύρου (112).
15. Ἐρείπια τῆς Δήλου (115).
16. Σίφνος (118).
17. Ἡ Ἐρμούπολις (120).

III. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Κ. Πολυζώη.

1. Ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα μὲ τὸν Ταῦγετον χιονισμένον εἰς τὸ βάθος (51).
2. Ἡ Παντάνασσα (53).